ÎNTRE FLUX ŞI REFLUX ORI AVATARURILE IMAGINAŢIEI

Însuşirea pe care credea Conrad că şi-o exploatează cel mai nemilos, la epuizare uneori, este imaginaţia. O declară singur, şi încă de mai multe ori, se plânge mereu de epuizarea mentală şi completa secare pe care le încearcă după finalizarea fiecăreia dintre cărţile sale mari, depun mărturie şi cei care-l vizitau în astfel de momente. Se pare că pe el îl istovea efortul de a găsi cuvinte. Căci ce fel de imaginaţie e aceea care nu scuteşte de-o acerbă salahorie, ba chiar pare să fie ea însăşi obiectul acestei salahorii? Imaginaţia, atunci când ea există în mod natural, n-o fi având oare calitatea abundenţei şi a revărsării, primejdia pe care o ascunde n-o fi cea de a depăşi formele şi tiparele, de a dizolva esenţa ideatică şi a multiplica imaginile? vorbim de acea *imaginaţie* ce se afirmă prin capacitatea neinhibată de a combina, fantaza, improviza, născoci peste marjele experienţei diurne şi uneori în afara realului şi logicii pedestre.

Dar mult preţuita imaginaţie nu e pentru Conrad o formă energetică de libertate, ci, dimpotrivă, pare restrictivă, se încăpăţânează să lucreze (succesiv ori concentric) cu aceleaşi elemente. Omul acesta, cu o viaţă atât de aventuroasă, pare să fi fost lipsit de o fantezie pe măsură. Acelaşi hybris par să-l fi comis mai mult de jumătate dintre personajele sale, de la cele episodice la cele titulare, ceea ce le face să treacă prin avataruri mai mult sau mai puţin asemănătoare. Şi nici măcar personajele acestea nu sunt născute în placenta străvezie a imaginaţiei literare a lui Conrad

Anul 1880 pare să fi fost un an deosebit atât pentru Joseph Conrad scriitorul (deşi mai sunt cincisprezece ani până când va îndrăzni să facă o propunere editurii Fisher Unwin) cât şi pentru marinar (care va mai avea tot atâţia

ani până-şi va încheia cariera de truditor al mării). În acest an îşi va lua brevetul de ofiţer doi în marina comercială engleză şi vor avea loc două evenimente extraordinare în apele mărilor de est. Unul se va întâmpla pe faimosul clipper *Cutty Sark*, construit în 1869 pentru drumurile ceaiului şi devenit celebru navigând 363 de mile într-o singură zi, un record de viteză ce va rămâne în analele marinei. De altfel Culţi, *Sark* poate fi văzut şi azi, lângă Greenwich Pier, într-un doc de beton, arborada lui folosind ca poligon pentru viitorii ofiţeri ai marinei comerciale. Şeful de echipaj de atunci, Sidney Smith, se făcuse vinovat de uciderea marinarului negru John Francis, după ce acesta refuzase să execute un ordin, năpustindu-se chiar asupra şefului de echipaj cu o bară de fier scoasă de la cabestan. Dar în zilele care vor urma Smith reuşeşte să-l înduplece pe reputatul căpitan Wallace să-l lase să treacă, la Anjer, pe vasul american *Colorado*. Nici marinarul, incapabil şi cârcotaş, nici şeful de echipaj, dur şi provocator, nu fuseseră prea simpatizaţi pe clippeiy dar echipajul ar fi vrut să se facă dreptate şi asta duce la o mare animaţie pe punte. A patra zi, după ce *Cuţity Sark* părăsise iar Anjerul, căpitanul Wallace îşi ia singur viaţa, nu înainte de a da ultime instrucţiuni privind cursul navei» Aceasta, lipsită de căpitan, e manevrată înapoi spre port, dar are atâtea dificultăţi în a ajunge să acosteze, încât un marinar rosteşte negre profeţii şi declară nava a fi sub piază rea, până când nu se va face dreptate şi şeful de echipaj nu va fi în spatele zăbrelelor (ceea ce câţiva animal târziu se va împlini, Smith fiind judecat pentru „crimă în largul mărilor" şi condamnat la şapte ani muncă silnică, ani cărora de altfel le supravieţuieşte).

Celălalt eveniment petrecut în vara aceluiaşi an 1880 (Conrad este pe *Loch Etice*) va constitui un al doilea subiect deosebit pentru ziarele porturilor din est şi pentru

discuţiile din faţa catargului şi va fi nu mai puţin răsunător şi semnificativ în ceea ce priveşte etica şi legislaţia marină. Vasul *Jeddah*, pe punţile căruia se afla o mulţime de culi în hagialâc, este abandonat de echipaj într-o situaţie critică, în pragul scufundării, ca să fie găsit în derivă, lipsit de ofiţeri şi luat la remorcă spre cel mai apropiat port de un vapor cu aburi. Când Conrad ajunge la Singapore în 1883 (pe nava Palestine) scandalul nu se domolise încă.

Ecoul acestor două evenimente, cu implicaţiile lor tratate la modul cel mai complex, va fi regăsit în multe din paginile lui Conrad, în orice caz nu doar în *Lord Jim*, cum poate părea la prima vedere şi unde se împletesc amândouă atât de firesc încât par o unică nenorocire.: Nu este nicio mirare că mulţi critici, dând dovadă de zel detectivistic, mai ales fiind vorba de un autor atât de evaziv cu amănuntele propriei biografii, şi-au dat osteneala să caute întâmplările, evenimentele şi modelele de care s-a servit Conrad. Recapitulând la întâmplare, găsims că: a existat un Almayer pe care l-a cunoscut sau l-a zărit într-un port din insule, că *The Arrow of Gold*, 1919 (*Săgeata de aur*), este un roman autobiografic (după o declaraţie, altfel discutabilă, a autorului însuşi) şi reia un episod de tinereţe pe care l-a trăit la Marsilia, *The Shadow-Line* (*Hotarul invizibil*) se referă la intervalul cât a fost căpitan pe *Otago*, Românul din *Proscrisul din arhipelag* ar putea fi medicul Ilarie Mitrea din Gura Râului, Kayerts şi Cartier din „Un avanpost al progresului" sunt numele adevărate ale unor ofiţeri preferaţi lui Conrad la o comandă, că episodul din „Un zâmbet al sorţii" e o prelucrare cam pe dos a jenantului raport cu Mademoiselle Eugenie în Malaya. Călătoria în Congo, din 1890, va fi cauza gutei sale, dar va sta şi la baza nuvelei „în inima întunericului", iar Gide, în călătoria din 1926, va exclama la fiecare pas „câtă dreptate avusese Conrad!" şi exemplele pot continua într-

un şir nesfârşit. Şi de fapt câte amănunte nu vor fi fiind ecoul a tot atâtea evenimente trăite şi câte personaje secundare umbrele unor fiinţe întâlnite în lumea interlopă a Arhipelagului de Est (o femeie împărăţeşte peste neamul bugis în *Proscrisul din arhipelag* ca şi în „Karain: o amintire”; tot în acestea, plus „Laguna”, o femeie îşi părăseşte neamul pentru cineva de alt sânge provocând drame şi culpe şi™

anonime). Folosirea unei „fişe” nu-i scoate lui Conra.cl definitiv din memorie un personaj real, în alt plan şi în afara celor de mai sus, o tentativă bizară, în 1894, a unui anarhist francez, Marţial Bourdin, de-a arunca în aer Observatorul Greenwich, tentativă în care se va face singur fărâme lăsând o groapă uriaşă în gazonul din parc, va sta la baza romanului *Agentul secret*; personajul principal din „Gaspar Ruiz” e modelat după un oarecare Bonavides, şeful unei cete de partizani din războiul de independenţă care a avut loc în America de Sud între 1822 – 1824 şi despre care citise într-o carte de călătorii publicată în 1830; alte povestiri scrise pentru revistele „Blackwood” şi „Formightly” reiau motive din viaţa unchiului său Nicholas (înrolat în armata lui Napoleon şi apoi amestecat în revolta poloneză din 1831) ori provin din surse cam întâmplătoare („Hanul «celor două vrăjitoare” reia, ca pe un bun comun, subiectul unei povestiri de Wilkie Collins). Exemplele sunt numeroase, dar tratarea lor mai întotdeauna subtilă, ceea ce în cazul reuşitelor, nu puţine la număr, duce la o portantă aluzivă deosebită, specifică taciturnului autor.

Dar nu există romancier fără depozitul memoriei şi fără o anumită metodologie proprie de întocmire a fişierului personal. Însă Conrad insistă asupra faptului că face un mare efort de imaginaţie, cu toate că, pe lângă cele menţionate până acum, putem observa cum episoade

secundare revin şi se repetă, aşa cum personaje secundare se regăsesc în modele puţine, la o lectură completă dând o adevărată impresie de redundanţă. Aceasta, desigur, se datorează şi insistenţei sale de a-şi clarifica şi expune crezurile despre om prin aceleaşi ecuaţii morale, prin relaţia acestuia cu natura, divinitatea şi destinul relaţie ce constituie epicentrul efortului său artistic. Opera lui e „concentrică" şi s-a constituit printr-un efort dominat de voinţă şi crez. Conrad, o fire delicată, introvertită, e limpede că nu avea imaginaţia înflăcărată a sedentarilor (a unui Anthony Hope, cu care e contemporan), ci, dimpotrivă, „lipsa de imaginaţie" a călătorilor neostoiţi, efectiv consumată în fapte şi trecută în memorie. Ori poate tocmai aici intervine impulsul de a călători pentru a suplini şi dezamorsa o imaginaţie care cere mai mult decât dă, generând un impuls pus fără ezitare în practică. Un Rousseau Vameşul ori un Karl May nu călătoresc, refuză să călătorească ori chiar le e frică. O imaginaţie satisfăcută nu va mai fi o imaginaţie activă, doritoare de spectacol şi capabilă de abstruză invenţie şi fantazare. Dar Conrad insistă a ne spune (în *A Personal Record*, 1912) că prima sarcină a unui scriitor este explorarea lumii prin imaginaţie. Imaginaţia ţinând probabil de metodă, nu de substanţă. Şi e atât de pasionat de capacitatea imaginaţiei de a releva adevărul esenţial pe cât se va dovedi mai târziu de fascinat de descoperirea razelor X, va vorbi entuziasmat despre existenţa lor ascunsă şi capabilă să dezvăluie nevăzutul, dar va fi mai mult decât precaut la victoriile psihanalizei.[1]

Am putea înţelege, deci, că se plânge de limitele ei când susţine că efortul de imaginaţie e mai mult decât epuizant, dar de fapt înţelege prin imaginaţie cu totul

1 Poale şi pentru că aceasta, pentru gusturile lui Conrad, se „ocupa" prea mult de sexualitate.

altceva: supunând-o unui deziderat estetic, aceasta devine o facultate reproductivă, o formă a memoriei ori empatiei. Spune într-o scrisoare către H.G. Wells (datată 30 noiembrie 1903) că pentru el „scrisul singurul scris posibil nu e altceva decât convertirea forţei nervoase în fraze".

Exploatarea imaginaţiei astfel înţelese devine un efort din ce în ce mai programatic, unul de creaţie, nu de „imaginare", pentru că ne-ar fi greu să spunem despre Cohov, de exemplu, că ar face un deosebit efort de imaginaţie – efortul lui Cehov fiind unul creativ şi nu imaginativ. Viaţa ternă a unuia şi spectaculoasă a celuilalt ne face să nu dăm aceeaşi accepţiune termenului, când fac: de fapt unul şi acelaşi gen de efort. Conrad însuşi foloseşte termenul cu o anumită accepţiune estetică (deloc contrazisă de cea a lui Hegel ori Croce).

Pentru Conrad imaginaţia asigură un teren, comun pe care e atras lectorul, o zonă în care trăieşte sufletul operei. O operă de artă se justifică prin sine, spune el în prefaţa *ce* însoţeşte ediţia din 1914 a „Negrului de pe *Narcis*", în fiecare paragraf, ori *şinele* ei tocmai aici e. A aduce la lumină adevărul la care să intre în rezonanţă spiritul cititorului în pas cu cel al artistului care găseşte forma, punând acest „adevăr" în termeni ce se adresează sensibilităţii noastre cele mai profunde, înnăscute şi permanente, latentei solidarităţi ce leagă oamenii şi care e secretul înţelegerii. Ca să degajeze resortul secret al emoţiilor, scrisul trebuie să ajungă la valoarea şi efectul celorlalte arte, punând cuvântul, uzatul cuvânt, în drepturile lui un efort prin care suntem făcuţi să auzim, să simţim şi, înainte de toate, să vedem. Miraculoasa vibraţie se va înfăptui între aceşti poli, viziunea se va transmite şi, odată cu ea. „Adevărul" conţinut, iar imaginaţia noastră se va constitui într-un sofisticat organ de receptare. Iar imaginaţia auctorială e un complex organ de palpare,

analiză şi creaţie efortul empâtic şi de memorie (reală sau indusă) al lui Conradj de redare mai degrabă decât de invenţie. Că să apere natura estetică a imaginaţiei va protesta el atât de clar şi repetat împotriva facilităţii critice de a se pune totul, sau oricum prea mult, pe seama biografiei, de a fi considerat un scriitor al mării precum căpitanul Marryat.[2] Infernalul siaj al corăbiilor pe care a navigat se constituie într-o povară critică, ba, mai mult, riscă să umbrească întreaga lui creaţie şi de aceea va protesta, îşi va face cunoscute în prefeţe (după modelul lui Henry James) intenţiile estetice, va scrie romane ambiţioase care nu mai au nimic de-a face cu marea şi va dovedi că puterea lui de creaţie nu se datorează biografiei, ci spiritului (vezi scrisoarea pe care i-o scrie în iulie 1923 lui Richard Curie: „natura scrisului meu riscă să fie pusă în umbră de natura materialului"). Puse cap la cap, doar o zecime din paginile lui Conrad sunt de natură marină, după cum spune singur. Mai mult, dacă monturile au fost deseori exotice şi situaţia eroilor excepţională, efortul lui a fost totdeauna de a-i credita ca fiinţe umane normale: „simplul fapt că mă ocupam de lucruri ce nu intră în cursul general al experienţei cotidiene m-a pus în obligaţia unei mai scrupuloase fidelităţi faţă de adevărul propriilor mele senzaţii. Problema era să fac lucrurile neobişnuite credibile. În acest scop trebuia să creez pentru ele, să reproduc pentru ele, să le învălui în propria lor atmosferă de actualitate. Era sarcina cea mai grea şi cea mai importantă, în vederea acelei conştiente transpuneri a adevărului în gând şi fapt care mi-a fost totdeauna ţelul" (Nota autorului la între fluxuri, 1915).

Respinge pe rând interpretările care pun caracterul artistic al textului pe seama originii lui slave, a îndeletnicirii lui de marinar, ori pe seama lecturilor din

2 Pe care de altfel îl aprecia.

Flaubert şi Cooper, cele care-l consideră romantic, realist ori simbolist. E adevărat, se recunoaşte funciar romantic, recunoaşte realismul inerent al notaţiei şi inevitabilul simbolism al interpretărilor posibile dar în ce priveşte ritmul, alternările originale şi perspectiva, cheile intime ale artei sale, pe acestea le declară de natură temperamentală, şi fără subiectivitatea umană arta lui n-ar fi putut exista. Ne spune şi aici un adevăr mai esenţial decât cel critic, un adevăr văzut dinăuntru (firea lui ezitantă şi introvertită putând fi, cir fapt, sursa personajelor şi a metodei), care, dacă ar fi fost mai atent considerat de către exegeţi, i-ar fi scutit pe mulţi de interpretări încâlcite (cât de elaborată şi înarmată poate fi uneori naivitatea!) ori de declaraţii ridicole (un critic spunea că nu poate evalua valoarea paginilor despre calmul plat din *The Shadow-Line*, pentru că n-a fost niciodată în Golful Siamului). Interpretări ambiţioase ale operei lui Conrad au acumulat de multe ori o diversitate atât de mare de elemente şi mijloace, încât n-au putut evita redundanţele şi prolixitatea, contaminarea cu retorismul autorului şi alţi viruşi. Exasperaţi, unii au preferat exagerarea unei singure perspective (Gustav Morf, Aclam Gillon), alţii mai precauta metodă istorică (J.I.M. Steward), iar uneori, cu toate rezultatele lăudabile, n-au putut evita efectul unui efort imprecis (C.B. Cox) şi, atunci când au urmat cu minuţie toate conotaţiile critice (Berthoud), au riscat o transfocare peste coerenţa şi misterul ce se realizează într-o antecameră a conştiinţei cititorului. Chiar şi F.R. Leăvis în eseul, din reputatul studiu *The Creat Tradition* (1948) se plimbă critic prin curtea lui Conrad evaluând lucrurile, sortându-le şi trecându-le la dreapta pe cele bune, la stânga pe cele rele, stabilind punctajul pentru „clasicism”. O concluzie a lui, ceva mai clar formulată „ar putea fi: Conrad e cel mai bun

când seamănă mai puţin cu Conrad, Nu de asta e însă vorba aici, ci mai degrabă de aprecierea ciclului averii sale creatoare.

Dacă elementele artei lui Joseph Conrad sunt uneori atât de fluide încât se sustrag unei analize metodice, un lucru mai general e totuşi vizibil de departe: arta lui a parcurs o *incrementa atque decrementa* ori ca să folosim un limbaj mai propriu acestui dedicat provenit dintr-o Podolie fără ieşire la mare şi care va descrie oceanul cu ardenţa convertitului va cunoaşte fluxul şi refluxul. Dacă la început exista o neclaritate a conflictului, o oarecare prolixitate a expresiei şi indecizie a formei, o „insistenţă adjectivală asupra misterelor inexprimabile şi incomprehensibile” (acelaşi F.R. Leavis), după sfârşitul unei lungi şi epuizante perioade creatoare va urma un epilog manierist, uneori de-o retorică mecanică, rezumativ şi graseiat. Desigur, au existat eşecuri intermitente („Mâine”, „întoarcerea” care candidează la titlul de cea mai proastă povestire scrisă vreodată de un scriitor clasic, „Amy Forster”) chiar şi în plină perioadă creatoare, când autorul scria încă marcat de efortul făcut cu nuvelele şi romanele de prim rang, îşi spărgea stazele, dar la sfârşit (practic după ce publică *Under Western Eyes*, 1911), chiar dacă va finaliza şi alte opere, nu va mai reuşi să-şi activeze resursele creatoare, nemilos solicitate în anii buni.

Conrad se apucă să scrie, aparent din senin, în toamna anului 1089, când adăsta la Londra în aşteptarea unui nou angajament în marina comercială, asumându-şi răspunderea de a trece un personaj real (negustorul W.C. Almejer cunoscut într-un mic port comercial din susul unui fluviu din Borneo) pe tărâmul literaturii, cealaltă realitate, pe care o va sluji de acum cu toată puterea imaginativă şi exersatele-i calităţi dobândite pe mare: dârzenia, curajul şi fidelitatea.

Dacă revenim după o extensivă lectură a operei lui Conrad la acest prim roman (*Palatul lui Almayer*, publicat în 1895) avem surpriza unei tehnici a evaziunii, a unei sinuozităţi moderne şi de natură strict literară, ce va sta mai târziu la baza discutatei lui ambiguităţi. Primele amânimic lămuritoare (cu care ar fi început un romancier victorian) le avem abia pe la pagina 80, acestea punând „În clar" paginile anterioare şi încheind acel escamotage de l'essentiel, de care va fi acuzat şi Faulkner.

Avem de-a face mai degrabă cu o imparţialitate a ani irului faţă de personaje decât cu o obiectivitate, ele bucur indu-se de simpatie şi înţelegere alternative, ce dovedesc ţfi o incipientă alternare a punctului de vedere, mai melodic urmărită mai târziu cu exemplul lui Henry James în faţă. Simpatia lui Conrad pentru propriile personaje e măsurată, uneori capricioasă, iar înţelegerea nu înseamnă neapărat întotdeauna şi simpatie, deşi autorului nu-i lipsesc niciuna, nici alta pentru natura umană. Acestea sunt valabile şi la următorul roman, *An Puteast of the Istands*, *1896* (*Proscrisul din arhipelag*), deşi A.J. Guerard notează ca o surpriză relativa absenţă a ambiguităţii, deliberată ori nedeliberată, observatorul ori autorul fiind omniscient şi ţinând cititorul la o distanţă clară şi egală faţă de subiect. Cititorul ştie unde stă, la fel şi autorul, care arată un grad destul ele înalt de stăpânire intelectuală a materialului.

De fapt, de la primul la al doilea roman Conrad a făcut un anume progres: a câştigat în puterea de-a dramatiza, de a-şi folosi personajele în priză directă, capacitate ce va fi totdeauna limitată în cazul lui. O victorie, cel puţin deocamdată, a imaginaţiei, un bun câştigat, pe care-l va folosi savant, în alternări supravegheate, ca pe ceva preţios de care nu poţi face risipă, câtă vreme nu ţi-e dat într-o arendă nelimitată.

Dar încă de pe acum cea mai modestă frază se poate încărca la Conrad cu înţelesuri obscure şi premonitorii. Luminile sunt duble şi umbrele sunt duble; Almayer, visând ia aurul a cărui perspectivă îl ţine acolo, priveşte un copac purtat de fluviul umflat, şi pasajul, ci încărcături premonitorii, devine un rezumat anticipativ al romanului – „Unul dintre copacii aceştia plutitori eşuă pe malul uşor povârnit chiar în faţa casei, iar Almayer, uitând de visul lui, îl privi cu interes lânced. Copacul se roti încet în apa spumegândă şi şuierătoare şi, slobozindu-se curând din strâmtoare, lunecă din nou la vale, scoţându-şi la iveală o creangă lungă, golaşă, ca o mină ridicată spre cer, într-un gest de protest împotriva inutilei violenţe a fluviului. Almayer simţi că-i sporeşte interesul pentru soarta acestui copac”. Dar Almayer invidiază de fapt copacul pentru că acesta parcurge drumul invers al sosirii şi împotmolirii omului aici.

Personajele nu sunt deosebit de pregnante „sunt mai degrabă stări şi sentimente personificate, senzaţii neclare şi amintiri ce se cumulează neîncetat, căpătând astfel consistenţă, totuşi. Drama eroilor este o devorare în destin şi natură. Căci imaginaţia lui Conrad îşi găseşte un sprijin, concret în funcţia peisajului şi implicit a descrierilor din text: aceasta este un cadru fabulatoriu, o platformă a imaginaţiei. Descrierile lui Conrad nu sunt o simplă evocare a cadrului exotic şi natural pentru dramele morale. Preiau, cum am. văzut, funcţii sibilinice, premonitorii şi de ecou. Ca mai târziu la Mă.au>: (*Calea Regală*) această natură agresivă e mai mult decât un ambient, e o sinteză a binelui, şi a răului ori a vieţii şi a morţii ca proces unic (parfumuri şi miasme, flori şi fermentări, luminozitate şi întuneric etc), a altor dihotomii cu ajutorul cărora se obţine un fel de contrapunct şi bas continuu. Imaginaţia lui Conrad îşi găseşte un stimulent şi

o ştachetă în aceste descrieri. În acest stadiu ele par a fi elementul plasma tic al tuturor paginilor, chiar şi iubirea (Dain Nina, Willems Aissa) pătimaşă şi nefericită pare să se nască din ambient, rezonând în ambient şi sentiment fără suport fizic. Mai târziu descrierile vor deveni ceva mai supravegheate şi mai strict funcţionale, emblematice apoi, când puterea de creaţie a autorului va scădea.

Dacă naraţiunea a fost considerată a fi mai obiectivă în aceste prime două romane, la care se mai adaugă şi întârziatul *The Resque* (1920) şi unele povestiri, aceasta se datorează şi faptului că nu apăruse încă acel sardonic căpitan Marlow, care va povesti cu şart unor ascultători numiţi, dar impersonificaţi, majoritatea subiectelor lui Conrad. O prefigurare a acestui „mai mult şi în acelaşi timp mai puţin decât un personaj" (F. R. Leavis), oarecum diferită, există totuşi în aceste prime romane în persoana căpitanului Lingard, care nu povesteşte, dar intervine în viaţa personajelor cum va interveni Marlow mai târziu prin lungi paranteze, intervine protector sau justiţiar în viaţa unor Almayer, Willems şi Aissa, apare şi dispare, vine să judece ori să pună lucrurile pe făgaş, să salveze ca un zeu ori să pedepsească nu mai puţin oracular, cu pedepse morale care nu sunt uneori altceva decât o abţinere, refuzul de a-şi folosi prerogativele omnipotente. Lingard e chiar un element puţin hibrid, asemeni zeilor inventaţi: undeva, în trecut, un pirat temut, de-o impresionantă cruzime şi putere fizică, beneficiind de capacitatea de-a face lucruri bune ce-i aduc îndeobşte pierderi, lui şi obiecţilor ajutoarelor sale. O fantoşă a concretului, cu ambiţii moraliste şi chiar de metafizician. El va reapărea la sfârşitul vieţii lui Conrad, o recrudescenţă cam manieristă, în persoana lui Peyrol din Corsarul (The Rover, 1923), expiratul contemplativ. Dar până atunci va fi ceva mai sobrul căpitan Marlow; lipsit de orice aură titanică, dar

împuternicit cu sarcini şi calităţi cvasiauctoriale, având gesturi de temporizare şi tăceri semnificative ca nişte cezuri. Acest amfitrion literar inventat şi avansat de Conrad (retras strategic în pielea unui personaj anonim şi de gradul trei) va şti să pună ecrane subtile între noi şi substanţa prozei. Este, evident, o proiecţie a autorului, un fel de element trigonometric de referinţă cu ajutorul căruia se calculează cele mai dificile distanţe morale, un artificiu de matematician (Conrad va avea la sfârşitul vieţii o adevărată slăbiciune pentru calcule şi schiţe, cu mândria de a fi trecut complicatele examene de master în faţa exigentei Comisii Comerciale).

Din acest stadiu de consistenţă opacă şi elocvenţă nu lipsită de prolixitate şi marcată de efortul elaborării, cu dramatismul conţinut mai mult în tuşele expresive ale descrierii şi în aprehensiunile personajelor decât în conflictul dintre ele, va porni ascendenţa fluxului imaginativ al lui Conrad. Acest flux se va propaga într-un ritm pe cât de savant şi seducător pe atât de propriu şi adecvat propensiunii de natură compoziţională. Va creşte şi proprietatea limbajului, ceea ce va aduce după sine o translucenţă a frazei, acea frază care încă va avea straturi de semnificaţii multiple, sugestivitate şi expresivitate, plus o valenţă aforistică abstractă, uneori aproape criptică. Va urma din toate punctele de vedere o fază majoră.

„Negrul de pe *Narcis*" (1897) va fi prima di-ntr-un lanţ de capodopere sau aproape capodopere şi prima din naraţiunile marine cu adevărat, spre deosebire de cele din Arhipelag. Conrad se va dovedi nu numai un autor de proze marine, ci şi un marinar adevărat: problemele, comenzile, manevrele de navigaţie sunt literalmente importante pentru el, voiajele sunt voiaje adevărate. Fiul său, John, îşi aminteşte cum bătrânul Conrad, ca să-l distreze şi să se relaxeze după orele grele de sclavie la

masa de scris, îi făcea complicate şi abile noduri din capete de frânghie ori schiţe precise de nave desenate cu un băţ de chibrit muiat în cerneală (linia groasă a dulgherilor adevăraţi). Elementul mişcător va fi pentru Conrad un element existenţial, incertitudinile şi hazardul oceanic vor constitui un termen al adevărului, iar eforturile lui nu se clintesc multă vreme de la acest deziderat, adevărul vieţii omeneşti, al relaţiei omului cu marea.

Marea este un mediu al călătoriei interioare, o altă stare fizică a întunericului pe care îl vor cunoaşte eroii lui, confruntarea cu marea este o povară ce trebuie dusă precum viaţa însăşi şi, în lupta cu ea, omul trebuie să-şi pună la încercare calităţile morale: voinţa, priceperea, lealitatea şi spiritul de grup. Corabia este instrumentul prin care aceste calităţi omeneşti primesc încercarea şi absolvirea mării. Fiecare este un Iona şi marea este o lume elementară în care trebuie să apărăm, permanent şi fără ostoi, un loc al omului. Marea nu este doar challangerul valorilor morale ale omului, ci şi cea care îi dă lecţia că victoria, oricât de modestă, se poate obţine doar prin solidaritate. Dar palimpsestul textului e mai. complex, echilibrările totdeauna în ambiguitate şi pluralitate orice interpretare îl sărăceşte, devine o opţiune a inteligenţei. Două par totuşi, pe riscul lui C.B. Cox, a fi încercările prin care trece echipajul de pe *Narcis*. Prima să supravieţuiască pornirii spre anarhie declanşată de capitularea prelungită şi vicioasă a negi ului Wait (wait a aştepta) în faţa morţii. Simţul datoriei e erodat de sentimentul milei, iar mila e oarbă ca egoismul şi echipajul se pierde în ambiguităţi morale, cărora le cade pradă până şi căpitanul. Se face simţită, la un moment dat, necesitatea simplităţii, a unei obedienţe habotnice, a unui spirit lipsit de imaginaţie şi dintr-o bucată, cum va fi cel al căpitanului MacWirr în Taifun. Dar aceasta, date fiind lucrurile, nu

pare posibilă şi asistăm în continuare, peste limite, la lupta echipajului cu primejdia morţii şi a negrului cu drogul şi seducţia acesteia. Imposibil să nu vezi tulburătoarea sincronizare în această inversare, să nu simţi o revoltă a mării ca împotriva lui Iona, dezagregarea echipajului ca pe marea primejdie provocată de bunele sentimente. Urmează a doua încercare langoarea unui calm plat care, ca în The Shadow-Line (1917), va marca indecizia, căutând să dizolve ceea ce uraganul nu putuse fărâma. Paradoxal, răul este cel care va sparge morbida ecuaţie, răul neavând solidaritate cu sine: Donkin provoacă moartea lui Wait, jefuindu-l fără milă, răul brutal suprimă răul mai subtil şi mai periculos. Efectul magic încetează, briza mult aşteptată va duce corabia în portul de reşedinţă. Călătoria a fost un test complex, solidaritatea echipajului nefiind o calitate dată, ci una care a trebuit cucerită, smulsă unei situaţii aparent fără ieşire, în care calităţile se pervertiseră în defecte. Exprimat în adevăruri parţiale, cam acesta e subiectul nuvelei, dar ea beneficiază de graţia întregului inextricabil, de personaje secundare precis creionate, dialoguri colorate şi expresive, o narare mai directă (căpitanul Marlow n-a intrat încă în scenă) şi o detaşare vag ironică. Chiar retorica accentuată nu pare să depăşească elocvenţa intrinsecă a textului. „Atinge o strună, doar respiră asupra acestui lucru minunat şi aceasta va tremura spre o formă nouă! În urmărirea sensului articulat a sensului evident şi tonului prea tare al convingerii, a. «intenţiei cabalistice» şi conţinutului subconştient, a simbolului nud şi strânsorii subtile a metaforei eşti tentat să ignori excelenta evidenţă a tehnicii şi stilului”, va spune A.J. Guerard, inflamat, în Conrad romancierul. Şi eşti de acord imediat, deşi în text tul în cauză ai găsit şi un pasaj ca acesta: „În după-amiaza acelei zile, oamenii se apucară să-şi spele rufele, pe care le

puneau apoi la uscat în bătaia brizei neprielnice. Se mişcau cu încetineala lâncedă a unor filosofi dezabuzaţi. Nu prea vorbeau”. Etc. În traducerea ireproşabilă a lui Petre Solomon.

Altă culme, altă piesă „inepuizabil aluzivă” (cum spunea Thomas Mann despre *Moartea la Veneţia*) este *Inima întunericului*, publicată în 1902, după *Lord Jim* (1900), care avea să-l entuziasmeze atât de mult pe Gide, încât să-l ia la fiecare pas ca martor. Puterile creatoare, ori „imaginative” ale lui Conrad se găsesc aici la cota lor cea mai înaltă, în această nuvelă de o sută de pagini care trece graniţele genului şi este de multe ori numită roman, datorită densităţii şi încărcăturii sale. Aici, în preajma călită! ilor lui la apogeu, se găsesc mai puţine din defectele specifice, deşi e o tapiserie, în stilul conradian cel mai „elaborat”, pe creasta primejdioasă a retoricii personale, fertilitatea imaginilor fiind şi aici primejduită uneori de comentariul adjectival. Dar cine nu riscă nu câştigă. Toate călătoriile descrise de Conrad erau spre interior, spre graniţa întunericului avem de data aceasta una chiar spre inima întunericului. Căpitanul Marlow îşi face datoria cu strălucire: când arbitrul auctorial, după un preambul descriptiv exercitat asupra radelor şi Tamisei, îi trece cuvântul, face el însuşi un preambul ce e ca o coborâre hotărâtă cu câteva etaje mai jos ce sălbatică şi primitivă trebuie să le fi părut gura acestui fluviu mediteraneenilor romani ce s-au avântat până aici, mrejele acestui întuneric primitiv, „farmecul odiosului” pentru cei împotmoliţi. Este un preambul precum scena premunitivă a plutirii copacului pentru Almayer, dar mult mai asumat şi ceva mai declamativ. Călătoria lui Marlow spre Africa şi pe Congo va aminti călătoria de mai târziu a lui Graham Greene în Nigeria (*Journey Witiwut Maps*, 1938), lumea colonială în nadirul ei. Eroul primise slujba de căpitan după nişte

demersuri asemănătoare cu ale lui Conrad însuşi pe lângă Marguerite Podarowska la Bruxelles şi după o audienţă ce seamănă mult cu o vizită în cancelariile severe şi urbane ale unui iad ascuns. Începând din acest moment, toate frazele par să aibă subînţelesuri, toate scenele (la doctor, drumul pe mare, sediul fluvial al societăţii, salahorii negri) converg spre un augur neghicit până când se pronunţă prima oară numele lui Kurtz, şi Marlow află că acesta e în susul fluviului. În jurul numelui şi renumelui acestuia se va ţese totul, şovăielnic, aleatoriu, premonitoriu, totdeauna la o graniţă a faptului cu simbolul, în preajma unei paradigme insolite. Cine e Kurtz, ce caută el acolo aflăm destul de repede şi totuşi misterul se îngroaşă din neliniştea lui Marlow şi nervozitatea pură a frazelor. Drumul spre Kurtz, pentru salvarea lui, e drumul spre întuneric spre inima continentului pe aorta primejdioasă a fluviului, într-o companie insolită de pelerini, funcţionari naivi şi cruzi „canibali blânzi şi îndemânatici, un rus pur şi dedicat cu totul lui Kurtz, deşi alungat de idolul venerat. Kurtz le dezlănţuise un fel de pojar existenţial tuturor celor care-l cunoscuseră, inclusiv băştinaşilor. Iar el făcuse, acceptase lucruri îngrozitoare, îşi zărise iadul din suflet, avusese îndrăzneala deicidă să şi-l contemple, îl acceptase o clipă ca pe o variantă posibilă a Facerii. Marlow recunoaşte că îi cucerise admiraţia prin ceea ce nu era şi reuşise să le pară tuturor, dar mai ales prin ceea ce era şi nu vedea nimeni, văzuse o clipă singur. Un caz de automutilare deicidă. O ecuaţie miltoniană Kurtz se crezuse probabil Dumnezeu încurajat de adulaţia primitivă şi concretă a zuluşilor, fiind astfel foarte aproape de Satan. Puterea de înşelare şi distrugere a lui Kurtz se va întinde şi după moarte şi Marlow se hotărăşte s-o curme cu dosul unei arme morale, cu minciuna. Marlow este aici angajat într-un proces de exorcizare, şi minciuna de la sfârşit

spusă fetei e menită să termine cu spectrul lui Kurtz, să-l închidă în propria membrană. Halucinant, totul e supus unei forţe centripete pe care o dezlănţuise Kurtz când avusese curajul să-şi asume întunericul. Celelalte personaje (directorul, contabilul, exaltatul rus, logodnica etc) sunt şi ele în diferite grade administrative de damnare. Răul, în viziunea lui Conrad, e oarecum poliedcic, faţetele lui se luminează reciproc într-un joc de oglinzi, reflectând geometric confuzii şi reacţii maligne. Marlow ajunge să-l „înţeleagă" pe Kurtz depăşindu-se oarecum şi pe sine, cugetând, reflectând, aproximând, nu rezolvând o ecuaţie. Să „înţelegi" actele personajelor lui Conrad o fi un abuz, cum spune C.B. Cox, dar ele între ele şi-l pot admite. Drama unui visător bine intenţionat, posedat de ceva ce spera să posede s-a afirmat despre Kurtz, iar criticii au spus că nu ştiu până unde merge intenţionalitatea lui Conrad, unde începe şi sfârşeşte conştienţa lui. Totul pare a avea loc la un nivel al preconştientului, preconştiinţei, cel mai viu nivel la care poate avea efect literatura şi nivelul la care Kurtz; îi putuse „înţelege" pe sălbatici, când s-a lăsat considerat zeu şi a avut o clipă viziunea orbitoare a acestui miracol. Oricum Conrad beneficiază el însuşi de puterea viziunii, şi în cele mai bune pagini ale sale aceasta este (ori produce) o deosebită coerenţă imaginativă. Ori imaginaţia ne apare în adevărata ei valoare drept capacitatea de a exprima în cuvinte, de a folosi metafore sugestive, portanţa retoricii, de a crea imagini pentru a circumscrie un „adevăr" neîntinat de cuvintdar captat pentru permanenţă. Definiţia pe care o dăduse el singur imaginaţiei ne apare acum ca inevitabilă, altă formă a fidelităţii. Aici îşi dovedeşte avantajele metoda de naraţie a lui Marlow; nu se penetrează niciodată direct spre subiect, pentru că astfel ar numi nu ar, prezenta lucrurile în complexitatea lor

spiralată. Conrad marşează pe o insuficienţă admisă a limbajului, şi asta nu e chiar surprinzător ţinând cont de formulări abstracte şi grandilocvente care au rolul sa de depărteze de concret într-o ceaţă a percepţiei, unde, el lucrează precum Turner în culoare. Se repetă de multe ori formulele „de parcă" său „ca şi cum", pentru a se crea un nou nivel al dubiului, sugerând că sălbăticia, întunericul, esenţa scapă totdeauna comprehensiunii. Chiar în vederea acestui eseu o lectură nouă n-a fost pentru clarificări, ci pentru împrospătarea grijulie a dubiilor. Conrad era înzestrat temperamental pentru şovăire, nervozitate şidubiu moral, n-a fost greu să-şi facă o poetică pe această, bază, chiar dacă toată voinţa şi-a pus-o în efortul de ale. depăşi, odată ce s-a angajat în povara scrisului.

Inima întunericului a fost obiectul preferat al criticilor care s-au ocupat de Conrad; nu că asta ar fi clarificat ceva, dar s-au făcut consideraţii interesante care au sporit atracţia şi au fertilizat lectura. Kurtz a fost Un Oaspete al întunericului. Lionel Triâling sugerează că trebuie considerat un erou al spiritului (Marlow fiind omul obişnuit), căci a îndrăznit să se aventureze dincolo de securitatea experienţelor permise şi astfel şi-a cucerit dreptul de a rosti judecăţi.

S-a subliniat complexul livresc pe care îl constituie nuvela: corespondenţele mitice (călătoria ca iniţiere şi încercare), aluziile literare (Dante), opoziţiile simbolice (lumină/întuneric, alb/negru), antropomorfism (pădurea o forţă implacabilă meditând în inscrutabile intenţii) ca să dea un sentiment oniric, fantasmagoric, de coşmar. F.R. Leavis poate totuşi cel mai reputat dintre analişti îi reproşează imprecizia părţilor, intruzia unor cuvinte ca „incomprehensibil", „inscrutabil" sau „misterios" al căror efect e până la urmă nu cel de-a mări, ci de-a înăbuşi. Ori se reproşează tensiunea nerezolvată dintre maniera

imagistă, în care e prezentată faţa sordidă a colonialismului, şi limbajul pretenţios şi retoric ce creează un vag sens metafizic, primejduind semnificaţia morală.

Protestele criticilor par uneori, nişte proteste împotriva propriilor lor slăbiciuni, ori o indignare că totul se realizează în pofida unor defecte atât de concrete şi în virtutea unor calităţi atât de greu de definit. Şi acolo unde vulnerabilitatea lui Conrad a reuşit, invulnerabilitatea lor nu-i poate ajuta prea mult. Prea mult se ghida Conrad după desenul amprentei sale sufleteşti şi prea puţin după instrumentar.

Va spune el însuşi: „Impresia mea personală e că voia de fapt (un critic, n.n.) să spună că modul meu de-a povesti, total lipsit de familiaritatea autor-critic, tinde mai ales spre intimitatea comunicării personale, fără nicio preocupare pentru alte efecte. De fapt, preocuparea pentru efecte e şi ea acolo (adesea cu preţul unei narări mai directe) şi poate fi detectată în perspectiva şi grupările mele neconvenţionale, care sunt pur temperamentale şi în care constă de fapt aproape toată «arta» mea. De aici, bănuiesc, dificultăţile criticilor de a mă clasifica romantic ori realist. Pentru că, să zicem aşa, e fluidă, depinzând de grupăifi (secvenţe) ce alternează şi de schimbările de lumină, ce dau diferite efecte perspectivei. În aceste lumiri, gradat, dar niciodată complet folosite, constă cu adevărat istoria cărţilor mele”. (Aceeaşi scrisoare din 14 iulie 1923, adresată lui Richard Curie).

Romanele de mai mare întindere, *Lord Jim şi Nostromo* (1904), vor oferi, alte prilejuri imaginaţiei conradiene aflate în flux înalt. Lord Jim va fi un personaj absolut în sensul că nu e credibil în planul realităţii şi nejustificat într-o puritate de tipul celeia a basmului, dar e perfect într-o sinteză dintre acestea două. Lord Jim opune faptele şi îndemânarea, capacitatea de dăruire reputaţiei,

faimei o himeră proprie fără nicio şansă de câştig, constatând că nu există echivalenţă şi nici compensare morală. Şi atunci el cine este? Cum se va defini el prin această ecuaţie? *Lord Jim* e o comedie, nu prea veselă e adevărat, sau poate inversul unei tragedii. Jim plăteşte un fel de păcat originar, memoria celorlalţi fiind mai puţin intransigentă decât ecoul propriilor amintiri. A greşit crezând că părăsind locul faptei părăseşte fapta. Catastrofa se întâmplă în momentul când e gata să plătească confuzia în cadrul altei confuzii, destul de cinică replică la revelaţia goetheană. Unei lumi imperfecte Jim îi opune rectitudinea conştiinţei sale euclidiene. Mesajul luminos al cărţii va consta în faptul că Jim, conştient că nu va putea scăpa de ce a fugit în momentul accidentului de pe *Plana*, îl va plăti printr-o conversie a morţii spre răscumpărare. O nevinovăţie asumată ca vină e pusă în balanţă cu o culpă neelucidată ca atare. De fapt Jim nu-şi va plăti fapta, ci faptul că nu şi-a înfruntat în *clipa decisivă* soarta. Jim, după o suită de fapte bune, se va lăsa ucis de Gentleman Brown (o caricatură, un invers al lui Jim), pentru că se identifică cu acesta ca prezenţă în afara legii, e paralizat prin reacţia identificării, o indulgenţă ce va rămâne secretul lor. Răul involuntar de care Jim încercase să fugă va ceda în faţa răului absolut şi asumat pe care îl proferează Brown, pentru că Jim se crede el însuşi un fruct, al răului. Vede în Gentleman Brown rezultatul unei evoluţii pe care o încercase el însuşi incipient, rezultatul personificat al culpei care-l urmăreşte, înrăirea maturizată a civilizaţiei părăsite prin fugă (fructul gestului lui Jim acesta este Brown) şi ca urmare se lasă ucis de primul om care are o îndreptăţire morală la o răzbunare. Jim, precum Don Quijote, fuge din faţa unei fantome şi apoi se lasă ucis de aceasta sub ochii perplecşi ai martorilor. Lupta cu himera, a lui Tobie cu îngerul, lupta cu Balena Albă, totul

în oglindă confruntarea cu propria himeră morală. În lupta cu umbra lui, Jim pierde, nu înainte de a-şi fi declarat umbra drept un ideal. Jim este sclavul conştiinţei („Eu sunt destul de tare ca să-mi judec conştiinţa, nu să devin sclavul ei" îi va scrie Joseph Conrad Margueritei Podarowska).

Omul devine astfel victima unei conştiinţe idealizate despre sine, şi soarta provocată pe *Patna* se împlineşte în Patusan, acel Patusan pe care Conrad nu-l uită el însuşi şi-l construieşte uneori, la bătrâneţe, din aşchii de lemn pentru fiul său John, pe marginea unei băltoace, când nu-i nimeni să-i vadă.

S-ar putea ca unul din secretele perenităţii lui Conrad să fie tocmai în aceste asimetrii, în rezistenţa la orice fel de lectură în clar, inclusiv la demascările critice (demascări), în aparenţa aceasta de şaradă irezolvabilă şi decentă în acelaşi timp. Patetism şi sinceritate, un efort evident şi laborios spre cuprinderea enigmei umane, evitând simplificarea acesteia, un desen în care punctele de fugă nu pot fi atinse, ci doar ghicite. În momentul când se poate crede că biografia autorului ne poate oferi aceste puncte, modalitatea se transformă în stil şi metodă, tăindu-ne ieşirea. Sunt cuvinte de admirator, veţi spune, clar în această fază a creaţiei sale, a capacităţii sale imaginative, Conrad merită admiraţia noastră. Folosindu-se pe sine ca unitate de măsură, Conrad va continua să ţească inextricabil în *Nostromo* şi-apoi, sehâmbând azimutul, în *The Secret Agent* (1907) şi *Under Western Eyes* (1911).

Nostromo este pentru el (cum spune cu mândrie despre romanele sale în *A Personal Record*, 1912) „realizarea unei vieţi active... tot atât de mult cum ar fi cucerirea unei colonii", remarcă îndreptăţită pentru un roman atât de ambiţios şi deplin realizat, care-l va face pe Jocelyn Baines să-l compare cu *Război şi Pace*. Inventata republică Costaguana, conflictul de interese căruia le sunt

subordonate personajele, chiar destinul păgubos al arătosului capătaz de cargadores care e Nostromo, miza acelei mine de argint, agitaţia garibaldină şi paralelismele posibile cu revoluţiile hectice din America Latină au făcut ca Nostromo să fie declarat roman politic. Cartea se naşte, ca alte subiecte ale lui Conrad, dintr-o anecdotă ceţoasă, păstrată în memorie şi reactivată printr-un concurs ele împrejurări cum mărturiseşte în prefaţa scrisă în 1917, în care va face, ca de obicei, mai degrabă o istorie emoţională a personajelor şi a modelelor. Dar în roman Conrad vrea să ne atragă atenţia că singura probă posibilă a unui proiect politic sau moral trebuie să fie consecinţele lui obiective. Ca şi Kurtz, el capătaz va deveni victima a ceea ce crede că posedă, dar oare nu aceasta a fost de multe ori soarta acelor lideri minunaţi din America Latină? Dar nu asta are importanţă aici, nici scepticismul profund al autorului în ceea ce priveşte orice întreprindere politică, cât senzaţia de construcţie născută din senin, puterea imaginaţiei şi cuvintelor lui Conrad de-a reprezenta o lume, o situaţie politică, un mediu şi culoarea locală precum şi ideologia personajelor, din acea plasmă pe care el o numea energie mentală. Cu totul detaşat de biografie, deşi conform cu concepţia lui etică şi oarecum conservatoare despre lume şi viaţă (care nu e dublată stânjenitor de o concepţie eticistă despre scris obiectul scrisului era pentru el spectacolul evenimentului şi al lumii), acest „roman istoric” lipsit de trimiteri concrete, dar nu de intuiţii, este cel mai serios argument conradian în pretenţia asupra priorităţii imaginaţiei. Soluţiile specifice sunt folosite aici (căpitanul Mitchell povesteşte uneori precum Marlow) dar într-un mod mai complex, anulând aproape efectul temporal prin întreruperi şi tăieri ale firului, reluări, obţinând un efect de simultaneitate aproape pictural.

Agentul secret anunţă din multe puncte de vedere o „normalizare”. Este primul din romanele lungi, şi probabil singurul, în care ştie destul de bine ce face de la prima la ultima frază. Această detaşare, deşi va însemna pentru Conrad începutul sfârşitului, îşi dovedeşte valenţe noi şi plin faptul că eliberează latenta ironie ce se simţise, discretă, în toate scrierile lui de până acum (s-a spus că n-ar fi ironie englezească, ci ironia aristocratului). Este un roman despre anarhism, acea isterie condamnabilă în care-i era dat secolului să înceapă şi să sfârşească. Intuiţiile sale se pot foarte bine aplica şi terorismului de azi. Pentru că autorul dovedeşte înţelegerea profundă şi deja profesionalizată cu care orice autor e dator faţă de personajele sale şi faţă de situaţiile în care imaginaţia lui le pune. „Nebunia” lor, a lui Vladimir, Ossipon şi a Profesorului, e condiţionată de o nebunie ascunsă a lumii, dar Winnie Verloc şi chiar Stevie sunt priviţi cu înţelegere şi compasiune, ca victime ale acestei nebunii. *Agentul secret*, operă de virtuozitate, răceală şi ironie, îi va anticipa pe Graham Greene şi Arthur Koestler. Un câştig care se păstrează şi pentru *Under Western Eyes* este noua stăpânire a intrigii şi suspensului, o revitalizare a capacităţii de a dramatiza scene şi crize în mod direct şi o deplină stăpânire a unei engleze pure, lipsită ele idiosincrazii. Ultimul roman aduce la vedere antipatia lui Conrad pentru Rusia autocratică (sentimente fireşti la un polonez care îşi pierduse ambii părinţi în exil în Siberia), o antipatie ce-şi găsea metafizica ei în sondările „abisului” sufletului rus. Conrad mai scrisese pe această temă un eseu destul de nebulos, „Autocraţie şi război” (1905), care avea ca pretext războiul ruso-japonez, cules mai apoi în *Notes of Life and Letlers* (1921), o colecţie de eseuri fără prea multă strălucire, ce îndreptăţeşte reacţia plictisită a lui E.M. Forster. Dar dincolo de opiniile drastice şi

apodictice despre caracterul rus, romanul este scris cu o anume obiectivitate de natură profesională şi, la un moment dat, se dovedeşte a fi, după cum spune şi Jocelyn Baines, o replică la *Crimă*. şi *pedeapsă*. Cu toate intenţiile lui polemice, romanul va avea calităţi şi o coerenţă ce-l vor îndreptăţi la considerarea de a fi singurul roman dostoievskian notabil din literatură engleză. Anatomia culpei e dostoievskiană, dar metoda e mult mai selectivă, alter». nările lente de la halucinaţiile dureroase la forţa şi aluziile simbolice sunt remarcabile în tactul, şi puterea lor de convingere (A. J. Guerard). În multe privinţe *Under*

Western Eyes aminteşte de *Lord Jim*, atât în structură cât şi în destinul personajului central. Studentul Razumov îl trădează pe colegul Haldin (când acesta se refugiază la el după o ispravă pirotehnică), nu înainte de-a avea conflicte mentale şi ezitări dialectice destul de asemănătoare cu cele ale lui Raskolnikov înaintea faptei. Ezitările, încercările de debarasare, trădarea, interogatoriul sunt şi ele în sine destul de dostoievskiene, dar transcrise în alt spirit. După această primă parte în care e prezentat actul vital, ca în Lord Jim, restul cărţii va avea alt tempo, aii unghi şi altă scenă, tot ca în *Lord Jim*. Venit la Geneva (cu misiunea adiţională de-a spiona diaspora rusă) Razumov e primit de familia Haldin ca un erou, singurul tovarăş de încredere al celui dispărut. Confuzia creează un paralelism existenţial, o nouă sincronizare în inversare, între sentimentele unui Razumov îndrăgostit de sora lui Haldin şi mustrările de conştiinţă ale unui rus „tipic” Toate acestea vor culmina cu autodivulgarea lui Razumov în momentul când se bucura de încrederea cea mai înaltă printre exilaţi, provocând o criză fatală mamei şi surorii primei lui victime, fiind apoi pedepsit prin spargerea timpanelor de către nihilistul Nikita şi căzând în îngrijirea umilei Tekla, care îşi

împlineşte astfel şi ea vocaţia. Personajele secundare, în special exilaţii ruşi, sunt; o galerie bizară şi uneori ridicolă, parcă desprinsă din pamfletele lui Arghezi. Peter Iovanovici e un fel de revoluţionar de operetă, Sophia Antonovna o contesă care are ceva din Madam Blavatski, Tekla de-o umilinţă canină, Nikita o gorilă anarhistă etc. Dar aceste personaje, în dinamica lor, sunt victimele autocraţiei, şi soarta lor e supradeterminată. Cât despre bătrânul profesor englez care preia oficiile lui Marlow, schematic cum este, în seama lui cade „perspectiva occidentală", fiind un martor mut al acestor mentalităţi răsăritene sub ochii Apusului. Ansamblul constituit de Conrad e articulat, efectele dramatice deosebite şi multe scene (interogatoriul, viziunile lui Razumov, crâşma de la periferia oraşului) nu sunt cu nimic mai prejos de persiflatul model dostoievskian. Conrad foloseşte în acest roman un impresionant număr de artificii prozastice: inversiuni, dislocări, repetiţii de motive, interlocutori şi alţi agenţi observatori, o oblicitate caracteristică, după ce în scrisorile către Galsworthy şi Richard Curie îşi relevase subiectul în termeni strict dramatici. Dar în procesul greu al scrierii compoziţia devine, tot mai sinuoasă, imaginaţia lui inertă este obligată la mai multă graţie pe măsură ce autorul se cufundă în labirintul propriului subiect şi în hora personajelor. M. D, Zabel observă o saturaţie a stării care e transferată pe hârtie, inerţia paralizantă se transformă până la urmă într-o încărcătură statică, o fosforescenţă imaginativă ce va cuceri admiraţia lui Henry James.

În aceste romane, deplin realizate de altfel, prin care Conrad a demonstrat celor care-l acuzau de a fi confuz şi exotic faptul că poate fi la înălţimea oricăruia dintre iluştrii săi contemporani, se întâmplă acea mutaţie care, asemeni păţaniei prinţului în piele de porc, îl va lăsa pe Conrad

autorul în lumină, dar lipsit de calităţile ce-l aduseseră până aici. Conrad se va întoarce mai târziu la subiectele lui predilecte, la scena pe care o părăsise şi chiar la modalităţile narative de la început, dar miracolul nu se va mai repeta şi nu se va mai găsi pe sine la valoarea iniţială, exerciţiul de „normalitate" depersonalizându-i spiritul creator.

HI!

Victory (1915) şi *The Shadow-Line* nu sunt romane lipsite de interes (Berthoud şi chiar F.R. Leavis îl consideră pe cel din urmă a fi o capodoperă, seduşi mai mult de posibilităţile interpretative decât de text). Inerţia descrisă aici, atât cea a tânărului cazat la Casa Ofiţerilor de Marină cât şi cea pe care vasul o încearcă în calmul plat şi morbid al traversării Golfului, ne face să ne gândim la voiajul din poemul lui S.T. Coleridge, dar şi la versul lui Baudelaire „*… D'autres fois, calme plat, grand miroir De mon désespoir*", pe care Conrad îl trece ca motto pe frontispiciul volumului, ori (de ce nu?), printr-un act de înţelegere, la altă expresie a aceluiaşi poet: „*Sterilites des écrivains nerveux*". Cum am mai spus, Conrad a avut toată viaţa de luptat cu o fire ezitantă, marcată de staze ale voinţei, un anume nihilism temperamental. Galeria de singuratici se va îmbogăţi astfel cu două exemplare Heyst şi tânărul căpitan aflat la prima lui comandă, la care se va mai adăuga până ia urmă şi Peyrol, inertul pirat bătrân din *Corsarul*. Dar stilistic are loc până la urmă un fel de reconciliere ce ne apare acum ca un semn de nobilă oboseală, pierzând tensiunea elementelor structurale calitate ce a fost secretul puterii lui de până acum. *The Shadow-Line*, paginile care ne-au rămas din *Suspence şi* povestirile din *Tales of Hearsay* (1925) nu mai sunt scrise cu un toc ţinut strâns între degete, ci cu o pensulaţie mai largă, o haşurare de cărbune mai moale.

În efortul depus în travaliul stilistic, organizarea materialului şi rata amănuntului (căci nimeni nu ne-a cufundat mai mult ca el în agonia procesului creator), obţine o anume transsubstanţiere, o metafizică atât de ambiţios urmărită de poeţi. T.S. Eliot pune efortul lui lingvistic alături de cel mai conştientizat, al lui Joyce, pentru „lupta de-a integra şi exprima obiecte noi, noi grupuri de obiecte, sentimente noi, aspecte noi" în artă. N-a putut face asta fără să lase însă, de multe ori, un efect de hiperseriere.

Declinul puterii creatoare, al puterii imaginative are loc gradat şi aproape la fel de metodic ca ascendenţa spre calităţile majore din perioada de vârf. Se spune că odată cu bătrâneţea şi celebritatea apare o anume indulgenţă, dar aceasta e abia efectul scăderii puterii creatoare, nu cauza ei. După 1911 Conrad nu mai creează un nou erou, cei ai câtorva proze scurte publicate până la *Corsarul* par a fi nişte copii palide ale celor deja existenţi, variante dintr-o familie atinsă de acelaşi morb. Dar motivele însingurării lor au fost într-o evoluţie semnificativă, de la primele romane la ultimele, care îngusta raza de căutări, în evantaiul acesta de cauzes-au compromis în societate (Willems, Jim), soarta i-a depărtat de societate (Lingard, Whalley), sunt dezamăgiţi datorită propriului idealism (Flora din *Chance*, 1913), nutresc intoleranţă şi mândrie până la aroganţă (Nostromo), au trădat încrederea (Razumov), un filon de scepticism fatal îi duce la nihilism (Heyst care îşi vede singurătatea ca pe o independenţă pe care însă viaţa n-o permite). Această familie, descendentă în nobleţea motivelor prin care optează pentru însingurare, va fi completată, oarecum idealist şi testamentar, cu Peyrol, a cărui singurătate e cea a unui destin încheiat care însă mai găseşte resurse să se mai dăruiască o dată.

Dacă nu găseşte resurse să-şi îmbogăţească paleta, stereotâpiile însă se îndesesc, odată cucerit un teritoriu asistăm la simpla lui guvernare şi spectaculosul acţiunilor a scăzut. Elementele care au făcut din Conrad un mare prozator nu vor lipsi; dar vor fi folosite mai absent. Proza lui se realizase în ciuda „impresionismului" şi a tuturor defectelor sale (o retorică sentimentală şi gongorică uneori, slaba capacitate de a nara în priză directă, modul sinuos şi nehotărât în care se relevă destinul personajelor, descrierile hiperabundente, dialoguri artificiale, incapacitatea de a descrie dragostea şi chiar personajele feminine, supunerea limbajului la suprasarcină, ticuri de construcţie la nivelul frazei, romantismul afectat, abstractizări preţioase şi vagi etc.), ori poate chiar datorită lor în condiţiile unor calităţi compensatorii: deosebita „onestitate", o profundă înţelegere a sufletului omenesc în dialectica binelui şi răului, respectarea unor valori etern umane, un humor intrinsec, o concepţie dramatică despre destin, obstinaţia exprimării.

Conrad recunoaşte undeva că nu s-ar fi dedicat litera —turii dacă n-ar fi fost s-o facă în limba engleză, de care se ataşează într-o relaţie pe care o denumeşte „un acord subtil şi presimţit". E limba „imaginaţiei" sale şi reacţionează iritat când i se vorbeşte de limba franceză ca de un domeniu posibil. Ritmurile limbii engleze răspund energiilor nervoase, necesităţilor unui stil bogat ce combină într-un grad înalt efecte scrise şi orale, pe care le va ilustra personal. Frazarea lui Conrad se va apropia la sfârşit de manierism şi stilul lui va invita (când va exista maliţia necesară) la parodiere (Beerbohm): adjectivele puse franţuzeşte în urm –, substantivului, sintaxa lui laxă, perioadele lungi, insistenţa adjectivală, contrastele de întuneric şi lumină dar adevăratul stil conradian va rezulta din disciplinarea exceselor iniţiale. Însă este o înscuzabilă

exagerare să se spună că proza din *Taifun* ar fi cea a unui autor care gândeşte în franţuzeşte. Vorbind fluent în poloneză şi franceză (la care apelează de multe ori în spontaneitatea corespondenţei) el va vorbi toată viaţa engleza cu accent şi va avea dubii în ceea ce priveşte funcţia mimetică a cuvintelor, ceea ce face ca limba lui să pară modernă în perspectivă. C.B. Cox vede aici o anume detaşare care-l face pe Conrad să apeleze de multe ori la imagine şi simbol pentru1 un mod mai misterios şi mai complex de comunicare. Nabokov va înţelege mai târziu, pe aceeaşi cale, paleta de sugestii ce se poate naşte din rolurile diferite ale cuvintelor în limbi diferite, inadvertenţele cu care se învecinează. Dar apoi criticul trece cu un etaj mai jos şi spune că opţiunea lui pentru limba engleză trebuie văzută şi ca o intenţie de a ascunde isprăvile literare de ochii familiei lui poloneze!

Greşelile necorectate în transcriere şi sintaxă din: ultimele romane, formulările neglijente uneori se datorează faptului că părţi întregi din aceste ultime romane au fost; dictate, iar editorii încep să se teamă de acest bătrânmândru şi dificil. Aceste „greşeli" şi aproximări lingvistice pun uneori în dificultate traducătorii lui Conrad, firesc mai înclinaţi spre corectarea tacită decât spre găsirea unei „greşeli" echivalente.

Dar ceea ce obosise cel mai mult la Conrad era capacitatea de a imagina fertil, o oboseală mult asemănătoare întoarcerii lui Peyrol pe uscat, o împăcare: admiratorul A.J. Guerald se întreabă şi el asupra mecanismului acestui declin, dacă normalizarea în atitudine şi metodă odată cu vârsta n-o fi fost cauza eşuării imaginaţiei, ori doar unul din efectele inevitabile ale acestei eşuări. O opţiune pare greu de făcut, dar odată cu găsirea răspunsului la sfârşitul unei vieţi pline şi dedicate e firesc să scadă intensitatea întrebărilor, lăsând lumii

doza de mister pe care atât de bine a slujit-o.

La bătrâneţe Conrad venera o Anglie imperială, asemenea lui Kipling. Asta nu trebuie să ne mire prea mult, ei credeau că asistă la un fel de internaţionalism administrat englezeşte. Oricum însă, simţul critic al celui care vizita Congo în 1890 scăzuse. O anume morgă, conservatorismul său, amestecul în ancheta făcută la scufundarea *Titanicului*, scăderea răbdării în faţa prietenilor, spiritul exagerat de economie tocmai când situaţia lui materială ho stabilizase, nevoia de a i se confirma mereu că e un mare scriitor (i se propune înnobilarea, dar refuză), succesul de public care-l încântă în timpul turneului făcut în America (1923), toate altfel umane şi fireşti, sunt desigur şi semne ale oboselii. Masa de scris n-a fost o corabie mai uşoară şi nopţile de căutări printre promisiunile imaginaţiei n-au fost mai puţin istovitoare ca nopţile de cart.

ALEXANDRU VLAD

Povestirile selectate în culegerea de faţă fac parte din mai multe volume, după cum urmează: din volumul *Tales of Unrest* (*Povestiri neliniştite*) (1898), „Karain: o amintire”; din volumul *A Set of Six* (*Un set de şase*) (1908), „Dueliştii”, „Gaspar Ruiz”; din *Tales of Hearsay* (*Povestiri din auzite*) (192.*5*), „Suflet de războinic”, „Prinţul Roman” şi „Povestea”.

SUFLET DE RĂZBOINIC

Bătrânul ofiţer cu mustăţi lungi şi albe dădu frâu liber indignării:

„E posibil ca voi, tinerii, să n-aveţi mai multă minte?! Unii din voi mai bine şi-ar şterge caşul de la gură înainte de-a începe să judece pe cei câţiva sărmani supravieţuitori ai unei generaţii care a făcut şi a suferit nu puţine în viaţă”.

După ce ascultătorii îşi exprimară convingător

rernuşcările, bătrânul oştean se mai îmbună. Dar nu tăcu:

„Sunt unul dintre aceia unul dintre supravieţuitori, vreau să zic, continuă el răbdător. Ce-am făcut noi? Ce-am realizat? El marele Napoleon a încercat, pe spinarea noastră, să-l egaleze pe Alexandru Macedon, având o grămadă de naţiuni în spate. Noi am opus spaţii pustii năvalei franceze şi i-am tratat cu o interminabilă bătălie, până când armata lor a ajuns să se retragă pe poziţii, pentru a dormi pe mormane de cadavre. Apoi a venit zidul de foc al Moscovei. Acesta s-a dărâmat peste el.

A început lunga derută a Marii Armate. Am văzut-o scurgându-se, precum căderea păcătoşilor buimaci şi spectrali peste ultimul cerc îngheţat al Infernului lui Dante, ce se tot lărgea în faţa ochilor lor disperaţi.

Cei care au scăpat trebuie să fi avut sufletele de două ori ţintuite în trup, ca să-i poată scoate afară din Rusia prin acel ger făcut să crape pietrele. Dar să spuneţi c-a fost vina noastră, c-a scăpat măcar unul viu, este totală ignoranţă. Oamenii noştri au suferit aproape până la limitele puterii lor. Ale puterii lor ruseşti!

Desigur, spiritul nu a. e era frânt; apoi cauza noastră era dreaptă era sfântă, Dar asta nu ţinea prea mult de cald oamenilor şi cailor.

Carnea e slabă, Fie ea cauza bună ori rea, omenirea trebuie să plătească preţul. Cum altfel?! Chiar în bătălia pentru sătuleţul despre care vă povesteam, luptam pentru adăpostul oferit de acele case vechi tot atât cât pentru victorie. Şi francezii la fel.

Nu de dragul gloriei, ori al strategiei, Francezii ştiau că vor trebui să se retragă înaintea dimineţii şi noi ştiam la fel de bine că vor pleca. Din punctul de vedere al logicii războiului, lupta nu avea niciun sens. Şi, totuşi, infanteria noastră şi a lor s-au luptat precum pisicile sălbatice, ori ca eroii, dacă vă place aşa mai mult, printre case treabă nu

glumă –, în timp ce trupele de sprijin, aflate în câmp deschis, aşteptau îngheţând într-un furtunos vânt de nord, ce purta zăpada de pe pământ şi marile mase de nori de pe cer cu o repeziciune înspăimântătoare. Chiar aerul era nespus de sumbru, prin contrast cu pământul alb, N-am văzut niciodată creaţia Domnului arătând mai sinistru ca în acea zi.

Noi» cavaleria (eram doar o mână), n-aveam prea multe de făcut, decât să ne întoarcem cu spatele la vânt şi să încasăm salvele rătăcite ale francezilor. Acesta, vă pot spune, era ultimul bombardament al francezilor şi ultima oară când au avut artileria pe poziţii. Tunurile nu s-au mai mişcat de-acolo. Le-am găsit abandonate dimineaţa următoare. Dar în acea după-amiază exercitau un foc infernal asupra coloanei noastre de atac; vântul furios ştergea fumul şi chiar zgomotul, dar puteam vedea scânteierile constante ale limbilor de foc de-a lungul frontului francezilor. Apoi o pală lungă de zăpadă a ascuns totul, în afara flăcărilor sângerii din vârtejul alb.

În răstimpuri, când orizontul se limpezea, puteam vedea în depărtare, spre dreapta câmpiei, o coloană întunecată, scurgându-se la nesfârşit tumultul Marii Armate, târându-se înainte, fără încetare, în timp ce luptele din stânga noastră continuau cu mare vacarm şi furie. Crudele învârtejiri de zăpadă măturau acea scenă de moarte şi dezolare. Apoi vântul s-a oprit tot atât de brusc cum pornise dimineaţa»

Numaidecât am primit ordin să şarjăm coloana în retragere; nu înţeleg de ce, decât dacă nu cumva voiau să ne scape de îngheţul în şa, dându-ne ceva de făcut. Ara. schimbat frontul jumătate la dreapta şi m-am pus în mişcare la pas, ca să luăm coloana aceea depărtată şi întunecată din flanc. Trebuie să fii. fost cam două şi jumătate după-amiaza.

Trebuie să aflaţi că, până atunci în acea campanie, regimentul meu nu fusese niciodată pe direcţia principală de înaintare a lui Napoleon. În toate aceste luni de la invazie, armata căreia îi aparţineam se hărţuise cu Oudinot în nord. Coborâsem doar de puţină vreme, mânându-l din urmă spre Berezina.

Era prima ocazie, deci, când eu şi camarazii mei vedeam de aproape Marea Armată a lui Napoleon. Era o imagine uluitoare şi teribilă. Auzisem de ea de la alţii îi văzusem de la distanţă pe cei ce se răzleţiseră; mici bande prădalnice, grupuri de prizonieri. Dar aceasta era chiar coloana principală! O gloată târându-se, împleticindu-se, flămânzită, cu minţile pe jumătate pierdute. Ieşea din pădurea ce se afla la o milă depărtare, iar capul i se pierdea în obscuritatea câmpiilor. Am dat peste ei la trap, ceea ce era maximumul ce-l puteam scoate de la caii noştri, şi ne-am înfipt în masa aceea umană ca într-o mlaştină mişcătoare. N-a opus nicio rezistenţă. Am auzit câteva împuşcături, vreo şase probabil. Chiar simţurile păreau să le fi îngheţat. Am avut timp să arunc o privire pe îndelete, în timp ce călăream în fruntea escadronului meu. Ei bine, pot să vă asigur, erau oameni care mergeau pe margini atât de absenţi la orice, în afara mizeriei lor, încât nici măcar n-au întors capul să se uite la şarja noastră. Soldaţi!

Calul meu a dat peste unul dintre aceştia cu pieptul. Sărmana ruină avea o manta albastră de dragon, toată sfâşiată şi pârlită, atârnându-i pe umeri şi nici măcar n-a întins mâna să se prindă de căpăstru şi să se salveze. S-a lăsat doar jos. Oamenii noştri împungeau şi croiau; şi, desigur, la început eu însumi am făcut aşa… Ce vreţi! Duşmanul e duşman. Totuşi, un fel de groază dezgustătoare mi s-a furişat în inimă. N-a fost niciun fel de tumult doar un murmur stins pluti peste ei, presărat cu

strigăte mai intense şi gemete, în timp ce gloata continua să se tălăzuiască dincolo de noi, oarbă şi fără simţire. Un miros de zdrenţe pârlite şi răni infectate plutea în aer. Calul meu se răzleţi în vârtejurile de oameni ce se clătinau. Parcă ai fi doborât cadavre galvanizate cărora nu le păsa. Invadatori! Da… Dumnezeu se răfuia deja cu ei.

Mi-am atins calul cu pintenii să se degajeze. S-a produs o bulucealã bruscă şi un fel de geamăt furios când al doilea escadron a căzut asupra lor în dreapta noastră Calul meu s-a smucit şi cineva mi s-a agăţat de picior. Cum nu voiam să mă las smuls din şa, am croit cu sabia în urmă, fără să mă uit. Am auzit un strigăt şi. piciorul mi-a fost imediat eliberat.

În acel moment l-am zărit pe subalternul meu nu departe. Îl chema Tomasov. Multitudinea aceea de cadavre vii cu ochi sticloşi se vălătucea în jurul calului său. Orbi, mârâind dement. El stătea drept în şa, fără să se uite în jos, la ei, şi îşi băga sabia în teacă.

Ei bine, acest Tomasov purta barbă. Desigur, toţi purtam bărbi atunci. Circumstanţele, lipsa de răgaz, lipsa de lame ne împingeau la asta. Nu, serios, arătam ca sălbăticiţi în acele zile de neuitat, cărora atât de mulţi, atât de mulţi dintre noi nu le-au supravieţuit. Ştiţi, de asemenea, că pierderile noastre au fost îngrozitoare. Da, arătam ca sălbatici. *Des Russes sauvages* ce mai!

Deci purta barbă acest Tomasov, vreau să zic; dar nu arăta *sauvage*. Era cel mai tânăr dintre noi toţi. Şi asta însemna într-adevăr tânăr. De la distanţă trecea examenul destul de bine, ţinând cont de funinginea şi amprenta specifică acelei campanii lăsată pe feţele noastre. Dar imediat ce erai destul de aproape să-l poţi privi bine în ochi, vedeai. În adâncul lor vârsta imatură, deşi nu era chiar un puşti.

Ochii erau albaştri, un albastru ca al cerului de

thamnă, visător şi vesel în acelaşi timp – ochi inocenţi, încrezători. Un moţ de păr blond îi împodobea fruntea ca o diademă aurie, în ceea ce s-ar putea numi timpuri normale.

Credeţi, poate, că vorbesc despre el ca despre un erou de roman? Ei, asta-i nimic, faţă de ce-a descoperit adjulnului nostru la el. A descoperit că avea „buze dulci”, re o fi însemnat asta. Dacă adjutantul voia să zică o gură frumoasă, da, era destul de frumoasă, dar, desigur, o spunru în bătaie de joc. Adjutantul nostru nu era un individ prea delicat. „Ia uitaţi-vă la acele buze dulci!”, exclama îi cu voce tare, când vorbea Tomasov.

Lui Tomasov nu-i prea plăcea genul acesta de glume. Dur până la un anumit punct era el însuşi vinovat de zeflemeaua ce-o trezise datorită opiniilor sale asupra dragostei şi care, probabil, nu erau chiar atât de originale pe ril. le credea el. Ce-i făcea pe camarazii lui toleranţi faţă de efuziunile acelea era faptul că se legau de Franţa, de l’aris!

Voi, cei din generaţia de azi, nu vă puteţi închipui ce prestigiu se lega de aceste nume în toată lumea. Parisul era cetatea din poveste pentru toate fiinţele înzestrate cu imaginaţie. Ei-am majoritatea tineri cu relaţii, dar nu de mult veniţi din cuiburile noastre străvechi de provincie; iiimpli slujitori ai Domnului; nişte ţărani, dacă pot spune astfel. Aşa că eram bucuroşi să putem asculta poveştile despre Franţa ale camaradului nostru Tomasov. Fusese ataşat pe lângă misiunea noastră diplomatică din Paris în anul dinaintea războiului. Probabil datorită unor relaţii sus-puse ori poate datorită purului noroc.

Nu cred că putuse fi un membru foarte folositor al Misiunii, din cauza tinereţii şi a lipsei totale de experienţă. Şi se părea că la Paris ştiuse cum să-şi petreacă timpul. Îl folosise îndrăgostindu-se, rămânând în acea stare, i ultivând-o, trăind numai pentru asta.

Aşa că erau ceva mai mult decât simple amintiri ceea re adusese cu el din Franţa. Amintirile sunt trecătoare. Pot îi falsificate, pot fi şterse, poţi chiar să te îndoieşti de ele. Da! Eu însumi mă îndoiesc uneori că aş fi fost vreodată la Paris. Şi drumul lung până acolo, cu bătălii pentru fiecare etapă, ar apărea şi mai puţin credibil dacă n-ar fi un anume glonţ de muschetă pe care îl port cu mine, începând de la o mică afacere de cavalerişti, care a întâmplat în Silezia chiar la începutul campaniei din I. (ipzig.

Peripeţiile dragostei, oricum, sunt probabil mai impresionante decât cele ale primejdiei. Nu înfrunţi dragostea cu plutonul. Sunt mai rare, mai personale şi mai intime. Şi nu uitaţi că, pentru Tomasov, toate acestea erau foarte proaspete încă. Nu se întorsese din Franţa decât de trei luni când a început războiul.

Inima, minţile îi erau pline de acea experienţă. Era cu totul copleşit de ea, şi era destul de pur s-o lase să transpară în discuţii. Se considera un fel de persoană privilegiată, nu pentru că o femeie se uitase la el cu bunăvoinţă, ci pentru simplul fapt că avusese acea minunată iluminare conferită de sentimentul pentru ea, de parcă cerul însuşi i-ar fi dăruit-o.

O, da, era foarte pur. Un tinerel drăguţ, totuşi nu un prost; şi totodată complet lipsit de experienţă, de suspiciuni. Găseşti ici şi colo câte unul ca el prin provincie. Avea în el şi ceva poezie. Şi asta trebuie să fi fost ceva natural, Ceva destul de propriu, nu dobândit. Cred că Tata Adam mai putea avea genul acesta natural de poezie. Iar în rest, *un* russe *sauvage*, cum ne ziceau uneori francezii, dar nu genul acela, cum spun ei, care mănâncă luminări de seu ca desert. Cât despre femeie, franţuzoaica, ei bine, deşi am fost şi eu în Franţa cu o sută de mii de ruşi, n-am văzut-o niciodată. Probabil că nu era la Paris atunci. În orice caz, nu erau uşile ei cele care să sară în lături înaintea unor

indivizi simpli de teapa mea, înţelegeţi. Saloanele aurite nu mi-au ieşit niciodată în drum. Nu v-aş putea spune cum arăta, ceea ce-i „ciudat, luând în considerare faptul că eram, dacă pot spune astfel, confidentul preferat al lui Tomasov.

Foarte curând n-a mai îndrăznit să vorbească în faţa celorlalţi. Presupun că obişnuitele comentarii de bivuac îi răneau sentimentele. Dar îi rămăsesem eu şi a trebuit să mă supun. Nu te poţi aştepta ca un tinerel în starea lui Tomasov să-şi ţină gura; iar eu presupun că nu-mi veţi da crezare eu sunt din fire o persoană destul de tăcută.

Foarte probabil că tăcerea mea îi era simpatică. Întreaga lună septembrie fu pentru regimentul nostru, încartiruit în sate, o perioadă de relaxare. Atunci am auzit cea mai mare parte din… nu i se poate spune poveste.

Povestea pe care o am în minte nu constă în asta. Revărnări, să-i spunem.

Şedeam, destul de dispus să tac din gură, o oră întreagă probabil, timp în care Tomasov vorbea cu exaltare. Şi când termina, eu încă tot mai tăceam. Şi atunci liniştea căpăta un efect solemn care, îmi imaginez, îl măgulea mult pe Tomasov.

Ea nu era, desigur, o femeie la prima tinereţe. O văduvă, probabil. În orice caz, nu l-am auzit niciodată pe Tomasov vorbind despre soţul ei. Avea un salon, ceva foarte distins; un centru monden în care ea domnea în toată splendoarea.

Îmi imaginez că anturajul ei era format mai ales din bărbaţi. Dar Tomasov, trebuie s-o spun, evita astfel de detalii destul de bine în discursurile sale. Pe cuvântul meu că nu ştiu dacă avea părul blond ori negru, ochii căprui ori albaştri; care-i erau statura, trăsăturile ori tenul. Dragostea lui se înălţa deasupra Simplelor impresii fizice. Nu mi-a descris-o niciodată în termeni fermi; dar era gata

să jure că, în prezenţa ei, gândurile şi sentimentele erau sortite să se învârtă cerc în juru-i. O asemenea femeie era. Conversaţii minunate, pe tot felul de subiecte, aveau loc în salonul ei: dar prin toţi cei prezenţi acolo curgea neauzit, ca un misterios flux muzical, revendicarea, puterea, tirania frumuseţii pure. Deci, probabil, femeia era frumoasă. Ea îi detaşa pe cei ce vorbeau de interesele personale, chiar de vanităţile lor. Era un deliciu secret şi o primejdie secretă. Toţi bărbaţii, când o priveau, cădeau pe gânduri ca loviţi de ideea că şi-ar fi irosit viaţa. Ea era bucuria şi fiorul pur al fericirii şi aducea doar tristeţe şi chin inimilor lor.

Pe scurt, trebuie să fi fost o femeie extraordinară, ori Tomasov era un tânăr extraordinar, ca să simtă astfel şi să vorbească aşa despre ea. V-am spus că individul avea multă poezie şi am observat că toate acestea sunau destul de real Era exact miracolul pe care o femeie cu totul ieşită din comun îl putea exercita, vă daţi seama. Poeţii se apropie de adevăr aici nu putem nega.

Nu pun niciun strop de poezie în reconstituirea mea, ştiu, dar beneficiez şi eu de-o oarecare experienţă şi n-am niciun dubiu că doamna a fost înţelegătoare cu tinerelul, odată ce acesta a reuşit să ajungă în salonul ei. Faptul că a ajuns acolo e o adevărată minune. Oricum, a pătruns acolo, inocentul, şi s-a găsit într-o companie aleasă, printre bărbaţi de considerabilă poziţie. Şi ştiţi ce înseamnă asta: talii îngroşate, capete chelite, dinţi care nu-s dinţi cum spunea un autor satiric. Imaginaţi-vă printre ei un băiat frumuşel, proaspăt şi simplu, ca un măr abia cules din copac; un tânăr barbar modest, arătos, impresionabil, îndrăgostit. Pe cuvânt! Ce schimbare! Ce uşurare pentru sentimentele obosite! Şi, odată cu asta, având prin firea lui acea doză de poezie care-l salvează şi pe un neghiob de la a fi caraghios.

A devenit sclav devotat, obedient şi ingenuu. A fost

răsplătit cu zâmbete, şi cu timpul admis în intimitatea casei. Poate că tânărul şi. nesofisticatul barbar o amuza pe rafinata doamnă. Probabil din moment ce nu se hrănea eu lumînări de seu satisfăcea vreo nevoie de tandreţe a femeii. Ştiţi, există mai multe feluri de tandreţe, de care sunt capabile femeile foarte emancipate. Femeie cu cap şi imaginaţie, vreau să spun, şi nu cu un temperament care să le-o ia înainte, înţelegeţi. Dar cine să le descifreze necesităţile şi capriciile? De cele mai multe ori, ele singure nu ştiu prea multe despre stările lor lăuntrice şi trec din una în alta, uneori cu rezultate catastrofale. Şi cine-i atunci mai surprins decât ele? Oricum, cazul lui Tomasov era destul de idilic. Lumea bună se amuza. Devoţiunea a făcut din el un fel de succes monden. Dar nu-i păsa. Avea o singură zeiţă, şi mai avea altarul în care use permitea să intre şi să iasă, fără a ţine seamă de orele formale de primire.

A folosit din plin acest avantaj. Eh, nu avea prea multe, obligaţii oficiale, vă daţi seama. Misiunea militară era concepută să fie mai mult protocolară, şeful ei fiind prieten personal al împăratului nostru, Alexandru; şi acesta, la fel, se dedica în exclusivitate succesului în viaţa mondenă după cum se părea. După cum se părea.

Într-o după-amiază, Tomasov trecu pe la iubita glodurilor sale mai devreme ca de obicei. Nu era singură. Era un bărbat cu ea, nu unul din personajele cu talie groasă şi capul chel, totuşi cineva din lumea bună, un bărbat, trecut de treizeci de ani, un ofiţer francez care, până la un anumit punct, era şi el un intim privilegiat. Tomasov lui era gelos. Un astfel de sentiment ar fi părut prezumţios naivului băiat.

Dimpotrivă, îl admira pe acel ofiţer. Nu aveţi idee care era prestigiul militarilor francezi în acele zile, chiar Hi printre noi, ruşii, care reuşiserăm să le facem faţă

probabil mai bine ca alţii. Victoria le pusese un semn pe frunte se părea că pentru totdeauna. Ar fi fost mai umani dacă n-ar fi fost prea conştienţi de asta; dar erau buni camarazi şi aveau un fel de sentiment fratern pentru toţi cei ce purtau arme, chiar dacă împotriva lor.

Şi acesta era un exemplar destul de ales, un ofiţer din statul major al generalului şi un om din cea mai înaltă. societate. Era bine clădit, bărbat până în vârful unghiilor, deşi se purta îngrijit ca o femeie. Avea amabila stăpânire de şjne a omului de lume. Fruntea lui, albă precum alabastrul, contrasta impresionant cu nuanţa sănătoasă a feţei.

Nu ştiu dacă era gelos pe Tomasov, dar bănuiesc că putea fi puţin plictisit ca de un fel de paparudă sentimentală. Dar aceşti oameni de lume sunt impenetrabili, şi el binevoia să recunoască existenţa lui Tomasov chiar mai evident decât era necesar. O dată sau de două ori îl onorase cu câteva folositoare sfaturi mondene cu perfect tact şi delicateţe. Tomasov era cu totul cucerit de o asemenea dovadă de înţelegere ascunsă sub aparenţa rece a acelei. societăţi.

Introdus în *le petit*, *salon*, i-a găsit pe aceşti doi oameni rafinaţi stând împreună pe o sofa şi a avut sentimentul că ar fi întrerupt o conversaţie specială. S-au uitat la el într-un mod ciudat, s-a gândit el; dar nu i s-a dat să înţeleagă că ar fi deranjaţi. După o vreme, doamna i-a spus ofiţerului numele lui era de Castel „Aş vrea să-ţi iei sarcina de-a stabili adevărul în ceea ce priveşte acest zvon”.

„E mult mai mult decât un simplu zvon”, a observat ofiţerul. Dar s-a ridicat ascultător şi a ieşit. Doamna s-a întors spre Tomasov şi i-a spus: „Poţi să rămâi cu mine”.

Acest ordin expres l-a făcut extrem de fericit, deşi, de fapt, nici prin cap nu-i trecuse să plece.

L-a învăluit în privirile ei blâncic. ce-l făcură să i se topească şi să i se dilate ceva în piept. Era un sentiment delicios, chiar dacă uneori îţi tăia respiraţia. A sorbit; extaziat sunetul vorbelor ei seducătoare, liniştitoare, pline de o veselie inocentă şi de linişte spirituală. Pasiunea lui îi părea că arde în flăcări şi o învăluie în limbile ei albăstrii de la cap la picioare şi peste cap, în timp ce sufletul îi înflorea la mijloc ca un trandafir mare, alb…

Hm, cam aşa ceva. Mi-a povestit mai multe ca asta, dar pe asta mi-o amintesc, El însuşi îşi amintea totul, pentru că acestea erau ultimele impresii despre acea femeie. O vedea pentru ultima oară, deşi nu ştia xn acel moment.

Domnul de Castel s-a întors, tulburând acea atmosferă de încântare pe care Tomasov o savura până la completa uitare a lumii de afară. Tomasov nu putea să nu fie impresionat de distincţia mişcărilor, lui, de naturale—] ţea purtărilor, de superioritatea faţă de alţi bărbaţi pe care-i cunoştea, şi suferea din Câll Ză asta. I-a trecut prin minte că cele două strălucitoare fiinţe de pe sofa erau făcute una pentru alta.

De Castel, aşezându-se lângă doamnă, i-a murmurat discret; „Nu există nici cel mai mic dubiu că-i adevărat”, şi şi-au întors amândoi privirile spre Tomasov. Trezit cu totul din starea lui de încântare, acesta şi-a venit în simţiri; un sentiment de ruşine I-a copleşit. Stăteazâmbind vag la ei.

Fără să-şi ia ochii de la Tomasov, care se înroşise, doamna a spus cu o gravitate visătoare, destul de neobişnuită ta, ea:

„Mi-ar plăcea să ştiu că generozitatea ta poate fi supremă fără pată. Dragostea, la intensitatea ei supremă, trebuie să stea la originea oricărei perfecţiuni”.

Tomasov a deschis ochii mari de admiraţie la asta, de parcă buzele ei ar fi lăsat să-i scape perle adevărate.

Sentimentul, oricum, nu i se adresa rusului primitiv şi tânăr, ci desăvârşitului om de lume, De Castel.

Tomasov n-a putut vedea efectul pe care-l produsese, pentru că ofiţerul francez plecase capul şi stătea aşa, admirându-şi cizmele perfect lustruite. Doamna a şoptit pe un ton înţelegător:

„Ai scrupule?”

Fără să se uite în sus, De Castei a murmurat: „Aceasta ar putea deveni o frumoasă problemă de onoare”.

Ea a spus cu însufleţire: „Asta chiar că ar fi artificial sunt cu totul pentru sentimentele naturale. Nu cred în altceva. Dar probabil conştiinţa ta…”

El a întrerupt-o: „Deloc. Conştiinţa mea nu-i imatură. Soarta acelor oameni nu are pentru noi niciun fel de importanţă militară. Ce poate conta? Destinul Franţei e invincibil…”

„Bine atunci…”, a spus ea, semnificativ, şi s-a ridicat de pe divan. Ofiţerul francez s-a ridicat şi el. Tomasov s-a grăbit să le urmeze exemplul. Era umilit de starea lui de complet întuneric mental. În timp ce ducea mâna albă a doamnei la buze, l-a auzit pe ofiţerul francez spunând, accentuând deliberat:

„Dacă are suflet de războinic (pe vremea aceea, ştiţi, oamenii chiar vorbeau astfel), dacă are suflet de războinic, ar trebui să cadă la picioarele tale din recunoştinţă”.

Tomasov s-a simţit afundat într-un întuneric şi mai dens decât până atunci. L-a urmat pe ofiţerul francez afară din încăpere şi afară din casă; pentru că avea impresia că asta se aştepta de la el.

Se lăsa înserarea, vremea era foarte urâtă şi strada ora aproape goală. Francezul, în mod ciudat, nu se grăbea deloc. Şi Tomasov îşi încetini şi el paşii, fără nerăbdare. Nu se grăbea niciodată când era vorba să se depărteze de casa în care locuia ea. Şi, în afară de asta, ceva minunat i

se întâmplase. Mâna pe care cu evlavie o dusese la buze, ţinând-o de vârful degetelor, se apăsase de buzelenale. Beneficiase de-o favoare secretă! Era aproape speriat. Lumea se învârtise şi încă nu se oprise din rotire. De Castel s-a oprit brusc la colţul liniştitei străzi.

„N-aş vrea să fiu văzut prea mult cu dumneata în zonele luminate, domnule Tomasov”, i-a spus el cu o voce ciudat de posomorâtă.

„De ce?”, l-a întrebat tânărul, prea surprins ca să fie ofensat.

„Din prudenţă, i-a răspuns celălalt scurt. Va trebui să ne despărţim aici; dar, înainte de a ne despărţi, îţi voi dezvălui un lucru căruia îi vei vedea imediat importanţa”.

Aceasta, vă rog să notaţi, se întâmpla într-o seară din a doua jumătate a lui martie 1812. De multă vreme se discuta despre o răceală crescândă între Rusia şi Franţa. Cu» vântul război era şoptit în saloane tot mai tare şi mai tare şi, până la urmă, a fost auzit în cercurile oficiale. Imediat poliţia pariziană a descoperit că ataşatul nostru militar corupsese câţiva funcţionari ai Ministerului de Război şi obţinuse de la aceştia câteva foarte importante documente confidenţiale. Nefericiţii oameni (fuseseră doi) îşi mărturisiseră crima şi fuseseră împuşcaţi chiar în acea noapte. A doua zi tot oraşul avea să vorbească despre această afacere. Dar ce era mai rău era că împăratul Napoleon era foarte furios de această descoperire şi se gândea să-l pună pe ataşatul rus. sub arest.

Aceasta era dezvăluirea lui de Castel; şi, deşi vorbise cu voce scăzută, Tomasov a fost împietrit ca de o lovitură de trăsnet.

„Arestat?” a murmurat el dezolat.

„Da, şi ţinut ca prizonier al statului cu toţi oamenii lui…”

Ofiţerul francez l-a prins pe Tomasov de deasupra

cotului strângându-l tare.

„Şi ţinut în Franţa”, a repetat el chiar în urechea lui Tomasov, apoi, dându-i drumul, s-a depărtat un pas şi rămase tăcut.

„Şi dumneata, dumneata îmi spui mie asta?!”, a strigat Tomasov într-o extremă gratitudine, care cu greu putea fi mai mare decât admiraţia pentru generozitatea viitorului său inamic. Ar fi putut un frate face mai mult pentru el? A căutat să-i strângă mâna ofiţerului înmcez, dar acesta a rămas strâns înfăşurat în mantaua sa. Probabil că, în întuneric, nu observase intenţia. S-a tras puţin înapoi şi, cu supravegheata lui voce de om de lum-i de parcă ar fi vorbit peste «5 o masă de joc ori ceva asemănător, i-a atras atenţia lui Tomasov asupra faptului că, dacă voia să profite de această avertizare, clipele erau foarte preţioase. 1

„Chiar că sunt, a spus copleşit Tpmasqv. La revedere, îi! mici, N-am cuvinte să vă mulţumesc pe măsura g eneroilâlii voastre; dar dacă voi avea vreodată ocazia, o jur, viaţa mea vă va sta la dispoziţie…”

Dar francezul s-a retras, dispăruse deja în întunericul îl azii pustii, Tomasov era singur, apoi n-a mai pierdut niciunul din preţioasele minute ale acelei nopţi.

Vedeţi cum simpla bârfă a oamenilor şi discuţiile într-o iloară trec în istorie? În toate memoriile din acea perioadă, clacă le citiţi, veţi afla declarat că ataşatul nostru a fost avertizat de o femeie din lumea mare, care era îndrăgostită de el. Desigur, e ştiut că făcuse multe cuceriri chiar în cercurile cele mai înalte, dar adevărul e că persoana care l-a avertizat n-a fost altul decât modestul nostru Tomasov care, în privinţa dragostei, se afla într-o cu totul altă categorie.

Acesta e deci secretul datorită căruia a scăpat reprezentantul împăratului nostru. El şi tot anturajul lui

oficial au părăsit cu bine Franţa după cum menţionează istoria.

Şi în acel anturaj era desigur şi Tomasov al nostru. El dovedise, după expresia ofiţerului francez, suflet războinic. Şi ce-ar fi fost mai dezolant pentru un bărbat cu astfel de suflet decât să fie închis în ajun de război? Să fie despărţit de ţara lui în primejdie, de familia lui militară, de datoria lui. de onoare şi, deci, şi de glorie.

Tomasov se cutremura numai la gândul torturii morale de care scăpase; şi nutrea în inima lui o neţărmurită recunoştinţă celor doi oameni care-l scăpaseră de crudul calvar. Au fost minunaţi! Pentru el dragostea şi prietenia nu erau decât. două aspecte ale aceleiaşi exaltate perfecţiuni. Găsise aceste frumoase exemple şi jurase să le păstreze un fel de cult. Acesta îi influenţase atitudinea faţă de francezi în general, deşi era mare patriot. Era în mocl firesc indignat de invadarea patriei sale, dar indignarea sa nu conţinea nicio înverşunare personală. Era în mod fundamental o natură delicată. Deplângea îngrozitoarea suferinţă omenească pe care o vedea în jurul lui. Dar, era plin de compasiune bărbătească pentru toate formele de mizerie umană.

Naturi mai puţin sensibile ca a lui nu înţelegea» foarte bine acest lucru. În regiment îl porecliseră Umanul Tomasov.

Nu se supăra din cauza asta. Nu există nimic incompatibil între omenie şi sufletul de războinic. Oameni fără compasiune sunt civilii, oficialităţile guvernamentale, ntgustorii şi alţii ca ei. Cât despre vorbele feroce pe care le auzi în timp de război de la mulţi oameni decenţi ei bine, limba este un element indisciplinat şi în vremur bune, iar când. există motive de înfierbântare, acestea ni: sunt de natură s-o domolească.

Aşa că n-am fost foarte surprins să-l văd pe

Tomasoval nostru vârându-şi în mod deliberat sabia în teacă, chiar în toiul acelei şarje, cum s-ar zice. În timp ce ne depărtai» după aceea, era foarte tăcut. Nu era prea vorbăreţ de felul lui, dar era evident că această imagine de aproape a M: Armate îl afectase adânc, ca vederea a ceva nepământes> Eu însumi am fost totdeauna un ins destul de dur dat chiar şi eu... Iar el cu natura lui atât de poetică...! Vă puteţi, imagina cum simţea toate acestea. Călăream unul lângei altul, fără să deschidem gura. Era ceva pur şi simplu din colo de cuvinte.

Ne stabilisem bivuacul sub liziera pădurii, ca să avem un adăpost pentru cai. Oricum, vântul vijelios din nord a încetat tot atât de brusc cum pornise, şi marea încremenire; a iernii s-a aşternut peste pământ de la Baltica la Marea Neagră. Aproape că-i puteai percepe imensitatea pustie şi rece ce ajungea până la stele.

Oamenii noştri aprinseseră câteva focuri pentru ofiţerii lor şi curăţiseră zăpada în jurul lor. Aveam butuci mari de lemn pe care să şedem; era un bivuac suportabil în general, chiar şi fără bucuria victoriei... Pe aceasta aveam s-o simţim mai târziu, dar pe moment eram apăsaţi de efortul dur şi anevoios.

Eram trei în jurul focului meu. Al treilea era acel adjutant. Probabil era un tip bine intenţionat, dar nu chiar atât de agreabil pe cât ar fi putut fi dacă se dovedea mai puţin grosolan în comportare şi mai puţin primitiv în per cepţii. El comenta modul de a fi al oamenilor de parcă un om ar fi ceva tot atât de simplu, de exemplu, ca două beţe puse unul peste altul; *ori* omul seamănă mai mult tu marea ale cărei mişcări sunt prea complicate să le poţi explica şi ale cărei adâncimi pot scoate la ivelă doar Dumnezeu ştie ce, în orice moment.

Am vorbit o vreme despre şarja aceea. Nu mult. Astfel de lucruri nu se pretează prea mult la conversaţii.

Tomasov a murmurat câteva cuvinte despre un curat măcel. Eu nu aveam nimic de spus. După cum v-am relatat, îmi lăsasem destul de repede sabia să lâncezească, la încheietura mâinii. Acea gloată flămânzită nici măcar nu încercase să *se* apere. Doar câteva împuşcături. Aveam doi răniţi. Doi!... Şi şarjasem asupra coloanei principale a Marii Armate a lui Napoleon.

Tomasov a murmurat obosit: „Ce rost a avut asta?" Nu voiam să discut, aşa că doar am bâiguit: „Ei, da!" Dar adjutantul a izbucnit iritat:

„Cum, s-au mai încălzit oamenii puţin! M-am încălzit şi eu. E un motiv destul de serios. Dar Tomasov al nostru e atât de uman! Şi, în afară de asta, a iubit o franţuzoaică, s-a avut ca fraţii cu o groază de francezi, aşa că-i compătimeşte. Nu contează, băiete, suntem acum în drum spre Paris şi-o s-o vezi în curând!" Acesta era unul dintre discursurile lui în răspăr, mi se părea. Nu era unul din noi care să nu creadă că faptul de a ajunge la Paris era o problemă de ani de ani! Şi, vai, la mai puţin de optsprezece luni după aceea, eram Jefuit de o mulţime de bani într-o partidă drăcească la Palais Royal.

Adevărul, fiind adesea cel mai absurd lucru de pe pământ, zace uneori în gura nebunilor. Nu cred că acel adjutant al nostru îşi credea propriile cuvinte. Dar voia să-l tachineze pe Tomasov din obişnuinţă. Din simplă obişnuinţă. Noi, desigur, n-am spus nimic, aşa că şi-a luat capul în palme şi-a moţăit pe un butuc în faţa focului.

Cavaleria noastră era la extremitatea flancului drept al armatei şi trebuie să vă mărturisesc că-l păzeam foarte prost. Pierdusem orice sentiment de insecuritate, totuşi mai continuam să pretindem c-o facem într-un fel. Un oştean s-a apropiat aducând un cal şi Tomasov încălecă ţeapăn şi plecă să facă un rond al avanposturilor „Al avanposturilor complet inutile.

Noaptea era liniştită. Nu se auzeau decât pocniturile focurilor. Vântul furios se ridicase mult deasupra, pământului şi nici cea mai slabă adiere nu se făcea simţită Luna plină a apărut grăbită pe cer şi, brusc, a rămas ţintuită acolo, sus. Îmi amintesc că mi-am ridicat faţa păroasă spre ea un moment. Apoi, cred, am adormit ghemuit pe buşteanul meu, cu capul spre arşiţa flăcărilor.

Ştiţi ce act intermitent e o astfel de picoteală. O clipă te cufunzi într-un abis şi în următoarea eşti înapoi, în lumea pe care o găseşti prea adâncă pentru oricare alt sunet decât trâmbiţa Judecăţii de Apoi. Apoi iar te depărtezi. Chiar sufletul pare să-ţi alunece într-un puţ negru şi fără fund. Şi din nou, sus, într-o tresărire de conştienţă. Eşti o simplă jucărie a nemilosului somn, deci. Chinuindu-te în ambele stări.

Oricum, când ordonanţa mea a apărut înainte-mi, repetând: „Nu binevoieşte Înălţimea Voastră să mănânce? … Nu binevoieşte Înălţimea Voastră să mănânce?…”, am reuşit să mă menţin vreau să zic în intermitenta trezie, îmi Oferea un castron afumat, conţinând ceva grâu fiert în apă cu un grăunte de sare. O lingură de lemn era înţepenită în el.

În vremea aceea. erau singurele raţii pe care le primeam regulat. Hrană pentru găini, s-o ia naiba! Dar soldatul rus e minunat. Deci, omul meu a aşteptat până când m-am ospătat, apoi s-a retras luând vasul gol.

Nu-mi era somn. Într-adevăr, mă trezisem cu o exagerată conştiinţă a existenţei ce se extindea dincolo de spaţiul imediat. Trebuie să precizez, acestea sunt momente aproape excepţionale ale omului. Aveam percepţia esenţială a pământului învelit în zăpadă pe toată întinderea lui nesfârşită, cu nimic altceva vizibil pe cuprinsul lui decât copaci cu trunchiurile drepte şi permanenţa lor funerară; şi, în această atmosferă generală

de doliu, îmi părea că aud suspinele celor ce cădeau morţi în sânul unei naturi lipsite de viaţă. Erau francezi. Nu-i uram; nu ne urau; trăisem la mari depărtări unii de alţii şi, brusc, năvăliseră cu armele în mâini, fără frica lui Dumnezeu, aducând cu ei alte neamuri, ca toţi să piară împreună, într-un şir rx Sfârşit de cadavre îngheţate. Am avut viziunea acelui drum: o multitudine patetică de moviliţe mici şi negre, înşirându-se până departe, sub lumina lunii, într-o atmosferă clară, limpede şi nemiloasă un fel de pace sinistră.

Dar ce altă pace putea exista pentru ei? Ce altceva meritau? Nu ştiu prin ce asociaţie emoţională mi-a venit în cap ideea că pământul e o planetă păgână şi nu un sălaş potrivit pentru virtuţi creştine.

Vă poate surprinde că-mi amintesc toate acestea atât de bine. Ce este o emoţie trecătoare ori un gând pe jumătate formulat, ca să dureze atâţia ani din viaţa unui om supusă schimbărilor, inconsecvenţelor? Dar ceea ce a fixai emoţia acelei seri în amintirea mea într-atât, încât cele mai vagi umbre au rămas neşterse, a fost un eveniment cu sfârşit bizar, un eveniment ce nu poate fi uitat într-o viaţă de om, după cum veţi vedea.

Acele gânduri n-au durat mai mult de cinci minute, când ceva m-a făcut să mă uit peste umăr. Nu cred să fi fost un zgomot; zăpada înghiţea orice sunet. Ceva trebuie să fi fost totuşi, un fel anume de semnal, ce-mi ajunsese la conştiinţă. Oricum, am întors capul, şi. acolo era evenimentul care se apropia, fără să fi ştiut ori fără să fi avut cea mai vagă premoniţie. Tot ce-am văzut în depărtare erau două figuri, apropiindu-se în lumina lunii. Una dintre ele era Tomasov al nostru. Pata întunecată din urma lui erau caii pe care ordonanţa-i ducea deoparte. Tomasov era o siluetă foarte cunoscută, cu cizme lungi, o figură înaltă, ce se termina cu o glugă ţuguiată. Dar, pe

lângă el, înainta altă figură. Nu-mi credeam ochilor la început. Era uluitor. Purta un coif cu creastă lucitoare pe cap şi era înfofolită într-o manta albă. Mantaua nu era tot atât de albă ca zăpada. Nimic pe lume nu e. Era albă mai degrabă precum ceaţa, cu un aspect fantomatic şi marţial de un efect extraordinar. Părea că Tomasov l-ar fi capturat chiar pe Zeul Războiului. Am putut vedea imediat că ţinea această magnifică arătare de mână. Apoi am văzut că o sprijinea, în timp ce mă zgâiam şi mă zgâiam, ei continuau să se târască pentru că, într-adevăr, se târau şi, până la urmă, s-au târât în lumina focului nostru de bivuac, trecând dincolo de buştean. Focul îşi juca luminile pe coif. Era extrem de deformat, iar faţa degerată, plină de răni, de sub el era încadrată de bucăţi de blană jegoasă. Nu era Zeul Războiului, ci un ofiţer francez. Mantaua mare de cuirasier era sfâşiată, plină de găuri arse. Picioarele îi erau înfăşurate în piei vechi de oaie, peste rămăşiţele cizmelor, Păreau monstruoase, şi el se clătina pe ele, susţinut de Tomasov care-l aşeză cu cea mai mare grijă pe buşteanul pe care şedeam eu.

Uluirea mea nu cunoştea margini.

„Ai adus un prizonier”, i-am spus lui Tomasov, de parcă nu mi-aş fi putut crede ochilor.

Trebuie să ştiţi că, în afara cazului când aceştia se predau în grupuri mari, noi nu luam prizonieri. La ce bun? Cazacii noştri fie îi ucideau pe cei rătăciţi, fie îi lăsau în pace, după cum se nimerea. Era acelaşi lucru, până la urmă.

Tomasov s-a întors spre mine cu o privire foarte tulburată.

„Mi-a ieşit ca din pământ în cale, pe când părăseam avanpostul, a spus el. Cred c-a făcut-o intenţionat, căci a intrat orbeşte în calul meu. M-a prins de picior şi-atunci aici unul dintre ai noştri n-a îndrăznit să-l mai atingă”.

„A scăpat ca prin urechile acului”, am spus.

„Nu-i foarte fericit pentru asta, a zis Tomasov, părând şi mai tulburat ca înainte. A venit ţinându-se de scara şeii mele. Din cauza asta am întârziat atâta. Mi-a spus c-a fost ofiţer de stat major; şi-apoi, vorbind cu o voce pe care, presupun, doar cei condamnaţi o pot avea, un croncănit de mânie şi durere, mi-a spus că are să-mi ceară o favoare. O favoare supremă. L-am înţeles? m-a întrebat într-un fel de şoaptă diabolică.

„I-am spus, desigur, că l-am înţeles. I-am spus: *Oui, je vous comprends*

„Atunci, a spus el, fă-o! Acumi Imediat din mila inimii tale”.

Tomasov s-a oprit şi s-a uitat rătăcit la mine peste capul prizonierului.

Am întrebat: „Ce vrea să zică?”

„Asta l-am întrebat şi eu, a răspuns Tomasov, eu o voce stupefiată, şi el a zis că vrea să-i fac favoarea de a-i zbura creierii. Ca un camarad, ca un soldat, a adăugat el. Ca un om cu simţire… ca… ca un om adevărat.

Prizonierul stătea între noi ca o mumie teribil de ciopârţită, faţa arăta ca o sperietoare marţială, o oroare grotescă de zdrenţe şi murdărie, cu ochi îngrozitor de vii, plini de vitalitate, plini de un foc de nestins, într-un corp, o oribilă calamitate, un schelet la chermeza gloriei. Şi, brusc, acei ochi cu strălucire de nestins s-au fixat asupra lui Tomasov. El, sărmanul om, fascinat, îi întorcea la rândul lui privirea groaznică a unui suflet chinuit în acea simplă păstaie a unui om. Prizonierul a croncănit franţuzeşte:

„Te recunosc. Eşti tinerelul rus din anturajul ei. Ai spus că vei fi foarte recunoscător. Te somez să-ţi plăteşti datoria. Plăteşte, îţi spun, cu o împuşcătură izbăvitoare! Eşti om de onoare. N-am nici măcar o sabie ruptă. Întregii mele fiinţe îi repugnă propria mea degradare Mă cunoşti,

doar!” Tomasov nu spunea nimic.

„N-ai suflet de războinic?”, a întrebat francezul într-o şoaptă furioasă, dar cu o urmă de batjocură în ea. „Nu ştiu”, a spus sărmanul Tomasov.

Ce privire dispreţuitoare i-a aruncat acea sperietoare cu ochii ei nestinşi. Părea să trăiască numai prin forţa disperării furioase şi neputincioase. Brusc a scos un horcăit şi a căzut înainte, zvârcolindu-se în agonie şi chircindu-se din toate mădularele; un efect nu chiar neobişnuit al căldurii focului. Sugera exercitarea unui soi teribil de tortură. La început a încercat să lupte împotriva durerilor. A gemut doar uşor, în timp ce ne aplecam asupra lui, pentru a-l împiedica să se rostogolească în foc, şi murmura febril din când în când: „*Tuez moi, tuez moi*...”, până când, istovit di durere, a ţipat agonic, iar şi iar, fiecare ţipăt scăpându-i printre buzele încleştate. – v –.

Adjutantul s-a trezit de cealaltă parte a focului şi s-;< pornit să blesteme îngrozitor animalicul tărăboi pe care) făcea francezul.

„Ce-i asta? Încă un exemplu din infernala ta umanitate, Tomasov?! a zbierat el la noi. De ce nu-l arunci de-aici dracului, în zăpadă?”

Cum nu i-am luat în seamă strigătele, s-a ridicat. blestemând îngrozitor şi a plecat la alt foc. Imediat ofiţerul, francez s-a mai relaxat. L-am proptit de buştean şi am stat tăcuţii de-o parte şi de alta a lui, până când goarnele au început să sune la revărsat de ziuă, Flacăra cea mare, întreţinută toată noaptea, a pălit pe giulgiul livid al zăpezii, în timp ce aerul îngheţat vibra în jur datorită sunetelor ascuţite ale trompetelor de cavalerie. Ochii francezului încremeniţi, care pentru moment ne-au făcut să sperăm că murise liniştit, stând acolo, între noi, s-au mişcat uşor la stânga şi la dreapta, uitându-se pe rând la feţele noastre. Tomasov şi cu mine am schimbat priviri

consternate. Apoi vocea lui de Castel, neaşteptată prin forţa ei reînnoită şi prin înspăimântătoarea stăpânire, ne-a făcut să ne cutremurăm lăuntric.

„Bonjour, Messierus”.

Bărbia i-a căzut în piept, Tomasov mi s-a adresat în ruseşte.

„El e, chiar el…” Am dat din cap, şi Tomasov a continuat pe un ton chinuit: „Da, el! Strălucitor, desăvârşit, invidiat de bărbaţi, iubit de acea femeie această oroare, această mizerabilă fiinţă care nu poate muri. Uită-te la ochii lui! E groaznic”.

Nu m-am uitat, dar am înţeles ce voia să spună Tomasov, Nu puteam face nimic pentru el. Această răzbunătoare iarnă a sorţii îi ţinea atât pe fugari, cât şi pe urmăritori în gheara ei de fier. Compasiunea nu era decât o vorbă goală înaintea acestui destin nemilos. Am încercat să spun ceva despre un convoi ce era fără îndoială constituit în sat, dar am şovăit la privirea mută pe care mi-a aruncat-o Tomasov. Ştiam amândoi ce sunt aceste convoaie: gloate îngrozitoare de ruine umane disperate, mânate de cazaci cu coada lăncilor înapoi, spre infernul îngheţat, cu feţele îndreptate în direcţie opusă caselor lor.

Cele două escadroane ale noastre intraseră în formaţie de-a lungul lizierei pădurii. Minute de chin se scurgeau. Francezul s-a luptat brusc să se ridice în picioare. L-am ajutat aproape fără să ne dăm seama ce facem.

„Vino, a spus el cu glas măsurat. Acum e momentul”. A tăcut vreme îndelungată, apoi a continuat cu aceeaşi clairitate: „Pe cuvântul meu de onoare, ultima fărâmă de încredere e moartă în mine”.

Vocea lui şi-a pierdut brusc stăpânirea de sine. După ce a mai aşteptat o clipă, a adăugat în şoaptă: „Chiar şi curajul… Pe onoarea mea”.

Altă pauză lungă a urmat înainte de a şopti, cu mare efort şi răguşit. „Nu ajunge, ca să mişte şi-o inimă de piatră? Trebuie să cad în genunchi înaintea ta?”

Iar s-a lăsat o linişte adâncă peste toţi trei. Apoi ofiţerul francez şi-a azvârlit ultimul cuvânt de mânie peste Tomasov:

„Fătălăule!”

Niciun muşchi nu i s-a clintit sărmanului om. M-am gândit să mă duc după câţiva soldaţi de-ai noştri, să-l conducă pe nefericitul prizonier spre sat. Nu era altceva de făcut. N-am făcut nici şase paşi spre grupul de cai şi ordonanţe din faţa escadronului nostru, când... dar aţi ghicit. Desigur. Şi eu, la fel, ghicisem, pentru că, vă dau cuvântul mei, detunătura pistolului lui Tomasov a fost cel mai nesemnificativ lucrul imaginabil. Se ştie că zăpada absoarbe sunetul. A fost doar un simplu pocnet slab. Dintre ordonanţele care ne ţineau caii nu cred să fi întors vreuna capul.

Da. Tomasov o făcuse. Destinul îl condusese pe de Castel spre omul care îl putea înţelege perfect. Dar au fost sorţii sărmanului Tomasov să fie victima predestinată. Ştiţi cum e dreptatea lumii şi judecata oamenilor. Au căzut asupra lui cu un fel de ipocrizie inversată. Bruta de adjutant a fost primul care a pus în circulaţie aluzii îngrozitoare despre împuşcarea cu sânge rece a unui prizonier! Bineînţeles, Tomasov n-a fost dat afară din armată. Dar, după asediul Danzigului, a cerut permisiunea să demisioneze şi s-a retras să se îngroape în fundul provinciei sale, unde povestea neclară a unei fapte întunecate s-a ţinut de el ani întregi.

Da. A făcut-o. Şi ce-a fost? Un suflet de războinic plătindu-şi însutit datoria altui suflet de războinic, eliberându-l de-o soartă mai rea decât moartea pierderea încrederii şi a curajului. Puteţi vedea lucrurile astfel. Eu nu

ştiu. Şi, probabil, sărmanul Tomasov nu ştia nici el. Dar am fost primul care m-am apropiat de acel îngrozitor grup întunecat pe zăpadă: francezul era întins ţeapăn pe spate, Tomasov, într-un genunchi, mai degrabă la picioarele lui decât la cap. Îşi scosese căciula şi părul îi strălucea ca aurul în pala uşoară de fulgi care începuseră să cadă. Se aplecase peste mort într-o atitudine de contemplare tandră, şi faţa lui tânără, pură, cu gene coborâte, nu exprima durere, nici asprime, nici groază, ci era destinsă în repausul unei profunde, parcă nesfârşite şi nesfârşit de tăcute meditaţii.

PRINŢUL ROMAN

„Evenimente care s-au petrecut eu şaptezeci de ani în urmă sunt probabil prea depărtate ca să mai aibă sens să le amestecăm într-o conversaţie întâmplătoare. Desigur anul 1831 este pentru noi o dată istorică, unul din acei ani fatali când, în indignarea pasivă a lumii şi manifestarea elocventă a unor simpatii, noi a trebuit din nou să murmurăm *Vae Victis* şi să socotim preţul în durere. Nu că am fost vreodată totuşi foarte buni la socotit, în vremuri bune ori în înfruntări. Asta-i o lecţie pe care n-am învăţat-o niciodată, spre marea exasperare a duşmanilor care ne-au acordat epitetul de Incorigibili…”

Vorbitorul era de naţionalitate poloneză, acea naţionalitate nu atât în viaţă cât supravieţuindă, care persistă în a gândi, respira, vorbi, spera şi suferi în mormântul ei, îngrădită de milioane ele baionete şi triplu sigilată cu peceţile a trei mari imperii.

Conversaţia era despre aristocraţie. Cum. a venit vorba despre acest subiect a/. i discreditat? Sunt câţiva ani de-atunci şi amintirea exactă a pălit. Dar îmi amintesc că n-a fost considerată practic ca una dintre constituentele amestecului social; şi sunt sincer convins că am ajuns la acel subiect prin vreun schimb de idei despre patriotism,

un Sentiment oarecum discreditat pentru că, în delicateţea lor, umaniştii noştri îl văd ca pe o relicvă a barbarismului. Dar nici marele pictor florentin care, închizând ochii pe patul de moarte, şi-a îndreptat ultimul gând spre oraşul său, nici sfântul Francisc, binecuvântând cu ultima lui suflare oraşul Assisi, n-au fost nişte barbari. E necesară o anume măreţie a sufletului pentru a considera patriotismul cum se cuvine, ori, dacă nu, o sinceritate a simţirii ce se refuză ieftinului rafinament al gândirii moderne, ce nu poate înţelege augusta simplitate a unui sentiment care provine din natura intimă a lucrurilor şi a oamenilor.

Aristocraţia de care vorbeam era cea mai înaltă, marile familii ale Europei, nesărăcite, neconvertite, neliberalizate» cea mai distinctivă şi specifică din toate clasele, pentru care nici măcar ambiţia nu-i una din obişnuitele stimulente la activitate şi determinante în comportare.

Indisputatul drept la conducere nemaifiind în muia lor, apreciem că marile lor averi, cosmopolitismul adus prin marile alianţe, condiţia lor elevată, în care e atât de puţin de câştigat şi atât de mult de pierdut, trebuie să le fi făcut situaţia dificilă în vremi de tulburări politice ori revolte naţionale. Nemaifiind născuţi pentru a comanda ceea ce e chiar esenţa aristocraţiei deveni dificil pentru ei; să mai facă altceva decât să se ţină deoparte de marile mişcări ale pasiunii populare.

Ajunsesem deja la concluzii, când fu făcută remarca. despre acele evenimente, îndepărtate şi anul 1831 menţionat, şi vorbitorul continuă:

„Nu vreau să susţin că îl cunoşteam pe Prinţul Roman în acele vremuri depărtate. Am început să mă simt destul de bătrân, dar nu sunt chiar într-atât. De fapt Prinţul Roman se căsătorise chiar în anul în care se născuse tatăl meu. În 1828, secolul al nouăsprezecelea era

tânăr încă, şi Prinţul şi mai tânăr decât secolul, dar nu ştiu exact cu cât. În orice caz, era o căsătorie timpurie. Era alianţa ideală din toate punctele de vedere. Fata era tânără şi frumoasă, moştenitoarea orfană a unui nume mare şi a unei averi mari. Prinţul, pe atunci ofiţer de guarzi şi având printre camarazi renumele ca rezervat şi gânditor din fire, se îndrăgostise până peste cap de frumuseţea ei, farmecul şi calităţile serioase ale minţii şi inimii ei. El era un tânăr destul de tăcut; dar privirile lui, ţinuta, întreaga lui persoană exprimau absoluta lui devoţiune faţă de fiinţa aleasă, o devoţiune pe care ea o răsplătea în modul ei deschis şi fascinant.

Flacăra acestei pure pasiuni tinereşti promitea să ardă veşnic; şi, pentru un sezon, lumină atmosfera stearpă şi cinică a lumii mari din*St. Petersburg. Însuşi împăratul

Nicolai, bunicul celui de-acum, cel care a murit în Războiul Crimeii, probabil ultimul dintre autocraţii cu o credinţă mistică în caracterul divin al misiunii sale, arătă interes pentru această pereche de îndrăgostiţi căsătoriţi. E adevărat că Nicolai avea un ochi atent pentru tot ce se întâmpla în sânul marii nobilimi poloneze. Tinerii, ducând o viaţă potrivită cu starea lor, nu aveau ochi decât unul pentru celălalt; şi societatea, fascinată de sinceritatea unui sentiment ce se mişca senin printre artificialităţile agitaţiei anxioase şi fastidioase, îi veghea cu o indulgenţă binevoitoare şi o amuzată tandreţe.

Căsătoria constitui evenimentul social al anului 1828, în capitală. Exact cu patruzeci de ani mai târziu eram în casa de la ţară a fratelui mamei mele, în provinciile noastre din sud.

Era amurgul iernii. Marele tăpşan din faţă era tot atât de pur şi catifelat ca o zăpadă alpină, un platou alb şi pufos scânteind sub soare ca încrustat cu pulbere de diamante, coborând uşor spre lac o suprafaţă prelungă şi

sinuoasă de apă îngheţată apărând albăstruie şi mult mai solidă ca pământul. Un soare rece strălucitor cobora deasupra unui orizont ondulat în cute mari de zăpadă, în care satele ţăranilor urerainenі se ascundeau vederii, ca nişte flotile de bărci ascunse în golfurile unei mări agitate. Şi totul era încremenit.

Nu mai ştiu cum reuşisem să scap la orele unsprezece dimineaţa din camera de studiu. Eram un băieţaş de opt ani, fetiţa, verişoara mea, cu câteva luni mai tânără ca mine, deşi ereditar mai iute din fire, fiind mai puţin aventuroasă. Aşa că scăpasem singur; şi, brusc, m-am găsit în marele hol pardosit, încălzit de o sobă monumentală din cahle albe, un spaţiu mult mai plăcut decât cel al încăperii de studiu, care, dintr-un motiv sau altul, probabil de igienă, era totdeauna păstrată la o temperatură scăzută.

Noi, copiii”, eram conştienţi că era un oaspete în casă. Sosise cu o noapte înainte, chiar pe când eram duşi la culcare. Scăpaserăm de vigilenţa celor care ne aveau în grijă, grăbindu-ne să ne turtim nasurile de geamurile întunecate; dar era prea târziu să-l mai vedem în lumină. Zăririm doar într-o zare roşcată marele rădvan de călătorie pe tălpi de sanie, la care erau înhămaţi şase cai, o masă întunecată pe fondul zăpezii, depărtându-se spre grajduri, urmat de un rândaş. ce căra un glob orbitor de cârlţi şi răşină, într-un căuş de fier, la capătul unui băţ lung fixat de tuiul şeii. Doi băieţi de grajd fuseseră trimişi la începutul după-amiezii pe urmele săniei, ca să-l întâmpine pe aşteptatul oaspete în amurg şi să-i lumineze calea cu aceste torţe de călătorie. Pe vremea aceea, trebuie să vă amintiţi, nu era nici chiar o singură milă de cale ferată în provinciile noastre din suci. Mica verişoară şi cu mine nu aveam cunoştinţă de trenuri şi locomotive decât din cărţile cu poze, nişte lucruri destul de vagi, extrem de îndepărtate

şi nu prea interesante decât, eventual, pentru adulţii care călătoreau în străinătate.

Ideea noastră despre prinţi, probabil ceva mai precisă, era mai degrabă literară şi beneficia ele o aură reflectată din lumina basmelor, în care prinţii apăreau întotdeauna tineri, încântători. viteji şi norocoşi. Şi, totuşi, la fel de bine ca alţi copii, eram capabili să tragem o linie fermă între real şi ideal. Ştiam că prinţii sunt personaje istorice. Şi era, le rândul ei, o anume aură şi în acest lucru. Dar ceea ce mă făcuse pe mine să hoinăresc precaut prin casă ca un prizonier scăpat din celulă era speranţa de-a apuca să schimb câteva cuvinte, cu un prieten deosebit de-al meu, şeful pădurar, care de obicei venea să-şi prezinte raportul cam în acest moment al. zilei. Scăpăram după* noutăţi despre un anume lup. Ştiţi, într-o ţară în care lupii nu lipsesc, aproape fiecare iarnă aduce în atenţie un anume exemplar care se remarcă prin curajul isprăvilor sale, prin perfecta lui „lupie" să zicem aşa. Voiam să aud o nouă poveste îngrozitoare despre acel lup poate dramatica relatare a morţii lui…

Dar nu era nimeni în hol.

Dezamăgit în speranţele mele, am devenit brusc foarte abătut. Lipsit de posibilitatea de a mă strecura triumfător înapoi, la studiu, am preferat să hoinăresc apatic prin sala de biliard unde, evident, nu aveam ce căuta. Nu era nimeni altcineva acolo şi m-am simţit total pierdut şi dezolat sub tavanul ei înalt, cu totul singur în preajma masivei mese englezeşti de biliard care părea, într-o linişte grea, rectilinie, că dezaprobă intruziunea micului băieţel.

Când tocmai începeam să mă gândesc la o retragere, am auzit zgomot de paşi în sufrageria de-alături; şi, înainte de a-mi putea lua tălpăşiţa şi-a dispărea, unchiul şi oaspetele lui apărură în spaţiul uşii. S-o şterg după ce

fusesem văzut îmi părea ceva cu totul nepotrivit, aşa că am stat pe loc. Unchiul meu păru surprins să mă vadă; oaspetele de lângă el era un bărbat cu aparenţă modestă, de statură potrivită, încheiat până sus într-o redingotă neagră şi ţinându-se foarte drept într-o alură ţeapănă de militar. Din cutele unei legături de gât albe şi moi din batist ieşeau reverele unui guler ce-i presau obrajii bărbieriţi. Câteva şuviţe de păr subţire şi cărunt erau pieptănate cu grijă peste creştetul său chel. Faţa lui, care trebuie să fi fost frumoasă la vremea ei, îşi păstrase cu vârsta simplitatea armonioasă a liniilor. Ce mă uimea era paloarea ei egală, aproape lividă. Îmi părea a fi nemaipomenit de bătrân. Un zâmbet şters, o simplă şi fugară schiţare a buzelor lui subţiri confirma faptul că roşisem zăpăcit; şi am devenit foarte; interesat când l-am văzut căutând în buzunarul de la piept al hainei. Scoase de acolo un creion cu plumb şi un carnet cu foi detaşabile, pe care le înmână unchiului meu cu o înclinare aproape imperceptibilă.

Eram foarte uimit, dar unchiul meu le primi în modul cel mai firesc, scrise câteva cuvinte cărora celălalt le aruncă o privire şi dădu uşor din cap. O mână mică şi plină de riduri mâna era mai bătrână decât faţa mă bătu pe obraz, apoi poposi uşor pe creştetul meu. O voce fără rezonanţă, o voce tot atât de lipsită de culoare ca faţa lui, născută pe buzele lui supte, în timp ce ochii, negri şi ficşi, priveau în jos, spre mine, cu blândeţe, întrebă.

„Şi câţi ani are acest timid băieţaş?”

Înainte de-a putea răspunde, unchiul meu scrisese vârsta pe bloc notes. Eram foarte impresionai. Ce era acest ceremonial? Era acest personaj prea important, ca să i se poată vorbi? Iar se uită la filă şi iar dădu apreciativ din cap şi iar vocea aceea impersonală, mecanică, se făcu auzită: „Seamănă cu bunicul său”.

Mi-l aminteam pe bunicul meu după tată. Murise nu demult. Fusese la rândul lui, nemaipomenit de bătrân. Şi mie mi se părea cu totul natural ca două persoane atât de în vârstă şi de venerabile să se fi cunoscut în obscura perioadă a facerii de dinainte de a mă naşte eu. Dar unchiul meu evident că încă nu-şi dădea seama. Atât de evident, încât vocea aceea automată îi explică: „Da, da. Camarazi în ’31. Era unul din cei care ştiau. Vechile vremuri, dragul meu domn, vechile vremuri…”

Făcu un gest de parcă ar fi vrut să îndepărteze o vedenie inoportună. Şi acum se uitau amândoi în jos la mine. Mă întrebam dacă se aştepta ceva de la mine. Văzându-mi ochii rotunzi, întrebători, unchiul meu îmi explică: „E complet surd”. Şi vocea izolată, inexpresivă, spuse: „Dă-mi mâna”.

Dureros conştient de degetele mele pătate de cerneală i-am întins-o timid. Nu mai văzusem niciodată până acum pe cineva surd şi eram destul de speriat. Mi-o strânse puternic şi apoi mă mângâie pentru ultima oară pe cap.

Unchiul mi se adresă apăsat: „Ai dat mâna cu Prinţul Roman S. E un lucru pe care trebuie să ţi-l aminteşti când vei fi mare”.

Eram impresionat de tonul lui. Aveam destule cunoştinţe de istorie ca să ştiu vag că prinţii S. fuseseră printre prinţii suverani din Rutenia, până la alipirea tuturor ţinuturilor rutene la regatul Poloniei, când deveniră mari magnaţi polonezi, cândva, pe la începuturile secolului al cincisprezecelea. Dar ceea ce mă preocupa mai mult era lipsa aurei de basm. Era de neînchipuit să descoperi un prinţ surd, chel, slab şi atât de uimitor de bătrân. Nu mi-a trecut o clipă prin minte că acest bărbat, impozant şi dezamăgitor în acelaşi timp, fusese tânăr, bogat, frumos; nu puteam şti că fusese fericit în desfătarea

unei cusătorii ideale ce unea două inimi tinere, două nume mari şi două averi uriaşe; fericit cu o fericire care, ca în poveşti, părea destinată să dureze veşnic…”

Dar n-a durat veşnic. I-a fost dat să nu dureze prea mult, nici măcar după măsura zilelor destinate trecerii omului pe acest pământ, unde fericirea durabilă se poate afla doar în formula de încheiere a basmelor. Li se născu o fiică şi, nu mult după aceea, sănătatea tinerei prinţese începu să pălească. Pentru o vreme se ţinu tare, cu zâmbitoare cutezanţă, susţinută de sentimentul că acum existenţa ei era necesară pentru fericirea a doua vieţi. Dar, până la urmă soţul, profund alarmat de rapida schimbare a înfăţişării ei, obţinu o permisie nelimitată şi o luă din capitală la părinţii lui, la ţară.

Bătrânul prinţ şi prinţesa fură extrem de speriaţi de starea iubitei lor nurori. Fură făcute imediat pregătiri pentru o călătorie în străinătate. Dar părea să fie deja prea târziu; şi bolnava însăşi se opuse. acestor planuri cu blândă hotărâre. Subţire şi palidă în fotoliul uriaş, în care insidioasa şi obscura boală nervoasă o făcea să pară mai mică şi mai fragilă cu fiecare zi, fără a şterge zâmbetul ochilor ori graţia fermecătoare a feţei ofilite, ea se agăţa de pământul ei natal şi voia să respire aerul lui. Nicăieri nu putea spera să se însănătoşească mai repede, nicăieri nu i-ar fi fost mai uşor să moară.

Muri înainte ca fetiţa ei să fi împlinit doi ani. Durerea soţului fu teribilă şi cu atât mai alarmantă pentru părinţii lui, cu cât fu perfect tăcută şi lipsită de lacrimi. După înmormântare, în timp ce imensa mulţime de ţărani cu capetele descoperite ce înconjurase capela din parcul familiei se împrăştia, Prinţul, îndepărtând cu un gest prietenii şi rudele, rămase singur să vadă zidarii moşiei închizând cripta familiei. Când ultima piatră fu la locul ei, scoase un geamăt, primul sunet de durere care-i scăpă

după zile întregi, şi, depărtându-se cu capul plecat, se închise iar în apartamentele lui.

Tatăl şi mama se temeau ca el să nu-şi piardă minţile. Liniştea lui exterioară era îngrozitoare pentru ei. Nu aveau alt reazem decât pe acel tânăr care se lăsa atât de absorbit de durerea lui intensă. Bătrânul prinţ Ioan, morocănos şi neliniştit, repeta mereu: „Sărmanul Roman, trebuie trezit cumva. E atât de tânăr”. Dar nu găseau nimic să-l trezească. Şi bătrâna prinţesă, ştergându-se la ochi, ar fi dorit clin toată inima ca el să fi fost atât de tânăr, încât să vină să-i plângă în poală.

Cu vremea Prinţul Roman, făcând un efort, apăru din când în când în cercul familiei. Dar părea că inima şi minţile i-ar fi fost îngropate în cripta familiei, odată cu soţia pe care o pierduse. Începu să hoinărească prin păduri cu o puşcă, supravegheat pe ascuns de unul dintre paznici., care raporta seara: „Înălţimea sa n-a tras nici măcar un l’ºC toată ziua”. Uneori, mergând dimineaţa la grajduri, cerea pe un ton abătut să i se înşeueze un cal, aştepta răsucindu – e pe un călcâi până când îi era adus, apoi încăleca fără un cuvânt şi ieşea afară, pe poartă, la pas. Lipsea toată ziua. Oamenii îl vedeau pe drumuri cum nu privea nici în stânga, nici în dreapta, alb la faţă, aşezat rigid în şa, ca un călăreţ de piatră pe un armăsar în carne şi oase.

Ţăranii care munceau la câmp, marile câmpuri neîmprejmuite, se uitau după el de la distanţă; şi, uneori, câte o bătrânică înduioşată pe prispa unei colibe joase, acoperite cu paie, era mişcată până la a face semnul crucii în aer în urma lui; ele parcă ar fi fost unul de-ai lor, un simplu suflet al satului lovit de-o adâncă mâhnire.

Călărea uitându-se ţintă înainte, nevăzând pe nimeni, de parcă pământul ar fi fost pustiu şi toată omenirea îngropată în acel mormânt ce se deschisese atât de brusc

în calea lui, ca să-i înghită fericirea. Ce puteau însemna pentru el oamenii cu tristeţile, bucuriile şi pasiunile lor de care ea, care fusese totul în lume pentru el, fusese despărţită atât de timpuriu?

Ei nu existau; şi s-ar fi simţit tot atât de complet singur şi abandonat, ca un om în chinurile unui crud coşmar, dacă n-ar fi fost acest ţinut unde se născuse şi-şi petrecuse anii fericiţi ai copilăriei. Îl cunoştea foarte bine toate micile coline încoronate de copaci în mijlocul ogoarelor arate, orice vâlcea ce adăpostea un sat. Pâraiele stăvilite formau un lanţ de lacuri rostuite în pajiştile verzi. Departe, spre nord, era marea pădure lituaniană în calea soarelui, nu mai înaltă decât un gard viu: şi, spre sud, spre câmpie, marile spaţii cafenii ale pământului atingeau cerul albastru.

Acest familiar peisaj asociat cu zilele fără gânduri şi fără tristeţi, acest pământ al cărui farmec îl simţea chiar fără să-l mai privească îi alina durerea, ca prezenţa unui prieten vechi, care stă tăcut şi nebăgat în seamă în vreun ceas întunecat al vieţii.

Într-o după-amiază se întâmplă că Prinţul, după ce-şi întorsese calul spre casă, remarcă un nor dens şi jos de praf întunecat acoperind oblic o parte a priveliştii. Trase Mul pe un dâmb şi scrută câmpia. Se vedeau vagi sclipiri de oţel ici şi colo în acel nor, ce conţinea forme mişcătoare ce se dovediră până la urmă un şir nesfârşit de care ţărăneşti pline de soldaţi, mişcându-se încet într-o coloană dublă, sub escorta unor cazaci călări.

Era ca o imensă reptilă târâindu-se peste ogoare; capul îi ieşea în afara câmpului vizual într-o văiugă şi coada continua să se zvârcolească şi să se scurteze, de parcă monstrul şi-ar fi croit drum muşcând chiar din pieptul pământului.

Prinţul îşi alese drumul printr-un sat ce se afla doar

puţin alături. Hanul de la marginea drumului, cu grajdul lui, staulul şi şopronul sub un singur acoperiş enorm de paie, semăna cu un gigant diform, cocoşat şi zdrenţuit, întinzându-se printre colibele scunde ale ţăranilor. Hangiul, un evreu corpolent şi demn, înveşmântat într-o haină neagră de satin ce-i ajungea până la călcâie şi care era încinsă cu o eşarfă roşie, stătea în uşă mângâindu-şi barba lungă şi argintie.

Îl privea pe Prinţ cum se apropie şi se aplecă grav din mijloc, fără a se aştepta să fie băgat măcar în seamă, întrucât era bine ştiut că tânărul lor stăpân nu avea ochi pentru nimeni şi nimic în durerea lui. Fu un şoc destul de mare pentru el când tânărul Prinţ opri calul şi întrebă: s, „Ce-i asta, Yankei?”

„Ăsta, cu voia înălţimii voastre, este un convoi de pedestraşi. Se grăbesc înspre sud”.

Se uită prevăzător în stânga şi-n dreapta, dar cum nu era nimeni pe-aproape în afara câtorva copii ce se jucau în praful uliţei de ţară, se apropie de scara călăreţului „Înălţimea Voastră nu ştie? Acolo deja a început. Toţi proprietarii cu mic cu mare au ieşit deja cu arma în mână şi chiar şi oamenii de rând s-au ridicat. Ieri şelarul din Grodek (un mic târguşor din apropiere) a trecut pe-aici cu cei doi ucenici ai lui mergând să se alăture şi ei. Şi-a lăsat până şi teleaga la mine. I-am dat o călăuză pentru ţinuturile noastre. Ştiţi, Înălţimea Voastră, cei din neamul meu călătoresc mult şi văd tot ce se întâmplă şi cunosc toate drumurile”.

Încercă să-şi stăpânească surescitarea, căci evreul Yankei, hangiu şi arendaş al tuturor morilor din ţinut, era patriot polonez. Acesta adăugă cu o voce şi mai scăzută: „Eram căsătorit deja când francezii şi toate celelalte neamuri au trecut pe-aici cu Napoleon. Tţţ! Tţţ! A fost atunci seceriş mare pentru moarte! Poate că de data asta

ne va ajuta Dumnezeu”.

Prinţul dădu din cap, „Poate”, şi, căzând într-o adâncă reeditare, lăsă calul să-l ducă acasă.

În noaptea aceea scrise o scrisoare şi dimineaţa devreme trimise un curier călare la poşta din oraş. În timpul zilei îşi ieşi din muţenie, spre marea bucurie a celor din familie, şi discută cu tatăl lui despre evenimentele recente revolta din Varşovia, fuga marelui duce Constantin, primele mici succese ale armatei poloneze (pe vremea aceea exista o armată poloneză) răscoalele din celelalte provincii. Bătrânul prinţ Ioan, tulburat şi neliniştit, vorbind dintr-un punct de vedere pur aristocrat, nu avea încredere în originile populare ale mişcării, regreta tendinţele ei democratice şi nu credea în posibilitatea nici unui succes. Era trist, agitat sufleteşte.

„Judec toate astea cu calm. Există principii seculare de legitimitate şi ordine care au fost violate în această nesăbuită acţiune de dragul celor mai distructive iluzii. Deşi, desigur, impulsul patriotic al inimilor…”

Prinţul Roman îl ascultă cu o expresie gânditoare. Profită de pauză ca să-i spună tatălui său cu toată liniştea că trimisese în acea dimineaţă o scrisoare la St. Petersburg prin care îşi dădea demisia din serviciul de gardă.

Bătrânul prinţ rămase tăcut. Părerea lui era că ar fi trebuit să fie consultat şi el. Fiul său era de asemenea ofiţer de ordonanţă al împăratului şi el ştia că ţarul nu va ierta niciodată această aparentă dezertare la un nobil polonez. Pe un ton dezamăgit el îi atrase atenţia fiului său că, în momentul de faţă, avea un concediu nelimitat. Lucrul cel mai înţelept ar fi fost să stea liniştit. Cei de la Curte aveau prea mult tact ca să remobilizeze acum pe cineva cu numele lui. Ori în cel mai rău caz s-ar fi putut solicita o misiune într-un loc depărtat în la ucaz de

exemplu –, departe de această nefericită luptă care era greşită în principiu şi deci sortită eşecului.

„Te vei găsi dintr-odată fără rost în viaţă şi făs a nicio ocupaţie. Şi vei avea nevoie de ceva care să t< ţină ocupat, sărmanul meu băiat. Ai procedat cam necugetat, mă tem”.

Prinţul Roman murmură:

„M-am gândit destul de bine”.

Tatăl său şovăi sub privirea lui neclintita.

„Bine, bine, s-ar putea! Dar, ca ofiţer de ordonanţă al împăratului şi în graţiile întregii familii imperiale…”

„Despre acei oameni nici nu se auzise când familia noastră era deja ilustră”, lăsă tânărul să-i scape dispreţuitor.

Acesta era genul de observaţii la care bătrânul prinţ era sensibil.

„Ei, poate că-i mai bine, aşa!: t admise el până la urmă. Tatăl şi fiul se despărţiră cu afecţiune ducându-se la culcare. Ziua următoare Prinţul Roman părea să fi căzut iar în adâncurile indiferenţei sale. Ieşi călare, ca de obicei. Îşi aminti că, în ziua precedentă, văzuse un convoi de soldaţi ca o reptilă, zburlindu-şi baionetele, târându-se pe faţa aceea de pământ, care îi aparţinea lui. Femeia pe care o iubise fusese şi ea a lui. Moartea i-o furase. Pierderea ei fusese un şoc moral. Îi deschisese inima spre o durere mai adâncă, minţile spre gânduri mai largi, ochii spre tot trecutul şi spre existenţa altei iubiri încărcate cu durere, dar tot atât de misterios imperativă ca cea pierdută căreia îi încredinţase fericirea.

În seara aceea se retrase mai devreme ca ele obicei şi sună după servitorul său personal.

„Du-te şi vezi dacă mai e lumină în locuinţa Intendentului. Dacă nu s-a culcat, cheamă-l să vină să-i vorbesc”.

După ce servitorul plecă să îndeplinească aceasta,

Prinţul rupse în pripă câteva hârtii, închise sertarele biroului său şi îşi puse un medalion, ce conţinea miniatura soţiei sale, în jurul gâtului, să-i atârne pe piept.

Omul pe care-l aştepta Prinţul aparţinea acelui trecut pe care moartea soţiei sale îl adusese la viaţă. Era dintr-o familie de mici nobili, care de generaţii fuseseră partizani, servitori şi prieteni ai Prinţilor S. El îşi amintea vremurile de dinainte de ultima dezmembrare a ţării şi luase parte la luptele din ultimul ceas. Era un bătrân polac tipic, din acea clasă cu o mare capacitate de emoţie şi entuziasm orb; cu instincte marţiale şi credinţe simple; şi chiar cu obiceiul de modă veche de a-şi în „păna discursurile cu citate latineşti. Şi ochii lui de-o agerime blajină, faţa roşcovană, fruntea măreaţă şi mustaţa lui groasă, căruntă şi atârnândă erau la rândul lor foarte tipice pentru acea categorie.

T 85

s „Ascultă, maestre Francisc, i se adresă Prinţul familiar şi fără preliminarii. Ascultă, bătrâne prieten. O s-o şterg de aici fără tărăboi. Mă duc acolo unde mă simt chemat de o voce mai puternică decât durerea mea şi, totuşi, cu acelaşi timbru. Îţi spun doar ţie. Vei spune cele ce trebuie când va veni vremea”.

Bătrânul înţelese. Mâinile lui întinse tremurau foarte tare. Dar imediat ce-şi regăsi vocea el mulţumi lui Dumnezeu cu glas tare pentru că i-a permis să trăiască destul, ca să mai apuce să-l vadă pe descendentul unei ilustre familii, cel mai tânăr vlăstar al ei, dând un exemplu *coram Gentibus* de iubire de ţară şi de curaj în bătălie. Nu se îndoia că scumpul său Prinţ va avea un loc în Sfat şi în război, pe măsura înaltului său rang; văzuse deja că *în fulgore* gloria familiei *affulget patriae serenitas*. La sfârşitul discursului său izbucni în lacrimi şi căzu în braţele Prinţului.

Prinţul îl linişti pe bătrân şi, când îl văzu aşezat în

fotoliu şi cât de cât liniştit, îi spuse:

„Nu mă înţelege greşit, maestre Francisc. Ştii cât de mult mi-am iubit soţia. O pierdere ca asta îţi deschide ochii spre adevăruri nebănuite. Nu e vorba de a conduce ori de glorie. Vreau să mă duc singur şi să lupt neştiut în soldăţime. Voi oferi patriei mele ceea ce îi pot eu oferi, adică viaţa mea, tot atât de simplu ca şelarul din Grodeck, care a plecat ieri cu calfele lui".

Bătrânul scoase un strigăt când auzi toate acestea. Nu se putea. El nu va permite. Dar trebui să cedeze în faţa argumentelor şi hotărârii severe a Prinţului.

„A! Dacă spui că-i o problemă de simţăminte şi conştiinţă fie. Dar nu poţi merge cu totul singur. Doamne! Sunt prea bătrân ca să mai pot fi cuiva de folos. *Cripit verba dolor*, iubitul meu Prinţ, la gândul că sunt trecut de şaptezeci şi fără prea mult rost în lume, ca un invalid în pridvorul bisericii. Se pare că să stau acasă şi să mă rog lui Dumnezeu pentru naţiune şi pentru dumneavoastră este tot ce-mi mai rămâne de făcut. Dar există fiul meu, fiul meu cel mai tânăr, Peter. El vă va fi un însoţitor devotat. Şi se întâmplă că stă cu mine, aici. Nu ş-a mai auzit de când lumea ca un Prinţ S. să-şi rişte viaţa, fără să aibă pe cineva din neamul nostru care să călărească alături. Trebuie să aveţi cu dumneavoastră pe cineva care ştie cine sunteţi, dacă nu de altceva, ca să-i anunţe pe părinţii şi pe bătrânul dumneavoastră servitor despre ce vi s-a întâmplat. Şi când vrea Înălţimea Voastră princiară să pornească?"

„Într-o oră", spuse Prinţul; şi bătrânul se zori să meargă să-şi anunţe fiul.

Prinţul Roman luă un sfeşnic şi merse în tăcere de-a lungul unui coridor întunecat din casa cufundată în linişte. Doica şefă povesti după aceea cum, trezindu-se brusc, îl văzu pe Prinţ aplecat asupra copilei sale, cu „o mână apărându-şi faţa de lumină. El rămase şi o privi o vreme,

apoi punând sfeşnicul pe podea se aplecă peste» pătuţ şi sărută uşor fetiţa care nu se trezi. Ieşi fără zgomot, luând lumina cu el. Îi văzu perfect faţa, dar nu putu citi nimic din expresia ei. Era palidă dar perfect calmă şi, după ce se depărtă de pătuţ, nu se uită nici măcar o dată înapoi.

Singura persoană căreia i se mai încredinţă, în afară de bătrân şi fiul său Peter, fu evreul Yankei. Când acesta îl întrebă unde anume voia să fie călăuzit, Prinţul răspunse: „Spre cel mai apropiat detaşament”. Un nepot al evreului, un tânăr înalt şi uscăţiv, îi conduse pe cei doi tineri pe căi puţin cunoscute, prin păduri şi mlaştini, şi îi scoase la zarea celor câteva focuri ale unui mic detaşament campat într-un luminiş. Câţiva cai nevăzuţi nechezară, o voce în întuneric strigă: „Cine-i acolo?...”, şi tânărul evreu îşi luă tălpăşiţa în grabă, explicând că trebuie să se grăbească acasă, ca să ajungă la timp pentru Sabath.

Astfel, umil şi în acord cu simplitatea viziunii despre datorie pe care o avu când moartea îi depărtă bandajul strălucitor al fericirii de pe ochi, Prinţul Roman îşi dărui prinosul său patriei. Însoţitorul lui se făcu cunoscut ca fiu al Intendentului Prinţului S. şi-l declară ca pe o rudă, un văr îndepărtat din aceleaşi locuri şi, după cum se putea bănui, cu acelaşi nume. Adevărul e că nimeni nu întrebă prea multe. Încă doi tineri evident de nădejde care s-au înrolat. Nimic mai firesc.

Prinţul Roman nu rămase multă vreme în sud. Într-o zi, pe când era în cercetare cu alţi câţiva, fură prinşi

1.1

Într-o ambuscadă la intrarea într-un sat de nişte infanterişti ruşi. Prima salvă îi lăsă pe jos pe foarte mulţi şi restul se împrăştiară în toate direcţiile. Ruşii, la rândul lor, n-au stat pe loc, temându-se de-o întoarcere în forţă. După câtăva vreme, ţăranii care veniră la faţa locului, îi scoaseră pe Prinţul Roman de sub calul său mort. Nu era rănit, dar

credinciosul său însoţitor fusese printre primii care au căzut. Prinţul îi ajută pe ţărani să-l îngroape odată cu ceilalţi morţi.

Apoi, singur, nesigur unde ar putea *afla* corpul de partizani care era într-o continuă mişcare în toate direcţiile, el se hotărî să încerce să ajungă la corpul principal al armatei poloneze ce-i înfrunta pe ruşi la graniţele Lituaniei. Deghizat în haine ţărăneşti, în caz că ar fi întâlnit ceva cazaci ieşiţi la jaf, hoinări câteva săptămâni înainte de a ajunge într-un sat ocupat de un regiment de cavalerie poloneză în avanpost.

Pe o bancă, în faţa bordeiului unui ţăran mai înstărit, şedea un ofiţer mai în vârstă, pe care-l consideră a fi colonelul. Prinţul se apropie respectuos, îşi spuse pe scurt povestea şi îşi declară dorinţa de-a se înrola; şi când a fost întrebat care-i este numele de către ofiţerul care privea cercetător el îi dădu sub impulsul momentului numele tovarăşului mort.

Ofiţerul mai vârstnic gândi în sinea lui: „Iată un fiu deţărani din pătura liberă şi împroprietărită”. îi plăcea cum arăta.

„Ştii să scrii şi să citeşti, dragul meu?” întrebă el.

„Da, Înălţimea Voastră, ştiu”, răspunse Prinţul.

„Bun. Vino în colibă; adjutantul regimentului e aici. Îţi va trece numele în rol şi te va pune să prestezi jurământul”.

Adjutantul îl privi cu multă atenţie pe noul venit, dar nu spuse nimic. Când toate formalităţile fură îndeplinite şi recrutul ieşi, el se întoarse spre superiorul lui:

„Ştiţi cine e?”

„Cine? Acest Peter? Un tip simpatic”. p „E Prinţul Roman S”.

„Absurd”.

Dar adjutantul era sigur. Îl văzuse pe Prinţ de câteva

ori cam cu doi ani în urmă, la Castel, în Varşovia. Îi vorbise chiar odată, la o recepţie a ofiţerilor dată de Marele Duce.

„S-a schimbat. Pare mult mai în vârstă, dar sunt sigur că e el. Am o bună memorie a feţelor”.

Cei doi ofiţeri se uitară unul la celălalt în tăcere.

„E limpede că va fi recunoscut mai devreme ori mai târziu”, murmură adjutantul. Colonelul dădu din umeri.

„Nu-i treaba noastră, dacă el are capriciul de-a se înrola la trupă. Cât despre faptul c-ar putea fi recunoscut, nu-i chiar atât de sigur. Toţi ofiţerii şi oamenii noştri vin din celălalt capăt al Poloniei”.

Stătu grav pe gânduri o vreme, apoi zâmbi. „Mi-a spus că ştie să scrie şi să citească. Nimic nu mă împiedică să-l fac sergent cu prima ocazie. E limpede că se va descurca foarte bine”.

Prinţul Roman depăşi, ca subofiţer, toate aşteptările colonelului. Nu trecu mult şi sergentul Peter ajunse vestit pentru capacitatea şi curajul lui. Nu era curajul nepăsător al unui disperat; era o îndrăzneală sigură de sine, conştientă parcă, pe care n-o putea descuraja nimic. O devoţiune fără margini, dar cumpătată, neafectată de timp, de schimbări, de descurajarea retragerilor fără sfârşit, de amărăciunea speranţelor spulberate şi de ororile mizeriei care se adăugau la truda şi primejdiile războiului. Fu anul în care holera îşi făcu prima oară apariţia în Europa. Devastă taberele ambelor armate, afectând minţile cele mai ferme cu teroarea unei morţi misterioase, ce bântuia tăcută printre armele în piramide şi în jurul focurilor de bivuac.

Un ţipăt brusc trezea soldaţii hărţuiţi şi aceştia vedeau, în strălucirea tăciunilor, cum unul dintre ei se zvârcolea pe pământ ca un vierme călcat de nişte invizibile picioare. Şi înainte de a se crăpa de ziuă acesta urma să fie ţeapăn şi rece. Grupuri astfel vizitate se ştie că s-au ridicat

ca unul, au abandonat focul şi au fugit în noapte, într-o panică mută. Ori un camarad care-ţi vorbea în mers se bâlbâia brusc în mijlocul unei propoziţii, rotea ochii înspăimântaţi şi cădea jos cu faţa schimonosită şi buzele albastre, rupând rândurile cu convulsiile lui agonice. Oamenii erau loviţi în şa, în posturile de gardă, în linia de foc, transmiţând ordine, manevrând tunurile. Mi s-a spus că, într-un batalion ce se alinia sub foc în perfectă ordine pentru luarea cu asalt a unui sat, trei ca –, zuri au avut loc în cinci minute în capul coloanei: şi atacu i n-a putut fi efectuat, pentru că companiile din frunte se dispersară peste câmpuri ca pleava în bătaia vântului.

Sergentul Peter, cu toate că era tânăr, avea o mare influenţă asupra oamenilor săi. Se spunea că numărul dezertorilor în escadronul în care servea el era mai scăzut decât în oricare altul din întregul divizion de cavalerie. Aceasta se presupunea a fi puterea exemplului capacităţii liniştite a unui singur om de a face faţă oricărei forme de pericol şi teroare.

Oricum ar fi fost, era simpatizat şi urmat, în general. Când veni sfârşitul şi rămăşiţele acelui corp de armată, puternic presat din toate părţile, se pregăteau să treacă graniţa prusacă, sergentul Peter avu destulă influenţă ca să adune în jurul lui o mână de soldaţi. Reuşi să scape cu ei în timpul nopţii din armata împresurată. Conduse acest grup pe o distanţă de două sute de mile, prin ţinuturi în care mişunau numeroase detaşamente ruseşti şi făcea ravagii holera. Dar asta fu nu ca să evite captivitatea, ca să se ascundă şi să încerce să-şi salveze pieile. Nu. îi conduse la o fortăreaţă care mai era ocupată de polonezi şi unde ultima rezistenţă a înfrântei revoluţii urma să aibă loc.

Asta pare a fi pur şi simplu fanatism. Dar fanatismul e omenesc. Omul a adorat divinităţi feroce. Există ferocitate în fiecare pasiune, chiar şi în iubire. Religia

speranţelor eterne aminteşte cultul nebunesc al disperării, al morţii, al anihilării. Diferenţa zace în clauza morală ce izvorăşte din nevoia secretă şi din aspiraţiile neexprimate ale credincioşilor. Numai pentru cei uşuratici totul e deşertăciune; şi totul e decepţie doar pentru cei care n-au fost niciodată sinceri cu ei înşişi.

În acea fortăreaţă s-a întâmplat ca bunicul meu să fie împreună cu sergentul Peter. Bunicul era vecin cu familia S. la ţară, dar nu îl ştia pe Prinţul Roman, acesta ştiindu-i altfel numele foarte bine. Prinţul îi spuse cine este într-o noapte, pe când stăteau amândoi pe metereze, rezemaţi de afetul unui tun.

Serviciul pe care voia să i-l ceară era ca, în caz că va fi ucis, ştirea să ajungă la părinţii lui.

Vorbeau cu voce scăzută, ceilalţi servanţi ai piesei zăcând pe lângă ei. Bunicul meu îi făcu promisiunea cerută şi apoi îl întrebă deschis căci era foarte intrigat de dezvăluirea ce venise atât de pe neaşteptate:

„Dar spuneţi-mi, Prinţe, de ce această dorinţă? Aveţi ceva presimţiri negre în ceea ce vă priveşte?”

„Câtuşi de puţin; mă gândeam la ai mei. Ei n-au idee unde mă aflu, răspunse Prinţul Roman. Mă oblig să fac şi eu asta pentru tine, dacă vrei. E sigur că cel puţin jumătate din noi vor fi ucişi înainte de sfârşit, aşa că există şanse egale ca unul din noi să supravieţuiască celuilalt”.

Bunicul meu îi spuse, după câte ştia, unde s-ar putea afla în acel moment nevasta şi copiii lui. Din acea clipă până la sfii şitul asediului cei doi fură foarte multă vreme împreună. În ziua marelui asalt bunicul meu fu grav rănit. Oraşul căzu. În ziua următoare chiar şi fortăreaţa, spitalul ei fiind plin de morţi şi muribunzi, magaziile goale, apărătorii ei trăgând ultimele cartuşe, îşi deschise porţile.

În timpul întregii campanii Prinţul, expunându-şi conştient persoana cu fiecare ocazie, nu suferi nici măcar o

zgârietură. Nimeni nu-l recunoscuse ori, în orice caz, nu-i dăduse în vileag adevărata identitate. Până atunci, câtă vreme îşi făcuse datoria, nu conta cine anume este.

Acum însă situaţia se schimbase. Ca fost ofiţer de gardă şi, până nu de mult, ofiţer de ordonanţă al împăratului, acest rebel risca serios să i se acorde o atenţie specială, sub forma unui pluton de execuţie de la zece paşi. Pentru mai mult de o lună rămase pierdut în mizerabila îngrămădire de prizonieri înghesuiţi în cazematele fortăreţei doar cu atâta hrană cât să-şi ţină trupul şi sufletul laolaltă, dar, altfel, lăsaţi să moară din cauza rănilor, lipsurilor, ori a bolilor cu rata de patruzeci la sută sau aşa ceva pe zi.

Poziţia fortăreţei fiind centrală, noi grupuri capturate afară, în timpul unor operaţiuni minuţioase de pacificare, erau trimise frecvent înăuntru. Printre astfel de nou-veniţi se întâmplă să fie un tânăr, un prieten personal al Prinţului din timpul şcolii. Acesta îl recunoscu şi, în culmea consternării, strigă tare: „Dumnezeule! Roman, tu aici?”

Se spune că ani întregi otrăviţi de remuşcări fură plata pentru această scăpare de moment. Toate acestea se întâmplară în curtea principală a fortăreţei. Gestul de prevenire al Prinţului veni prea târziu. Un ofiţer al jandarmilor de gardă auzise exclamaţia. Incidentul i se păru a merita să fie cercetat mai îndeaproape. Investigaţia care urmă nu fu foarte dificilă, pentru că Prinţul, întrebat despre numele său, mărturisi imediat.

Ştirea că Prinţul Roman S. fusese găsit printre prizonieri fu trimisă la St. Petersburg. Părinţii lui erau deja acolo, trăind în tristeţe, incertitudine şi nelinişte. Capitala Imperiului era cel mai sigur loc de reşedinţă pentru un nobil al cărui fiu dispăruse atât ele misterios de-acasă în timp de rebeliune. Bătrânii nu avuseseră veşti de la el, ori despre el, de luni întregi. Avură grijă să nu contrazică

zvonurile despre o sinucidere din disperare care circulau în lumea mare, care ţinea minte pătimaşa iubire, încântătoarea şi sincera fericire căreia îi pusese capăt moartea. Dar ei sperau în secret că fiul lor a supravieţuit şi a reuşit să treacă frontiera cu acea parte din armată ce se predase prusacilor.

„Ştirea captivităţii sale fu o lovitură zdrobitoare. Deschis nu se mai putea face nimic pentru el. Dar numele lor mare, poziţia lor, relaţiile lor întinse şi legăturile în cele mai înalte sfere, dădeau posibilitate părinţilor să acţioneze indirect şi ei răsturnară cerul şi pământul, cum se spune, să-şi salveze fiul de la „consecinţele nebuniei sale", după cum sărmanul prinţ Ioan nu ezită să se exprime. Mari personalităţi fură abordate de. către fruntaşi prestigioşi, înalţi demnitari fură căutaţi în audienţe, oficialităţi puternice fură convinse să se implice în această afacere. Posibilitatea de a ajuta venită din partea oricărei influenţe secrete fu luată în considerare. Câţiva secretari particulari primiră mite mari. Amanta unui anume demnitar obţinu o uriaşă sumă de bani.

Dar, după cum am mai spus, într-un caz atât de bătător la ochi, nu puteau fi făcute niciun fel de apel direct şi nici mişcări deschise. Tot ce s-a putut face a fost; să fie aplecată, printr-o prezentare confidenţială, mintea preşedintelui Comisiei Militare spre clemenţă. Acesta sfârşi prin a se lăsa impresionat de aluzii şi sugestii, unele provenind din cercuri foarte înalte, pe care le primi din St. Petersburg. Şi, la urma urmelor, recunoştinţa unor atât de mari nobili ca Prinţii S. era ceva ce merita a fi avut în vedere. El era un bun rus, dar şi un om bun din fire. Mai mult decât atât, urârea polonezilor nu era pe vremea aceea un punct cardinal al crezului patriotic, cum avea să devină treizeci de ani mai târziu. Simţi o simpatie la prima vedere pentru acel tânăr bronzat, cu faţa subţiată, emaciată de

luni de campanie dificilă, de greutăţile asediului şi de rigorile captivităţii.

Comisia era formată din trei ofiţeri. Funcţiona în fortăreaţă într-o încăpere boltită, în spatele unei mese mari, negre. Câţiva funcţionari ocupau cele două capete şi, în afara jandarmilor care-l aduseseră înăuntru, nu mai era nimeni acolo.

Între cei patru siniştri pereţi ce-l despărţeau de toate priveliştile şi sunetele libertăţii, de toate speranţele de viitor, de toate mângâierile iluziilor, singur în faţa duşmanilor săi erijaţi în judecători, cine poate spune câtă dragoste de viaţă era în Prinţul Roman? Cât mai rămăsese din acel simţ al datoriei, ce i se revelase în tristeţe? Cât din iubirea ce i se trezise pentru patria lui natală? Acea patrie care cere să fie iubită cum niciun alt loc n-a fost vreodată iubit, cu afecţiunea îndurerată pe care o porţi morţilor de neuitat şi cu focul de nestins al unei pasiuni lipsite de speranţă, pe care doar un ideal viu, respirând şi cald, ni-l poate aprinde în piept spre propria mândrie, pentru oboseala noastră, pentru încântarea noastră, spre ruina noastră.

E ceva monstruos în ideea unei astfel de pretenţii, până când o vedem în faţa noastră întrupată în forma unei fidelităţi fără de frică ori fără reproş. Apropiindu-se de momentul suprem al vieţii sale, Prinţul putea doar să fi avut sentimentul că aceasta era pe cale să se sfârşească. Răspunse la întrebările care i se puseră clar, concis, cu cea mai profundă indiferenţă. După toate lunile încordate de acţiune, era o oboseală pentru el să vorbească.

Dar o ascunse, ca nu cumva duşmanii săi să suspecteze în comportarea lui apatia descurajării ori paralizia unui spirit frânt. Amănuntele de comportament păreau să nu aibă niciun fel de importanţă; aceşti oameni nu aveau nimic de-a face cu gândurile lui. El îşi păstră un

ton scrupulos curtenitor. Refuză permisiunea de a se aşeza.

Ce s-a întâmplat la această preliminară examinare se ştie doar de la ofiţerul care prezida. Urmând singura cale posibilă în acest caz frapant negativ, el încercă de la bun început să călăuzească ideile Prinţului spre linia de apărare pe care ar fi dorit s-o ia acesta. Manevră evident întrebările în aşa fel, încât să pună răspunsurile potrivite în gura inculpatului, mergând până acolo încât aproape că-i sugeră cuvintele: cum, pierdut în insuportabila durere ce urmă morţii tinerei lui soţii, devenind iresponsabil în comportament din cauza disperării, într-un moment de oarbă imprudenţă, fără să-şi dea seama de natura cu totul reprobabilă a actului, nici despre pericole ori dezonoare, el plecase să se alăture celor mai apropiaţi rebeli dintr-un impuls spontan. Şi acum, cu penitenţă…

Dar Prinţul Roman tăcea. Judecătorii militari se uitau la el cu speranţă. În linişte întinse mâna după un toc şi scrise pe o bucată de hârtie pe care o găsi sub cotul lui: „M-am alăturat revoltei naţionale din convingere”.

Împinse hârtia peste masă. Preşedintele o luă, o arătă pe rând colegilor lui din stânga şi din dreapta, apoi, uitându-se fix la Prinţul Roman, o lăsă să-i cadă din mână. Şi liniştea rămase atotstăpânitoare, până când se adresă jandaxmilor, spunându-le să-l ia pe prizonier.

Aceasta a fost depoziţia scrisă a Prinţului Roman în momentul suprem al vieţii sale. Am auzit că familia Prinţilor S., în toate ramurile sale, a adoptat aceste două ultime cuvinte, „Din convingere”, ca deviză sub însemnele armelor casei lor. Nu ştiu dacă aceasta e adevărat. Unchiul meu nu-mi putu spune. Observă doar că acestea nu se puteau vedea pe sigiliul personal al Prinţului Roman.

Fu condamnat pe viaţă la muncă în minele siberiene, împăratul Nicolai, care viza întotdeauna personal toate

condamnările nobilimii poloneze, scrise cu propria lui 74 * mână pe margine: „Autorităţile sunt sevtsr atenţionate să aibă grijă ca acest condamnat să umble în lanţuri, ca oricare criminal, la fiecare pas al drumului”.

Era o condamnare la moarte înceată. Foarte puţini supravieţuiră neîngropaţi în aceste mine mai mult de trei ani. Şi cum era totuşi viu la sfârşitul acestui termen, i se permise, în urma unei cereri a părinţilor şi printr-o favoare excepţională, să fie soldat de rând în Caucaz. Orice comunicare cu el era interzisă. Nu avea niciun drept cetăţenesc. Din toate punctele de vedere, în afara suferinţei, era un om mort. Micuţa copilă, pe care fusese atât de grijuliu să n-o trezească când o sărutase în pătuţ, moşteni toată averea după moartea prinţului Ioan. Existenţa ei salvă acele imense proprietăţi de confiscare.

Mai trecură douăzeci şi cinci de ani până când Prinţului Roman, surd ca piatra, cu sănătatea ruinată, i se permise să se întoarcă în Polonia. Fiica lui se mărită splendid cu un *grand seigneur* polono-austriac şi, mişcându-se în sferele cosmopolite ale celei mai înalte aristocraţii europene, trăia mai ales peste hotare, la Nisa şi Viena. Stabilindu-se la una dintre proprietăţile ei, nu cea cu palatul de reşedinţă, ci alta, unde avea o mică casă modestă, el o vedea foarte rar.

Dar Prinţul Roman nu se izolă, ca şi cum şi-ar fi terminat rolul. Nu se făcea nimic în viaţa publică ori particulară din împrejurimi, fără a se solicita sfatul şi opinia Prinţului Roman, şi niciodată inutil. Se spunea pe bună dreptate că zilele nu-i mai aparţineau lui, ci concetăţenilor săi. Şi era mai ales prietenul personal al tuturor exilaţilor întorşi acasă, ajutându-i cu vorba şi cu fapta. aranjându-le problemele şi ajutându-i să-şi găsească un sens în viaţă.

Am auzit de la unchiul meu multe lucruri despre

activitatea lui devotată, în care a fost întotdeauna călăuzit de o înţelepciune simplă, de un înalt simţ al onoarei şi de cea mai scrupuloasă idee despre probitatea publică şi personală. A rămas pentru mine o prezenţă vie, din cauza acelei întâlniri din sala de biliard când, în dorinţa mea de-a auzi noutăţi despre lupul lupilor, am venit pentru o clipă în contact cu un om care fusese mai presus de orice un om între oameni, capabil să simtă profund, să creadă nestrămutat, să iubească cu ardoare.

Îmi amintesc până în ziua de azi strângerea mâini: osoase şi zbârcite a Prinţului Roman, închisă peste pumnul meu mic şi pătat de cerneală, şi privirea pe jumătate serioasă, pe jumătate amuzată cu care unchiul se uita la intrusul lui nepot.

Trecură măi departe şi uitară de copil, Dar nu m-am mişcat; m-am uitat după ei, nu atât de mult dezamăgit, cât nedumerit de acest prinţ atât de evident deosebit de prinţii din poveşti. Traversară toarte încet de-a curmezişul sala de biliard. Înainte de-a ajunge la cealaltă uşă, Prinţul se opri şi l-am auzit parcă-l mai aud şi acum spunând: „Mi-ar face plăcere să scrii la Viena în legătură cu postul acela. E un om deosebit de meritoriu, şi recomandarea dumitale ar fi decisivă”.

Faţa unchiului meu, întoarsă spre el, exprima sinceră uimire. Spunea tot atât de clar cum ar fi exprimat cuvintele: „Ce recomandare poate fi mai bună decât cea a unui tată?” Dar Prinţul era iute în a citi expresia feţelor, Vorbi, iar, cu accentul acela fără inflexiuni al unui om care nu-şi auzise vocea de ani de zile, pentru care cuvântul lipsit de sunet e ca un sălaş al umbrelor tăcute.

Şi până astăzi îmi amintesc aceste cuvinte: „Îţi cer ăşta dumitale pentru că, vezi, fiica mea şi ginerele meu nu cred c-aş fi în stare să apreciez corect oamenii. Ei cred că m-am lăsat prea mult călăuzit doar de sentimente”.

POVESTEA

Dincolo de fereastra unică şi largă, lumina crepusculară se stingea încet într-o lucire pătrată fără culoare, decupată. sever din umbrele cumulânde ale încăperii.

Era o încăpere lungă. Fluxul irezistibil al nopţii copleşise partea ei mai depărtată, unde şoaptele unei voci bărbăteşti, pătimaş întrerupte şi pătimaş reluate, păreau să pledeze în faţa unor murmure de răspuns de-o infinită tristeţe.

În cele din urmă nu se mai auzi niciun murmur de răspuns. Mişcarea cu care se ridică încet din genunchi de lângă patul moale şi umbros, ce deţinea sugestia vagă a unei femei culcate, îl arătă înalt, sub tavanul scund, cu o înfăţişare întunecată cu care discordau puternic gulerul alb sub conturul capului şi lucirea slabă, fugară, ici şi colo, a nasturilor de alamă ai uniformei.

Stătu aplecat asupra ei un moment, masculin şi misterios în imobilitatea lui, înainte de a se aşeza pe un scaun din apropiere. Putea vedea doar ovalul vag al feţei ei întoarse-n sus şi, întinse peste rochia neagră, mâinile palide, cu o clipă înainte abandonate săruturilor lui şi acum parcă prea obosite să se mai mişte.

Nu îndrăznea să scoată un sunet, adunat ca un om sub povara prozaicelor greutăţi ale existenţei. Ca de obicei, femeia fu cea care avu curajul. Vocea ei se auzii prima aproape convenţională, în timp ce fiinţa îi vibra încă de emoţii contradictorii.

„Spune-mi ceva”, zise ea.

Întunericul îi ascunse surpriza şi apoi zâmbetul. Nu-i spusese oare chiar acum vorbele cele mai de preţ din lume şi asta nu pentru prima oară!

„Ce să-ţi spun?” întrebă el, cu o voce convingător stăpânită. Începea să-i fie recunoscător pentru acea

decizie din ton ce mai slăbise încordarea.

„De ce nu-mi spui o poveste?”

„O poveste?” Era de-a dreptul uimit.

„Da. De ce nu?”

Cuvintele trădau o uşoară iritare, semnul voinţei capricioase la o femeie iubită, capricioasă numai pentru că se crede a fi o lege, incomodă uneori şi totdeauna greu de evitat.

„De ce nu?”, repetă el, cu un accent uşor zeflemitor, de parcă i s-ar fi cerut să-i dea luna de pe cer. Dar acum era puţin supărat pe ea pentru acea mobilitate feminină ce-i permitea să lepede o emoţie tot atât de simplu ca pe o rochie de seară.

O auzi apoi spunând, puţin nesigură, cu o intonaţie tremurătoare, ce-l făcu să se gândească brusc la zborul unui fluture:

„Îmi spuneai cândva… foarte frumos… poveştile tale… simple şi… profesionale. Oricum, destul de frumos ca să mă captiveze. Aveai un fel de artă… de-a povesti… în acele zile… zilele de dinainte de război”.

„Adevărat? întrebă el, întunecându-se fără voie. Dar, după cum vezi, războiul e încă în toi”; continuă pe un ton atât de egal şi de stăpânit, încât ea simţi un fior uşor pornind pe spinare. Şi totuşi insistă. Căci nimic nu e mai neabătut pe lume decât capriciul unei femei.

„Poate să nu fie o poveste din această lume”, explică ea.

„Vrei o poveste de pe lumea cealaltă, mai bună? întrebă el cu o surpriză neutră. Trebuie convocaţi pentru o astfel de sarcină cei care au ajuns deja acolo”.

„Nu. Nu asta am vrut să spun. Am vrut să spun de pe undeva… din altă parte. A lumii, nu din ceruri”.

„M-am mai liniştit. Dar nu uita că am o permisie de cinci zile doar”.

„Da. Şi că mi-am luat şi eu o permisie de cinci zile de la… de la datoriile mele”.

„Îmi place cuvântul acesta”.

„Care cuvânt?”

„Datorie”.

— E îngrozitor uneori”.

„Ah, asta pentru că-i dai un sens limitat. Dar; iu-i aşa. Conţine infinităţi… şi astfel…”

„Ce expresii sunt astea?”

El trecu peste izbucnirea ei ironică.

„O iertare infinită, de pildă, continuă el. Cât despre această «altă lume» cine s-o caute, pe ea şi povestea ce-o ascunde?”

„Tu”, spuse ea cu o inflexiune dulce, ciudată, aproape aspră.

El făcu, stând în scaun, o mişcare vagă de consimţire, a cărei ironie nici măcar întunericul crescând n-o putu face misterioasă.

„Facă-se voia ta! În acea lume, deci, a fost odată un Ofiţer comandant şi un Scandinav. Cu majuscule, te rog, pentru că nu vor avea alte nume. Era o lume de mări, continente şi insule…”

„Ca pământul”, murmură ea cu amărăciune.

„Da. La ce altceva te-ai fi aşteptat trimiţând un om făcut din lutul nostru obişnuit, chinuit, într-o călătorie de descoperiri? Ce altceva ar putea el găsi? Ce altceva ai putea înţelege, te-ar putea interesa ori i-ai putea simţi măcar existenţa? Nu lipsea comedia şi măcelul”.

„Veşnic ca pe pământ”, murmură ea.

„Veşnic. Şi, din moment ce pot găsi în univers numai ceea ce e adânc înrădăcinat în fibrele fiinţei mele, era şi dragoste. Dar nu vom vorbi despre asta”.

„Nu. Nu vom vorbi”, spuse ea, într-un ton neutru ce-i ascunse perfect uşurarea ori dezamăgirea. Apoi după o

pauză adăugă: „Va fi o poveste comică”.

„Păi… făcu şi el o pauză. Da. Într-un fel. Într-un fel foarte trist. Ar fi omenesc şi, după cum ştii, comedia nu e decât o problemă de punct de vedere. Şi nu va fi o povestire zgomotoasă. Toate tunurile vor fi mute mute ca tot atâtea telescoape”.

„Ah, e cu tunuri deci! Şi pot să ştiu… unde se întâmplă?”

„Pe apă. Îţi aminteşti, lumea despre care vorbim are mările ei. Se desfăşura un război acolo. Era o lume caraghioasă şi teribilă totodată. Războiul se purta pe uscat, pe apă, sub apă, sus în aer şi chiar sub pământ. Şi mulţi tineri în această lume, mai ales în careul ofiţerilor şi în sala de mese, obişnuiau să spună iartă-mi cuvântul neacademic obişnuiau să-şi spună: «E un război al naibii de greu, dar tot mai bine decât fără război». Sună cam fluşturatic, nu-i aşa?”

Auzi un suspin nervos, nerăbdător, în adâncimile patului, în timp ce continuă fără să se oprească.

„Şi totuşi e mai mult decât pare la prima vedere. Vreau să spun mai multă înţelepciune. Uşurătatea, ca şi comedia, nu-i decât o problemă de primă impresie vizuală. Acea lume nu era foarte înţeleaptă. Dar exista în ea o anume cotă de obişnuită viclenie practică. Era dovedită mai ales de neutri în diferite moduri, publice şi private, care cereau supraveghere; supraveghere de către minţi ascuţite şi de ochi cu adevărat ascuţiţi. Şi trebuiau să fie ascuţiţi nu glumă, te asigur”.

„Îmi închipui”, murmură ea apreciativ.

„Ce putea fi acolo ce nu ţi-ai putea imagina? se pronunţă el sobru. Ai lumea în tine. Dar să ne întoarcem la comandantul nostru care, desigur, comanda o navă de-un anume fel. Povestirile mele chiar dacă sunt adesea profesionale (cum tocmai ai remarcat) n-au fost niciodată

tehniciste. Aşa că îţi voi spune doar că nava fusese foarte arătoasă cândva, trebuie să fi avut multă graţie, eleganţă şi lux. Da, cândva! Era ca o femeie frumoasă care şi-ar fi pus brusc haine din pânză de sac şi şi-ar fi înfipt revolvere la centură. Dar plutea cu uşurinţă, se mişca cu supleţe, era destul de bună".

„Aceasta era părerea ofiţerului comandant?", întrebă vocea din pat.

„Asta. Era de obicei trimis de-a lungul anumitor coaste să vadă… ce putea vedea. Atât. Şi uneori avea ceva informaţii preliminare de care se servea, alteori nu avea. Şi era totuna, de fapt. Erau tot atât de folositoare cât ar fi fost nişte informaţii ce-ar fi încercat să determine poziţia şi intenţiile unui nor, ale unei fantome ce ia formă ici şi colo, fără s-o poţi prinde.

Era în primele zile ale războiului. Ceea ce îl uimea la început pe ofiţerul comandant era faţa neschimbată a apelor, cu imaginea lor familiară, nici mai prietenoasă, nici mai ostilă. În zilele senine soarele scotea scântei pe albastrul mării; ici şi colo câte o scamă paşnică de fum adăsta în depărtare şi era imposibil să admiţi că orizontul familiar şi limpede trasa de fapt limitele unei uriaşe capcane circulare.

Da, era imposibil de crezut, până când într-o zi vezi un vas care nu e vasul tău (ceva mai modest), dar un vas frate, aruncat fără veste în aer şi dus la fund aproape înainte de a-ţi fi dat seama ce i s-a întâmplat. Apoi începi să crezi. De aici înainte ieşi să vezi… ce poţi vedea; şi continui s-o faci cu convingerea că într-o zi vei muri din cauza a ceva ce ţi-a rămas nevăzut. Invidiezi soldaţii la sfârşitul zilei, care-şi şterg sudoarea şi sângele de pe feţe, numără morţii căzuţi în partea lor, privind câmpurile devastate, pământul răscolit care pare să sufere şi să sângereze cu ei. Îi invidiezi cu adevărat. Brutalitatea aceea

finală gustul pasiunii primitive francheţea feroce a loviturii dată de mâna cuiva provocarea directă şi răspunsul deschis. Ei bine, marea nu-ţi dă nimic din toate acestea şi are aerul să pretindă că nu se întâmplă nimic deosebit pe lume”.

Ea îl întrerupse, foindu-se puţin.

„Oh, da. Sinceritate, francheţe, pasiune trei cuvinte ale liturghiei tale. Le ştiu!”

„Gândeşte-te! Nu e a noastră… credinţă comună? întrebă el neliniştit, dar fără să aştepte un răspuns şi continuă imediat: Acestea erau sentimentele ofiţerului comandant. Când noaptea veni târându-se peste mare, ascunzând ceea ce părea ipocrizia unui prieten vechi, fu o uşurare. Noaptea te orbeşte pe cinstite şi există momente când soarele poate părea tot atât ele odios cuiva ca însăşi falsitatea. Noaptea e bună.

Noaptea ofiţerul comandant îşi putea lăsa gândurile să hoinărească n-o să spun unde. Undeva unde nu era de ales decât între adevăr şi moarte. Dar vremea ceţoasă, deşi te orbea, nu aducea o astfel de uşurare. Negura e înşelătoare, luminozitatea moartă a ceţii este iritantă. Ţi se pare că ar *trebui* să vezi.

Într-o zi mohorâtă şi urâcioasă vasul naviga într-o patrulare de rutină în preajma unei coaste stâncoase şi primejdioase care se zărea de un negru intens, ca o gravură pe hârtie cenuşie. Curând secundul îi vorbi comandantului său. I se părea că văzuse ceva pe apă, spre larg. Probabil simple rămăşiţe”.

„Doar că pe-aici n-ar trebui să fie niciun naufragiu, domnule”, remarcă el.

„Nu, spuse ofiţerul comandant. Ultimele vase raportate a fi fost scufundate de submarine erau mult mai spre vest. Dar nu se ştie niciodată. Se poate să mai fi fostaltele de-atunci, fără să fi fost reperate ori văzute.

Scufundate cu tot echipajul”.

Aşa a început totul. Cursul vasului fu modificat pentru a trece aproape de obiect; căci era necesar să se vadă cu luare-aminte ce se mai putea vedea. Aproape, dar fără să-l atingă; căci nu era recomandat să vii în contact cu obiecte de orice formă care se întâmplau să plutească în voia sorţii pe-aproape. Aproape, dar fără să oprească ori măcar să reducă viteza; căci în acele vremuri nu era cuminte să adaşti în vreun loc anume, nici măcar o clipă. Pot să-ţi spun însă de la început că obiectul nu conţinea în sine nicio primejdie. N-are rost să-l descriu. Nu era nimic mai deosebit ca, să zicem, un butoi de-o anume formă şi culoare. Dar avea semnificaţia lui.

Valul lin al provei îl săltă în sus ca pentru o inspectare mai de-aproape şi apoi nava reintră în cursul ei –, îi întoarse spatele cu indiferenţă, în timp ce douăzeci de perechi de ochi de pe puntea ei cercetau în toate direcţiile, încercând să vadă… ce se putea vedea.

Ofiţerul comandant şi secundul lui discutară cu aplicaţie despre obiectul în cauză. Li se părea a nu fi fost o dovadă a isteţimii) cât a activităţii unor1 anumite vase neutre. Această activitate lua în multe cazuri forma aprovizionării în larg a anumitor submarine. Aceasta se bănuia în general, chiar dacă nu se putea şti cu certitudine. Dar însăşi natura evenimentelor din acele zile impunea această concluzie. Obiectul, privit de aproape şi lăsat în voia lui cu o aparentă indiferenţă, arăta fără dubiu că ceva de genul acesta se întâmplase undeva, în apropiere.

Obiectul în sine era mai mult decât suspect. Dar faptul că fusese lăsat la vedere trezea alte suspiciuni. Era el dovada unui scop ascuns şi pervers? Cât despre asta, toate speculaţiile părură curând superflue. Până la urmă ambii ofiţeri ajunseră la concluzia că fusese lăsat acolo mai

mult ca probabil dintr-o întâmplare, complicată pesemne de vreo necesitate neprevăzută; cum ar fi fost, probabil, necesitatea de-a dispărea urgent de la faţa locului, ori ceva de felul acesta.

Discuţia lor avu loc în fraze scurte, pline de miez, fracţionate de tăceri lungi, gânditoare. Şi tot acest timp ochii lor cercetară orizontul într-un efort permanent, aproape mecanic, de vigilenţă. Cel mai tânăr trase mohorât concluzia:

„E limpede. Asta este. Dovada a ceva despre care eram destul de siguri înainte. O evidenţă chiar".

„Şi la ce ne foloseşte nouă?" replică ofiţerul comandant. Cei în cauză sunt la multe mile depărtare submarinul, dracu' ştie unde, gata să atace; şi nobilul neutru, – ştergând-o spre est, gata să mintă!"

Secundul râse puţin la tonul comandantului. Dar ghicise că neutrul nici măcar nu trebuia să mintă foarte mult. Cei ca el, dacă nu erau prinşi chiar asupra faptului, se simţeau destul de în siguranţă. Îşi puteau permite să chicotească. Probabil chicoteau în sinea lor. Era foarte posibil să mai fi făcut jocul acesta înainte şi nu le păsa nici atâta de dovezile lăsate în urmă. Era un joc în care practica te făcea curajos şi eficient.

Şi râse iar uşor. Dar comandantul lui era revoltat împotriva acestor necurate şi criminale metode şi împotriva atrocei grosolănii a complicităţilor ce păreau să pângărească chiar sursa celor mai adânci emoţii ale omului şi a celor mai nobile activităţi; să corupă chiar imaginaţia ce stă la baza concepţiei definitive despre viaţă şi moarte. El însuşi suferea…

Vocea de pe sofa îl întrerupse pe narator.

„Cât de bine îi înţeleg starea!"

El se aplecă uşor înainte.

„Da. Şi eu. Totul trebuie să fie pe faţă în dragoste şi

în război. Pe faţă ca ziua, de Vreme ce ambele sunt chemarea unui ideal care poate fi atât de uşor, atât de teribil de uşor degradat în numele Victoriei”.

Făcu o pauză, apoi continuă:

„Nu ştiu dacă ofiţerul comandant se pogorî atât de adânc în propriile sentimente. Dar suferea din cauza lor… un fel de tristeţe descântată. E posibil chiar că se suspecta de nebunie. Există tot felul de oameni Dar n-avea timp pentru prea multă introspecţie, căci un zid ele ceaţă dinspre sud» vest avansase asupra navei. Mari convulsii de vapori se vălătuceau deasupra, răsucindu-se în jurul catargelor şi coşului, care arătau de parcă ar fi început să se topească. Apoi dispărură cu totul.

Vasul fu oprit, toate sunetele încetară şi chiar ceaţa rămasa nemişcată, devenind mai densă, de parcă s-ar fi solidificat în uluitoarea ei imobilitate mută. Oamenii aflaţi la posturile lor nu se mai puteau vedea unul pe celălalt. Paşii sunau furişaţi; voci rare, impersonale şi depărtate, se stingeau fără rezonanţă. O nemişcare oarbă şi albă puse stăpânire pe lume.

Părea, de asemenea, că va dura zile întregi. Nu vreau să spun că ceaţa nu varia puţin în densitate. Din când în când, se subţia misterios, relevând oamenilor o imagine mai mult sau mai puţin fantomatică a propriei corăbii. De câteva ori chiar umbra coastelor pluti întunecată în faţa ochilor prin strălucirea opacă şi fluctuantă a marelui nor alb ce se încleştase de ape.

Profitând de aceste momente, nava fu apropiată cu precauţie ceva mai mult de ţărm. Era fără sens să rămâi în larg pe o vreme atât de închisă. Ofiţerii cunoşteau fiecare ungher şi colţ al coastei în sectorul lor. Considerau că-i mai bine să pună vasul la adăpost, într-un loc ştiut de ei. Nu era un loc larg, doar atâta cât să se legene o navă la ancoră. Era mai bine pentru ea până când se ridica ceaţa,

încet, cu infinită precauţie şi răbdare, ei se târâră tot mai aproape, fără să vadă din faleze mai mult decât un contur evanescent şi întunecat, cu o margine subţire de spumă furioasă la picioare. În momentul când au aruncat ancora, ceaţa era atât de groasă, încât ceea ce puteau vedea ar fi putut fi la o mie de mile în larg, Totuşi prezenţa protectoare a ţărmului putea fi simţită. Era ceva deosebit în nemişcarea aerului. Foarte slab, foarte vag, clipocitul undelor la ţărmul ce-i înconjura le ajungea la urechi cu misterioase pauze bruşte.

Ancora coborî, sondele fură puse la locul lor. Ofiţerul comandant se duse la el în cabină. Dar nu era acolo de multă vreme când o voce, prin uşă, îi solicită prezenţa pe punte. Se gândi: „Ce mai e acumi?” Simţi o oarecare iritare să urce iar afară şi să vadă ceaţa aceea exasperantă.

Găsi că se subţiase iar puţin şi luase o nuanţă mohorâtă de la stâncile întunecate care nu aveau formă, nici contur, dar îşi făceau simţită prezenţa ca o perdea ele umbre peste tot, în jurul navei, în afara unei zone strălucitoare, care era intrarea dinspre marea deschisă. Câţiva ofiţeri se uitau în direcţia aceea de pe punte. Secundul îl întâmpină şoptindu-i cu respiraţia tăiată că mai era o navă în ascunzătoare.

Fusese zărită de mai multe perechi de ochi doar cu câteva minute înainte. Era la ancoră foarte aproape de intrare o pată vagă în irizările strălucitoare ale ceţii. Ofiţerul comandant, concentrându-se în direcţia arătată de mâini grăbite, sfârşi prin a o distinge şi el până la urmă. Indubitabil, un vas de-un fel sau altul.

„E un miracol că nu ne-am ciocnit de el când am intrat”, remarcă secundul.

„Trimite o barcă la bordul său, înainte de a se face nevăzută”, spuse ofiţerul comandant. Presupunea că era

vorba de un vas de coastă. Cu greu ar fi putut fi altceva. Dar alt gând îi veni în minte imediat. „E uluitor”, îi spuse secundului său, care se întorsese după ce trimise barca.

Amândoi erau izbiţi de faptul că vasul atât de pe neaşteptate descoperit nu-şi manifestase prezenţa prin bătăi de clopot.

„Am intrat înăuntru fără niciun zgomot, asta-i adevărat, raţiona ofiţerul mai tânăr. Dar ei trebuie să-l fi auzit cel puţin pe omul nostru cu sonda. N-am putut trece mai departe de cincizeci de iar zi de ei. La fir de păr! Se poate să ne fi şi văzut, din moment ce au simţit că intră cineva. Şi ce-i mai ciudat e că nu vine niciun sunet de la ei. Tipii de la bord trebuie că-şi ţin respiraţia”.

„Mda”, spuse ofiţerul comandant pe gânduri.

După un interval de timp bara se întoarse, ivindu-se brusc lângă bord, de parcă şi-ar fi făcut drum ca o cârtiţă

sub ceaţă. Ofiţerul însărcinat veni să-şi prezinte raportul, dar ofiţerul comandant nu-i dădu răgaz să înceapă. Îi strigă de departe:

„Vas de coastă, nu-i aşa?”

„Nu, domnule. Un străin, un neutru”, fu răspunsul.

„Nu zău! Spune tot ce-ai aflat. Ce caută aişi?”

Tânărul le relată că i se spusese o poveste lungă şi complicată despre o defecţiune la maşini. Dar era destul de plauzibilă din punct de vedere strict profesional şi avea elementele obişnuite; pană de motor, pericolul derivei de-a lungul ţărmului, vremea mai mult sau mai puţin închisă de zile întregi, frica de o înteţire a vântului, până la urmă decizia de-a intra şi ancora într-un loc adăpostit pe coastă, şi aşa mai departe. Destul de plauzibil.

„Maşinile sunt încă dezafectate?” întrebă ofiţerul comandant.

„Nu, domnule. Au presiune”.

Ofiţerul comandant îşi luă secundul de-o parte. „Dumnezeule mare! spuse el. Ai avut dreptate! Şi-au ţinut respiraţia cât am trecut pe lângă ei. Chiar aşa”.

Dar secundul avea acum dubiile lui.

„O ceaţă ca asta înăbuşă sunetele mai slabe, domnule, observă el. Şi care ar putea fi obiectivul lor, de fapt?”

„Să se strecoare afară neobservaţi”, răspunse ofiţerul comandant.

„Şi atunci de ce n-au făcut-o? Ar fi putut-o face, ştiţi. Nu chiar neobservaţi, probabil. Nu cred că şi-ar fi putut trage cablul ancorei fără niciun zgomot. Totuşi, într-un minut sau aşa ceva, ar fi pierit clin vedere. Ar fi dispărut cu totul înainte de-a apuca să-i vedem prea bine. Şi n-au făcut-o”.

Se uitară unul la altul. Ofiţerul comandant clătină din cap. Suspiciunile ca aceea care-i intrase în cap nu sunt uşor de înfrânt. Nici măcar nu şi-o exprimase prea deschis. Ofiţerul inspector îşi termină raportul. Încărcătura avea o natură inofensivă şi utilă. Era destinată unui port englez. Hârtiile şi toate celelalte, în perfectă ordine. Nimic dubios n-a fost detectat nicăieri.

Apoi, referindu-se la oameni, raportă că era un echipaj cu totul obişnuit. Mecanici ca oricare alţii şi foarte mândri c-au fost în stare să repare maşinile. Şeful de echipaj morocănos. Comandantul, un scandinav tipic, destul de politicos, dar părea să fi băut. Părea că-şi revenea dintr-o beţie de rutină.

„I-am spus că nu-i pot da permisiunea să plece. Mi-a zis că n-ar îndrăzni să-şi mişte vasul nici măcar cât propria-i lungime pe-o vreme ca asta, cu sau fără permisiune. Am lăsat un om la bord, totuşi”.

„E bine”.

După ce-şi rumegă propriile suspiciuni o vreme,

ofiţerul Comandant îl luă pe secund la o parte.

„Şi dacă e chiar nava care a aprovizionat unul din infernalele submarine?”, spuse el cu voce scăzută.

Celălalt tresări. Apoi, cu convingere:

„Ar scăpa destul de ieftin. N-o puteţi dovedi, domnule”.

„Vreau să arunc şi eu o privire”.

„Din raportul pe care l-am ascultat, mă tem că nu puteţi constituit nici măcar un caz de simplă bănuială, domnule”.

„Voi urca totuşi la bord”.

Se hotărâse. Curiozitatea e o adevărată forţă motrice pentru ură şi dragoste. Ce se aştepta să găsească? N-ar fi putut spune nimănui. Nici măcar sieşi.

Ce se aştepta el de fapt să găsească acolo era atmosfera, atmosfera trădării nemotivate, pe care, în concepţia lui, nimic n-o putea scuza; căci considera că nici măcar pasiunea nedreptăţii, de dragul ei însăşi, n-o putea scuza. Dar ar putea el s-o detecteze? S-o miroasă? S-o guste? Sau primise o sugestie misterioasă, în stare să transforme invincibila lui suspiciune într-o certitudine destul de puternică spre a provoca acţiunea cu toate riscurile implicate?

Comandantul îl întâmpină pe puntea de la pupa, conturându-se în ceaţă printre formele estompate ale instalaţiilor obişnuite unui vas. Era un scandinav robust, bărbos şi în puterea vârstei. O şapcă rotundă de piele îi venea ca turnată, lipindu-i-se de cap. Mâinile îi erau înfipte adânc în buzunarele jachetei scurte de piele. Le ţinu înfundate, în timp ce-i explica: de câte ori e în larg, stă mai tot timpul în sala navigatorului. Îl conduse acolo, păşind nepăsător. Cu o clipă înainte de a ajunge la uşa de sub punte, se clătină puţin, îşi reveni, o deschise larg şi se trase la o parte.

rezemându-se cu umărul, cam. fără voia lui, de peretele cabinei şi uitându-se fără ţintă în spaţiul înceţoşat. Dar îl urmă pe ofiţerul comandant imediat, trânti uşa, aprinse lumina electrică şi se grăbi să-şi vâre mâinile la loc în buzunare, de parcă s-ar fi temut să nu-i fie strânse fie din prietenie, fie cu ostilitate.

Aerul era îmbâcsit şi încins. Obişnuitul rastel de harţi de deasupra capului era plin, iar harta de pe masă era ţinută desfăşurată de-o ceaşcă goală aşezată pe-o farfurioară din care se vărsase un lichid negru. Un biscuit abia început zăcea pe cutia cronometrelor. Înăuntru erau două canapele şi una fusese amenajată ca pat cu o pernă şi câteva pături aflate acum în foarte mare dezordine. Scandinavul se lăsă pe acesta cu mâinile încă în buzunare.

„Ei, sunt la dispoziţia dumitale”, spuse el. cu aerul ciudat că ar fi surprins la auzul propriei voci.

Ofiţerul comandant, de pe cealaltă canapea, îi observa faţa frumoasă, congestionată. Picături de ceaţă atârnau în barba blondă şi în mustăţile nordicului. Sprâncenele mult mai negre se împreunară într-o încruntare încurcată şi, brusc, sări în picioare.

„Adică vreau să spun că nu ştiu unde mă aflu; N-am habar! izbucni el cu extremă gravitate. La naiba! Am fost întors roată cumva. Ceaţa se ţine pe urmele mele de-o săptămână. Mai mult de o săptămână. Apoi m-au lăsat maşinile. Să vă spun cum a fost”.

Începu să explice cu însufleţire. Nu se grăbea, dar Insista. Nu era însă fluent. Se întrerupse cu cele mai bizare şi îngândurate pauze. Fiecare din acestea nu dura mai mult de câteva secunde şi fiecare avea profunzimea unei meditaţii fără sfârşit. Când îşi relua discursul, nimic nu trăda la el. cea mai vagă conştienţă a acestor intervale. Aceeaşi privire fixă, aceeaşi dorinţă neschimbată a tonului. Nu ştia. Într-adevăr, mai multe din aceste pauze au avut

loc în mijlocul, unei fraze.

Ofiţerul comandant ascultă povestea. I se păru mai plauzibilă decât e de obicei, adevărul adevărat. Dar asta, probabil, era o prejudecată. În timp ce scandinavul vorbea, ofiţerul comandant era conştient de-o voce interioară, un murmur grav în adâncurile propriului eu, spunând altă, poveste, parcă cu scopul de-a ţine trează în el. indignarea, şi furia cu acea simplitate a lăcomiei ori a purei vigilenţe, ce stă adesea la rădăcina ideilor simple.

Era povestea care-i fusese deja spusă ofiţerului delegat cu o oră sau aşa ceva înainte. Ofiţerul comandant dădea uşor din cap din când în când la cuvintele scandinavului. Acesta ajunse la sfârşitul relatării şi îşi întoarse privirile în altă parte. Adăugă, ca un gând ulterior:

„Nu ajunge asta ca să scoată un om din minţi de îngrijorare? Şi mai e şi prima mea călătorie în părţile astea. Iar vasul îmi aparţine. Ofiţerul dumitale a văzut hârtiile. Nu-i cine ştie ce, cum puteţi vedea şi singur. Doar un cargobot vechi. Abia îmi asigură pâinea familiei”.

Ridică un braţ puternic ca să arate spre un şir de fotografii ce decorau frontonul cabinei. Mişcarea aceea era greoaie, de parcă braţul ar fi fost de plumb. Ofiţerul comandant spuse într-o doară:

„Vei face probabil avere pentru familia dumitale cu vasul acesta vechi”.

„Da, dacă nu-l pierd”, spuse scandinavul, mohorât...

„Vreau să spun... din acest război”, adăugă ofiţerul comandant.

Scandinavul se holbă la el parcă fără să-l vadă şi, în acelaşi timp, cu interes, cum doar ochii de-o anume nuanţă de albastru pot privi.

„Şi n-aţi avea nimic împotrivă, spuse el, nu-i aşa? Sunteţi prea gentleman. Nu v-am băgat noi în chestia asta.

Să presupunem că ne aşezăm jos şi plângem. La ce ne-ar folosi? Să plângă aceia care au stârnit tulburarea, termină el energic. Timpul e bani, ziceţi dumneavoastră. Da *acest* timp *înseamnă* într-adevăr bani. Oh! Da şi ba!”

Ofiţerul comandant încercă să-şi stăpânească sentimentul de imediat dezgust. Îşi spuse că n-ar fi rezonabil. Aşa sunt oamenii canibali morali, hrănindu-se fiecare cu necazurile celuilalt. Spuse cu voce tare:

„Mi-aţi relatat cu perfectă claritate cum s-a întâmplat că aţi ajuns aici. Jurnalul dumitale de bord confirmă totul pas cu pas. Desigur, un jurnal de bord poate fi adus din condei. Nimic mai uşor”.

Scandinavului nu-i tresări un muşchi. Se uita ţintă la podele: părea să nu fi auzit. Îşi ridică capul după o vreme.

„Dar nu mă puteţi învinui de nimic”, murmură el într-o doară.

Ofiţerul comandant se gândi: „De ce-mi spune oare asta?”;

Imediat după aceea omul clin faţa lui adăugă:

„Încărcătura mea e pentru un port englez”.

Vocea i se asprise pentru o clipă. Ofiţerul comandant reflectă: „Asta-i adevărat. Nu poate fi nimic necurat aici. Nu-l pot bănui. Dar de ce stătea totuşi cu cazanele sub presiune în ceaţa asta? Apoi, auzindu-ne că intrăm, de ce n-a dat niciun semn de viaţă? De ce? Poate fi altă cauză decât o conştiinţă vinovată? Putea să-şi dea seama după sonde că e vorba de un vas de război. Da’ de ce? Ofiţerul comandat continua să se gândească: Să presupunem că-l întreb şi-i pândesc expresia. El se va trăda într-un fel sau altul. E limpede că omul a băut. Da, a băut; dar va avea o minciună pregătită, cu toate acestea”. Ofiţerul comandant era unul dintre acei oameni care sunt moral şi aproape fizic stânjeniţi doar la gândul că trebuie să deconspire o minciună. Se scutură la acest gând cu dispreţ şi dezgust,

care erau invincibile, fiind mai mult temperamentale decât morale.

Aşa că preferă să iasă pe punte şi ceru adunarea echipajului pentru o inspecţie, îi găsi întocmai cum îl lăsase raportul ofiţerului să înţeleagă. Şi, din răspunsurile la întrebările lui, nu putu găsi nicio fisură în notările din jurnalul de bord.

Îi lăsă să plece. Impresia lui era că fuseseră adunaţi în grabă; i se promisese fiecăruia câte un pumn de bani, dacă afacerea asta ieşea; toţi vag neliniştiţi, dar nu speriaţi. Niciunul dintre ei nu părea pe punctul de-a da de gol conspiraţia. Nu simţeau că ar fi în pericol de moarte. Cunoşteau Anglia şi metodele englezilor prea bine!

Se alarmă descoperindu-se ca şi cum cele mai vagi suspiciuni i-ar fi devenit certitudini. Căci, într-adevăr, nu exista nicio umbră de raţiune în deducţiile sale. Nu exista nimic de dovedit.

Se întoarse în camera hărţilor. Scandinavul rămăsese singur acolo; şi ceva sensibil schimbat în modul său de-a fi, mai mult curaj în privirile lui albastre şi transparente îl făcură pe ofiţerul comandant să tragă concluzia că tipul profitase de ocazie să mai tragă o duşcă din sticla pe care o avea dosită pe undeva.

Mai băgă de seamă că scandinavul, întâlnindu-i privirile, îşi luă un aer prefăcut surprins. Ori cel puţin părea prefăcut. Nimic nu mai putea fi crezut. Şi englezul se simţi cu uimitoare convingere în faţa unei minciuni «norme, ca un zid solid, fără nicio ieşire care să ducă la fidevăr, a cărei faţă criminală şi murdară părea să-l pinii cască cu un rânjet cinic.

„Aş putea spune, începu el brusc, că te miri de investigaţiile mele, deşi nu te reţin, aşa-i? N-ai îndrăzni să te mişti în ceaţa asta!”

„Nu ştiu unde mă aflu, izbucni scandinavul cu

seriozitate. Habar n-am”.

Se uită în jur, de parcă şi mobilierul din camera hărţilor i-ar fi fost străin. Ofiţerul comandant îl întrebă dacă n-a văzut obiecte neobişnuite plutind în jur în timpul drumului.

„Obiecte! Ce fel de obiecte? Bâjbâim orbi prin ceaţă de zile întregi”.

„Am avut câteva răstimpuri clare, spuse ofiţerul comandant. Şi-ţi voi spune ce-am. văzut şi concluziile la care am ajuns în privinţa aceasta”.

Îi spuse în câteva cuvinte. Auzi şuieratul unei respiraţii repezi printre dinţii strânşi. Scandinavul, cu mâna sprijinită de masă, stătea absolut nemişcat şi mut. Stătea ca lovit de trăsnet. Apoi afişă un zâmbet prostesc.

Or, cel puţin aşa i s-a părut ofiţerului comandant. Avea vreo semnificaţie, ori niciuna? Nu ştia, n-ar fi putut spune. Tot adevărul dispăruse clin lume ca scufundat, absorbit în acea înşelătorie monstruoasă de care acest om era său. nu era vinovat.

„Împuşcarea ar fi o soartă prea bună pentru oameni care înţeleg neutralitatea în acest teribil mod”, spuse ofiţerul comandant, după un moment de tăcere.

„Da, da, da, aprobă scandinavul în grabă. Apoi adăugă pe neaşteptate şi visător: Probabil”.

Se prefăcea că „e beat, ori doar încerca să pară treaz? Privirea lui era directă, doar oarecum sticloasă. Buzele i» o conturară ferme sub mustaţa galbenă. Doar că se crispară. Se crispară? Şi de ce era atât de ezitant în atitudine?

„Nu există *probabil* în treaba asta”, se pronunţă sever ofiţerul comandant.

Scandinavul se îndreptă. Şi, pe neaşteptate, păru şi el sever.

„Nu. Dar ce spui despre instigatori? Ar trebui şi ei

exterminaţi. Sunt patru, cinci, şase milioane, spuse el mohorât; imediat deveni plângăreţ. Dar mai bine mi-aş ţine gura. Ai anumite suspiciuni".

„Nu, n-am suspiciuni", declară ofiţerul comandant.

Nu ezită deloc. În acel moment era sigur. Aerul din camera hărţilor era îngroşat de culpă şi falsitate înfruntând darea în vileag, sfidând adevărul simplu, bunul simţ, tot ce-i omenesc în sentiment, orice scrupul în comportare.

Scandinavul trase adânc aer în piept. „Da, noi ştim că voi, englezii, sunteţi gentlemani. Dar să spunem adevărului pe nume. De ce v-am iubi chiar atât de mult? N-aţi făcut nimic să meritaţi a fi iubiţi. Nu-i iubim nici pe ceilalţi, desigur. N-au făcut nici ei nimic ca s-o merite. Un individ apare cu o geantă plină cu aur... N-am fost la Rotterdam degeaba în ultima mea călătorie".

„Ai putea spune atunci ceva" interesant oamenilor noştri, când intri în port!", exclamă ofiţerul.

„Aş putea. Dar aveţi câţiva oameni pe care-i plătiţi în Rotterdam. Să raporteze ei. Eu sunt un neutru nu-i aşa...? Ai văzut vreodată un sărac de-o parte şi o geantă cu aur de cealaltă? Desigur, eu nu m-aş lăsa ispitit. N-aş avea curajul necesar. Asta-i sigur. Nu mă priveşte. Sunt absolut sincer acum".

„Da. Şi te ascult", spuse ofiţerul comandant calm.

Scandinavul se aplecă peste masă. „Acum, că ştiu că nu ai bănuieli, voi vorbi. Nu ştii ce înseamnă un om sărac. Eu ştiu. Sunt eu însumi sărac. Vechitura asta nu-i cine ştie ce şi-i şi ea ipotecată. Cât să trăiesc, nu mai mult. Sigur că n-aş avea curajul. Dar un bărbat care-l are! Vezi. Ceea ce ia el la bord arată ca orice altă încărcătură baloturi, butoaie, cutii, ţevi de aramă câte cele. El nu-şi închipuie că va merge. Nu-i pare sigur. Dar vede aurul. Acesta-i ceva sigur. Desigur, nimic nu m-ar putea îndupleca. Sufăr de o

boală internă. Fie c-aş înnebuni de emoţie… ori… ori… m-aş deda la băutură ori aşa ceva. Riscul e prea mare. Mai mult… ruina!”

„Ar putea însemna moartea”. Ofiţerul comandant să i idică în picioare după această scurtă declaraţie, pe care celălalt o primi cu o privire aspră, ciudat combinată cu un zâmbet nesigur. Ofiţerului i se făcu silă de atmosfera de complicitate criminală ce-l înconjura, mai densă, mai impenetrabilă, mai acră decât ceaţa de afară.

„Nu mă priveşte”, murmură scandinavul şovăind evident.

„Sigur că nu”, aprobă ofiţerul comandant făcând un mare efort să-şi păstreze vocea calmă şi stăpânită. Certitudinea sa era puternică. „Dar voi curăţa această coastă de tot felul de indivizi. Şi voi începe cu dumneata. Va trebui să pleci într-o jumătate de oră”.

Când spunea asta, ofiţerul păşea în lungul punţii cu scandinavul la cotul lui.

„Cum! În această ceaţă?”, strigă ultimul, răguşit.

„Da, va trebui să pleci pe această ceaţă”.

„Dar nu ştiu unde mă aflu. Pe legea mea!”

Ofiţerul comandant se întoarse spre el. Un fel de furie îl cotropea. Ochii celor doi se întâlniră. Cei ai scandinavului exprimau o profundă uluială.

„A, nu ştii cum să ieşi”. Ofiţerul comandant vorbi cu sânge rece, dar inima îi bătea de furie şi spaimă. „O să-ţi dau eu cursul. Ţine sud-est jumătate est patru mile şi apoi vei fi liber s-o cârmeşti spre est spre portul dumitale. Vremea. se va însenina nu peste mult timp”.

„Trebuie? Cine mă poate obliga?”

„Şi totuşi trebuie. Numai dacă nu cumva vrei să”.

„Nu vreau să… gâfâi scandinavul. Mi-ajunge”.

Ofiţerul comandant trecu peste copastie. Scandinavul rămase neclintit ca ţintuit pe punte. Înainte ca barca să-i fi

ajuns la vas, ofiţerul comandant auzi cargabotul începând să-şi ridice ancora. Apoi, fantomatic în ceaţă, se porni pe cursul dat.

„Da, le spuse el ofiţerilor săi, l-am lăsat să plece”.

*

Povestitorul se aplecă înainte asupra patului, unde nicio mişcare nu trăda prezenţa unei persoane vii.

„Ascultă-mă, spuse el patetic. Cursul dat urma să-l ducă pe scandinav drept spre un grup periculos de stânci. Şi ofiţerul comandant i-l dictase. Scandinavul porni motoarele, urmă punct cu punct itinerarul şi se duse la fund. Deci spusese adevărul. Nu ştiuse unde se afla. Dar asta nu dovedea nimic. Nici într-o parte, nici în alta. Poate că acesta a fost singurul adevăr în toată istoria. Şi totuşi… se poate spune c-a fost expediat c-o privire ameninţătoare nimic altceva mai mult”.

Căpitanul abandonă orice disimulare.

„Da, eu i-am dat acel curs. Mi s-a părut a fi o probă supremă. Cred ba nu, nu cred. Nu mai ştiu. În momentul acela eram singur. S-au înecat cu toţii: şi nu ştiu dacă a fost o pedeapsă severă ori o crimă; dacă am adăugat la cadavrele ce zac pe patul inscrutabilei mări trupurile unor oameni complet nevinovaţi ori fundamental vinovaţi. Nu ştiu. N-o voi şti niciodată”.

Se ridică. Femeia de pe pat se ridică şi ea şi-şi aruncă braţele în jurul gâtului lui. Ochii ei aprinseră două lumini în umbra adâncă clin încăpere. Cunoştea pasiunea lui pentru adevăr, oroarea lui pentru înşelătorie, omenia lui.

„Oh, bietul meu, bietul de tine…”

„N-o voi şti niciodată”, repetă el sever. Desfăcându-se singur din îmbrăţişarea ei, îi duse mâinile la buze şi ieşi.

KARAIAN: O AMINTIRE

1

L-am cunoscut în acele nesigure zile când eram

mulţumiţi că ne păstram în propriile mâini vieţile şi averea ce-o aveam. Niciunul dintre noi, cred, nu mai are niciun fel de avere acum, şi am auzit că mulţi, neglijenţi, şi-au pierdut şi viaţa; dar sunt sigur că puţinii care au supravieţuit nu au încă vederea atât de slabă încât să le scape, în confuza respectabilitate a ziarelor, ştirile despre diferite revolte locale în Arhipelagul de Est. Soarele străluceşte printre rândurile acelor scurte paragrafe soarele şi scânteierea mării. Un nume ciudat trezeşte amintiri; cuvintele tipărite îmbogăţesc discret atmosfera ceţoasă a zilei de azi cu parfumul subtil şi penetrant al brizelor de uscat, respirând prin trecutele nopţi înstelate; semnalul unui foc străluceşte ca o nestemată pe sprânceana înaltă a unei stânci posomorâte; copaci mari, santinele avansate ale imenselor păduri, se ridică vigilenţi şi nemişcaţi peste întinderi somnoroase de ape deschise; o linie de brizanţi albi tună peste o plajă goală, apa subţire aruncă spumă peste recife; şi insuliţe verzi risipite în calmul amiezilor zac la nivelul unei mări lustruite, ca un pumn de smaralde pe un scut de oţel.

Apar şi feţe, feţe întunecate, crude şi zâmbitoare; feţele deschis obraznice ale unor oameni desculţi, bine înarmaţi şi tăcuţi. Aglomerau punţile înguste şi lungi ale goelefei noastre cu mulţimea lor împodobită şi barbară, cu culorile pestriţe ale sarongurilor cadrilate, cu turbanele roşii, jachetele albe, broderiile lor, cu lucirile tecilor, inelelor de aur, amuletelor, brăţărilor, lamelor de lance şi ale Himerelor armelor împodobite cu pietre preţioase. Aveau o ţinută liberă, ochi fermi, maniere sobre; şi ni se pare că mai auzim vocile lor melodioase vorbind despre bătălii, călătorii şi evadări; lăudându-se cu sânge rece, glumind liniştit; uneori, în murmurul lor cuviincios, ridicând în slăvi propriul lor curaj sau generozitatea noastră; ori preamărind cu loial entuziasm virtuţile

suveranului lor. Ne amintim feţele, ochii, vocile; vedem din nou lucirile mătăsii şi ale metalului, mişcarea murmurândă a acelei mulţimi, scânteietoare, festivă şi marţială; şi ni se pare că simţim atingerea prietenoaselor mâini cafenii care, după o strângere scurtă, se întorceau să se odihnească pe un mâner încrustat. Erau oamenii lui Karain supuşi devotaţi. Mişcările lor stăteau pe buzele lui; îşi citeau gândurile în ochii lui; le murmura nonşalant despre viaţă şi moarte, şi ei îi acceptau cuvintele cu umilinţă, ca pe daruri ale sorţii. Erau toţi oameni liberi şi, când îi vorbeau, spuneau „Sclavul tău”. La trecerea lui vocile mureau, de parcă el ar fi păşit înconjurat de linişte; şoapte de veneraţie îl urmau, îi spuneau Comandantul, Era suveranul a trei sate de pe un şes îngust; stăpânul unui petec neînsemnat de pământ al unui petec cucerit care. În formă de lună nouă, se aşternea ignorat între coline şi mare.

De la bordul goeletei noastre, ancorate în mijlocul golfului, el indica, printr-o rotire teatrală a braţului, de-a lungul conturului zimţat al colinelor, mărimea domeniului său; şi mişcarea amplă părea să-i lărgească graniţele, dilatându-l brusc la ceva atât de imens şi vag. Încât pentru moment părea să fie mărginit numai de cer. Şi, într-adevăr, privind acel loc, legat de mare şi despărţit de uscat prin versanţii abrupţi ai munţilor, era greu de imaginat existenţa unor vecini. Era încremenit, complet, necunoscut şi plin de o viaţă ce decurgea în ascuns, cu un tulburător efect de singurătate; o viaţă ce părea cu totul goală de orice ar fi zădărât gândul, mişcat inima, ar fi dat o sugestie despre îngrijorătoarea scurgere a zilelor. Ne apărea a fi un ţinut fără amintiri, regrete şi speranţe; o ţară unde nimic nu putea supravieţui lăsării nopţii şi unde fiecare răsărit, ca un uluitor act de singulară creaţie, era scutit de prolog şi epilog.

Karain îşi rotea mâna peste el. „În întregime al meu”.

Lovi puntea cu bastonul lui lung; măciulia de aur străluci ca o stea căzătoare; foarte aproape, în spatele lui, un tip bătrân şi tăcut, într-o jachetă neagră bogat brodată, fu singurul dintre malaezii din jur care nu urmă cu privirea gestul marţial. Nici nu-şi ridică măcar ochii. Îşi înclinase capul în spatele stăpânului şi, fără alte, gesturi, ţinea pe umărul drept, cu minerul în sus, o lamă lungă într-o teacă de argint. Era acolo, la datorie, dar fără curiozităţi, şi părea obosit nu de vârstă, ci de faptul că deţinea un secret apăsător al existenţei. Karain, greu şi mândru, avea o ţinută trufaşă şi respira calm. Era prima noastră vizită şi ne uitam curioşi în jur.

Golful era un puţ de lumină intensă fără fund. Cearşaful circular de apă reflecta un cer luminos, şi ţărmurile care-l închideau formau un inel opac de pământ, plutind într-un gol de albastru transparent. Colinele, purpurii şi aride, se profilau greoaie pe cer; cuhnile lor păreau să se topească într-un tremur colorat de vapori ascendenţi; la picioarele. Lor se întindeau câmpuri de orez, pâlcuri de ba – nanieri. nisipuri galbene. Un torent se desfăşura ca un fir dezlânat. Roate de pomi fructiferi marcau satele; palmier i zvelţi îşi adunau capetele plecate peste case joase; acoperişuri cim frunze uscate de palmier luceau în depărtare, ca nişte acoperişuri de aur, dincolo de colonadele întunecate ale trunchiurilor; siluete se mişcau şi dispăreau cu rapiditate; fumul focurilor se ridica vertical, deasupra masei de tufişuri înflorate; gardurile de bambus străluceau, fugind în linii Mute printre ogoare. Un strigăt neaşteptat pe ţărm răsună plingător în depărtare şi se curmă brusc, ca sugrumat în torentul solar; boarea unei brize produse o pală întunecată pe apele netede, ne atinse feţele şi se topi în sine. Nimic nu mişca. Soarele-şi revărsa lumina într-un amfiteatru străveziu de culori şi nemişcare.

Era scena în care, splendid costumat pentru rolul

său, Karain păşea ţanţoş, în demnitatea lui incomparabilă, crescând în importanţă prin puterea ce-o avea de a trezi absurda Senzaţie că ceva eroic urma să se întâmple un atac imprevizibil ori un cântec –, în tonurile vibrante ale minunatului soare. Era elegant şi neliniştitor, pentru că nu-ţi puteai închipui abisul acelui gol sinistru pe care o faţadă atât de supravegheată îl putea ascunde. Nu că ar fi purtat o mască, era prea multă viaţă în el, şi masca e un lucru lipsit de viaţă; dar el se prezenta în esenţă ca un actor, ca o fiinţă umană într-o deghizare agresivă. Cel mai mărunt gest al său era pregătit şi neaşteptat, discursurile sale erau grave, propoziţiile lui sibilinice ca nişte aluzii şi complicate ca nişte arabescuri. Era tratat cu un respect solemn, acordat în necivilizatul Occident doar monarhilor de bilei, şi el accepta profundul omagiu cu o demnitate răbdătoare, pe care n-o puteai întâlni altundeva decât după luminile rampei şi în incredibilitatea condensată a unei situaţii tragice pure. Era aproape imposibil să-ţi aminteşti cine era doar o căpetenie neînsemnată dintr-un colţ confortabil izolat din Mindanao, unde puteam încălca legea traficului cu arme de foc şi muniţii cu băştinaşii, în aceeaşi siguranţă. Ce s-ar fi întâmplat dacă una din muribundele fregate spaniole s-ar fi electrizat brusc într-un licăr de ameninţare nu ne impresiona, odată ce eram în interiorul golfului atât de complet ferit de confuza lume exterioară părea a fi; şi, în afară de asta, în acele zile aveam destulă imaginaţie ca să privim cu un fel de seninătate veselă şansele de-a fi spânzuraţi în linişte în vreun loc depărtat, unde n-ajungeau protestele diplomatice. Cât despre Karain, nu i se putea întâmpla nimic, afară de ce li se întâmplă tuturor eşecul, şi moartea; clar calitatea lui era să apară înveşmântat în iluzia inevitabilului succes. Părea prea eficient, prea necesar acolo, prea mult o condiţie esenţială pământului şi

oamenilor săi, spre a fi distrus de orice altceva decât de un cutremur de pământ. El îşi însuma rasa, ţara, forţa elementară a vieţii ardente, a naturii tropicale. Avea puterea ei luxuriantă, fascinaţia ei; şi ca aceasta purta sământa riscului în el.

După mai multe vizite succesive am ajuns să-i cunoaştem bine scena semicercul purpuriu al colinelor, copacii zvelţi atârnând peste case, nisipurile galbene, verdele curgător al ravinelor. Toate acestea aveau culoarea crudă şi aromată, apropierea aproape excesivă, imobilitatea aproape suspectă a unei scene pictate; şi îngloba atât de perfect jocul desăvârşit. al uimitoarelor lui pretenţii, încât restul lumii părea ţinut pentru totdeauna la o parte de acest splendid spectacol. Nimic nu se putea întâmpla în afară. Era ca şi cum pământul ar fi continuat să se rotească şi ar fi lăsat acea firimitură din scoarţa sa singură în spaţiu. Apărea categoric izolat de orice în afara luminii solare, şi chiar şi aceasta părea să fie născută separat pentru el. Întrebat odată ce există de cealaltă parte a colinelor, el spuse, cu un zâmbet semnificativ: „Prieteni şi duşmani mulţi duşmani; altfel de ce aş cumpăra eu puştile şi pulberea voastră?” Era întotdeauna astfel, glăsuind perfect în rolul său, dramatizând în conformitate cu misterele şi certitudinile mediului său. „Prieteni şi duşmani” nimic altceva. Era inconcret şi vast. Pământul se rostogolise, într-adevăr, de sub ţara lui şi el, cu mâna lui de oameni, stătea înconjurat de un tumult mut de umbre ameninţătoare. Şi niciun zgomot nu venea dinafară. „Prieteni şi duşmani!” Ar fi putut adăuga: „şi amintiri”, cel puţin în ceea ce-l privea pe el; dar neglijă să facă precizarea asta atunci. A făcut-o mai târziu, totuşi; dar a fost după spectacolul diurn, în culise, ca să zicem aşa, şi cu luminile stinse. Până atunci, însă, a umplut scena cu demnitatea lui barbară. Cam acum zece ani îşi

condusese poporul o mână neînsemnată de bugişi rătăcitori în acţiunea de cucerire a golfului, şi acum sub augusta lui oblăduire ei uitaseră tot trecutul şi pierduseră orice grijă pentru viitor. El le dădea înţelepciune, sfaturi, recompense, pedepse, viaţă ori moarte, cu aceeaşi seninătate în atitudine şi voce. Înţelegea irigaţiile şi arta războiului calităţile armelor şi meşteşugul construirii bărcilor. El îşi putea stăpâni pornirile, avea o mai mare rezistenţă; putea înota mai departe şi pilota o canoe mai bine decât oricare dintre oamenii săi; putea trage mai precis şi negocia mai întortocheat decât oricare om din rasa lui pe care-l cunoşteam. Era un aventurier al mărilor, un proscris, un lider şi prietenul meu cel bun. Îi doream o moarte rapidă, într-o luptă dreaptă, o moarte în soare; el cunoscuse remuşcarea şi puterea, şi niciun om nu poate cere mai mult de la viaţă. Zi după zi el apăru printre noi, credincios fără pereche iluziilor scenei, şi, la asfinţit, noaptea pogora asupra lui repede, ca o cortină căzută. Colinele îngemănate pe linia apei deveneau umbre negre înălţându-se pe fundalul unui cer limpede; printre ele confuzia pâlpâitoare a stelelor părea un vacarm nebun încremenit la un gest; sunetele încetaseră, oamenii adormiseră, formele dispăruseră şârealitatea universului singură rămăsese o minune de întuneric şi străluciri…

II

Uar noaptea vorbea deschis, uitând de rigorile scenei. În timpul zilei erau afaceri ce trebuiau discutate cu toată ceremonia. Se interpuseseră la început între mine şi el propria lui splendoare, mizerabilele mele suspiciuni şi peisajul scenic ce se impunea realităţii vieţilor noastre prin fantezia lui încremenită de contururi şi culoare. Supuşii se îmbulzeau în jurul său, deasupra capului lamele largi ale lăncilor îi. fOrm.au un halou punctat din vârfuri de fier şi îl izolau de umanitate prin licărirea mătăsurilor, strălucirea

armelor, murmurul agitat şi respectuos al vocilor zeloase. Înaintea asfinţitului el îşi lua rămas bun cu ceremonie şi pleca, şezând sub o umbrelă roşie, escortat de o suită de bărci. Toate vâslele luceau şi loveau concomitent cu o împroşcare viguroasă ce se reverbera puternic în amfiteatrul monumental al colinelor. O dâră largă de spumă orbitoare se forma în urma flotilei. Canoele păreau foarte negre pe unduirea albă a ajDei; capetele în turbane se balansau înainte şi înapoi; o multitudine de braţe în purpuriu şi galben se ridicau şi cădeau cu o singură rm; care; sulf iaşii în picioare la pupele canoelor aveau saronguri multicolore şi umeri lucitori că ai statuilor de bronz; strofele îngânate ale cântecului vâslaşilor se terminau ritmic într-un ţipăt sfâşietor. Se micşorau în distanţă; cântecul contenea; mişunau pe plajă în umbrele lungi ale colinelor vestice. Soarele zăbovea pe crestele purpurii şi-l puteam vedea luând-o înainte spre reşedinţa sa, o siluetăvoinică cu capul gol păşind mult în faţa unui *cortege* dezordonat, manevrând ritmic un baston de abanos mai mare decât sine. Întunericul se îngroşa repede; torţele clipeau capricios, trecând după tufişuri; salutări şi urări se desfăşurau în liniştea serii; şi, în sfârşit, noaptea îşi aşternea vălul ei mătăsos peste ţărm, lumini şi voci.

Apoi, tocmai când ne gândeam la odihnă, carturile goeletei samnalau printr-un strigăt clipocit de vâsle departe, în întunecimea înstelată a golfului; o voce răspundea într-un ton precaut, şi serangul nostru, iţindu-şi capul pe fondul cerului, ne informa fără mirare; „Acel Rajah venit. El aici acum”. Karain apărea fără zgomot în uşa micii cabine. Era simplitatea personificată acum; cu totul în alb; cu capul acoperit; ca arme, doar un pumnal malaez cu plăsele simple, din corn de bivol, pe care, politicos, şi-l ascundea într-o cută a sarongului, înainte de-a păşi peste prag. Fata bătrânului stegar, faţa aceea

tăbăcită şi mohorâtă, atât de acoperită de riduri, încât părea să privească prin ochiurile încâlcite ale unei plase negre şi fine, putea fi văzută aproape, peste umărul său. Karain nu se mişca niciodată fără acel însoţitor, care stătea în picioare ori se ghemuia imediat în spatele lui. Avea fobia unui spaţiu gol în urma lui. Era mai mult decât o fobie sugera frica, o preocupare neliniştită faţă de ceea ce s-ar putea întâmpla acolo unde el nu-şi putea arunca privirile. Aceasta, ţinând cont de loialitatea evidentă şi pătimaşă ce-l înconjura, era inexplicabil. Era acolo singur, în mijlocul unor oameni devotaţi; era apărat ele ambuscadele vicinale, de ambiţiile fraterne; şi totuşi, mai mulţi dintre oaspeţii noştri ne asigurară că şeful lor nu suporta să fie singur. Spuneau: „Chiar când mănâncă şi doarme trebuie să fie cineva de pază lângă el, cineva puternic şi înarmat”. Şi-ntr-adevăr, era totdeauna cineva lângă el, deşi cei care ne informau nu cunoşteau natura puterii şi armelor acelui paznic, care erau nebuloase şi teribile. Am aflat, dar numai mai târziu, când am auzit povestea. Între timp observaserăm că, şi în cursul celor mai importante discuţii, Karain tresărea deseori şi, întrerupându-şi discursul, îşi arunca braţul în spate cu o mişcare bruscă, să se asigure că bătrânul era acolo. Bătrânul, impenetrabil şi obosit, era totdeauna acolo, împărţea cu el mâncarea, odihna şi gândurile; îi cunoştea planurile, îi păzea secretele; şi, impasibil îndărătul agitaţiei stăpânului, fără să-şi piardă cumpătul o clipă, îi murmura deasupra capului cu un ton liniştitor câteva cuvinte greu de prins.

Doar la bordul goeletei, când era înconjurat de feţe albe, de imagini şi sunete necunoscute, părea să uite Karain ciudata obsesie ce răzbătea ca o ameninţare neagră prin fastuoasa pompă a vieţii sale publice. Noaptea îl tratam într-un mod liber şi lejer, numai că nu-l băteam pe spinare, pentru că sunt libertăţi pe care nu trebuie să ţi le

iei cu un malaez. Spunea el însuşi că în astfel de ocazii nu era decât un gentleman de rând, care venea să viziteze alţi gentlemani, pe care îi considera de origine tot atât de aleasă ca el. Bănuiesc că ne-a crezut tot timpul emisari ai guvernului, nedefinite persoane oficiale, ascunzând după traficul nostru ilegal vreo maşinaţie de mare subtilitate. Negările şi protestele noastre au fost zadarnice. Zâmbea doar cu discretă politeţe şi ne chestiona despre regină. Fiecare vizită începea cu acea investigaţie; era avid după detalii; eru fascinat de purtătoarea unui sceptru a cărui umbră, întinzându-se dinspre vest peste pământ şi peste mări, trecea mult dincolo de palma lui de pământ cucerit. Înmulţea întrebările; nu se sătura să audă despre monarhul de care vorbea cu admiraţie şi cavaleresc respect cu un fel de veneraţie afectivă! mai apoi, când aflarăm că el însuşi era fiul unei femei, ce, cu mulţi ani înainte, domnise peste un minuscul stat bugis, am ajuns să-l suspectăm că amintirea mamei sale (despre care vorbea cu entuziasm) se suprapunea cumva în mintea lui cu imaginea pe care încerca să şi-o formeze singur despre îndepărtata Regină pe care o numea Mare, Invincibilă, Cucernică şi Norocoasă. Trebuia să inventăm detalii ca cel puţin să-i satisfacem curiozitatea nesăţioasă; şi loialitatea noastră trebuie scuzată, căci încercam să le brodim pe măsura idealului său august şi grandios. Vorbeam. Noaptea aluneca pe deasupra noastră, peste goeleta nemişcată, peste pământuladormit şi peste marea fără somn ce „bubuia printre recifurile din afara golfului. Vâslaşii lui, doi oameni de încredere, dormeau în canoe, la capătul scării laterale. Bătrânul sfetnic, eliberat de îndatoriri, moţăia pe călcâie, cu spatele rezemat de uşciorul uşii careului; şi Karain stătea în unghi drept în jeţul de lemn al navei, sub legănarea uşoară a lămpii din cabină, cu o ţigară de foi între degetele sale negre şi un

pahar de limonadă în faţă. Era amuzat de sifonarea licorii, dar. după o înghiţitură sau două, o lăsa să se răsufle şi, cu un gest curtenitor al mâinii, cerea o sticlă proaspătă. Decimă stocul nostru neîndestulător; dar. nu i-o refuzam, căci. când începea, vorbea bine. Trebuie să fi fost un mare dandy bugis la vremea lui, căci chiar şi atunci (şi când l-am cunoscut nu mai era tânăr) strălucirea lui era fără pată şi-şi vopsea părul într-o uşoară nuanţă de brun. Demnitatea calmă a comportării sale transforma cabina slab luminată a goeletei într-un amfiteatru. Vorbea despre politica interinsulară cu o. perspicacitate ironică şi melancolică. Călătorise mult, suferise nu puţin, complotase, luptase. Cunoştea dinastiile locale precum şi coloniile europene, pădurile, marea şi, după cum spunea chiar el, vorbise în vremea lui cu mulţi oameni mari. îi făcea plăcere să discute cu mine pentru că îi cunoscusem şi eu pe câţiva dintre aceşti oameni: părea să considere că l-aş putea înţelege şi, cu o minunată încredere în sine, presupunea că cel puţin eu puteam, aprecia cu cât e mai mare. Dar, în general, prefera să vorbească despre ţinutul său natal un mic sătuleţ bugis de pe insula Celebes. O vizitasem nu cu mult înainte şi mă întrebă curios de noutăţi. Cum venea în discuţie numele oamenilor, spunea: „Ne întreceam înot când eram copii", ori „Am vânat căprioare împreună; mânuia arcanul şi suliţa la fel de bine ca mine". Din când în când, ochii lui mari şi visători se roteau neliniştiţi; se încrunta sau zâmbea, ori cădea pe gânduri şi, privind în gol, dădea uşor din cap la vreo regretată viziune a trecutului.

Mama lui fusese suverana unui mic sătuleţ semiindependent de pe coastă, la intrarea în Golful Boni. Vorbea despre ea cu mândrie. Fusese o femeie hotărâtă în afacerile statului şi independentă din fire. După moartea primului soţ, fără să se lase impresionată de opoziţia

înverşunată a căpeteniilor, se căsătorise cu un negustor bogat, un korinchi dintr-o familie de rând. Karain era fiul ei din această a doua căsătorie, dar nefericita lui origine n-avea după cât se pare nimic cu exilul său. Nu spunea nimic despre cauzele acestuia, totuşi, o dată lăsă să-i scape cu un oftat: „Ha! pământul meu nunii va mai simţi niciodată greutatea trupului”. Dar relata bucuros povestea hoinărelilor sale şi ne spuse totul despre cucerirea golfului. Referindu-se la cei de dincolo de coline, murmură cu blândeţe, cu un gest neglijent al mâinii: „Au trecut o dată peste coline ca să se bată cu noi, dar cei care au scăpat n-au mai încercat niciodată”. Se gândi o clipă, apoi zâmbi. „Foarte puţini au scăpat”, adăugă el, cu mândră seninătate. Savura amintirile propriilor succese; avea o dorinţă copilăroasă de-a străluci;

când vorbea, înfăţişarea îi devenea războinică, cavalereasca şi înălţătoare. Nu era de mirare că oamenii îl admirau. L-am văzut o dată trecând în lumina zilei printre locuinţele aşezării. La uşile colibelor grupuri de femei se întorceau să se uite după el, ciripind cu glas scăzut şi cu ochi strălucitori; bărbaţi înarmaţi se trăgeau din calea lui, supuşi şi drepţi; alţii se apropiau de pe margini, încovoindu-şi spinarea ca să i se adreseze cu umilinţă; o femeie bătrână întinse un braţ descărnat în mâneca largă: „Binecuvântată-ţi fie fiinţa!”, strigă ea din gaura întunecoasă a uşii; un bărbat cu ochi aprinşi îţi peste gardul scund ce-nconjura un pâlc de bananieri o faţă lucind de sudoare, un piept gol brăzdat de două cicatrici şi răcni gâfâind după el: „Dumnezeu să-i dea victorii stăpânului nostru!” Karain păşea repede, cu paşi lungi şi fermi; răspundea ovaţiilor din stânga şi clin dreapta cu priviri iuţi, pătrunzătoare. Copiii alergau înainte, printre colibe, pândeau fricoşi de după colţuri; băieţandrii se aţineau în dreptul lui, strecurându-se printre tufe: ochii lor

străluceau printre frunzele întunecate. Bătrânul purtător de sabie, ţinând pe umăr teaca de argint, îşi târşâia precipitat picioarele în urma lui, cu capul plecat, cu ochii în pământ. Şi, în mijlocul unei mari agitaţii, ei treceau repede şi absorbiţi, ca doi oameni grăbindu-se printr-un pustiu.

În sala sfatului era înconjurat de gravitatea şefilor înarmaţi, în timp ce două rânduri lungi de căpetenii bătrâne, îmbrăcaţi în veşminte de bumbac, se ghemuiră pe călcâie, cu braţele inerte atârnând pe genunchi. Sub acoperişul de stuf sprijinit pe stâlpi lustruiţi, fiecare costând viaţa unui tânăr palmier drept ca luminarea, mireasma gardurilor înflorate răzbătea în valuri calde. Soarele apunea. În curtea largă cei ce aveau plângeri intrau pe poartă ridicând, încă de departe, mâinile împreunate deasupra capului plecat şi se înclinau adânc, scăldaţi în lumina strălucitoare a soarelui. Fete tinere, cu flori în poală, şedeau sub coroana largă a unui copac uriaş. Fumul albastru al focurilor se răspândea într-o ceaţă subţire deasupra acoperişurilor ţuguiate ale colibelor cu pereţi din trestie împletită, ce străluceau aruncând ape, roată în jurul lor având stâlpi grosolani de lemn sub streşinile înclinate. Împărţea dreptate la umbră; dintr-un scaun înalt dădea ordine, sfaturi, dojeni.

Din când în când, murmurul ele aprobare se ridica mai puternic, şi suliţaşii leneşi, ce rezemau neatenţi stâlpii, uitându-se la fete, întorceau încet capetele. Niciun om nu fusese înconjurat vreodată de atâta respect, încredere şi veneraţie. Totuşi uneori se apleca înainte şi părea să asculte o depărtată notă discordantă, de parcă s-ar fi aşteptat să audă o voce slabă, sunetul unor paşi uşori; ori tresărea ridicându-se pe jumătate din scaun, de parcă ar fi fost atins pe umăr cu familiaritate. Se uita înapoi cu spaimă; mai vârstnica lui umbră îi şoptea ceva neauzit în

ureche; căpeteniile priveau tăcute în altă parte, căci bătrânul vrăjitor, omul care putea comanda duhuri şi trimite spirite rele împotriva duşmanilor, vorbea în şoaptă conducătorului lor. În jurul scurtei tăceri ce se lăsase în bătătură, copacii fremătau uşor, râsul melodios al fetelor ce se jucau cu florile se ridica în jerbe limpezi de sunete vesele. În vârfurile lăncilor verticale smocuri din păr de cal, lungi şi vopsite, fluturau carmin şi străveziu în pala de vuit; şi, dincolo de împrejmuirile lucitoare, pârâul cu apă limpede şi vio alerga invizibil şi sonor sub iarba căzută a malului, cu un murmur larg, patetic şi blând.

După apusul soarelui, departe, peste câmpuri şi peste golf, mănunchiuri de torţe puteau fi văzute arzând sub acoperişurile înalte ale şopronului de sfat. Flăcări roşii şi fumegânde jucau pe stâlpii înalţi, şi zarea roşcată clipea peste feţe, se agăţa de trunchiurile netede ale palmierilor, aprindea scântei strălucitoare pe buza farfuriilor de metal, aşezate pe rogojini fine. Aventurierul acela obscur se ospăta ca un rege. Grupuri mici de oameni se ghemuiau în cercuri strânse în jurul platourilor de lemn; mâini cafenii se abăteau peste mormane înzăpezite de orez. Şezând pe o bancă negeluită, la o parte de ceilalţi, el se sprijinea într-un cot, cu capul înclinat; şi lângă el un tânăr improviza în note înalte un cântec ce-i ridica în slăvi curajul şi înţelepciunea. Cântăreţul se legăna încolo şi-ncoace, dând peste cap ochi frenetici; bătrânele se împiedicau cu farfuriile, şi bărbaţii, ghemuiţi pe vine, îşi ridicau capetele ascultând cu seriozitate fără să-şi întrerupă mestecatul. Cântecul de triumf vibra. În noapte, şi strofele se succedau tânguioase şi pătimaşe ca gândurile unui hermit. El îl oprea cu un semn, „Ajunge!”. O bufniţă ţipa în depărtare, jubilând în splendoarea adâncii întunecimi din frunzişul des; deasupra capului şopârle alergau pe acoperişul sonor cu chemări uşoare; frunzele lui uscate fremătară;

rumoarea vocilor amestecate crescu brusc în intensitate. După o privire circulară şi surprinsă, ca a unui om ce se trezeşte brusc cu sentimentul unei primejdii, el se lăsa îndărăt şi, sub privirea aplecată asupra lui a bătrânului mag, îşi relua, cu ochii deschişi, firul delicat al visului său. Toţi îi pândeau stările; rumoarea crescândă a discuţiilor întârziate se retrăgea ca un val pe-o plajă lină. Şeful era gânditor. Şi peste şoaptele proliferânde ale vocilor scăzute doar un zăngănii uşor de arme se auzea, un cuvânt singur rostit tare şi distinct sau zăngănitul grav al unei tăvi mari de alamă.

III

Timp de doi ani l-am vizitat ia scurte intervale. Am ajuns să-l simpatizăm, să avem încredere în el, aproape să-l admirăm. Complota şi se pregătea de război cu răbdare, cu prevedere, cu o fidelitate scopului şi o fermitate de care nu l-aş fi crezut rasial capabil. Părea să nu se teamă de viitor şi, în planurile sale, dovedea o capacitate ce nu era limitată decât de profunda lui ignorare a restului lumii. Am încercat să-i deschidem mintea, dar încercările noastre de a-i face clară natura irezistibilă a forţelor pe care încerca să le oprească nu reuşiră să-i diminueze dorinţa de a da o lovitură în numele propriilor idei primitive. Nu ne înţelegea şi răspundea prin argumente care aproape te duceau la disperare, prin subtilitatea lor copilăroasă. Era absurd şi imbatabil. Uneori întrevedeam la el licăririle unei furii sumbre, incandescente, un sentiment de culpă vag şi. surd, şi o concentrată pornire spre violenţă, care e periculoasă la un băştinaş. Se agita ca un inspirat. Odată, după ce-i vorbisem până târziu în campongul său, el sări în picioare. Un foc mare, limpede, ardea între copaci; lumini şi umbre dansau amestecate printre trunchiuri; în noaptea calmă liliecii se ţeseau printre crengi ca nişte fulgi înaripaţi de întuneric mai dens. Înşfăcă sabia de la bătrân,

o smulse cu un şuier afară din teacă şi-i implântă vârful în pământ. Pe lama subţire, erectă, minerul de argint, liber, se legănă în faţa lui ca ceva viu. Făcu un pas îndărăt şi, pe un ton înăbuşit, vorbi pătimaş oţelului care vibra: „Dacă există o virtute în foc, în fier şi în mâna care te-a forjat, în cuvintele rostite deasupra ta, în patima din inima mea şi în înţelepciunea celor ce te-au durat, atunci vom fi victorioşi împreună!”. O smulse din pământ, privi în lungul lamei. „Ia-o”, spuse peste umăr bătrânului purtător. Celălalt, nemişcat pe vine, şterse vârful cu un colţ al sarongului şi, punând lama la loc, în teaca ei, o aşeză cu grijă pe genunchi, fără să ridice o clipă privirea. Karain, brusc foarte calm, se reaşeză cu demnitate. Ne abţinurăm de la alte pledoarii, după asta, şi-l lăsarăm să-şi continue drumul spre un onorabil dezastru. Tot ce puteam face pentru el era să avem grijă ca pulberea să fie bună pentru banii plătiţi, şi puştile folosibile, chiar dacă erau vechi.

Dar jocul deveni până la urmă prea periculos; şi dacă noi, care-i făcusem faţă destul de des, ne gândeam mai puţin la primejdie, au decis pentru noi câţiva foarte respectabili domni… stând în siguranţă în cancelarii, că riscurile sunt prea mari şi că doar încă un singur voiaj mai poate fi făcut. După ce răspândirăm în mod obişnuit multe zvonuri false în ceea ce privea destinaţia noastră, am şters-o frumuşel şi, după o deplasare foarte rapidă, pătrunserăm în golf. Era dimineaţa devreme. Chiar înainte ca ancora să fi ajuns la fund, goeleta fu înconjurată de bărci.

Primul lucru pe care l-am auzit a fost că misteriosul purtător de sabie al lui Karain murise de câteva zile. N-am dat multă importanţă acestei ştiri. Era, desigur, greu să ţi-l imaginezi pe Karain lipsit de nedespărţitul lui tovarăş; dar individul fusese bătrân, nu adresase niciodată un cuvânt vreunuia dintre noi, de-abia dacă i-am auzit o dată timbrul vocii; şi ajunsesem, să-l privim ca pe un obiect neînsufleţit,

ca pe un element al protocolului oficial al prietenului nostru ca pe acea sabie pe care o cărase ori acea umbrelă roşie cu franjuri etalată în timpul unor ceremonii oficiale. Karain nu ne vizită în după-amiaza aceea, ca de obicei. Un mesaj de bun venit şi un dar constând în fructe şi legume sosi pentru noi înainte de apusul soarelui. Prietenul nostru ne plătea ca un bancher, dar ne trata ca un prinţ. L-am aşteptat treji până la miezul nopţii. Sub tenda de la pupă bărbosul Jackson zdrăngănea la o chitară veche şi cânta, cu un accent îngrozitor, cântece spaniole de dragoste, în timp ce tânărul Hollis şi cu mine, tolăniţi pe punte, făceam o partidă de şah la lumina unui felinar de vârât. Karain nu apăru. Ziua următoare furăm ocupaţi cu descărcatul şi auzirăm că Rajahul nu se simţea bine. Aşteptata invitaţie ca să-l vizităm pe ţărm nu sosi. Am trimis mesaje prieteneşti, dar, temându-ne să nu cădem inoportun peste vreun consiliu secret, am rămas la bord. În dimineaţa celei de-a treia zile debarcasem toată pulberea şi puştile şi de asemenea un tun de alamă de şase funţi cu afet cu tot; pusesem mână de la mână ca să-l dăruim prietenului nostru. După-amiaza era arzătoare. Margini zdrenţuite de nori negri se iţeau peste coline, o furtună invizibilă se învârtea după orizont, mârâind ca fiarele sălbatice. Pregătirăm goeleta pentru ieşirea în la rg, intenţionând să plecăm dimineaţa următoare, odată cu lumina zilei. Toată ziua un soare nemilos bătu golful, înverşunat şi palid, ca un arc voi taie. Nimic nu mişca pe ţărm. Plaja era goală, satele păreau pustii; copacii, în depărtare, stăteau în pâlcuri încremenite, ca pictaţi; fumul alb al vreunui incendiu spontan, în afara privirii, se răspândea lăsându-se jos, peste ţărmurile golfului, ca o ceaţă stratificată. Spre sfârşitul zilei trei dintre căpeteniile lui Karain, îmbrăcaţi ca de zile mari şi înarmaţi până-n dinţi, sosiră într-o canoe, adu când o casetă cu dolari. Erau abătuţi şi apatici şi ne-au

spus că nu-şi văzuseră Rajahul de cinci zile. Nimeni nu-l văzuse! Încheiarăm toate socoteli! şi, după ce ne-am strâns mâinile pe rând şi în totală tăcere, coborârâ unul după altul în barca lor şi-au fost purtaţi la ţărm, stând ghem, înveşmântaţi în culori vii, cu capetele plecate: broderiile de aur ale jachetelor luceau de-ţi luau ochii, aşa cum se depărtau, lunecând pe suprafaţa liniştită a apei, şi niciunul nu se uită măcar o dată înapoi. Înainte de apus norii ameninţători trecură cu asalt culmile înalte şi se rostogoliră pe povârnişurile, interioare. Totul dispăru: vapori negri şi învârtejiţi umplură golful şi, în mijlocul lor, goeleta sălta încolo şi încoace, în rafalele intermitente ale vântului. O plesnitură unică de trăsnet detonă în spaţiu cu o violenţă ce părea capabilă să împrăştie în bucăţi inelul munţilor şi-apoi un potop cald se pogor! peste noi. Vântul se opri. Năvălirăm gâflind în cabina înghesuită; feţele noastre şiroiau; afară golful clocotea, de parcă ar fi fiert; apa cădea în şuvoaie perpendiculare, grele ca plumbul; se lovea de bord, se scurgea din arboradă, gâlgâia, hohotea, răpăia, murmură în noaptea oarbă. Lampa noastră îşi scăzu flacăra. Hollis, dezbrăcat până la brâu, zăcea întins pe chesoane, cu ochii închişi şi nemişcat ca un cadavru despuiat; la capul lui, Jackson ciupea chitara şi dădea glas în suspine unui bocet monoton despre dragoste fără speranţă şi ochi ca stelele. Apoi auzirăm voci surprinse pe punte., strigând în ploaie, paşi grăbiţi deasupra şi, brusc, Karain apăru în uşa cabinei. Pieptul lui gol şi faţa îi luceau în lumină; sarongul, ud, i se lipea de coapse; avea în mâna stângă jungherul lui în teacă; şi şuviţe de păr ud, scăpând de sub basmaua roşie, i se lipeau peste ochi şi de obraji. Intră cu un pas soare înăuntru şi se uită peste umăr ca un om urmărit. Hollis se întoarse repede pe-o parte şi deschise ochii. Jackson îşi închise palma mare peste strune şi vibraţia zăngănitoare muri prompt. M-am ridicat în

picioare.

„N-am auzit strigătele bărcii tale!”, am exclamat.

„Barcă! Omul a înotat, spuse tărăgănat Hollis de pe cheson. Uită-te la el!”

Respira greu, cu ochi rătăciţi, în timp ce ne uitam la el în tăcere. Apa se scurgea de pe el şiroaie, făcu o baltă neagră, ce fugi şerpuind pe podeaua cabinei. Îl puturăm auzi pe Jackson, care ieşise să-i alunge pe marinarii noştri malaezi de la uşa pasajului; înjură ameninţător în răpăitul unui şuvoi greu; se iscase vânzoleală mare pe punte. Santinelele, speriate până la a-şi ieşi din minţi de imaginea unei siluete vagi trecând peste copastie, întrupată din noaptea aceea teribilă, alarmaseră toată suflarea.

Apoi Jackson, cu picături strălucitoare în păr şi-n barbă, se întoarse părând furios, iar Hollis, care fiind mai tânăr decât noi îşi luă un aer ele indolentă superioritate, spuse fără să se agite:

„Daţi-i un sarong uscat. Daţi-i-l pe al meu; e atârnat în baie”.

Karain puse jungherul pe masă, cu mânend spre mijloc, şi murmură câteva cuvinte cu voce strangulată.

„Ce spune?”, întrebă Hollis, care nu auzise.

„Se scuză că a intrat având o armă în mână”, am spus eu, stupefiat.

„Ceremonios cerşetor. Spune-i că scuzăm un prieten… într-o astfel de noapte, zise tărăgănat Hollis. Ce s-a întâmplat?”

Karain îşi trase sarongul uscat peste cap, îl lăsă pe cel ud să-i cadă la picioare şi păşi afară din el. Am arătat spre jeţul de lemn, jeţul lui. Se aşeză foarte ţeapăn, spuse „Ha!” cu voce puternică; un frison scurt îi zgâlţâi silueta robustă. Se uită neliniştit peste umăr, se întoarse de parcă ar fi vrut să ne vorbească, însă se holbă doar într-un ciudat mod orb, apoi se uită iar în urmă. Jackson zbieră: „Fiţi cu

ochii-n patru acolo, pe punte!”, auzi un răspuns slab de-afară şi întinzând un picior închise trântind uşa cabinei.

Buzele lui Karain se mişcară vag. Lumina vie a unui fulger făcu cele două hublouri din faţa lui să se-aprindă ca o pereche de ochi cruzi şi fosforescenţi. Flacăra felinarului păru să se veştejească pentru o clipă într-o pulbere brună, şi oglinda de pe micul bufet se transformă în spatele lui într-o pânză fină de lumină lividă. Bubuitul tunetului se apropie, se sparse deasupra noastră; goeleta se cutremură, iar glasul cel mare continuă, ameninţând teribil, în depărtări. Pentru ceva mai puţin de un minut o aversă furioasă răpăi pe punte. Karain îşi mută privirea încet, de la o faţă la alta, apoi, liniştea deveni atât de profundă, încât toţi puteam auzi distinct cele două cronometre din cabina mea ticăind cu o viteză neobosită, în concurenţă.

Şi noi trei, fascinaţi, nu ne puteam lua ochii de la el. Devenise enigmatic şi impresionant, în virtutea acelui misterios motiv ce-l condusese prin noapte şi prin furtună spre adăpostul cabinei de pe goeleta noastră. Niciunul nu se îndoia că aveam în faţă un urmărit, deşi faptul părea incredibil. Era tras la faţă, de parcă n-ar fi dormit de săptămâni, slăbise, de parcă n-ar fi pus nimic în gură de zile întregi. Obrajii îi erau scobiţi, ochii adânci în orbite, muşchii pieptului şi ai braţelor tresăreau uşor, ca după o luptă epuizantă. Desigur, fusese un lung drum înot până la vas; dar faţa lui arăta altfel de oboseală, sfârşeala chinuit a, furia şi frica luptei împotriva unui gând, a unei idei, împotriva a ceva ce nu poate fi imobilizat, ce nu se ostoieşte niciodată o umbră, un nimic, ceva invincibil şi nemuritor, ce se încleştează de viaţă. Ne dădurăm seama ca şi cum ne-ar fi strigat-o în faţă. Pieptul i se dilata din când în când, de parcă n-ar fi putut îngloba bătăile inimii. Pentru moment avea puterea celor posedaţi puterea de-a trezi în cei de faţă uimire, durere, milă şi o înfricoşătoare

presimţire a lucrurilor invizibile, a lucrurilor întunecate şi mute, ce învăluie singurătatea omenirii. Ochii îi rătăciră o clipă în jur fără ţintă, apoi încremeniră. Spuse cu efort:

„Am venit aici... Am şters-o din reşedinţa mea ca după o înfrângere. Am fugit în noapte. Apa era neagră. L-am lăsat strigând la marginile apei negre... L-am lăsat singur pe plajă. Am înotat... a strigat după mine... Am înotat..."

Tremura din cap până în picioare, stând foarte ţeapăn şi privind drept înainte. Pe cine a lăsat? Cine a strigat? Nu ştiam. Nu puteam înţelege. Am spus absolut la întâmplare: „Fii tare".

Sunetul vocii mele păru să-l liniştească într-o bruscă încremenire, dar altfel nu dădu niciun semn. Părea să asculte, să aştepte ceva o clipă, apoi continuă:

„El nu poate veni aici, aşa că v-am căutat pe voi. Voi, oameni cu feţele albe, care.nu băgaţi în seamă vocile invizibile. Nu poate trece peste lipsa voastră de credinţă şi peste puterea voastră".

Rămase tăcut o vreme, apoi exclamă încet: „Oh! Puterea celor care nu cred!" „Nu-i nimeni aici, decât tu şi noi trei", spuse Hollis liniştit. Se întinsese cu capul sprijinit în cot şi nu se mai mişca.

„Ştiu, spuse Karain. Nu m-a urmat niciodată aici. N-a fost înţeleptul totdeauna lângă mine? Dar de când bătrânul înţelept, care îmi ştia necazul, a murit, am auzit vocea în fiecare noapte. M-am închis multe zile în întuneric. Puteam auzi murmurele triste ale femeilor, şoapta vântului, a apelor curgând; zăngănitul armelor în mâna oamenilor credincioşi, paşii lui şi vocea lui!... Aproape...

Aşa! În urechea mea! L-am simţit aproape... Respiraţia lui mi-a trecut peste gât. Am ţâşnit afară cu un strigăt Toată lumea în jur dormea liniştită. Am fugit la mare. Alerga pe lângă mine fără paşi, şoptind în urechea

mea cu vocea lui cunoscută. Am intrat în mare; am înotat până la voi, cu pumnalul în dinţi. Înarmat, am fugit cu sufletul la gură la voi. Luaţi-mă cu voi, în ţara voastră. Bătrânul înţelept a murit, şi cu el a dispărut puterea cuvintelor şi a farmecelor lui. Şi nu pot spune nimănui. Nimănui. Nu există nimeni aici destul de credincios, şi destul de înţelept ca să poată şti. Dar lângă voi, necredincioşii, necazul meri dispare precum ceaţa sub ochiul zilei”.

Se întoarse spre mine:

„Plec cu tine! strigă el cu o voce reţinută. Cu tine, care-i cunoşti pe-atâţia de-ai noştri. Vreau să părăsesc acest ţinut, poporul meu… şi pe el aici!”

Arătă cu un deget tremurător la întâmplare. peste umăr. Ne era greu să suportăm intensitatea acelei nelinişti nedezvăluite. Hollis se uita ţintă la el. Am întrebat cu blândeţe:

„Unde e pericolul?; i

„Peste tot în afara acestui loc, răspunse el, jalnic. Oriunde sunt eu. Mă aşteaptă pe poteci, sub copaci, în locul în care dorm peste tot în afară de aici”.

Se uită roată prin cabina mică, la grinzile vopsite „la lustruiala veche a colţurilor; se uită în jur, de parcă ar fi cerut ajutor de la tot acest sărăcăcios mediu străin, de la adunătura dezordonată de obiecte nefamiliare ce aparţineau unei vieţi de neînţeles şi de constrângere, de putere, de năzuinţe, de necredinţă vieţii aspre a omului alb, care se deapănă irezistibilă şi grea la marginea întunericului dinafară. Îşi repezi braţele în lături, de parcă ar fi vrut să o îmbrăţişeze şi cu asta şi pe noi. Aşteptarăm. Vântul şi ploaia încetaseră, şi nemişcarea nopţii în jurul goeletei era tot atât de mută şi de completă, ca şi cum o lume moartă s-ar fi aşezat să zacă într-un mormânt de nori. Îl aşteptam să vorbească. Nevoia din sine îl muşca de buze.

Sunt unii care susţin că un băştinaş nu se destăinuie unui alb. Greşeală. Nimeni nu va vorbi stăpânului, dar unui hoinar şi prieten, celui care n-a venit să-i înveţe pe alţii ori să domine, celui care nu cere nimic şi acceptă totul, i se vorbeşte lângă focuri de tabără, în solitudinea împărtăşită a mării, în satele riverane, în locurile de popas înconjurate de păduri, i se vorbeşte fără să se ţină cont de rasă ori culoare. O inimă grăieşte cealaltă ascultă; şi pământul, marea, cerul, vântul care trece şi frunzele care foşnesc, aud de asemenea neînsemnata poveste a poverii vieţii.

Vorbi în sfârşit. Este imposibil de transmis efectul istoriei sale. E nemuritor, nu-i decât o amintire, şi vivacitatea ei nu poate fi reprezentată altei minţi mai mult decât emoţiile vii ale unui vis. Trebuia să-i fi văzut splendoarea înnăscută, trebuia să-l fi cunoscut dinainte să-l fi privit atunci. Întunecimea pâlpâitoare a micii cabine; nemişcarea fără suflare de-afară, prin care numai zgomotul apei lovindu-se de bordurile goelelei putea fi auzit; faţa palidă a lui Hollis, cu ochii negri şi ficşi capul energic altui Jackson, sprijinit în cele două palme mari, şi cu părul galben şi lung al bărbii sale coborând peste strunele chitarei ce zăcea pe masă; ţinuta dreaptă şi nemişcată a lui Karain, tonul lui toate acestea creau o impresie ce nu poate fi uitată. Stătea în faţa noastră de cealaltă parte a mesei. Capul lui negru şi torsul de bronz apăreau deasupra tăbliei lustruite de lemn, lucitoare şi neclintite, de parcă ar fi fost încrustate. În metal. Doar buzele i se mişcau, şi ochii îi străluceau, se stingeau, luceau iar, ori împietreau trişti. Expresiile lui decurgeau direct din inima chinuită. Cuvintele se auzeau încet, un murmur trist de apă curgătoare; în răstimpuri „răsunau tare, ca bubuitul unui gong de luptă, se târau încet ca nişte călători obosiţi ori se buluceau înainte cu viteza spaimei.

IV

Aceasta este „imperfect relatată, povestea lui:

„Era după. marile frământări ce-au rupt alianţa celor patru state ale noastre din Wajo. Ne luptaserăm între noi „şi olandezii vegheaseră de la distanţă până când am fost. istoviţi. Atunci fumul vapoarelor lor cu aburi fu văzut la gura râurilor noastre, şi mai-marii lor veniră în bărci pline de soldaţi, ca să ne vorbească de protecţie şi pace. Am răspuns cu prevedere şi înţelepciune, căci satele noastre erau arse, întăriturile noastre erau slabe, oamenii obosiţi şi armele tocite. Veniră şi plecară; s-au purtat multe discuţii, dar după plecarea lor totul părea să fie ca înainte, doar că vapoarele lor rămaseră la distanţa văzului de coasta noastră şi foarte curând negustorii lor veniră prin – tre' noi, după ce le-am garantat securitatea. Fratele meu era şi el Suveran şi unul din cei care îşi dăduseră cuvântul. Eram tânăr pe-atunci, luptasem în război, şi Pata Mara luptase alături de mine. Împărţisem foamea, primejdia, oboseala şi victoria. Ochii lui văzuseră repede primejdia în care mă aflam, şi de două ori braţul meu îi salvase viaţa. A fost destinul lui. Era prietenul meu. Şi era mare printre noi unul dintre cei care era lângă fratele meu, Suveranul. Vorbea în sfat, curajul lui era mare, era căpetenie peste mai multe sate în jurul marelui lac ce e în centrul ţării noastre ca inima în mijlocul trupului unui om. Când sabia lui era adusă într-un campong înaintea sosirii sale, fecioarele şopoteau uimite sub pomii încărcaţi, bogaţii se consultau la umbră şi o serbare era pregătită cu veselie şi cântece. Avea favoarea Suveranului şi afecţiunea celor săraci. Iubea războiul, vânătoarea cerbului şi farmecele femeilor. Era stăpân peste bijuterii, arme norocoase şi peste devoţiunea oamenilor. Era un om cutezător şi eu nu aveam alt prieten.

Eram şeful unei redute la gura râului şi strângeam vama pentru fratele meu de la bărcile care treceau. Într-o

zi am văzut un negustor olandez urcând în susul râului. Urca cu trei bărci şi nu i se ceru nicio taxă, pentru că fumul vaselor olandeze se zărea în larg şi eram prea slabi ca să nesocotim tratatele. El urcă în susul râului sub garanţia de siguranţă, şi fratele meu îi acordă protecţia lui. Spunea că venise să facă comerţ. Ascultă vocile noastre, căci suntem oameni care vorbim deschis şi fără teamă; numără vârful lăncilor noastre, examină copacii, apele curgătoare, ierburile malului, coastele colinelor noastre. Urcă până în ţinutul lui Matara şi obţinu permisiunea să-şi construiască o casă. Făcu comerţ şi plantaţii. El dispreţuia bucuriile noastre, gândurile noastre, tristeţile noastre. Faţa îi era roşie, părul ca focul, ochii îi erau palizi, ca ceaţa pe râu; se mişca greoi şi vorbea cu voce adâncă, râdea tare ca un nebun şi nu ştia să vorbească curtenitor. Era un om mare, dispreţuitor, care privea femeile direct în ochi şi punea mâna pe umăr oamenilor liberi, de parcă ar fi fost o căpetenie de origine nobilă. Ne săturaserăm de el. Timpul trecea.

Apoi sora lui Plata Matara fugi din campong şi merse să trăiască în casa olandezului. Era o femeie deosebită şi hotărâtă: am văzut-o o dată purtată sus, pe umerii sclavilor, prin mulţime, cu faţa descoperită, şi am auzit pe toţi bărbaţii spunând că frumuseţea ei era extraordinară, amuţind raţiunea şi răscolind inima celor ce-o vedeau. Oamenii erau consternaţi; faţa lui Matara fu umbrită de acea ruşine, pentru că ea ştiuse că fusese promisă altui bărbat. Matara se duse la casa olandezului şi spuse: „Va trebui să moară e fiică de căpetenii”. Omul alb refuză şi se baricadă, în timp ce servitorii lui stăteau de pază zi şi noapte cu armele încărcate. Matara se-nfurie. Fratele meu convocă sfatul. Dar vasele olandeze erau aproape şi pândeau flămânde coastele noastre. Fratele meu spuse: „Dacă el moare acum, ţinutul nostru va plăti pentru

sângele lui. Să-l lăsăm în pace, până când ne întărim mai mult şi vasele pleacă”. Matara era înţelept; aşteptă şi veghe. Dar omul alb se temu pentru viaţa ei şi părăsi ţinutul.

Îşi lăsă casă, plantaţiile şi bunurile! Plecă, înarmat şi ameninţând, şi lăsă totul pentru ea! Ea îi răpise inima! Din redute mea l-am văzut ieşind spre mare într-o barcă uriaşă. Matara şi cu mine l-am urmărit de la înălţimea turnului de pază de dincolo de ţăruşii palisadei. Stătea cu picioarele încrucişate, cu puşca în mână, pe ruful de la pupa joncei sale. Ţeava puştii lucea pieziş înaintea feţei lui roşii şi mari. Râul larg se aşternea sub el plan, liniştit, strălucitor, ca o câmpie de argint; şi jonca lui, părând foarte scurtă şi neagră de pe ţărm, alunecă de-a lungul câmpiej de argint şi de-acolo în albastrul mării.

De trei ori Matara, care stătea lângă mine, o strigă cu glas tare pe nume, cu dvrere şi blesteme. Îmi frângea inima. De trei ori îmi sări inima-n piept şi de trei ori am văzut cu ochiul minţii, în întunecimea spaţiului închis al joacii, o femeie cu părul unduios. fugind de ţara şi de poporul ei. Era furios şi îndurerat. De ce? Şi am strigat şi eu la rândul meu insulte şi ameninţări. Matara spuse: „Acum că au părăsit ţinutul nostru, vieţile lor îmi aparţin. Îi. voi urmări şi îi voi lovi. Voi plăti singur tributul de sânge/ Un vânt puternic bătea spre soarele ce cobora în amurg peste râul pustiu. Am strigat: „Voi merge cu tine!” Coborî capul în semn de acceptare. A fost destinul lui. Soarele apusese şi copacii îşi unduiau coroanele cu zgomot mare deasupra capetelor noastre.

În a treia noapte părăsirăm împreună ţinutul într-o joncă negustorească.

Marea ne întâmpină marea, largă, fără poteci şi fără glasO joncă în plutire nu lasă urmă. Ne depărtarăm spre sud. Luna era plină; şi privind în sus, ne-am spus unul

altuia: „Când următoarea lună va străluci ca aceasta, ne vom întoarce şi ei vor fi morţi”. Asta a fost acum cincisprezece ani. Dar de multe ori luna a crescut şi a scăzut, şi încă nu mi-am văzut ţinutul. Am navigat înspre sud; am trecut pe lângă multe jonci; am cercetat râurile şi golfurile; am văzut capătul coastei noastre, al insulei noastre un cap abrupt deasupra unei strâmtori agitate, unde se-adună umbrele joncilor scufundate şi înecaţii se tânguie noaptea. Marea cea largă era peste tot în jurul nostru acum. Am văzut un munte mare arzând în mijlocul apelor; am văzut mii de insuliţe risipite ca nişte bucăţele de fier trase dintr-un tun uriaş; am văzut o coastă nesfârşită cu munţi şi câmpii înfigându-se în soare de la apus până la răsărit. Era JavaNe-am spus: „Aici sunt, le-a sosit ceasul şi ne vom întoarce ori vom muri spălaţi de dezonoare”.

Am coborât pe uscat. E oare ceva bun în ţara aceea? Cărările erau drepte, tari şi prăfoase. Aşezări de piatră, pline de feţe albe, sunt înconjurate de câmpuri fertile, dar fiecare om pe care-l întâlneşti e sclav. Căpeteniile trăiesc sub tăişul unei săbii străine. Am urcat munţi, am traversat văi; la amurg am întâlnit sate. Am întrebat pe toată lumea; „Aţi văzut un om alb aşa şi-aşa?” Câţiva s-au zgâit la noi; alţii au râs; femeile ne-au dat de mâncare, uneori, cu frică şi respect, de parcă minţile ne-ar fi fost furate de întâlnirea cu Dumnezeu; dar unii n-au înţeles limba noastră şi alţii ne-au blestemat ori, căscând, au întrebat cu dispreţ rostul căutărilor noastre. Odată, în timp ce plecam, un bătrân strigă după noi: „Lăsaţi-vă păgubaşi!”

Ne-am urmat drumul. Dosindu-ne armele, stăteam umili la o parte din calea călăreţilor de pe drum; ne aplecam adânc în curţile unor căpetenii care nu erau mai – buni decât sclavii. Ne pierdurăm pe ogoare, în junglă; şi, într-o noapte, într-o pădure încurcată, am ajuns într-un loc

în care ziduri vechi şi fărâmate căzuseră printre copaci., şi unde idoli ciudaţi de piatră chipuri sculptate de diavoli eu multe braţe şi picioare, cu şerpi încolăciţi în jurul trupurilor, cu douăzeci de capete şi ţinând o sută de săbii păreau să fie vii şi ameninţători în lumina focului nostru de tabără. Nimic nu ne-a descurajat. Şi pe drum, la fiecare foc, în locurile de popas, vorbeam totdeauna despre ea şi despre el. Ceasul lor era. aproape. Nu vorbeam despre nimic altceva. Nu! Nu despre foame, sete, oboseală şi inimi şovăitoare. Nu! Vorbeam despre el şi ea? Despre ea! Şi ne gândeam la ei la ea! Matara cugeta lângă foc. Eu stăteam şi mă gândeam, mă gândeam, până când am putut vedea iar brusc imaginea Unei femei, frumoasă şi tânără, şi măreaţă, şi mândră, şi tandră, părăsindu-şi ţara şi poporul ei. Matara spunea: „Când îi găsim o ucidem pe ea mai întâi, ca să spălăm ruşinea, apoi trebuie să moară bărbatul”. Eu spuneam: „Aşa va fi; e răzbunarea ta”. El se uita lung la mine, cu ochii lui mari, cufundaţi în orbite.

Ne-am întors pe coastă. Picioarele noastre sângerau, trupurile se subţiau. Dormeam în zdrenţe la umbra îngrăditurilor de piatră; dădeam târcoale, murdari şi slabi, pe la porţile curţilor oamenilor albi. Câinii lor flocoşi lătrau la noi şi servitorii lor strigau la noi de departe: „Căraţi-vă!”. Otrepe ele rând, care vegheau pe străzile aşezărilor de piatră, ne întrebau cine suntem. Am minţit, ne-am ploconit, am zâmbit cu ură în inimi şi continuam să ne uităm în dreapta, să ne uităm în stânga, după ei după omul alb cu părul ca focul şi după ea, femeia care-şi călcase credinţa şi, ca urmare, trebuia să moară. Am căutat.

Până la urmă în faţa oricărei femei mi se părea că văd faţa ei. Alergam. Nu! Uneori Matara şoptea: „Uite-l pe el”, şi aşteptam, ghemuindu-ne. Venea mai aproape. Nu era el olandezii aceia seamănă toţi între ei. Sufeream neliniştea dezamăgirii. În somn i-am văzut faţa, era în

acelaşi timp fericită şi tristă… De ce?… Mi s-a părut c-aud o şoaptă lângă mine. M-am întors repede. Nu era acolo! Şi cum ne târam obosiţi din oraş de piatră în oraş de piatră, mi se părea că aud paşi uşori pe lângă mine. Veni o vreme când i-am auzit permanent şi eram bucuros. Mă gândeam, păşind ameţit şi obosit în soare, pe drumurile tari ale oamenilor albi, mă gândeam: „E aici cu noi!…” Matara era întunecat. Adesea sufeream de foame.

Am vândut tecile încrustate ale pumnalelor noastre.

tecile de ivoriu cu inele aurite. Am vândut mânerele împodobite cu pietre. Dar am păstrat lamele pentru ei. Lamele care niciodată nu ating fără să ucidă am păstrat lamele pentru ea. De ce? Ea era totdeauna alături de noi… Am flărnânzit. Am cerşit. Am părăsit Java până la urmă.

Am mers spre vest, am mers spre est. Am văzut ţinuturi multe, mulţimi cu feţe ciudate, oameni care trăiau în copaci şi oameni care îşi mănâncă bătrânii. Am tăiat ratan în pădure pentru un pumn de orez, şi pentru un blid de mâncare măturam, punţile vaselor mari şi răbdam blesteme aruncate peste capetele noastre. Am trudit prin sate; am hoinărit pe mări cu oameni din neamul bajow, care n-au ţară. Ne-am luptat pe bani; ne-am tocmit la cei din neamul goram şi am fost înşelaţi; şi, la ordinele unor dure feţe-albe, ne-am cufundat pentru perle în golfuri pustii, presărate cu pietre negre, pe un ţărm de nisip şi dezolare. Şi peste tot pândeam, ascultam, întrebam. Am întrebat negustori, hoţi, oameni albi. Am auzit ironii, batjocuri, ameninţări cuvinte de uimire şi cuvinte de dispreţ. N-am cunoscut niciodată odihna; nu ne-am gândit niciodată acasă, pentru că treaba noastră nu fusese dusă la bun sfârşit. A trecut un an, apoi încă unul. Am încetat să mai număr nopţile, lunile pline, anii. Vegheam la capul lui Matara. El avea ultimul meu pumn de orez; dacă era apă pentru unul singur, el o bea; îl înveleam când tremura de

frig; şi când boala fierbinţelilor s-a pogorât asupra lui, am stat fără somn multe nopţi şi i-am răcorit faţa. Era un om dârz şi prietenul meu. Vorbea despre ea cu furie în timpul zilei, cu durere în timpul nopţii; şi-o amintea când era bolnav, când era sănătos. Nu spuneam nimic.; dar o vedeam în fiecare zi întotdeauna! La început i-am văzut doar capul, ca al unei femei care mergea prin ceaţa joasă de pe malul unui râu. Apoi se aşează la focul nostru. Am văzut-o! Am privit-o! Avea ochi blânzi şi o faţă încântătoare. Îi murmuram în întuneric. Matara spunea uneori somnoros: „Cu cine vorbeşti? Cine-i acolo?” îi răspundeam repede: „Nimeni”... Era o minciună! Ea nu m-a părăsit niciodată. Împărţea cu noi căldura focului, se aşeza pe patul meu de frunze, înota în mare să mă urmeze... Am văzut-o!... Vă spun că i-am văzut părul negru desfăşurat în urmă-i pe apele luminate de lună cum lovea apa cu braţe goale pe lângă o joncă iute. Era frumoasă, era credincioasă şi, în liniştea ţărmurilor străine, îmi vorbea cu voce şoptită în limba poporului meu. Nimeni n-o vedea; nimeni n-o auzea; era doar a mea! În lumina zilei se mişca cu mers legănat în faţa mea, pe obositele cărări; silueta-i era dreaptă şi flexibilă ca trunchiul unui copac zvelt; călcâiele-i erau rotunde şi lustruite precum cojile de ouă; cu braţul ei rotund făcea semne. Noaptea mă privea în faţă. Şi era tristă! Ochii ei erau blânzi şi speriaţi; vocea ei catifelată şi rugătoare. Odată i-am şoptit, „N-o să mori”, şi-mi zâmbi... şi-mi zâmbi de-atunci mereu... îmi dădu curaj să îndur oboseala şi greutăţile. Erau vremi de suferinţă şi ea mă alină. Hoinăream răbdători în căutarea noastră. Cunoscurăm decepţia, falsa speranţă; cunoscurăm captivitatea, boala, setea, mizeria, disperarea... „Destul! I-am găsit...”

Ultimele cuvinte le spuse într-un strigăt şi tăcu. Faţa îi era impasibilă şi stătea încremenit ca un Om în transă.

Hollis se ridică repede şi-şi întinse coatele pe masă. Jackson făcu o mişcare bruscă şi atinse din greşeală chitara. O rezonanţă tânguitoare umplu cabina cu vibraţii confuze şi se stinse încet. Apoi Karain începu să vorbească iar. Asprimea reţinută a tonului păru să se amplifice ca o voce venită de-afară, că un lucru nerostit, dar auzit; umplu cabina şi învălui în murmurul ei înverşunat şi înăbuşit figura nemişcată din jeţ:

„Eram în drum spre Atjeh, unde era război; dar vasul eşuă pe un banc de nisip şi furăm nevoiţi să coborâm în Delii. Câştigasem ceva bani şi cumpărasem o puşcă de la nişte negustori din Selangore; doar o singură puşcă, care lua foc de la scânteia dată de-o piatră: Matara o purta. Am coborât pe uscat. Mulţi albi trăiau acolo, plantând tutun pe terenuri defrişate, şi Matara... Dar n-are importanţă. L-a văzut!... Olandezul... În sfârşit!... Ne-am târât şi am pândit. Două nopţi şi o zi am pândit. Avea o casă

O casă mare, pe un teren în mijlocul ogoarelor sale; flori şi tufişuri creşteau în jur; erau poteci înguste de pământ galben, despărţind iarba tunsă, şi garduri groase, ca să ţină oamenii departe. În a treia noapte am venit înarmaţi şi ne-am ascuns după un gard.

O rouă grea părea să se infiltreze prin carnea noastră şi să ne facă să simţim frigul până în măruntaie. Iarba, crengile, frunzele, acoperite cu picături de apă, erau cenuşii în lumina lunii. Matara, ghemuit în iarbă, tremura în somn. Dinţii îmi clănţăneau atât de tare, că-mi era frică că zgomotul va trezi tot ţinutul. Departe, paznicii caselor omului alb loveau toaca de lemn şi îşi strigau în întuneric. Şi, «ca în fiecare noapte, am văzut-o lângă mine. Nu mai zâmbea de data asta!... Focul chinului îmi ardea în piept şi ea îmi şopti cu compasiune, cu milă, încet cum fac femeile; alină durerea minţii mele; îşi aplecă faţa peste mine, faţa unei femei care pustieşte inimile şi amuţeşte raţiunea în

bărbaţi. Era cu totul a mea, şi nimeni n-o putea vedea nimeni dintre cei vii! Stelele luceau pe pieptul, prin părul ei plutitor. Eram copleşit de regret, de tandreţe, de păreri de rău. Matara dormea… Am dormit şi eu? Matara mă scutura de umăr, şi focul soarelui usca iarba, tufişurile, frunzele; Era ziuă. Fuioare de ceaţă albă atârnau printre ramurile copacilor.

Era noapte ori zi? N-am văzut iar nimic, până când l-am auzit pe Matara respirând precipitat, acolo unde zăcea culcat, şi-apoi am văzut-o în preajma casei. I-am văzut pe amândoi. Ieşiseră afară. Ea stătea pe-o bancă lângă zid şi ramuri împovărate cu flori se ridicau mult deasupra capului ei, îi atârnau peste păr. Avea o cutie în poală şi se alta în ea, numărându-şi averea de perle. Olandezul stătea. lângă ea privind; îi zâmbi; dinţii lui albi luceau; părul de deasupra buzei îi era ea două flăcări, răsucite. Era mare şi gras, şi vesel, şi fără teamă. Matara îndesă pulbere proaspătă din căuşul palmei, zgârie cremenea cu unghia degetului mare, şi-mi dădu mie puşca, Mie l’Am luat-o… O, soartă!

Îmi şopti în ureche, întins pe burtă: „Mă voi târî aproape şi apoi… să moară de mâna mea. Tu-l ocheşti pe porcul ăla gras, de-acolo. Lasă-l să mă vadă măturându-mi ruşinea de pe faţa pământului, şi apoi… eşti prietenul meu „ucide cu o lovitură sigură”. N-am spus nimic; n-aveam aer în piept nu era aer în lume. Matara dispăruse brusc de lângă mine. Iarba se mişcă. Apoi. un tufiş foşni. Ea ridică capul.

Am văzut-o! Cea c’are-mi consola nopţile fără somn, zilele obosite; tovarăşa anilor de chin! Am văzut-o! Se uită direct spre locul unde eram ghemuit. Era acolo cum o văzusem de ani de zile colindând credincioasă alături de mine. Privea cu ochi trişti şi-buzele-i zâmbeau; se uita la mine… Buzele zâmbitoare! Nu promisesem eu că nu va

muri?

Era departe şi eu o simţeam aproape. Atingerea ei mă mângâie, vocea ei murmură, şopti deasupra mea, în jurul meu; „Cine-ţi va fi tovarăş, cine te va consola dacă voi muri?” Am văzut o tufă de flori în stânga ei mişcându-se puţin… Matara era pregătit… Am strigat: „Întoarce-te 1”.

Ea sări în picioare; cutia căzu; pei lele i se scurseră la picioare. Corpolentul olandez de lângă ea roti ochi ameninţători „prin nemişcarea însoritǎ. Puşca mi se ridică la umăr. Îngenuncheasem şi eram ferm mai ferm decât copacii, stâncile, munţii. Dar în faţa ţevii lungi şi neclintite câmpurile, casă, pământul, cerul se balansară încolo şi-ncoace ca umbrele în pădure într-o zi cu vânt. Matara ţâşni din tufă; în faţa lui petalele florilor scuturate se-nvârtejiră în sus, ca stârnite de-o furtună. Am auzit-o ţipând; a-mi văzut-o aruncându-se cu braţele întinse în faţa omului alb. Era o femeie din neamul meu şi cu sânge nobil. Astfel sunt ele! I-am auzit ţipătul de durere şi frică şi totul încremeni! Ogoarele, casă, pământul, cerul rămaseră încremenite în timp ce Matara se aruncă asupra ei cu braţul ridicat. Am tras cocoşul, am văzut o scânteie, n-am auzit nimic; fumul îmi veni înapoi în faţă; l-am putut vedea pe Matara dându-se peste cap şi-apoi zăcând cu braţele depărtate la picioarele ei. Ha! O lovitură sigură! Soarele îmi căzu pe spinare mai rece ca apa unei cascade. Cei doi stăteau aplecaţi peste mort ca vrăjiţi de un descântec. I-am strigat: „Trăieşte şi nu uita!” Un timp m-am împleticit năuc printr-un întuneric rece.

În spatele meu erau strigăte puternice, zgomot de multe picioare alergând; oameni străini mă înconjurară, strigându-mi cuvinte de neînţeles în faţă, mă îmbrânciră, traseră de mine, mă sprijiniră… Stăteam în faţa corpolentului olandez; se holba de parcă şi-ar fi pierdut minţile. Voia. să ştie, vorbea grăbit, pomeni despre

recunoştinţă, îmi oferi hrană, adăpost, aur puse multe întrebări. I-am râs în faţă. I-am spus: „Sunt un călător din neamul korinchi din Perak, acolo, şi nu ştiu nimic despre cel mort. Treceam pe potecă când am auzit o împuşcătură. Oamenii dumitale fără minte s-au năpustit şi m-au târât aici”. Ridică braţele spre cer, se minună, nu putea crede, nu putea înţelege, vocifera în propria lui limbă! Ea îşi petrecuse braţele pe după gâtul lui şi se uita peste umăr la mine, cu ochi mari. Am zâmbit şi i-am susţinut privirea; am zâmbit şi am aşteptat să-i aud sunetul vocii. Omul alb o întrebă brusc: „Îl cunoşti?” Am ascultat toată fiinţa îmi era în auz! Ea se uită la mine lung, se uită la mine fără să clipească şi spuse tare, „Nu! Nu l-am văzut niciodată.”… Ce! Niciodată? Să fi uitat deja? Era posibil? Uitase deja după atâţia ani atâţia ani de rătăcire, de tovărăşie, de necazpri, de cuvinte tandre! Uitase deja!… M-am smuls din mâinile care mă ţineau şi am plecat fără un cuvânt… M-au lăsat să plec.

Eram obosit. Adormit oare? Îmi amintesc că mergeam pe un drum larg sub lumina limpede a stelelor; şi ţara aceea necunoscută părea atât de mare, câmpurile de orez atât de vaste, încât cum mă uitam în jur, capul începu să-mi vâjâie de frica de spaţiu. Apoi am văzut o pădure. Stelele vesele atârnau grele deasupra mea. Am lăsat drumul şi am intrat în pădure, care era foarte mohorâtă şi foarte tristă”.

Tonul lui Karain scăzuse din ce în ce mai mult, de parcă s-ar fi depărtat de noi, până când ultimele cuvinte răsunară slab, dar clar, ca strigate într-o zi calmă de la o foarte mare distanţă. Nu se mişca. Se uita fix peste capul nemişcat al lui Hollis, care se uita la el la fel de încremenit. Jackson se întoarse în profil şi, ţinând cotul pe masă, îşi umbri ochii cu palma. Şi eu continuam să-l privesc, surprins şi mişcat; mă uitam la omul acela, credincios unei

viziuni, înşelat de propriul vis, respins de propria iluzie, şi venind la noi, necredincioşii, pentru ajutor împotriva unui gând. Tăcerea era profundă; dar părea plină de fantome neauzite, de lucruri dureroase, întunecate şi mute, în a căror invizibilă prezenţă bătăile ferme, pulsatorii, ale celor două cronometre de corabie, marcând implacabil secundele după Greenwich, mi se părură un sprijin şi o uşurare. Karain privea împietrit în gol; şi. văzând figura lui rigidă, m-am gândit la hoinărelile lui, la acea obscură odisee de răzbunare, la toţi oamenii care rătăcesc printre iluzii, la iluziile tot atât de neîmpăcate ca oamenii; la iluziile credincioase care aduc bucurie, aduc necazuri, dau dureri, dau pace; la iluziile invincibile care pot face ca viaţa şi moartea să apară senine, însufleţitoare, chinuitoare ori dezonorante.

Un murmur se făcu auzit; vocea aceea de departe păru să vină în zbor, dintr-o lume de vis, în cercul luminos al lămpii din cabină. Karain vorbea:

„Am trăit în pădure.

Ea n-a mai venit. Niciodată! Nici măcar o dată! Am trăit singur. Uitase. Era bine. N-o voiam; nu voiam pe nimeni. Am găsit o casă părăsită într-un luminiş bătrân. Nimeni nu se apropia. Uneori auzeam în depărtare vocile oamenilor care treceau pe potecă. Am dormit. M-am odihnit; se găsea orez sălbatic, apă de la un pârâiaş limpede şi pace! În fiecare noapte stăteam singur la focuşorul meu din faţa colibei. Multe nopţi trecură peste capul meu.

Apoi, într-o seară, cum stăteam lângă foc după ce mâncasem, mă uitam în pământ şi începeam să-mi amintesc pe unde am hoinărit. Mi-am ridicat capul. N-auzisem un sunet, niciun foşnet, nici paşidar mi-am ridicat „capul.

Un bărbat venea spre mine, traversând micul

luminiş. Am aşteptat. Se apropie fără un cuvânt de salut şi se ghemui în lumina focului. Apoi îşi întoarse faţa spre mine. Era Matara. Se uită cu ardoare la mine, cu ochii lui mari şi cufundaţi în orbite. Noaptea era rece; căldura se scurse brusc clin foc, şi el se uita la mine. M-am ridicat şi am plecat de-acolo, lăsându-l lângă focul care nu dădea căldură.

Am mers toată noaptea, toată ziua următoare, şi seara am clădit un foc uriaş şi m-am aşezat să-l aştept. N-a venit în zarea Jocului. Îl auzeam în tufişuri, când aici, când colo, şoptind, şoptind. Am înţeles până la urmă mai auzisem cuvintele: «Eşti prietenul meu ucide cu o împuşcătură sigură.»

Am suportat cât am putut de mult, apoi am luat-o la goană, exact cum am luat-o la goană în noaptea aceasta clin adăpostul meu şi am fugit la voi. Am fugit, am fugit plângând ca un copil părăsit şi departe de casă. El alerga pe lângă mine, fără paşi, şoptind, şoptind invizibil, dar auzit. Am căutat oameni – voiam oameni în jurul meu! Oameni care nu muriseră! Şi iar am început să colindăm amândoi. Am căutat pericolul, violenţa şi moartea. Am luptat în războiul atjeh şi un popor viteaz se minună cât cutezanţa unui străin. Dar eram doi; el mă păzea de lovituri… De ce”? Voiam pace, nu viaţă. Şi nimeni nu-l putea vedea; nimeni nu ştia nu îndrăzneam să spun nimănui. Uneori mă părăsea, dar nu pentru multă vreme; apoi se întorcea şi şoptea ori mă privea. Inima-mi era sfâşiată de-o frică ciudată, dar nu puteam muri. Apoi l-am întâlnit pe bătrân.

L-aţi cunoscut cu toţii. Oamenii de aici îi ziceau vrăjitorul meu, servitorul meu şi purtătorul sabiei; dar mie mi-a fost tată, marnă, pavăză, refugiu şi pace. Când l-am întâlnit, se întorcea dintr-un pelerinaj, şi eu l-am auzit intonând rugăciunea de asfinţit. Plecase la locurile sfinte

cu fiul său, nevasta fiului şi un copil mic; la întoarcere, prin graţia celui Preaputernic, muriră cu toţii: cel în toată putercă, tânăra mamă, copilaşul muriră; şi bătrânul ajunse în ţara ltr singur. I-am spus totul. Pentru o vreme am trăit nedespărţiţi. Rostea pentru mine cuvinte de compasiune, de înţelepciune, de rugăciune. El ţinu departe de mine umbra celui-mort. I-am cerut o amuletă care să mă (iiui în siguranţă. Multă vreme refuză; dar. până la urmă, itu un oftat şi un zâmbet, mi-o dădu. Fără îndoială era slăbân peste un spirit mai puternic decât nelinişstea prietenului meu mort, şi am avut iarăşi pace; dar începusem să n-am astâmpăr, iubitor de vacarm şi pericole. Bătrânul nu mă părăsi o clipă. Călătorirăm împreună. Eram bine primiţi de cei mari; înţelepciunea lui şi curajul meu sunt încă vii acolo unde, o, oameni albi, puterea voastră a fost uitată! L-am slujit pe sultanul din Sula. Am luptat împotriva spaniolilor. Au fost victorii, înfrângeri, tristeţe, unge, lacrimi ale femeilor… Pentru ce…? Am plecat. Am cules rămăşiţele unui neam războinic şi am venit aici, să luptăm iar. Restul îl ştiţi. Sunt suveranul unui pământ cucerit, un iubitor de război şi pericol, un luptător şi un complotist. Dar bătrânul a murit şi eu sunt iar sclavul celui mort. E! nu mai e aici să alunge umbra acuzatoare să reducă la tăcere vocea fără viaţă! Puterea farmecelor sale a murit cu el. Şi mă copleşeşte frica, şi aud şoapta: «Ucide! ucide! ucide!»… N-am ucis oare destul…?”, i… Pentru prima, oară, în noaptea aceea, un rictus brusc de nebunie şi furie îi trecu peste faţă. Privirile lui rătăcitoare săgetară încoace şi-ncoio ca nişte păsări speriate într-o furtună cu trăsnete. Sări în picioare, strigând:

„Pe duhurile ce beau sânge; pe duhurile care strigă noaptea; pe toate spiritele furiei, nenorocului şi ale morţii, jur într-o zi voi lovi în fiecare inimă ce-mi iese în cale eu…!”

Părea atât de periculos, încât toţi trei săririm în picioare, şi, Hollis, cu dosul mâinii, mătură în zbor jungherul de pe masă. Cred că ara scos un strigăt comun cu toţii. A fost o. spaimă scurtă şi, înmomentul următor, era iar stăpân pe sine în scaunul lui, cu trei oameni albi în jur în atitudini. destul de caraghioase. Ne era puţin ruşine de propria ieşire. Jackson ridică jungherul şi, după ce-mi aruncă o privire întrebătoare, i-l dădu înapoi. Îl primi cu o înclinare demnă a capului şi-l înfipse în răsucelile sarongului, cu grija expresă de-a da armei o poziţie paşnică. Apoi ne privi, cu un zâmbet auster. Eram jenaţi şi ne mustram din ochi. Hollis stătea întors cu profilul spre masă, ţinându-şi bărbia în pumn, scrutându-l cu o linişte gânditoare. Am spus:

„Trebuie să rămâi împreună cu ai tăi. Au nevoie de tine. Şi mai e uitarea în viaţă. Chiar şi morţii încetează să mai vorbească cu timpul”.

„Sunt eu femeie, să uit ani lungi cât ai clipi de două ori din ochi?”, exclamă el cu indignare amară. Mă surprinse. Era uluitor. Pentru el propria viaţă mirajul acela crud al dragostei şi împăcării părea tot atât de reală, de netăgăduit, cum i-ar fi părut oricăruia dintre noi, sfânt., filosof ori nebun.

Hollis murmură:

„Nu-l linişteşti cu nişte platitudini”.

Karain mi se adresă mie:

„Tu ne cunoşti. Ai trăit printre noi. De ce? Nu putem şti; dar ne înţelegi necazurile şi grijile. Ai trăit cu poporul meu, înţelegi aspiraţiile şi spaimele noastre. Cu tine merg. În ţara ta, la poporul tău. La poporul tău, care trăieşte în necredinţă, pentru care ziua e zi şi noaptea e noapte nimic mai mult, pentru că voi înţelegeţi tot ce se vede şi dispreţuiţi în rest totul. În ţara ta fără credinţă, unde morţii nu vorbesc, unde fiecare om e înţelept şi singur, şi

împăcat!”

„Capitală descriere”, murmură Hollis, cu umbra unui zâmbet.

Karain îşi plecă capul:

„Pot munci din greu, pot lupta şi pot fi credincios, şopti el cu glas obosit, dar nu mă pot întoarce la cel care mă aşteaptă pe ţărm. Nu! Ia-mă cu tine… Şi, dacă nu, dă-mi ceva din puterea ta… a necredinţei tale… O amuletă!…”

Părea ajuns la capătul puterilor.

„Da, ia-l acasă, spuse Hollis, foarte încet, de parcă ar fi dezbătut singur. Asta ar fi o cale. Acolo fantomele sunt în societate şi le vorbesc amabil doamnelor şi domnilor, dar vor dispreţul o fiinţă umană simplă, cum e princiarul nostru prieten… Gol… Nud, aş putea spune. Îmi pare rău pentru el. Imposibil, desigur. Sfârşitul tuturor acestora va fi, continuă el, uitându-se în sus spre noi, sfârşitul va fi că-l va apuca amocul printre credincioşii lui supuşi şi va trimite *ad patres* o mulţime dintre ei, înainte ca aceştia să se hotărască să treacă peste propria loialitate şi să-i dea în cap”.

Am fost de acord. Consideram mai mult decât probabil că acesta va fi sfârşitul lui Karain. Era limpede că fusese urmărit de obsesia lui până la capătul răbdării omeneşti şi mai era nevoie de foarte puţin ca să-l facă să devieze. spre forma de nebunie specifică rasei sale. Răgazul pe care-l avusese cât trăise bătrânul făcuse insuportabilă întoarcerea coşmarului. Asta era limpede.

Îşi ridică brusc capul; ne imaginasem pentru o clipă că ar fi aţipit.

„Daţi-mi protecţia voastră ori puterea voastră! strigă el. Un farmec… o armă!”

Îi căzu iar bărbia în piept. Ne uitarăm la el, apoi unul la altul, cu un respect suspicios în priviri, ca nişte oameni care au căzut pe neaşteptate la locul unui misterios

dezastru. Se dădea cu totul pe mâinile noastre; încredinţa inimilor noastre erorile şi calvarul său, viaţa şi pacea sa: şi noi nu ştiam ce să facem cu problema asta căzută ca din întunericul nopţii. Noi, trei oameni albi, uitându-ne la malaezul acela, nu puteam găsi niciunul un cuvânt potrivit dacă exista cumva vreun cuvânt să poată rezolva alea problemă. Cugetam şi ne durea inima. Ne simţeam de parcă am fi fost convocaţi noi trei la Porţile Infernului să judecăm, să decidem soarta unui hoinar apărut brusc dintr-o lume de soare şi iluzii.

„Dumnezeule mare, se pare că are o imagine grozavă despre puterea noastră”, şopti Hollis, neputincios. Apoi dimni iar liniştea, clipocitul uşor al apei, ticăitul egal al donometrelor. Jackson, cu braţele goale încrucişate, se’s» rijini cu umerii de căpriorii cabinei. Îşi încovoia capul sub grinda punţii; barba lui blondă se desfăşura măreaţă piste piept; părea uriaş, neputincios şi blând. Era ceva lugubru în atmosfera cabinei; aerul părea să se încarce cel de fiorul crud al neputinţei, cu furia nemiloasă a egoismului ce se împotriveşte formei incomprehensibile a mei dureri neavenite. N-aveam idee ce era de făcut; începeam să simţim amarnic nevoia de a ne descotorosi de el.

Hollis cugetă, murmură brusc cu un râs scurt: „Putere… Protecţie… Amuletă”. Se lăsă să alunece de pe masă şi părăsi hruba fără să ne arunce o privire. Părea o dezertare jalnică. Jackson şi cu mine am schimbat priviri indignate. Îl puteam auzi scotocind în cabina lui cât un cuib de porumbel. Oare chiar se pregătea individul să se culce? Karain oftă. Era de neîndurat!

Apoi Hollis reapăru, ţinând cu ambele mâini o cutiuţ mică de piele. O puse cu grijă pe masă şi se uită la noi e un suspin prefăcut, crezurăm noi, ca şi cum dintr-un m³ tiv sau altul ar fi amuţit pentru moment, ori era nesigv dacă-i etic să scoată cutia. Dar, într-o clipă, înţelepciunt insolentă

şi infailibilă a tinereţii sale îi dădu curajul necesar. Spuse, în timp ce deschidea cutia cu o cheiţă foarl mică: „Daţi-vă osteneala să fiţi cât mai solemni cu pl ţintă, dragii mei”.

Probabil arătam doar surprinşi şi stupizi, căci ne arunc o privire peste umăr şi spuse furios:

„Nu-i nicio glumă; am de gând să fac ceva pentru e Fiţi solemni. S-o ia naiba!... Nu puteţi minţi puţin? Pentru un prieten!”

Karain nu părea să ne bage în seamă, dar când H011 ridică capacul cutiei, privirea lui zbură spre ea la 1 şi ale noastre. Căptuşeala de satin purpuriu a interiorul constitui un petec violent de culoare în atmosfera moh râtă; era ceva ce atrăgea atenţia ceva fascinant.

VI

Hollis se uită zâmbind în interiorul cutiei. Dăduse demult o raită acasă, prin Canalul Mânecii. Lipsise şi luni şi ne ajunsese iar tocmai la timp pentru această 1 timă expediţie. Nu văzusem niciodată cutia până acu Mâinile lui planară pe deasupra ei; şi ne vorbi cu iror dar fâţa îi deveni at U de serioasă, încât părea că foste un descântec teribil peste obiectele dinăuntru:

„Fiecare dintre noi, spunea el, eu pauze care erau ca cum mai impresionante decât cuvintele, fiecare dintre 1 trebuie să admiteţi, a fost obsedat de o femeie... şi... între prieteni... părăsit între timp... Ei... recunoaşteţi. Se opri. Karain se uita. Un uruit greoi se auzi sus: punte. Jackson spuse cu seriozitate: „Nu fi chiar aşa al naibii de cinic”. „Ah! Tu eşti fără pată, spuse Hollis trist. O să-nve în răstimp malaezul acesta a fost prietenul nostru...”

Repetă de câteva ori gânditor: „Prieten... malaez. Prieten, malaez”, de parcă ar fi cântărit cuvintele pe talere diferite, apoi continuă mai vioi:

u „Un individ de treabă un gentleman în felul lui. Nu putem, să zicem aşa, întoarce spatele convingerii şi

încrederii lui în noi. Malaezii aceştia sunt uşor de impresionat numai nervi», ştiţi oricum...” Se întoarse brusc spre mine: 4 „Tu îl ştii cel mai bine, spuse el, pe un ton normal. Crezi, că-i fanatic, vreau să zic habotnic în credinţa lui?”? Am îngăimat cu profundă uluire: „Nu cred, totuşi”.

„Ne bazăm pe faptul că se aseamănă. O imagine grazată”, murmură Hollis, enigmatic, întorcându-se spre cutie. Îşi strecură degetele înăuntru. Buzele lui Karain se deschiseră şi ochii îi străluceau. Ne uitarăm şi noi în cutie.

Erau acolo câteva mosoare de bumbac, o cutie cu ace, Ijf bucată de pangifcă de mătase de un albastru închis; o fotografie înrămată, căreia Hollis îi aruncă o privire înainte de-a o pune pe masă cu faţa în jos. Portretul unei (bte, am putut vedea. Erau acolo, printre alte mărunţişuri, în bucheţel de flori, o mănuşă mică albă cu mulţi nasturi, în pachet subţire de scrisori legate cu grijă. Amuletele Btiului alb! Farmece şi talismane. Farmece care-l un pe (rumul drept, care îl abat pe căi încurcate, care au putede-a face un tânăr să ofteze şi pe un bătrân să zâmbească. Lucruri care au puterea să asigure vise fericite, uindu. îi de regret; care înmoaie inimi tari şi pot căli una j-ilându până la tăria oţelului. Daruri ale cerului obiecte amânteşti...

şij Hollis scotoci prin cutie.

Şi îmi păru, în acel moment de aşteptare, că mica car, nă a goeletei se umplea de o agitaţie invizibilă şi vie 10. a unor respiraţii subtile. Toate fantomele cărate din (ceidentul lipsit de credinţă de oameni ce pretind că sunt tţelepţi şi singuri şi liniştiţi, toate duhurile fără casă ale slei lumi necredincioase apărură brusc în jurul figurii lui 1 ollis, aplecată peste cutie; toate umbrele exilate şi ferecătoare ale femeilor iubite; toate fantomele tandre şi umoase ale idealurilor amintite, uitate, preţuite, repuţi ale

toate duhurile abandonate şi mustrătoare ale prienilor admiraţi, crezuţi, traduşi, trădaţi, lăsaţi morţi pe drum toate acestea păreau să vină, din regiuni vitrege ale pământului, să se înghesuie în mohorâta cabină, de parcă aceasta ar fi fost un refugiu şi, în toată lumea necredincioasă, singurul loc al răzbunătoarei credinţe… Dură o secundă totul dispăru. Hollis era singur în faţa noastră, ţinând în mână ceva mic ce-i strălucea între degete. Apărea ca un fel de monedă.

„Ah! Uite-o”, spuse el.

O ridică în sus. Era o monedă de şase penny un şase penny jubiliar. Era aurită; avea o gaură făcută lângă zimţ. Hollis privi spre Karain.

„O amuletă pentru prietenul nostru, ne spuse el. Lucrul în sine are o putere mare banii, ştiţi şi imaginaţia lui e înfierbântată. Un vagabond loial; numai dacă puritanismul lui n-o să se ruşineze la semănarea cu…”

Nu scoteam o vorbă. Nu ştiam dacă trebuie să fim scandalizaţi, amuzaţi ori uşuraţi. Hollis înaintă spre Karain, care se ridică ca vrăj it şi apoi, ţinând moneda ridicată, vorbi în malaeză:

„Acesta e chipul Marii Regine şi cel mai puternic lucru pe care-l cunosc oamenii albi”, spuse el cu solemnitate.

Karain acoperi cu palma minerul jungherului în semn de respect, şi se zgâi la capul încoronat.

„Invincibila, Cucernica”, unurmură el.

„E mai puternică decât Suleiman cel înţelept, care comanda geniile, după cum ştii, spuse Hollis cu gravitate, Ţi-o voi da ţie”.

Ţinu moneda de şase penny în palmă şi, uitându-se gânditor la ea, spuse pentru noi în engleză:

„Mai comandă şi un spirit spiritul naţiunii ei; ut diavol necruţător, conştiincios, lipsit de scrupule, invin

cibil… care face mult bine, întâmplător… mult bine… uneori, şi nu se va sinchişi nici atâta în faţa unui duh stârni de un lucru atât de neînsemnat cum a fost împuşcături prietenului nostru. Nu fiţi atât de interzişi, băieţi. Ajutaţi-mă să-l fac să creadă. Totul depinde de asta”.

„Oamenii lui vor fi şocaţi”, am murmurat.

Hollis se uita fix la Karain, care era întruparea pur, a neliniştii încremenite. Stătea rigid, cu capul dat pe spate ochii d, se roteau teribili, strălucitori; nările dilatate fremătau.

„Ţineţi-vă bine, spuse Hollis în sfârşit, e băiat bun. 1. voi dărui ceva ce-mi va lipsi cu adevărat”.

Scoase panglica din cutie, zâmbi zeflemitor la ea, apoi cu o pereche de foarfeci decupao bucată din palma mănuşii.

Cusu moneda în pielea delicată, cusu pielea de panglică, legă capetele unul la celălalt. Lucra cu grabă. Karain se uita la degetele lui în tot acest timp.

„Aşa deci”, spuse, apoi păşi spre Karain. Se priviră de-aproape în ochi. Cei ai lui Karain aveau o căutătură pierdută, dar ai lui Hollis păreau să devină din ce în ce mai negri şi păreau autoritari şi dominatori. Constituiau un contrast violent unul nemişcat şi de culoareabronzului, celălalt de un alb orbitor şi ridicând braţele, muşchii puternici jucând uşor sub pielea ce strălucea ea satinul. Jackson se dădu mai aproape, cu aerul unuia ce-şi sprijină un prieten, la strâmtoare. Am spus grav, arătând spre Hollis:

„E tânăr, dar înţelept. Ai încredere în el!”

Karain aplecă capul. Hollis îi trecu cu fineţe pe după gât panglica de un albastru închis şi se dădu un pas înapoi.

„Uită şi găseşte-ţi liniştea!”, am strigat eu.

Karain păru să se trezească brusc dintr-un vis. Făcu „Ha!”, se scutură de parcă ar fi aruncat o povară. Se uită

în jur sigur de sine. Cineva de pe punte săltă capacul spiraiului şi un şuvoi de lumină căzu în cabină. Era dimineaţă deja.

„E vremea să urcăm pe punte”, spuse Jackson.

Soarele răsărise dincolo de coline şi umbrele lungiale acestora se întindeau departe, peste golf, în luminaţierlată. Aerul era limpede, pur şi rece. Am arătat spre linia curbă a nisipurilor galbene.

„Nu mai e acolo, i-am spus, apăsat, lui Karain. Nu te mai aşteaptă. A plecat pentru totdeauna”.

Un snop de raze calde şi strălucitoare săgetă apai golfului printre piscurile a doua coline, şi apa în jur răspândi ca vrăjită un joc orbitor de artificii.

„Nu! Nu mai e acolo, aşteptând, spuse Karain, după o privire lungă peste toată plaja. Nu-l aud, continuă el, rar. Nu!”

Se întoarse spre noi:

„A plecat din nou. Pentru totdeauna!” strigă el;

Noi aprobarăm viguros, de mai multe ori, şi fără nicio remuşcare, Problema cea mare era să-l impresionăm puternic, să-i sugerăm siguranţa absolută sfârşitul întregului necaz. Am făcut tot ce ne-a stat în putinţă; şi, sper că ne-am manifestat încrederea în amuleta lui Hollis deştul de convingător ca să împingem treaba dincolo de orice urmă de dubiu. Vocile noastre răsunau bucuroase în jurul lui, în aerul încremenit, şi deasupra capului său cerul transparent, pur, fără pată, îşi arcuia forma de un albastru, blând de la ţărm la ţărm şi peste golf, de parcă ar fi vryt să acopere apa, pământul şi omul în mângâierea luminii sale.

Ancora era ridicată, pânzele atârnau nemişcate şi vreo şase bărci mari puteau fi văzute înaintând de-a curmezişul golfului să ne remorcheze în larg. Vâslaşii din prima barcă ce se alinie lângă bord ridicară capetele şi-şi văzură suveranul printre noi. Un murmur de surpriză se

ridică apoi un strigăt de salut.

Ne părăsi şi păru imediat că păşeşte în splendoarea glorioasă a scenei sale, că se înfăşoară singur în iluzia succesului predestinat. Pentru un moment stătu drept, cu un picior peste pasarelă, o mână pe minerul jungherului, într-o poză marţială; eliberat de frica întunericului de-afară, îşi ţinea capul sus, plimba o privire senină peste petecul cucerit de pământ. Bărcile mai depărtate preluară strigătele de salut; urale puternice răsunară peste ape; colinele preluară ecoul şi părură să arunce înapoi, spre el, cuvinte ce-i urau viaţă lungă şi victorii.

Coborî într-o canoe şi, imediat ce se desprinse de scară, îl salutarăm de trei ori. Sunară slab şi banal după tumultul sălbatic al loialilor săi supuşi, dar ne-am dat silinţa cât am putut. Stătea în picioare în barcă, ridicase ambele braţe, apoi arătă spre infailibila amuletă. Izbucnirăm iar în urale, şi malaezii în bărcile lor se holbară cu totul derutaţi şi impresionaţi. Mă întreb ce credeau; ce credea el;… ce crede cititorul?

Ne mişcarăm încet la remorcă spre larg. L-am făcut acostând la ţărm şi privindu-ne de pe plajă. O fiinţă se apropie de el, cu umilinţă, dar direct nici pe departe ca o fantomă cu intenţii de reproş. Am putut vedea şi alţi oameni alergând spre el. Poate că i se simţise lipsa. În orice caz, se stârni o mare vânzoleală. Un grup se formă cu repeziciune în preajma lui, şi el porni de-a lungul nisipurilor, urmat de un cortege în creştere şi se aţinu aproape în pas cu goeleta. Prin ocheane puteam vedea panglica albastră la gâtul lui şi un petec alb pe pieptul brun. Golful se trezea. Fumul focurilor matinale se ridica în spirale uşoare peste capetele palmierilor; oameni se mişcau printre case; o turmă de bivoli galopă greoi pe o pajişte înverzită; siluetele fragile ale băietanilor, agitându-şi beţele, apărură negre şi săltăreţe în iarba înaltă; un şir

colorat de femei cu vase de bambus pe cap se mişca şerpuind de la izvor printr-un crâng rar din pomi de rod. Karain se opri în mijlocul oamenilor săi şi flutură braţul; apoi, detâşându-se din strălucitorul grup, păşi singur până la frontul valurilor şi flutură iar braţul. Goeleta ieşi în marea largă printre promontoriile abrupte ce închideau golful şi, în acea clipă, Karain dispăru din viaţa noastră pentru totdeauna.

Dar amintirile rămân. Câţiva ani după aceea l-am întâlnit pe Jackson în docuri. Era magnific ca de obicei. Capul lui era mult deasupra mulţimii. Barba îi era aurie; faţa roşie, ochii albaştri; avea o pălărie cenuşie cu boruri largi şi nu purta guler ori vestă; era ceva să-l vezi! Tocmai se întorsese. Intrase în port chiar în acea zi! Întâlnirea noastră produse un vârtej în fluxul uman. Oameni grăbiţi se izbeau de noi, apoi ne ocoleau, apoi se întorceau să arunce o privire acelui uriaş. Am încercat să comprimăm şapte ani. de viaţă în şapte exclamaţii; apoi, brusc relaxaţi, păşirăm potoliţi umăr lângă umăr, spunându-ne unul altuia noutăţile deja vechi. Jackson privea în jur, ca un om care încearcă să recunoască locul, apoi se opri în faţa vitrinei firmei Blând. Avusese totdeauna pasiune pentru armele de foc; aşa că se opri şi contemplă şirul de arme, perfect şi sever, aranjate în linie dincolo de geamurile cu rame negre. M-am oprit lângă el. Brusc spuse:

„Ţi-l aminteşti pe Karain?”

Am confirmat din cap.

„Vederea acestora mi-a amintit de el”, continuă, cu faţa aproape de vitrină… şi am putut vedea alt bărbat, puternic şi bărbos, scrutându-l de aproape dintre ţevile negre şi lustruite ce pot lecui de atâtea iluzii. „Da, îmi amintesc de el, continuă Jackson rar. Am văzut un ziar azi dimineaţă, iar se bat acolo. E sigur că-i amestecat. Ei, noroc să aibă, suflet chinuit! Ne-a lăsat atunci cu gura

căscată”.

Ne-am continuat drumul.

„Mă întreb dacă amuleta şi-a făcut efectul. Îţi aminteşti amuleta lui Hollis, desigur. Dacă da… n-a fost niciodată cheltuită o monedă de şase penny cu mai mult folos 1 Suflet sărman! Mă întreb dacă s-a descotorosit de prietenul acela al lui. Să sperăm… Ştii, uneori mă gândesc că…”

M-am oprit şi m-am uitat la el.

„Da… vreau să spun, dac-o fi adevărat, ştii… dacă i s-o fi întâmplat cu adevărat… Ce crezi?”

„Dragul meu prieten, am strigat, ai lipsit prea multă vreme de-acasă. Ce întrebare! Uită-te doar în jur la toate astea”.

O strălucire lichidă de soare străpunse dinspre apus şi se stinse între două şiruri lungi de ziduri; apoi confuzia t’cântă de acoperişuri, hornuri, litere aurii ce se lăfăiau pe faţadele caselor, lucirea întunecată a ferestrelor rămaseră resemnate şi triste sub înserarea ce se lăsa. Strada, pe toată lungimea ei, adâncă şi îngustă ca un coridor, era plină de o agitaţie sumbră şi neîncetată. Urechile ne vuiau de un târşâit impetuos, o răpăială de paşi repezi şi o rumoare de fond rumoare vastă, vagă, pulsatorie, ca o respiraţie gâfâită, inimi care bat, voci epuizate. Ochi nenumăraţi se uitau drept înainte, picioare se mişcau grăbite, feţe goale curgeau râu, braţe pendulau. Deasupra a toate acestea o dungă îngustă şi zdrenţuită de cer ceţos se încolăcea printre acoperişurile înalte, extinsă şi nemişcată, ca o flamură murdară desfăşurându-se peste deruta unei gloate.

„Da-a-a-a”, spuse Jackson gânditor.

Roţile mari ale cupeelor se învârteau încet aproape de bordura trotuarelor; un tânăr cu faţa palidă defila, copleşit de oboseală, alături de bastonul său, cu aripile

negre ale hainei fluturându-i uşor aproape de călcâie; cai tropăiau discret, pe pavajul unsuros, scuturând din cap. Două fete tinere trecură, discutând aprins şi cu ochii strălucind; un bătrânel pedant păşea ţanţoş şi roşu la faţă, mângâind o mustaţă albă; şi un şir de panouri galbene cu litere albastre pe ele se apropiară de noi încet, clătinându-se la înălţime unul după altul ca rămăşiţele unui naufragiu bizar, în derivă, peste un fluviu de pălării.

Da-a-a", repetă Jackson. Ochii lui albaştri şi limpezi priviră în jur, dispreţuitori, amuzaţi şi severi, ca ochii unui copil. Un şir stângaci de omnibuze roşii, galbene şi verzi înaintau legănându-se monstruoase şi ţipătoare; doi copii zdrenţăroşi trecură strada în fugă; un ghem. de oameni murdari, cu legături roşii în jurul gâturilor go-le, treceau clătinându-se şi vorbind obscenităţi; un bătrân în zdrenţe cu o expresie disperată striga deşănţat în noroi numele unui ziar; în timp ce în depărtare, între capetele pendulânde ale cailor, lucirile mate ale hamurilor, talmeş-balmeşul de plancarde şi acoperişuri de trăsuri, puturăm vedea un poliţist, în negru, şi cu cască, întinzând un braţ rigid la intersecţia străzilor.

„Da, o văd, spuse Jackson încet, privind lumea. E acolo; gâfâie, curge, se rostogoleşte; e puternică şi vie; te striveşte dacă nu eşti atent; dar spânzurat să fiu dacă nu *e* tot atât de reală pentru mine ca... cealaltă... să zicem, povestea lui Karain".

Eu cred, mai mult ca sigur, că a fost plecat prea multă vreme de-acasă.

O POVESTE ROMANTICĂ GASPAR RUIZ

I

Un război revoluţionar scoate multe personaje ciudate din obscuritatea care e mediul comun al vieţilor modeste într-o societate lipsită de perturbaţii.

Anumite individualităţi cresc în faimă prin viciile şi

virtuţile lor sau doar prin acţiunile lor, care pot avea o momentană importanţă; apoi cad în uitare. Singure numele câtorva comandanţi supravieţuiesc încheierii conflictului armat şi sunt în continuare păstrate în istorie; astfel că, dispărând din memoria vie a oamenilor, ei continuă să existe în cărţi.

Numele generalului Şantierra obţinuse acea rece imortalitate conferită de cerneală şi hârtie. Era un sud-american de familie bună şi cărţile publicate în timpul vieţii sale îl enumerau printre eliberatorii acelui continent de sub regimul opresiv al Spaniei.

Înfruntarea aceea lungă, prin care o parte urmărea independenţa, şi cealaltă dominaţia, dezvoltă în cursul anilor şi în vicisitudinile schimbătorilor sorţi înverşunarea şi cruzimea unei lupte pe viaţă şi pe moarte. Toate sentimentele de milă şi compasiune dispăruseră, amplificându-se ura politică. Şi, cum se întâmpla în războaie, masa poporului, care avea cel mai puţin de câştigat din această afacere, suferi cel mai mult în anonimele ei persoane şi umilele lor avuturi.

Generalul Şantierra îşi începuse serviciul ca locotenent în armata patriotică, adunată şi comandată de faimosul San Martin, mai târziu cuceritor al Limei şi eliberator al Perú-ului. O mare bătălie tocmai avusese loc pe malurile râului BioBio. Printre prizonierii făcuţi din rândurile trupelor regaliste puse pe fugă era un soldat care se numea Gaspar Ruiz. Constituţia lui puternică şi capul mare atraseră imediat atenţia printre tovarăşii lui de captivitate. Personalitatea omului era de neconfundat. Câteva luni înainte fusese dat dispărut din rândurile trupelor republicane, după una din multele hărţuieli care precedaseră marea bătălie. Şi-acum, capturat cu arma în mână printre regal işti. nu se putea aştepta la altă soartă decât să fie împuşcat ca dezertor.

Cu toate acestea, Gaspar Ruiz nu era un dezertor; mintea lui nu era nici măcar atât de vioaie încât să-i dea o imagine distinctă asupra avantajelor ori primejdiilor unei trădări. De ce să schimbe părţile? Fusese într-adevăr luat prizonier, suferise maltratări şi multe privaţiuni. Niciuna dintre părţi nu arăta prea multă blândeţe adversarilor. Venise apoi o zi când li s-a ordonat, lui şi altor rebeli capturaţi, să mărşăluiască în primul rând, al trupelor regale. I se pusese în mână o muschetă. O luase. Mărşăluise. Nu voia să fie ucis în circumstanţe de-o deosebită atrocitate, pentru că refuza să mărşăluiască. Nu înţelegea eroismul, dar avusese în intenţie să arunce muscheta la prima ocazie. În vremea aceasta continuase s-o încarce şi să tragă, de frica de a nu se trezi cu creierii împrăştiaţi, la primul semn de nesupunere, de mâna vreunui subofiţer al regelui Spaniei. Încercase să-i expună aceste elementare consideraţii sergentului de garda căruia îi fusese dat în seamă împreună cu alţi douăzeci de dezertori, condamnaţi, în mod sumar, să fie împuşcaţi.

Erau în careul fortului din spatele bateriilor care ţineau în apărare radele portului Valparaiso. Ofiţerul citise lista fără să asculte protestele sale. Soarta-i era pecetluită; mâinile-i erau legate foarte strâns la spate; trupul îl durea peste tot în urma numeroaselor lovituri cu bastoane şi paturi de muschetă care-l îmboldiseră pe durerosul drum de la locul capturării la porţile fortului. Aceasta fusese singura formă de atenţie sistematică de care se bucuraseră prizonierii din partea escortei lor, în timpul călătoriei de patru zile printr-o zonă săracă în apă a ţării. La traversarea rarelor pâraie li se permitea să-şi astâmpere setea lipăind grăbiţi ca nişte câini. Seara, câteva resturi de carne erau aruncate în mijlocul lor, în timp ce cădeau frânţi pe pământul pietros al locului de popas.

Cum stătea în curtea conacului dimineaţa, devreme,

după ce fusese minat din urmă toată noaptea, gâtul lui Gaspar Ruiz era iască şi-şi simţea limba foarte mare şi uscată în gură.

Pe lângă faptul că-i era foarte sete, Gaspar Ruiz era ros de un sentiment de apatică mânie, pe care nu şi-o putea exprima prea bine, pentru că vigoarea spiritului nu era nici pe departe pe măsura puterii trupului său.

Ceilalţi prizonieri din grupul condamnaţilor îşi ţineau capetele plecate, privind încăpăţânaţi în pământ. Dar Gaspar Ruiz continua să repete: „De ce aş fi dezertat la regalişti? De ce aş fi dezertat? Spune-mi, Esteban!” Se adresa sergentului, care se întâmpla să fie din aceeaşi regiune cu el. Dar sergentul, după ce ridică o dată din umerii lui slăbănogi, nu mai dădu nicio atenţie vocii groase ce murmura în spatele lui. Era, într-adevăr, ciudat ca Gaspar Ruiz să dezerteze. Ai lui aveau o poziţie prea umilă ca să simtă cu adevărat dezavantajele uneia sau alteia dintre guvernări. Nu exista niciun motiv pentru care Gaspar Ruiz să sprijine personal domnia regelui Spaniei. Nici să se străduiască prea tare pentru dărâmarea ei. Se alăturase partidei Independenţei într-un mod extrem de rezonabil şi de natural. O mână de patrioţi apăruse într-o dimineaţă devreme, înconjurând ferma tatălui său, ţintind câinii de pază şi hăcuind o vacă grasă, totul cât ai clipi din ochi, cu strigăte de *Viva la Liberdad*! Ofiţerul lor trăsese un discurs despre libertate cu entuziasm şi elocvenţă, după un somn lung şi împrospător. Seara, când plecaseră, luând cu ei cei mai buni cai ai lui Ruiz-tatăl, ca să-şi înlocuiască animalele schilodite, Gaspar Ruiz o ştersese cu ei, fiind invitat la asta cu multă hotărâre de către elocventul ofiţer.

Scurt timp după aceea, un detaşament de trupe regaliste, venit să pacifice regiunea, arsese ferma, luase caii şi vitele rămase şi, văduvindu-i astfel pe bătrârd de toate bunurile lumeşti, îi lăsase şezând sub un tufiş, ca să

se bucure de inestimabilele daruri ale vieţii.

II

Gaspar Ruiz, condamnat la moarte ca dezertor, nu se gândea nici la ţinuturile natale, nici la părinţii săi, pentru care fusese un fiu bun prin natura blajină a firii sale şi marea putere a braţelor. Avantajul practic al acesteia din urmă fusese deşi mai mare preţ pentru tatăl său datorită caracterului său ascultător. Gaspar Ruiz avusese un suflet supus.

Dar acesta era răvăşit acum de un fel de revoltă surdă, izvorâtă din aversiunea de-a muri ca un trădător. El nu era un trădător. Îi spuse iar sergentului:

Ştii că n-am dezertat, Esteban. Ştii c-am rămas în spate, printre copaci, împreună cu alţi trei, ca să reţinem inamicul, în timp ce detaşamentul fugea de-a binelea!

Locotenentul Şantierra, cu puţin mai mult decât un băieţandru pe atunci şi încă neobişnuit cu imbecilităţile sângeroase ale stării de război, se aţinuse pe-aproape, parcă fascinat de imaginea acestor oameni ce urmau să fie împuşcaţi numaidecât –, ca un exemplu” după cum se exprimase *Commandanle*.

Sergentul, fără a catadicsi să-i arunce prizonierului o privire, i se adresă tânărului ofiţer cu un zâmbet superior:

Nici zece oameni n-ar fi putut să-l ia prizonier, *miteniente*. Mai mult ceilalţi trei şi-au ajuns detaşamentul după ce s-a întunecat. De ce el, nerănit şi mai puternic decât toţi ceilalţi, n-a făcut la fel?

Puterea mea nu înseamnă nimic împotriva unui om călare şi cu un lasou, protestă Gaspar Ruiz cu zel. M-a târşâit în urma calului o jumătate de milă.

La acest excelent argument sergentul nu făcu decât să râdă dispreţuitor. Tânărul ofiţer se grăbi după *Commandanle*.

În acest moment apăru adjutantul garnizoanei. Era

un om crud şi uscat, într-o uniformă neglijentă. Vocea lui guturală ieşea dintr-o faţă galbenă, plată. Sergentul află de la el că cei condamnaţi nu vor fi împuşcaţi până la apusul soarelui. Voia să ştie ce e de făcut cu ei în acest interval.

Adjutantul se uită sălbatic în jurul curţii şi, arătând cu degetul uşa unui pavilion de gardă ca o cazemată, ce primea lumină şi aer printr-o singură fereastră cu zăbrele grele, spuse: Vârâţi-i pe nemernici acolo.

Strângând mai tare bastonul pe care-l purta în virtutea gradului său, sergentul execută acest ordin cu vioiciune şi cu zel. Îl lovi pe Gaspar Ruiz, ale cărui mişcări erau încete, peste cap şi peste umeri. Gaspar Ruiz stătu un moment nemişcat sub ploaia de lovituri, muşcându-şi buza gândifor, parcă absorbit de un perplex proces mental; apoi îi urmă pe ceilalţi fără grabă. Uşa fu închisă şi adjutantul luă cheia cu el.

Pe la amiază, căldura acelei încăperi joase şi boltite, înţesată până la sufocare, devenise insuportabilă. Prizonierii se înghesuiau spre fereastră, implorând gărzile pentru un strop de apă; dar soldaţii rămaseră tolăniţi în atitudini indolente, pe unde găsiseră un petec de umbră sub zici, în timp ce ostaşul de pază stătea rezemat cu spatele de uşă, fumând o ţigară, ridicând din când în când filosof din sprâncene. Gaspar Ruiz îşi făcuse loc spre fereastră cu o forţă irezistibilă. Pieptul lui încăpător avea nevoie de mai mult aer decât alţii; faţa lui mare, cu bărbia sprijinită pe pervaz şi lipită de gratii, părea să susţină toate celelalte feţe ce se înghesuiau, pentru o gură de aer. De la gemete imploratoare trecuseră la strigăte disperate, şi. urletele tumultuoase ale acelor oameni însetaţi îl obligară pe tânărul ofiţer ce tocmai traversa curtea să strige ca să se poată face auzit.

De ce nu le daţi apă prizonierilor?!

Cu un aer de surprinsă inocenţă, sergentul se scuză amintind că toţi. acei oameni erau condamnaţi să moară nu peste multe ore.

Locotenentul Şantierra bătu din picior:

Sunt condamnaţi la moarte, nu la tortură! strigă el. Daţi-le apă imediat!

Intimidaţi de figura lui furioasă, soldaţii începură să s-o ridice, şi ostaşul de pază luă poziţia de drepţi prezentând muscheta.

Dar când fură găsite câteva găleţi şi umplute din fântână, se constată că nu puteau fi trecute printre gratii, care erau fixate prea apropiat. La perspectiva de a-şi potoli setea, strigătele celor striviţi în lupta de-a ajunge lângă deschizătura ferestrei deveniră sfâşietoare. Iar când soldaţii care ridicaseră găleţile spre fereastră le lăsară jos, neputincioşi, urletul de dezamăgire fu încă şi mai îngrozitor.

Soldaţii nu erau echipaţi cu gamele. Fu găsită o căniţă mică de tablă, dar apropierea ei de deschizătură „produse o asemenea agitaţie, asemenea urlete de mânie şi durere în masa vagă de membre de dincolo de feţele strivite de la fereastră, încât locotenentul Şantierra strigă în grabă:

Nu, nu, trebuie să deschizi uşa, sergent!

Sergentul, ridicând din umeri, spuse că n-avea dreptul să deschidă uşa, chiar dacă ar fi avut cheia. Dar nu o avea. O păstra adjutantul garnizoanei. Acei oameni creau probleme inutile, din moment ce urmau oricum să moară la apusul soarelui. De ce nu fuseseră împuşcaţi pe loc, încă de dimineaţa, nu putea să înţeleagă.

Locotenentul Şantierra stătea înadins cu spatele la fereastră. De fapt, la intervenţia lui amânase *Commandante* execuţia. Această favoare îi fusese îndeplinită din consideraţie pentru distinsa lui familie şi

înalta poziţie a tatălui său printre, şefii partidului republican. Locotenentul Şantierra credea că generalul va vizita fortul cândva, după-amiază, şi spera cu candoare că nevinovata lui intervenţie îl va convinge pe bărbatul acela sever să ierte cel puţin o parte dintre acei criminali. Schimbându-şi sentimentele, intervenţia lui i se părea acum ca un amestec vinovat şi zadarnic. I se părea evident că generalul nici n-ar fi consimţit să-i asculte cererea. Nu-i va putea salva nicicum pe acei oameni şi se făcuse doar responsabil de suferinţele ce s-au adăugat la cruzimea sorţii lor.

Atunci du-te imediat şi adu cheia de la adjutant, spuse locotenentul Şantierra.

Sergentul clătină din cap cu un fel de zâmbet sfios, în timp ce trăgea cu coada ochiului la faţa lui Gaspar R'Uiz, încremenită şi tăcută, aţintindu-l printre gratii de la bâza mormanului de feţe trase, strâmbe, urlând.

Înălţimea sa adjutantul de Piaza, explică murmurând sergentul, îşi făcea siesta; şi chş presupunând că lui, sergentului, i se va permite să intre la adjutant, singurul rezultat la care se putea aştepta era să fie biciuit până-i va ieşi sufletul pentru îndrăzneala de-a fi deranjat repausul înălţimii sale. Făcu o mişcare dezapi-obatoare cu braţele şi rămase încremenit, privind cu modestie în jos spre degetele brune ale picioarelor.

Locotenentul Şantierra îi aruncă o privire indignată, dar ezită. Frumoasa lui faţă ovală, catifelată ca a unei fete, roşi de ruşinea propriei neputinţe. Natura acesteia îi umilea spiritul. Buza de sus, fără tuleie, îi tremură; părea pe punctul de-a izbucni fie într-un acces de mânie, fie în lacrimi de consternare.

Cincizeci de ani mai târziu, generalul Şantierra, venerabil erou al vremurilor revoluţiei, îşi mai putea încă bine aminti sentimentele tânărului locotenent. De când

renunţase cu totul la călărie şi îi era greu să se plimbe pe jos, dincolo de limitele grădinii sale, cea mai mare plăcere a generalului era să primească în casa lui ofiţerii vaselor de război străine ce vizitau portul. Avea o preferinţă pentru englezi, ca pentru nişte vechi tovarăşi de arme. Marinari englezi de toate gradele îi acceptau ospitalitatea cu curiozitate, pentru că îl cunoscuse pe lord Cochrane şi luase parte escadronul patrioţilor fiind comandat pe mare de acel marinar fără seamăn la operaţiile de izolare şi blocare dinainte de Callao, un episod de glorie pură în luptele din timpul războiului de Independenţă şi de onoare veşnică în tradiţia de luptă a englezilor. Era un bun cunoscător de limbi străine acest străvechi supravieţuitor al armatelor eliberatoare. Şiretlicul de a-şi netezi barba lungă şi albă de câte ori nu găsea un cuvânt franţuzesc ieri englezesc conferea un aer de lejeră demnitate tonului amintirilor sale.

Da, prieteni, obişnuia el să spună oaspeţilor săi, la ce v-aţi fi aşteptat? Eram un tânăr de şaptesprezece primăveri, fără experienţă şi datorându-mi gradul numai gloriosului patriotism al tatălui meu, Dumnezeu să-i odihnească sufletul. Am suferit o imensă umilire nu atât din cauza nesupunerii acelui subaltern care, de fapt, răspundea de prizonieri, cât pentru că, puşti cum eram, n-am îndrăznit să mă duc eu însumi la adjutant după cheie. Îi simţisem, înainte, limba aspră şi tăioasă. Fiind un tip destul de banal, fără niciun merit în afara sălbaticii lui îndrăzneli, m-a făcut să-i simt dispreţul şi antipatia încă din prima zi când m-am alăturat batalionului din garnizoana fortului. Doar cu două săptămâni înainte 1 L-aş fi înfruntat cu sabia în mână, dar mă făceam mic sub ironia brutală a batjocurii sale.

Nu-mi amintesc să mă mai fi simţit atât de mizerabil în toată viaţa mea până atunci ori de-atunci încoace.

Chinul sensibilităţii mele era atât de mare, că aş fi vrut ca sergentul să-mi cadă mort la picioare, şi idioţii de soldaţi ce se zgâiau la mine să se transforme în cadavre; şi chiar şi pe acei nenorociţi pentru care intervenţiile mele obţinuseră o amânare i-aş fi vrut morţi, pentru că nu-i puteam privi fără să-mi fie ruşine. O dogoare pestilenţială ca o adiere din iad izvora din acel loc întunecos în care erau sechestraţi. Cei de la fereastră care auziseră ce se petrece mă provocară în disperare: unul dintre ei, ieşit deja din minţi, fără îndoială, nu mai contenea să-mi ceară, ca o morişcă, să le ordon soldaţilor să tragă prin fereastră. Debitul lui anormal făcu să mi se oprească inima. Şi picioarele îmi erau ca de plumb. Nu era niciun ofiţer superior la care să pot apela. Nu aveam nici măcar forţa de a pleca pur şi simplu de-acolo.

Amuţit, din cauza milei, stăteam cu spatele la fereastră. Nu trebuie să vă închipuiţi că toate acestea au durat multă vreme. Cât de mult au putut dura? Un minut? Dacă socoteai după suferinţa mentală, a fost cât o sută de ani; un interval mai lung decât toată viaţa mea de până atunci. Ny, desigur, nu putuse fi nici măcar un minut. Strigătele răguşite ale acelor mizerabili nenorociţi secară în gâtlejele lor uscate, şi atunci brusc vorbi o voce, o voce adâncă, murmurând calm. Îmi cerea să mă întorc cu faţa.

Vocea aceea, *señor es*, venea de la faţa lui Gaspar Ruiz. Din corpul lui nu puteam vedea nimic. Câţiva dintre tovarăşii de captivitate i se căţăraseră în spinare. Îi ţinea sus. Ochii lui clipeau fără să mă privească. Atât şi. mişcarea din buze era tot ce părea în stare să facă, astfel împovărat. Şi când m-am întors, capul acesta, care părea să aibă dimensiuni supraumane, sprijinit cu bărbia pe pervaz sub o multitudine de alte capete, mă întrebă dacă voiam cu adevărat să astâmpăr setea captivilor.

Am spus „Da, da!” şi m-am apropiat ceva mai mult de

fereastră. Eram ca un copil şi nu ştiam ce urma să se întâmple. Eram nerăbdător să fiu consolat în neajutorarea şi remuşcările mele.

„Aveţi autoritatea, *señor ţeniente*, să-mi dezlegaţi mâinile din legături?”, mă întrebă capul lui Gaspar Ruiz.

Trăsăturile lui nu exprimau nelinişte ori speranţă; pleoapele lui grele clipiră peste ochii ce priveau dincolo de mine, în spaţiul curţii.

Ca într-un vis rău, am vorbit bâlbâindu-mă: „Ce vrei să zici? Şi cum aş putea ajunge la legăturile tale?” „Să-ncerc să văd ce pot face”, spuse el; şi-atunci capul acela mare, cu privire fixă, se mişcă, în sfârşit, şi toate acele feţe sălbatice, îngrămădite în fereastră, dispărură, prăbuşindu-se brusc. Se descotorosise de povară cu o singură mişcare, atât de puternic era.

Şi nu numai că se scutură, dar se desprinse din îmbulzeală şi dispăru. Pentru moment nu mai putea fi văzut nici măcar unul la fereastră. Se răsucise, lovind cu capul, făcându-şi loc cu umerii, în singurul mod în care putea, având mâinile legate la spate.

Până la urmă, venind cu spatele spre deschizătură, îşi împinse spre mine printre gratii încheieturile mâinilor, cetluite cu multe bucle de frânghie. Mâinile lui foarte încordate, cu vene răsucite, păreau enorme şi stângace. I-am văzut spatele încovoiat. Era foarte larg. Vocea lui era ca murmurul unui taur.

„Tăiaţi, *señor teniente*. Tăiaţi!”

Mi-am scos sabia, sabia mea cea nouă şi netocită, care nu fusese folosită încă, şi am tăiat numeroasele bucle ale frânghiei ascunse. Am făcut asta fără să ştiu de ce şi pentru ce; aşa mi-a dictat încrederea în acest om. Sergentul păru că vrea să scoată un strigăt, dar uimirea îl văduvise de voce şi rămăsese cu gura căscată, ca lovit de-o bruscă imbecilitate.

Mi-am băgat sabia în teacă şi m-am întors spre soldaţi. Un aer de aşteptare înfricoşată înlocuise obişnuita lor indolenţă apatică. Am auzit vocea lui Gaspar Ruiz strigând înăuntru, dar n-am putut distinge bine cuvintele. Presupun că, văzându-l cu mâinile libere, ceilalţi simţiră dublu influenţa puterii sale: mă refer la influenţa spirituală care, pentru oamenii simpli, se adaugă unei puteri fizice excepţionale. De fapt, nu aveau de ce să se teamă de el mai mult decât înainte, ţinând cont de starea de amorţeală a braţelor şi mâinilor, care mai durează un timp.

Sergentul îşi recăpătase capacitatea de-a vorbi. „Pe tot i sfinţii, strigă el, trebuie să aducem un cavalerist cu lasoul, Cel Scl-” 1 imobilizeze iar, dacă e să fie dus la locul execuţiei! Nimic altceva decât un *enlazador* pe un cal bun nu l-ar putea domoli. Înălţimea Voastră a binevoit să în Cei un lucru nebunesc!”

N-aveam ce să spun. Eram eu însumi surprins şi simţeam o curiozitate copilărească să văd ce se va întâmpla. Dar sergentul, se gândea la greutatea de a-l avea sub control pe Gaspar Ruiz când va veni momentul de a da un exemplu.

„Ori, probabil, insistă sergentul supărat, vom fi obligaţi să-l împuşcăm când se va năpusti pe uşă, imediat ce-o vom deschide”. Urma să-şi manifeste în continuare îngrijorarea în privinţa bunei desfăşurări a execuţiei; dar se întrerupse cu o bruscă exclamaţie, înşfăcă o muschetă de la un soldat şi stătu atent, cu ochii pironiţi la fereastră.

IV

Gaspar Ruiz se căţărase pe pervaz şi se aşezase acolo, cu picioarele proptite în peretele gros şi cu genunchii uşor îndoiţi. Fereastra nu era destul de largă pentru lungimea picioarelor lui. Îmi dădea impresia, în sensibilitatea mea diminuată, că voia să ţină toată fereastra pentru sine. Părea că-şi caută o poziţie cât mai

confortabilă. Nimeni nu îndrăznea să se apropie de el acum, când ar fi putut Iovi cu mâinile.

„*Por Dios*! l-am auzit pe sergent murmurând lângă cotul meu. Îi voi trage un glonţ în cap acum şi-am scăpat de tot buclucul. E un condamnat”.

Şi atunci m-am uitat la el furios.

„Generalul n-a confirmat sentinţa”, am spus, deşi ştiam bine în adâncul inimii mele că aceste cuvinte nu înseamnă nimic. Sentinţa n-avea nevoie de confirmare. „N-ai voie să tragi în el decât dacă încearcă să evadeze”, am adăugat cu fermitate.

„Dar *sangre de Dios*! urlă sergentul ducându-şi muscheta la umăr. Evadează acum. Priviţi!”

Dar eu, de parcă Gaspar Ruiz m-ar fi vrăjit, i-am lovit de jos în sus muscheta, şi glonţul se pierdu undeva, peste acoperişuri. Sergentul îşi coborî arma cu ţeava spre pământ şi se holbă. Ar fi putut comanda soldaţilor să tragă, dar nu făcu asta. Şi dacă ar fi făcut-o, n-ar fi fost ascultat, cred, în acel moment.

Cu picioarele proptite în peretele gros şi cu mâinile păroase strângând gratia de fier, Gaspar stătea nemişcat. Părea o poziţie de aşteptare. Nimic nu se întâmplă o vreme. Apoi brusc ne dădurăm seama că îşi încordase spinarea încovoiată şi îşi contractase braţele. Buzele îi erau crispate într-un rânjet. Următorul lucru de care furăm conştienţi fu faptul că bara de fier forjat se îndoia treptat sub forţa apăsării sale. Soarele bătea în plin pe figura lui împietrită. Un şuvoi, de sudoare îi izvorî pe frunte. Privind bara cum se strâmbă am văzut puţin sânge mustind sub unghiile sale. Apoi o lăsă. Pentru un moment rămase chircit, cu capul atârnând, privind parcă somnolent în palmele mâinilor sale puternice. Părea să fi aţipit. Brusc se sprijini cu spatele de pervaz şi, punând tălpile picioarelor desculţe pe cealaltă bară de mijloc, o îndoi şi pe aceea, dar

în sens invers faţă de prima.

Aceasta-i era puterea care, în acea situaţie, îmi, potoli sentimentele dureroase. Şi omul părea să nu fi făcut nimic. În afara acelei schimbări de poziţie ca să-şi poată folosi picioarele, care ne făcuse pe toţi să tresărim prin iuţeala ei, amintirea mea e de imobilitate. Dar curbase barele despărţindu-le una de alta. Acum ar fi putut ieşi, dacă ar fi vrut; dar îşi lăsă picioarele să atârne înăuntru şi, uitându-se peste umăr, făcu semn soldaţilor: „Daţi-mi apa, spuse. Le voi da eu să bea”.

Fu ascultat. Pentru moment mă aşteptam ca om şi găleată să dispară, copleşiţi de bulucul nerăbdării; credeam că îl vor trage jos cu dinţii. Urmă o învălmăşeală, dar, ţinând găleata între genunchi, respinse atacul acelor nenorociţi prin simpla balansare a picioarelor. Ei dădeau înapoi la fiecare lovitură, ţipând de durere; şi soldaţii râdeau, zgâindu-se la fereastră.

Râdeau cu toţii, ţinându-se de şolduri, în afara sergentului care rămăsese posomorât şi întunecat. Se temea că prizonierii se vor căţăra şi vor încerca să fugă, ceea ce ar fi fost un prost exemplu. Dar nu era nicio primejdie de genul acesta. Stăteam eu însumi în faţa ferestrei cu sabia scoasă. Când au fost suficient domoliţi de puterea lui Gaspar Ruiz, veniră unul câte unul, întinzându-şi gâturile şi lipindu-şi buzele de marginea găleţii pe care puternicul bărbat o înclina spre ei dintre genunchi cu un extraordinar aer de caritate, blândeţe şi compasiune. Aerul acela binevoitor era desigur rezultatul grijii de a nu vărsa apa şi al poziţiei sale pe pervaz; căci, dacă unul din ei mai zăbovea cu buzele lipite de buza găleţii, după ce Gaspar Ruiz îi spusese „Ţi-ajunge”, nu mai era niciun fel de îndurare ori milă în brânciul care îl trimitea, gemând şi îndoindu-se, departe, înăuntrul celulei, unde urma să mai doboare doi sau trei înainte de a cădea

el însuşi. Veniră la el alţii, iarăşi şi iarăşi; păreau că au de gând să sece apa din fântână înainte de-a merge la moarte; dar soldaţii erau atât de amuzaţi de metoda sistematică a lui Gaspar Ruiz, încât cărau apa la fereastră cu entuziasm.

Când veni adjutantul, după ce-şi făcuse siesta, s-a lăsat cu tărăboi pe marginea afacerii, asta pot să v-o spun. Şi ce-a fost mai rău a fost că generalul pe care-l aşteptam n-a mai sosit la conac în ziua aceea.

Oaspeţii generalului Şantierra îşi exprimară unanim regretul că un bărbat de-o asemenea forţă şi răbdare n-a putut fi salvat.

N-a fost salvat de intervenţia mea, spuse generalul. Prizonierii au fost conduşi spre execuţie la o jumătate de oră înainte de apusul soarelui. Gaspar Ruiz, contrar temerilor sergentului, nu dădu niciun fel de bătaie de cap. N-a fost nevoie să fie adus un cavalerist cu un lasou ca să-l supună, ca şi cum ar fi fost un bivol sălbatic din ceimpo. Cred că s-a deplasat cu mâinile libere printre ceilalţi care erau legaţi. N-am văzut. N-am fost acolo. Am fost pus sub stare de arest pentru că m-am amestecat în problema pazei prizonierilor. În preajma amurgului, stând deprimat în camera mea, am auzit trei salve de arme. Credeam că nu voi mai auzi despre Gaspar Ruiz niciodată. Căzuse cu ceilalţi. Dar urma să mai auzim despre el, nicio grijă, deşi sergentul se lăuda că, în timp ce zăcea cu faţa în jos, dându-şi duhul ori fiind mort în maldăru11 de hoituri, îi crestase gâtul cu sabia. Făcuse asta, spunea, ca să fie sigur că scăpase lumea de un trădător primejdios.

Trebuie să vă mărturisesc, domnilor, că mă gândeam la bărbatul acela puternic cu un fel de gratitudine şi cu o anume admiraţie. Îşi folosise onorabil puterea. Nu existase, atunci, în sufletul lui, o violenţă pe măsura vigorii trupului.

V

Gaspar Ruiz, care putuse depărta cu uşurinţă gratiile grele ale temniţei, fu mânat cu ceilalţi la o grabnică execuţie. „Tot cartuşul îşi află culcuşul”, susţine proverbul. Meritul oricărui proverb constă în expresivitate şi în concizia expresiei. În luarea prin surprindere a minţii noastre îşi găsesc ele capacitatea de convingere. Cu alte cuvinte, suntem surprinşi şi convinşi prin şoc.

Ce ne surprinde e forma, nu substanţa. Proverbele sunt artă artă ieftină. Ca regulă generală, ele nu sunt adevărate: în afara cazului când se întâmplă să fie simple platitudini, ca de exemplu proverbul: „Mai bine mai puţin decât nimic”, ori: „Ce-i scăpat e bun scăpai”. Unele proverbe sunt simple imbecilităţi, altele sunt imorale. Cel izvorât din inima naivă a marelui popor rus, „Omul apasă trăgaciul, dar Dumnezeu duce glonţul”, e de o atrocitate pioasă şi într-un dezacord amar cu ideea acceptată a unui Dumnezeu îndurător. Ar fi o ocupaţie nedemnă pentru Păzitorul săracilor, nevinovaţilor şi al celor neajutoraţi să ducă glonţul, de exemplu, spre inima unui tată.

Gaspar Ruiz nu avea copii, nu avea nevastă, nu fusese niciodată îndrăgostit. Nici nu vorbise vreodată unei femei, în afară de mama lui şi bătrâna servitoare negresă, a cărei piele ridată avea culoarea cenuşie şi al cărei trup descărnat era îndoit de povara vârstei. Dacă câteva dintre gloanţele trase de la cincisprezece paşi fură destinate inimii lui, toate îşi greşiră culcuşul. Unul, totuşi, smulse o bucăţică din ureche şi altul o bucată din carnea umărului.

Un soare roşu şi neumbrit de niciun nor, coborând într-un ocean purpuriu, privea cu ochi de foc spre zidul enorm al Cordilierilor, demn martor al glorioasei lui extincţii. Dar e ele neconceput să fi văzut oamenii cât nişte furnici ocupaţi cu absurdul şi neînsemnatul proces de-a ucide ori muri pentru cauze care, dincolo de faptul că erau în general copilăreşti, erau şi atât de imperfect înţelese.

Lumină oricum spinările plutonului de execuţie şi feţele celor condamnaţi. Câţiva din aceştia căzuseră în genunchi, alţii rămăseseră în picioare, câţiva îşi feriră capul din direcţia ţevilor cumpănite ale muschetelor. Gaspar Ruiz, drept, cel mai zdravăn dintre toţi, îşi aplecă capul mare şi zburlit. Soarele îl orbea puţin şi se socotea deja un om mort.

Căzu la prima descărcare. A căzut pentru că se socotea mort. Lovi greoi pământul. Zguduitura căderii îl surprinse. „Nu sunt mort, se pare”, gândi în sinea lui, când auzi plutonul de execuţie reîncărcându-şi armele la comandă. Acesta fu momentul în care speranţa salvării se pogorî asupra lui pentru prima oară. Rămase lat, cu membrele ţepene, sub greutatea a doua trupuri ce-i căzuseră de-a curmezişul în spinare.

Când soldaţii ajunseră să tragă o a treia salvă în mormanele de cadavre ce mai mişcau vag, soarele dispăruse şi, aproape concomitent cu întunecarea oceanului, se lăsă şi amurgul peste coastele tinerei republici. Peste mohoreala şesurilor piscurile înzăpezite ale Cordilierilor rămăseseră luminoase şi purpurii încă multă vreme. Înainte de-a mărşălui înapoi, spre fort, soldaţii se aşezară să fumeze.

Numai sergentul, cu sabia în mână, dădea ocol mormanului de morţi. Era un om plin de compasiune şi pândea orice zvârcolire ori crispare a unui braţ, în miloasa idee de a-şi împlânta vârful lamei în orice trup care mai dădea dovadă de cea mai. mică urmă de viaţă. Dar niciunul din trupuri nu-i dădu ocazia să-şi manifeste această caritabilă intenţie. Niciun muşchi nu tresări în grămadă, nici măcar puternicii muşchi ai lui Gaspar Ruiz care, scăldat în sângele vecinilor şi simulând moartea, se străduia să pară mai lipsit de viaţă decât oricare dintre ei.

Zăcea cu faţa în jos. Sergentul îl recunoscu după

statură şi, fiind el însuşi un om foarte mărunt, se uită cu invidie şi dispreţ la sfârşitul unei puteri atât de mari. Îi displăcuse din prima clipă anume acest soldat. Îmboldit de-o obscură pornire, făcu o tăietură lungă peste gâtul lui Gaspar Ruiz, cu ideea vagă de-a se asigura de moartea acelui bărbat puternic, de parcă un fizic puternic ar fi fost mai capabil să reziste gloanţelor. Căci sergentul nu se îndoia că Gaspar Ruiz fusese străbătut de gloanţe prin mai multe locuri Apoi se depărtă şi, nu mult după aceea, mărşăluia cu oamenii lui, lăsând cadavrele în grija corbilor şi a vulturilor.

Gaspar Ruiz îşi stăpânise un strigăt, deşi i se păruse că îi fusese retezat capul cu o lovitură; şi când veni întunericul, dezbărându-se de morţi, a căror greutate îl ţintuise, se trase târâş peste câmp, în mâini şi genunchi. După ce bău adânc, ca o fiară rănită, dintr-un firicel de apă, îşi reluă poziţia verticală, se clătină buimac şi fără ţel „ca pierdut printre stelele nopţii senine. O căsuţă scundă păru să răsară din pământ înaintea lui. Se poticni în verandă şi lovi în uşă cu pumnul. Nu era nicio geană de lumină. Gaspar Ruiz ar fi crezut, probabil, că stăpânii o părăsiseră, cum se întâmplase cu multe alte case din împrejurimi, dacă n-ar fi fost blestemele de protest ce răspunseră bubuielilor sale. În halul lui de febră şi slăbiciune, strigătele furioase îi părură o „halucinaţie ce făcea parte din acea stare fatală şi ireală provocată de neaşteptata lui condamnare la moarte, de setea pe care o îndurase, de salvele trase în el de la cincisprezece paşi, de ceafa sa crestată cu o lovitură de sabie. „Deschideţi uşa! strigă el. Deschideţi uşa perftru numele lui Dumnezeu!”

O voce furioasă îi răspunse batjocoritor dinăuntru; „Intră, intră. Casa asta îţi aparţine. Tot pământul acesta îţi aparţine. Vino şi ia-l!”

„Pentru numele lui Dumnezeu”, murmură Gaspar

Ruiz.

„Pământul acesta nu vă aparţine în întregime vouă, patrioţilor?! ţipă vocea din cealaltă parte a uşii. Nu eşti un patriot?!”

Gaspar Ruiz nu ştia. „Sunt un om rănit”, spuse el apatic.

Înăuntru se aşternu tăcerea. Gaspar Ruiz îşi pierdu speranţa de a mai fi lăsat să intre şi se aşeză sub verandă, chiar în faţa uşii. Nu-i mai păsa deloc ce urma să se întâmple cu el. Toate simţurile păreau să-i fie concentrate în gât, unde simţea o durere cumplită. Indiferenţa faţă de propria soartă era reală.

Se crăpa de ziuă când se trezi din moţăiala dată de febră; uşa la care bătuse în întuneric era larg deschisă acum şi o fată, sprijinindu-se în ambele braţe, se apleca peste prag. Zăcând pe spate, se uita în sus la ea. Faţa ei era palidă şi ochii foarte întunecaţi; părul îi atârna negru ca abanosul pe lângă obrajii albi; buzele îi erau pline şi roşii. În urma ei văzu alt cap, cu păr lung şi cărunt, o faţă bătrână şi suptă şi o pereche de mâini neliniştit împreunate sub bărbie.

VI

Îi ştiam pe oamenii aceia din vedere, le spunea generalul Şantierra oaspeţilor săi invitaţi la masă. Vreau să zic pe cei la care Gaspar Ruiz găsise adăpost. Tatăl era un spaniol bătrân, un bogătaş ruinat de revoluţie. Pământurile sale, casa din oraş, banii, tot ce avusese pe lume îi fusese confiscat prin decret, căci era un duşman înverşunat al independenţei noastre. De la o poziţie de mare demnitate şi influenţă în Sfatul viceregelui, ajunsese mai puţin important decât propriii sclavi negri eliberaţi de glorioasa noastră revoluţie. N-avea nici măcar mijloacele să părăsească ţara, cum reuşiseră alţi spanioli să facă. Astfel se face că, rătăcind ruinat şi fără acoperământ şi

neavând niciun fel de povară decât propria viaţă ce-i fusese lăsată prin clemenţa guvernului provizoriu, se instalase pur şi simplu sub acel acoperiş spart de ţigle vechi. Era un loc singuratic. Nu părea să mai fi rămas nici măcar un câine pe lângă acea gospodărie. Dar deşi acoperişul avea găuri, de parcă o ghiulea sau două ar fi străbătut prin el, obloanele de lemn erau groase şi tot timpul închise bine.

Drumul meu mă ducea adesea prin faţa acelei mizerabile ferme. Călăream de la fort spre oraş aproape în fiecare seară, ca să suspin sub fereastra unei doamne de care eram îndrăgostit pe atunci. Cinci eşti tânăr, înţelegeţi… Era o bună patrioată, puteţi fi siguri de asta. *Căballerbs*, mă credeţi ori nu, sentimentele politice erau atât de acute în acele vremi, încât nu cred că m-aş fi putut lăsa fascinat de farmecele unei femei cu vederi regaliste…

Murmure de amuzată neîncredere în jurul întregii mese îl întrerupseră pe general; şi în timp ce acestea se prelungeau el îşi mângâie cu gravitate barba albă.

Señores, protestă el, un regalist era un monstru pentru sentimentele noastre exacerbate. Vă spun asta ca să nu fiu suspectat de cea mai mică slăbiciune pentru fiica acelui regalist bătrân. Mai mult, după cum ştiţi, sentimentele mele erau angajate în altă parte. Dar nu m-am putut abţine să n-o observ uneori, în rarele ocazii când stătea în verandă cu uşa deschisă.

Trebuie să ştiţi că acest regalist bătrân era nebun de-a binelea. Ghinioanele politice, ruina şi decăderea totală îi tulburaseră minţile. Ca să-şi arate dispreţul pentru ceea ce noi, patrioţii, puteam face, se prefăcuse că râde de pus cărie, de confiscarea pământurilor, de incendierea caselor şi de mizeria în care el şi femeile fuseseră târâţi. Acest obicei de-a râde pusese stăpânire pe el într-atât, încât începea să râdă şi să strige imediat ce dădea cu ochii de

un străin. Aceasta era forma sa de nebunie.

Desigur, ignoram gălăgia acelui nebun cu sentimentul de superioritate pe care succesul propriei cauze îl sădise în noi, americanii. Cred că îl dispreţuiam cu adevărat, pentru că era un castilian bătrân, spaniol din naştere şi regalist. Bineînţeles, nu erau motive să dispreţuieşti un om; dar de secole cei născuţi în Spania îşi arătaseră, dispreţul pentru noi, americanii, oameni de origine tot atât de bună ca ei, doar pentru faptul că eram ceea ce ei numeau colonişti. Fuseserăm ţinuţi la distanţă şi făcuţi să ne simţim inferioritatea în relaţiile sociale. Acum era rândul nostru. Eram îndreptăţiţi noi, patrioţii, să afişăm aceleaşi sentimente; iar eu, fiind un tânăr patriot, îl dispreţuiam pe acel bătrân spaniol şi, dispreţuindu-l, îi ignoram provocările, deşi îmi răneau sentimentele. Alţii, probabil, n-ar fi fost atât de toleranţi.

Începea totdeauna prin a răcni în gura mare: „Văd un patriot. Încă unul din aceia!”, mult înainte de-a ajunge eu în dreptul casei. Tonul înjurăturilor sale absurde, alternate cu hohote de râs, era uneori pătrunzător şi acut, alteori grav. Totul era o nebunie întreagă; dar găseam obligatoriu pentru demnitatea mea să-mi ţin calul la pas, fără să arunc o singură privire spre casă, de parcă strigătele jignitoare ale omului din verandă n-ar fi fost mai mult decât lătratul unei javre. Călăream totdeauna păstrând pe faţă o expresie de arogantă indiferenţă.

Ofeream o imagine impunătoare; dar aş fi făcut mai bine clacă mi-aş fi ţinut ochii deschişi. Un militar pe vreme de război nu trebuie să se considere niciodată în afara serviciului; mai ales dacă războiul e unul revoluţionar, când duşmanul nu e la uşă, ci chiar înăuntrul casei sale. În astfel de vremuri, focul acuzaţiilor ve hemente, decurgând din ură, trece peste limitele impuse de onoare şi umanitate, în cazul multor bărbaţi, şi peste cele ale

delicateţii şi fricii în cazul multor femei. Acestea din urmă, odată ce-şi leapădă timiditatea şi rezerva sexului, devin prin vivacitatea inteligenţei şi violenţa nemilosului resentiment mult mai periculoase decât atâţia uriaşi înarmaţi.

Vocea generalului se înălţă, dar mâna lui mare mângâie de două ori barba albă cu efectul unui calm venerabil.

Da, domnilor! Femeile sunt gata să se ridice pe culmile unei devoţiuni neatinse de noi, bărbaţii, ori să se cufunde în adâncurile unei degradări care uimeşte prejudecăţile noastre masculine. Vorbesc acum despre acele forţiei de excepţie, înţelegeţi…

Aici unul dintre oaspeţi menţionă că n-a întâlnit încă niciodată o femeie care să nu se dovedească excepţională în circumstanţe care îi încercau puternic sentimentele.

Acel gen de superioritate în temeritate pe care o au asupra noastră, concluzionă el, face din ele jumătatea cea mai interesantă a omenirii”.

Generalul, care suportă cu gravitate întreruperea, aprobă cu amabilitate:

Şi. Şi. În anumite împrejurări… Desigur. Ele pot provoca o groază de nenorociri uneori în moduri absolut surprinzătoare. Căci cine şi-ar fi putut închipui că o fată tânără, fiica unui regalist ruinat, căruia chiar viaţa îi fusese cruţată doar de dispreţul duşmanilor săi, va avea puterea să aducă moartea şi devastarea asupra a două înfloritoare provincii şi să cauzeze serioase îngrijorări conducătorilor revoluţiei chiar în amiaza succesului ei!

Se opri să lase timp acestei minuni să ajungă la minţile noastre.

Moarte şi devastare, murmură cineva surprins, ce îngrozitor!

Bătrânul general aruncă o privire în direcţia

murmurului şi continuă:

Da. Asta este, război calamitate. Dar mijloacele prin care a dobândit puterea de a înfăptui acest dezastru la frontiera noastră de sud îmi păreau, mie, care o văzusem şi-i vorbisem, şi mai şocante. Tocmai acestea aveau să-mi lase în minte o teribilă uimire, pe care următoarele experienţe de viaţă, de mai mult de cincizeci de ani, nu le-au putut cu nimic diminua.

Se uită în jur, de parcă ar fi vrut să se asigure de atenţia noastră, apoi adăugă cu voce schimbată:

Sunt, după cum ştiţi, republican, fiu de eliberator, declară el. Nepreţuita mea mamă, Dumnezeu să-i odihnească sufletul, era franţuzoaică, fiica unui republican pătimaş. De copil am luptat pentru libertate; am crezut totdeauna în egalitatea oamenilor; cât despre fraternitatea lor, aceasta mi se pare mai clară pentru mintea mea. Uitaţi-vă la teribila animozitate pe care o manifestă în certurile lor. Şi ce ştiţi a fi mai îngrozitor de pătimaş pe lumea asta decât certurile dintre fraţi?

Absenţa oricărui cinism frână înclinaţia spre zâmbete la această imagine a frăţiei umane. Dimpotrivă, în tonul lui se regăsea melancolia firească a unei fiinţe cu o inimă profund umană care, din simţul datoriei, din convingere şi necesitate, trebuise să-şi joace rolul în scene de crudă violenţă.

Generalul văzuse multe conflicte fratricide.

Desigur. Nu avem niciun dubiu în ceea ce priveşte sentimentul de fraternitate, insistă el. Toţi oamenii sunt fraţi şi, astfel stând lucrurile, se cunosc aproape prea bine unul pe celălalt. Dar şi aici, pe capul acela de-o patriarhală bătrâneţe, alb ca argintul, ochii negri clipiră cu humor dacă suntem cu toţii fraţi, nu toate femeile ne sunt surori.

Unul dintre oaspeţii mai tineri fu auzit murmurând cu satisfacţie la această frază. Dar generalul continuă cu

deliberată seriozitate:

Sunt atât de diferite! Povestea unui rege care-şi ia o cerşetoare ca tovarăşă de tron poate arăta destul de bine, cum ne vedem noi, bărbaţii, pe noi înşine şi iubirea. Dar ca o fată tânără, apreciată pentru frumuseţea ei arogantă şi, doar cu puţină vreme înainte, admirata tuturor balurilor de la curtea viceregelui, să ia de mână un *guasso*, un ţăran de rând, e intolerabil pdntru imaginea noastră despre femei şi dragostea lor. E o nebunie. Şi totuşi s-a întâmplat. Dar trebuie să spunem că în cazul ei era o nebunie a urii, nu a iubirii.

După ce prezentă această scuză într-un spirit de cavalerească dreptate, generalul rămase tăcut o vreme.

Călăream pe lângă casă aproape în fiecare zi, începu el iar, şi asta era ce se întâmpla înăuntru. Dar cum anume se întâmpla, nicio minte omenească nu-şi putea închipui. Desperarea ei trebuie să fi fost extremă, iar Gaspar Ruiz era un tip docil. Fusese un soldat supus. Puterea lui era ca o piatră enormă, ăcând pe pământ, gata să fie zvârlită în direcţia asta ori ailaltă dt mâna ce-o ridica.

Era clar că le va spune povestea sa celor care i-au dat adăpostul de care avea nevoie. Şi avea nevoie grabnică de îngrijiri. Rana lui nu era primejdioasă, dar viaţa lui era ameninţată. Bătrânul regalist fiind îmbrobodit în hohotitoarea lui nebunie, cele două femei pregătiră o ascunzătoare pentru rănit în una din colibele din livada aflată în spatele casei. Cocioaba aceea, apă curată din belşug, cât timp a avut febră, şi câteva vorbe de compasiune erau tot ce-i puteau da. Presupun c-a avut parte şi el de hrana care se găsea. Şi nu putea fi decât foarte puţină: o mină de porumb prăjit, probabil o farfurie de fasole, ori o bucată de pâine cu câteva smochine. La o asemenea mizerie ajunseseră oamenii aceia, cândva bogaţi şi mândri.

VII

Generalul Şantierra nu se înşela în presupunerile sale. Aceasta fusese natura exactă a ajutorului pe care Gaspar Ruiz, ţăran şi fiu de ţărani, îl primise de la familia regalistului a cărui fiică îi deschisese uşa mizerabilului lor refugiu în momentul acela de maximă nenorocire pentru el. Hotărârea ei sumbră domină nebunia tatălui şi zăpăceala tremurândă a mamei.

Ea îl întrebase pe ciudatul bărbat de la uşa lor:

„Cine te-a rănit?”

„Soldaţii, *señora*”, răspunsese Gaspar Ruiz cu voce slabă.

„Patrioţii?”

„De ce?”

„Dezertor, gemu el, rezemându-se de perete sub privirea scrutătoare a ochilor ei negri. M-au părăsit acolo, ere» zându-mă mort”.

Îl conduse, străbătând casă, la o mică colibă din lut şi trestii, pierdută „în iarba înaltă a livezii neîngrijite. El se lăsă pe o grămadă de coceni de porumb într-un colţ şi oftă din adânc.

„Nimeni n-o să te caute aici, îi spuse ca, uitându-se în jos la el. Nu se aprfpţie nimeni de noi. Când am fost lăsaţi aici şi noi am fost consideraţi morţi”. El se mişcă neliniştit pe snopul ele coceni murdari, şi durerea de la gât îl făcu să geamă delirant.

„O să-i dovedesc lui Esteban într-o zi că n-am murit”, murmură el.

Acceptă în linişte îngrijirile ei, şi astfel trecură acele multe zile de suferinţă. Vizitele ci în colibă îi aduceau uşurare şi se confundau în visele date de febră cu îngeri care-i vizitau culcuşul: căci Gaspar Ruiz era iniţiat în misterele religiei sale şi fusese chiar instruit să scrie şi să citească puţin de către preotul din satul natal. O aştepta cu

nerăbdare şi o urmărea cu regret sfâşietor când ieşea din întunericul colibei ca să dispară în soarele strălucitor. Descoperise că, în timp ce zăcea acolo, simţindu-se atât de slăbit, putea, închizând ochii, să-i evoce chipitl cu considerabilă precizie. Şi această capacitate, odată descoperită, îi fermeca orele lungi şi solitare ale convalescenţei. Mai târziu, când începu să-şi recâştige puterea, se furişa pe înserat din coliba lui spre casă şi se aşeza pe pragul uşii dinspre grădină.

Într-o cameră, tatăl nebun păşea încoace. şi-ncolo, vorbind singur cu scurte izbucniri în râs. În hol, şezând pe un scăunel, mama ofta şi gemea. Fiica, cu îmbrăcămintea jerpelită şi aspră, cu faţa ei albă şi suptă, pe jumătate ascunsă de un şal vechi, stătea sprijinită de tocul uşii. Gaspar Ruiz, cu coatele proptite pe genunchi şi capul sprijinit în palme, vorbea cu glas scăzut celor două femei.

Mizeria comună a sărăciei lor ar fi transformat într-o prefăcătorie amară insistenţa deosebită asupra diferenţelor sociale. Gaspar Ruiz înţelesese asta în simplitatea lui. Din captivitatea lui printre regalişti, le putea da ştiri despre oameni pe care ei îi cunoşteau. Le descrise înfăţişarea acestora; şi când relată povestea bătăliei în care fusese recapturat, cele două femei deplânseră lovitura dată cauzei lor şi ruina speranţelor secrete.

Nu nutre» simpatie pentru vreuna din părţi. Dar simţea o mare devoţiune faţă de acea tânără fată. În dorinţa de a părea demn de bunăvoinţa ei, se lăudă puţin cu puterea trupului. N-avea nimic altceva cu care s-ar fi putut lăuda. Datorită acelei calităţi, camarazii îl trataseră cu mare deferenţă –, explică el, ca şi cum ar fi fost sergent, atât în tabără cât. şi în luptă.

„Puteam face totdeauna să mă urmeze oricâţi doream, oriunde,*señor ita*. Ar fi trebuit să fiu făcut ofiţer,

pentru că ştiu să citesc şi să scriu”.

În spatele lui, tăcuta bătrână lăsa să-i scape câte un oftat tânguit; smintitul tată murmura pentru sine, plimbându-se prin încăpere; şi Gaspar Ruiz ridica din când în când privirea spre fiica acestor oameni.

Se uita la ea cu curiozitate pentru că era vie, şi, de asemenea, cu acel sentiment de familiaritate şi veneraţie eu care contemplase în biserici statuile neînsufleţite şi atotputernice ale sfinţilor, a căror protecţie e invocată în primejdii şi dificultăţi. Dificultatea în care se afla el era foarte mare.

Nu putea să rămână ascuns într-o livadă pentru veşnicie. Mai ştia însă foarte bine că, înainte de-a merge cale de-o jumătate de zi, în oricare direcţie, ar fi fost pescuit de una din patrulele cavaleriei ce cutreierau ţinutul şi dus într-una sau alta din taberele unde era comasată armata patrioţilor, destinată eliberării Perú-ului. Aici ar fi fost până la urmă recunoscut ca Gaspar Ruiz dezertor la regalişti şi împuşcat cu toată eficienţa de data aceasta. Nu părea să existe niciun loc pe lumea asta pentru nevinovatul Gaspar Ruiz. Şi, la acest gând, sufletul lui simplu. se lăsa copleşit de tristeţe şi de o indignare neagră ca noaptea.

Îl făcuseră cu forţa soldat. Nu-l deranjase foarte mult să fie soldat. Şi fusese un bun soldat, aşa cum fusese un fiu bun, datorită docilităţii şi puterii sale. Dar acum îi erau amândouă inutile. Îl luaseră de lângă părinţi, dar nu mai putea fi nici soldat; în niciun caz un soldat bun. Nimeni nu-i va asculta explicaţiile. Ce nedreptate!

Şi, într-un murmur jalnic, relua mereu şi mereu povestea capturării şi recapturării sale. Apoi, ridicând ochii spre fata tăcută din spaţiul uşii, spunea cu un oftat adânc: „*Şi, Señorita*, nedreptatea a făcut sărmana suflare din trupul meu să nu mai aibă vreo valoare nici pentru

mine, nici pentru altcineva. Şi nu-mi pasă cine mă va lăsa fără ea”.

Într-o seară, pe când îşi revărsa astfel lamentările sufletului său rănit, tânăra binevoi să-i spună că, dacă ar fi bărbat, ea n-ar considera nicio viaţă fără valoare câtă vreme mai există posibilitatea răzbunării.

Părea să vorbească pentru sine. Vocea îi era scăzută. El sorbea acea voce blândă, visătoare, cu conştienţa unei ciudate bucurii, ceva ce-i încălzea pieptul ca o duşcă de vin generos.

„Adevărat, *señorila*, spuse el ridicându-şi faţa încet spre a ei. La urma urmelor, e Esteban căruia trebuie să i se dovedească că n-am murit”.

Bâiguielile tatălui nebun încetaseră de mult; mama suspinând se retrăsese undeva, prin încăperile goale. Totul era nemişcat înăuntru ca şi afară, în lumina strălucitoare ca ziua a lunii asupra livezii sălbăticite, pline cu umbre sinilii, Gaspar Ruiz văzu ochii negri ai Danei Erminia privind în jos, la el.

„Ah! Sergentul”, murmură ea dispreţuitor.

„De ce? M-a rănit cu propria-i sabie”, protestă e î, nedumerit de dispreţul ce părea să lucească livid pe palida ei faţă.

Ea îl zdrobi cu privirea. Puterea dorinţei ei de-a fi înţeleasă era atât de mare, încât îi inoculă flacăra unor lucruri neexprimate.

„Ce altceva te-ai aştepta să fac?! strigă el, de parcă ar fi ajuns brusc la disperare. Am eu puterea să fac mai mult? Sunt eu un general cu o armată în urma mea?! Mizerabil păcătos ce sunt dispreţuit şi de tine până la urmă!”

VIII

Senofes, le relată generalul oaspeţilor săi, deşi gândurile mele erau de dragoste pe vremea aceea şi, prin

urmare, încântătoare, imaginea acelei case m-a impresionat întotdeauna dezagreabil; mai ales pe lumina lunii, când obloanele închise şi aerul ei de singuratică neglijare apăreau sinistre. Totuşi continuam să folosesc drumul pe lângă râpă, pentru că era mai scurt. Nebunul regalist. răcnea şi râdea de mine în fiecare seară, spre completa lui satisfacţie; dai", după o vreme, plictisit parcă de indiferenţa mea, încetă să mai apară în verandă. Cum l-au putut convinge să renunţe, nu ştiu. Oricum, cu Gaspar Ruiz în casă, nu erau probleme să-l ţină cu forţa. Era acum un punct clin strategia lor să evite orice m-ar fi putut provoca. Cel puţin aşa presupun.

În ciuda pasiunii mele pentru cei mai frumoşi ochi din Chile, am observat absenţa bătrânului după ceea ce trebuie să fi fost o săptămână. Au mai trecut câteva zile. Începeam să cred că, probabil, aceşti regalişti s-au mutat undeva, în altă parte. Dar într-o seară, pe când mă grăbeam spre oraş, am văzut iar că e cineva în verandă. Nu era nebunul, era fata. Stătea sprijinindu-se de una dintre coloanele de lemn, înaltă şi albă la faţă, cu ochii mari», adânciţi de frustrare şi tristeţe. M-am uitat cu luare aminte la ea, şi ea îmi susţinu privirea cu o alta, ciudată şi. Întrebătoare. Apoi, cum întorsesem capul după ce trecusem, ea păru să-şi adune curaj pentru gest şi-mi făcu cu hotărâre semn să stau.

M-am conformat, domnilor, aproape fără să mă gândesc, atât de mare îmi era uimirea. Fu însăşi. mai mare când am auzit ce avea să-mi spună. Începu prin a-mi mulţumi pentru răbdarea ce-o aveam faţă de infirmitatea tatălui ei, încât mi-a fost ruşine de mine însumi. Voiam să arăt dispreţ, nu îndurare! Fiecare cuvânt trebuie să-i fi ars buzele, dar nu s-a depărtat o clipă de demnitatea blândă şi melancolică ce mă umplea de respect împotriva voinţei mele. *Seiâores*, suntem o pradă uşoară pentru femei. Dar

cu greu puteam să-mi cred urechilor, când îşi începu povestea. Providenţa, trase ea concluzia, părea să fi păstrat viaţa acelui soldat păcătos, care acum se încredinţa onoarei mele de *caballero* şi compasiunii pentru suferinţele sale.

„Păcătos, am observat eu cu răceală. Da, asta e şi părerea mea: dumneata ai dat adăpost unui duşman al cauzei voastre”.

„Era un sărman creştin, cerând ajutor la uşa noastră, în numele Domnului, *señor*”, răspunse ea simplu.

Începeam s-o admir.

„Unde-i acum?”, am întrebat eu aspru.

Dar nu răspunse la această întrebare. Cu extremă dibăcie şi o delicateţe aproape diabolică, ea îşi permise să-mi amintească de eşecul meu de a salva viaţa prizonierilor clin camera de gardă, fără să-mi rănească mândria. Ştia, desigur, toată povestea. Gaspar Ruiz, spuse ea, mă implora să-i procur un document de liberă trecere semnat de generalul San Martin în persoană. Avea să-i comunice ceva foarte important comandantului suprem.

Por Dios, domnilor, m-a făcut să înghit toate acestea, pretinzând că nu e altceva decât purtătoarea de cuvânt a acelui sărman. Copleşit de nedreptate, se aştepta să găsească, spunea ea, tot atâta generozitate la mine câtă-i arătase familia regalistă care-i dăduse un adăpost. <Ha! Meşteşugit şi cu nobleţe spus unui tinerel ca mine. O credeam grozavă. Oho! Era doar implacabilă.

Până la urmă am dat frâu calului, entuziasmat fiind de toată treaba, fără să cer măcar să-l văd pe Gaspar Ruiz, despre care eram convins că-i în casă.

Dar, judecând mai calm, am început să văd câteva impedimente. Nu aveam destulă încredere în mine să le pot înfrunta. Nu era uşor să te apropii de un comandant suprem cu o astfel de poveste. Mă temeam de un eşec.

Până la urmă am crezut mai potrivit să-i prezint problema generalului meu de divizie, Robles, un prieten al familiei, care mă numise nu de mult aghiotantul lui.

Luă iniţiativa în mâinile sale, fără niciun fel de ceremonie. *J*

„În casă! Desigur că-i în casă! sptfse el dispreţuitor. Ar fi trebuit să intri înăuntru cu sabia în mână şi să-i ceri să se predea, în loc să flecăreşti cu o regalistă în poartă. Oamenii aceia ar fi trebuit alungaţi de-acolo de mult. Cine ştie câţi spioni or fi adăpostit chiar aici, între taberele noastre? Un permis de liberă trecere la comandantul suprem! Ştiu că arc tupeu tipul! Ha! Ha! Acum o să-l prindem la noapte, apoi vom afla, fără niciun fel de permis de liberă trecere, ce are de spus, ce e atât de important. Ha! Ha! Ha!”

Generalul Robles, odihnească-i-se sufletul în pace, era un om scurt, gros, cu ochi rotunzi şi holbaţi, pătimaş şi jovial. Văzându-mi neliniştea, spuse:

„Hai „hai, *chico*. Îţi promit să-i cruţ viaţa, dacă nu opune rezistenţă. N-ar avea sens. N-o să mătrăşim un soldat bun, dacă se poate altfel. Să-ţi spun ceva! Sunt curios să-l văd pe acest Hercule al tău. Dacă nu vrea altceva decât un general acest *picaro*, ei bine, va avea un general căruia să-i vorbească. Ha! Ha! O să mă duc eu însumi la împresurare, iar tu o să vii cu mine, desigur”.

Şi s-a petrecut exact în acea noapte. Seara, devreme, casa şi livada fură împresurate în linişte. Ceva mai târziu, generalul şi cu mine am părăsit balul la care participam în oraş şi am pornit-o într-un galop uşor. La o distanţă mică de casă oprirăm. O ordonanţă călare ne-a preluat caii. Un fluierat uşor preveni oamenii care pândeau în lungul râpei şi ne apropiarăm cu grijă de verandă. Casa baricadată părea goală în lumina lunii.

Generalul bătu la uşă. După o vreme, o voce de

femeie întrebă înăuntru cine-i acolo. Şeful meu mă îmboldi cu putere. Am tras adânc aer în piept.

„Eu sunt, locotenentul Şantierra, mă bâlbâii eu, ca sugrumat. Deschideţi uşa”.

Aceasta s-a deschis încet. Fata, ţinând o luminare subţire în mână şi văzând cu mine alt bărbat, începu să se retragă uşor din faţa noastră, umbrind lumina cu mina. Faţa ei impasibilă şi albă apărea fantomatică. Am intrat în urma generalului Robles. Ochii ei erau ţintă asupra mea. Am făcut un gest de neputinţă în spatele şefului meu, încercând în acelaşi timp să dau feţei mele o expresie încurajatoare. Niciunul din noi nu scotea un cuvânt.

Ne găseam într-o cameră cu podeaua şi pereţii goi. Se găseau acolo o masă grosolană şi câteva scaune, nimic altceva. O femeie bătrână, cu părul cărunt atârnând despletit, îşi frânse mâinile la apariţia noastră. Un hohot puternic de râs răsună prin casa goală, uluitor şi fatal. La aceasta, bătrâna încercă să se strecoare pe lângă noi.

„Nimeni să nu părăsească încăperea”, îmi spuse generalul Robles.

Am trântit uşa, am auzit zăvorul căzând şi râsul se şterse din urechile noastre.

Înainte de-a putea rosti o vorbă în acea cameră, am fost uluit auzind bubuitul unui tunet îndepărtat.

Purtasem cu mine în casă impresia vie a unui frumos clar de lună, fără nicio scamă de nor pe cer. Nu-mi puteam crede urechilor. Trimis de tânăr în străinătate pentru studii, nu eram familiarizat cu cel mai temut fenoment natural al ţării mele de baştină. Am văzut, cu inexprimabilă «uimire, o privire de groază în ochii şefului meu. Brusc am simţit că ameţesc! Generalul se clătină, lovindu-se cu putere de mine; fata păru a se roti în mijlocul camerei, luminarea îi căzu din mână şi flacăra se stinse; un strigăt ascuţit de „îndurare!”, venind de la bătrână, îmi sfredeli

urechile. În întunericul ca smoala am auzit tencuiala pereţilor căzând pe duşumea. Era un noroc că nu exista tavan. Oprit la zăvorul uşii, am auzit scrâşnetul ţiglelor încetând deasupra capului. Şocul trecuse.

„Afară din casă! Uşa! Zboară, Şantierra, zboară!”, răcni generalul. Ştiţi, domnilor, în ţara noastră nici. cei mai bravi nu se ruşinează de frica pe care cutremurele de pământ o vâră în toate simţurile unui om. Nimeni nu se poate obişnui cu aşa ceva. Experienţa repetată; nu face decât să crească dominaţia acelei terori fără nume.

Eram la primul meu cutremur şi am fost cel mai calm dintre toţi. Am înţeles că trosnetul de-afară fusese cauzat de verandă, cu coloanele ei de lemn, şi de prăbuşirea frontonului acoperit cu ţigle. Următorul val urma să distrugă casă, probabil. Uruitul acela ca de tunet se apropia iar. Generalul se agita în jurul camerei, să găsească uşa probabil. Făcea un zgomot de parcă ar fi încercat să se urce pe pereţi şi l-am auzit limpede pomenind numele câtorva sfinţi.

„Afară, afară, Şantierra!”, zbieră el.

Vocea fetei era singura pe care n-o auzisem.

„Generale, am strigat, nu pot clinti uşa! Suntem blocaţi înăuntru!”

Nu i-am mai recunoscut vocea în strigătul de blestem şi disperare pe care-l lăsă să-i scape. *Señores*, cunosc mulţi oameni în ţara mea, mai ales în provinciile încercate de cutremure, care nu mănâncă, nu dorm, nu se roagă, nici măcar nu joacă cărţi cu uşile închise. Primejdia nu stă în pierderea de timp, ci în altceva: în faptul că mişcările pereţilor pot împiedica uşa să se mai deschidă.

Eram prinşi şi nu aveam de la cine aştepta ajutor. Nu există om în ţara mea care să intre într-o casă, în timp ce pământul vibrează. N-a fost niciodată. Cu o singură excepţie: Gaspar Ruiz.

Ieşise din hogeacul în care se ascunsese undeva, peafară, şi se căţără peste grinzile de lemn zile verandei dărâmate. Peste îngrozitorul muget subpământean al iminentei distrugeri am auzit o voce puternică strigând „Erminia!”, cu plămâni de uriaş. Un cutremur de pământ este un mare omogenizator de diferenţe. Mi-am adunat toată tăria împotriva copleşitoarei terori. „E aici!”, am strigat eu ca răspuns. Un răget ca de fiară furioasă îmi răspunse, în timp ce capul mi se învârtea, inima îmi căzuse în călcâie şi transpiraţia de groază îmi curgea şuvoaie pe frunte.

Avu putere să ridice unul dintre stâlpii grei ai verandei. Ţinându-l sub braţ ca pe o lance, dar cu ambele mâini, şarjă nebuneşte casa-n balans cu forţa unui berbece, făcând ţăndări uşa şi năvălind înăuntru, cu capul înainte, peste trupurile noastre prăvălite. Eu şi generalul ne adunarăm de pe jos, ţâşnirăm afară împreună, fără să ne uităm înapoi până când n-am trecut drumul. Atunci „agăţându-ne unul de altul, furăm martori cum casa se transformă, brusc, într-un morman de moloz fără formă, în spatele unui bărbat care se clătina în direcţia noastră, purtând o formă de femeie adunată în braţe. Părul ei lung şi negru îi atârna până aproape la picioare. O lăsă cu veneraţie jos, pe pământul vălurind şi lumina lunii străluci pe ochii ei închişi.

Señores, încălecarăm cu greutate. Caii noştri se cabrau înnebuniţi, ţinuţi de soldaţii care veniseră alergând din toate părţile. Nimeni nu se mai gândea să-l prindă pe Gaspar Ruiz. Ochii oamenilor şi animalelor luceau de-o frică sălbatică. Generalul meu se apropie de Gaspar Ruiz, care stătea nemişcat ca o statuie, aplecat asupra fetei. Se lăsă scuturat de umăr, fără să-şi ia ochii de la faţa ei.

„*Que guape*! îi strigă generalul în ureche. Eşti cel mai brav bărbat de pe pământ. Mi-ai salvat viaţa. Sunt

generalul Robles. Vino la cartierul meu general mâine, dacă prin mila Domnului mai ajungem să vedem ziua de mâine!”

Nici nu tresări. Parcă era surd, fără sentimente, insensibil.

Pornirăm călări spre oraşul plin de rudele noastre, de prieteni, cei la a căror soartă nu îndrăzneam să ne gândim. Soldaţii alergau pe lângă caii noştri. Totul fu uitat în imensitatea catastrofei ce cuprinsese o ţară întreagă.

Gaspar Ruiz văzu că fata deschide ochii. Ridicarea genelor ei păru să-l trezească dintr-o transă. Erau singuri; strigătele de groază şi durere ale oamenilor fără acoperământ umpleau câmpurile coastei îndepărtate şi imense, ajungând ea o şoaptă la singurătatea lor.

Ea se ridică repede în picioare, aruncând priviri înfricoşate în toate părţile.

„Ce se-ntâmplă?! strigă ea încetişor şi scrutându-i faţa. Unde mă aflu?”

El lăsă trist capul în jos, fără un cuvânt.

„… Cine eşti?”

Îngenunche uşor în faţa ei şi-i atinse poala rochiei de postav aspru. „Sclavul tău”, spuse el.

Atunci văzu ea grămada de moloz ce-i fusese casă, înceţoşată încă în norul de praf. „Ah!” strigă ea, a păsându-şi fruntea cu palma.

„Te-am scos de-acolo”, şopti el la picioarele ei.

„Şi ei?”, întrebă ea într-un hohot de plâns.

El se ridică şi, ţinând-o în braţe, o conduse blând spre ruina informă pe jumătate acoperită de alunecarea de pământ. „Vino şi ascultă”, spuse.

Luna senină îi văzu căţărându-se pe acea grămadă de pietre, bârne şi grinzi, care era un mormânt. Îşi puseră urechea la crăpături, atenţi să audă un geamăt, un oftat de durere.

Într-un „sfârşit îi spuse:

„Au murit fulgerător. Ai rămas singură”.

Ea se aşează pe un capăt de lemn şi-şi puse braţul peste faţă. El aşteptă, apoi îşi apropie buzele de urechea ei, „Să plecăm”, şopti.

„Niciodată niciodată de-aici”, strigă ea zvârlindu-şi braţele deasupra capului.

El se încovoie asupră-i şi braţele ei ridicate îi căzură pe umeri. O ridică, se îndreptă şi începu să meargă, uitându-se drept înainte.

„Ce faci?” întrebă ea slab.

„Fug de duşmanii mei”, spuse el, fără a arunca o singură privire uşoarei lui poveri.

„Cu mine?” oftă ea neajutorată.

„Niciodată fără tine, spuse el. Tu eşti puterea mea”.

O strânse mai aproape de sine. Faţa îi era gravă şi paşii siguri. Incendiile ce izbucneau în ruinele satelor distruse punctau câmpia cu focuri roşii; şi vuietul lamentaţiilor depărtate, strigătele de „îndurare! îndurare” formau un murmur dezolant pentru urechi. Continua să meargă, solemn şi decis, de parcă ar fi purtat ceva sfânt, fragil şi preţios.

Pământul se clătina din când în când sub picioarele lui.

IX

Cu mişcări de-o atenţie absentă şi cu un aer distrat, bătrânul general Şantierra îşi aprinse o ţigară de foi, lungă şi groasă.

Trecură multe ore bune înainte de-a putea trimite o echipă înapoi, la râpă, le spuse el oaspeţilor. Găsiserăm o treime din oraş la pământ, restul zdruncinat; şi locuitorii, bogaţi şi săraci, reduşi la aceeaşi stare de disperare, în urma dezastrului universal. Veselia prefăcută a unora contrasta cu disperarea altora. În confuzia generală, un

număr de hoţi bestiali, fără frică de Dumnezeu ori oameni, deveniră un pericol pentru cei care reuşiseră să-şi salveze din dărâmăturile caselor câteva lucruri de valoare. Strigând „îndurare” mai tare decât toţi la fiecare zguduire şi bătându-şi pieptul cu o mână, aceşti ticăloşi jefuiau sărmanele victime cu cealaltă, neezitând să treacă nici la crimă.

Divizia generalului Robles era în întregime ocupată cu păzirea cartierelor distruse ale oraşului de devastările acestor monştri inumani. Luat cu îndatoririle mele de ofiţer de serviciu abia dimineaţa m-am putut ocupa şi de propria familie. Mama şi surorile mele scăpaseră cu viaţă din sala de bal în care le lăsasem la începutul serii. Îmi amintesc cele două frumoase tinere Dumnezeu să le odihnească sufletele de parcă le-aş vedea în clipa asta, în grădina casei noastre distruse, palide dar fără istov, îngrijindu-i pe câţiva dintre sărmanii noştri vecini, în rochiile lor murdare de bal şi cu praful zidurilor dărâmate în păr. Cât despre mama, avea un suflet stoic în trupul ei firav. Pe jumătate acoperită cu un şal scump, era aşezată pe un scaun rustic, la marginea bazinului ornamental, care fusese fântâna ce-şi încetase jocurile arteziene pentru totdeauna din noaptea aceea.

De-abia am avut timp să le îmbrăţişez copleşit de bucurie că şeful meu, trecând pe acolo, mă expedie la râpă cu câţiva soldaţi, să-l aduc pe uriaşul meu, cum îi spunea el, şi pe fata aceea palidă.

Dar nu mai aveam pe cine aduce. O alunecare de pământ acoperise ruinele casei; mai era doar o uriaşă movilă de moloz din care răsăreau capetele unor grinzi ici şi colo altceva nimic.

Astfel sfârşiră tribulaţiile familiei acelui regalist. Un mormânt enorm şi nebinecuvântat îi înghiţise de vii, în încăpăţânarea lor nefericită împotriva voinţei de libertate

a dnui popor. Şi fiica lor dispăruse.

Că Gaspar Ruiz o dusese de-acolo, mi-am dat seama imediat. Dar cum posibilitatea nu fusese prevăzută, nu aveam instrucţiuni să-i urmăresc. Şi, desigur, nu-mi ardea de asta. Nu mai aveam încredere în rolul meu de mediator. Nu se bucurase de niciun succes şi nici măcar nu păruse creditabil. Plecase deci. Ei bine, să plece. Şi-o luase cu el pe fata aceea regalistă! Nici nu se putea mai bine. *Vaya con Dios*! Nu era momentul potrivit să ne ocupăm de un dezertor care, pe drept ori pe nedrept, ar fi trebuit să fie. mort şi de o fată pentru care ar fi fost mai bine să nu se fi născut.

Aşa că mi-am condus oamenii înapoi, spre oraş.

După câteva zile, ordinea fiind restabilită, toate familiile mai importante, inclusiv a mea, se mutaseră în Santiago. Aveam o casă frumoasă acolo. În acelaşi timp, divizia lui Robles a fost mutată într-un nou cantonament, lângă capitală. Această schimbare se potrivea foarte bine cu sentimentele mele familiale şi amoroase.

Într-o noapte, ceva mai târziu, am fost chemat la şeful meu. L-am găsit pe generalul Robles la cartierul lui general, relaxat, fără uniformă, bând brandy fără apă dintr-o stacană ca o precauţie, obişnuia el să spună, împotriva insomniilor provocate de muşcă! urile ţânţarilor. Era un bun soldat şi m-a învăţat arta şi practica războiului. Nu-i nicio îndoială că Dumnezeu nu fusese zgârcit cu sufletul său; căci motivele lui n-au fost niciodată altele decât patriotice, chiar dacă firea îi era irascibilă. Cât despre folosirea plaselor pentru ţânţari, le considera femeieşti, ruşinoase, nevrednice pentru un soldat.

Am văzut de la prima privire că faţă lui, deja foarte roşie, avea o expresie de aprinsă bună-dispoziţie.

„Aha, *serior teniente*! strigă el, pe când salutam la uşă. Ţine-te bine. Uriaşul tău a apărut iar”.

Îmi întinse o scrisoare împăturită, care am văzut că era adresată „Comandantului Suprem al Armatelor Republicane”.

„Asta, continuă generalul Robles cu vocea lui puternică, a fost strecurată de un băiat în mâna unei santinele de la Cartierul General, în timp ce omul stătea şi se gândea la iubita lui, fără îndoială, căci, înainte de a-şi fi venit în fire, băiatul dispăruse în mulţimea din piaţă şi susţine că nu l-ar mai cunoaşte nici dacă ar fi să-l tai”.

Şeful meu îmi spuse apoi că soldatul dăduse scrisoarea sergentului de gardă şi că, până la urmă, aceasta a ajuns în mâinile comandantului nostru. Excelenţa sa a binevoit să ia cunoştinţă de conţinutul ei cu propriii ochi. După aceea i-a încredinţat în mod confidenţial afacerea generalului Robles.

Scrisoarea, domnilor, nu mi-o pot acum aminti textual; Am văzut semnătura lui Gaspar Ruiz. Avea curaj tipul. Smulsese un suflet din cataclism, amintiţi-vă. Şi acum acest suflet era cel care-i dictase termenii scrisorii. Tonul acesteia era foarte independent. Îmi amintesc că mi-a atras atunci atenţia prin nobleţe, demnitate. Era, nicio îndoială, scrisoarea ei. Acum mă cutremur la grozăvia duplicităţii ei. Gaspar Ruiz era pus să se plângă de nedreptatea căreia îi fusese victimă. Invoca comportamentul lui plin de fidelitate şi curaj. Fiind salvat de la moarte prin miraculoasa intervenţie a Providenţei, nu se putea gândi la altceva decât la reabilitarea propriei imagini. Aceasta, scria el, nu mai spera s-o poată face în armată, ca soldat discreditai şi încă sub suspiciune. Avea ele gând să dea o dovadă covârşitoare a fidelităţii sale. Şi sfârşea prin a-i propune generalului o întâlnire la miezul nopţii în mijlocul Plazei, în faţă la Moneda. Semnalul era trei scăpărări din amnar, ceea ce nu era nici prea bătător la ochi, fiind totuşi destul de clar pentru o recunoaştere.

San Martin, marele eliberator, iubea bărbaţii îndrăzneţi şi curajoşi. În afară de asta era drept şi îngăduitor. I-am relatat din povestea omului tot ce ştiam şi am primit ordin să-l însoţesc în noaptea hotărâtă. Semnalele fură corect schimbate. Era miezul nopţii şi întregul oraş cufundat în întuneric şi linişte. Cele, două siluete negre, se întâlniră în mijlocul vastei Piaza şi, ţinându-mă la o discretă distanţă, am ascultat timp de o oră sau mai bine murmurul vocii lor. Apoi generalul îmi făcu semn să mă apropii; şi în timpul acesta l-am auzit pe San Martin, care era curtenitor cu cei simpli ca şi cu cei de neam, oforindu-i lui Gaspar Ruiz ospitalitatea cartierului general pentru noapte. Dar soldatul refuză, spunând că nu-i vrednic de acea onoare înainte de-a face ceva.

„Nu puteţi avea un dezertor de rând ca oaspete, excelenţă”, protestă el cu un râs uşor şi, făcând câţiva paşi înapoi, dispăru încet în noapte.

Comandantul Suprem îmi spuse pe când ne întorceam: Prietenul nostru Ruiz avea pe cineva cu el. Am văzut două siluete la un moment dat. A fost un însoţitor mai mult decât discret”.

Observasem şi eu altă umbră alăturându-se umbrei dispărânde a lui Gaspar Ruiz. Păruse a fi un tip scund în poncho şi cu pălărie largă. Şi mă întrebam ca prostul cine putuse fi cel căruia i-a acordat încrederea sa. Trebuia să-mi fi dat seama că nu putea fi altcineva decât acea fatală fată vai!

Unde o ţinea ascunsă, nu ştiu. Avea s-a aflat după aceea un unchi, fratele mamei lui, mic negustor în Santiago. Probabil acolo găsise ea adăpost şi hrană, Orice ar fi găsit trebuie să fi fost destul de sărăcăcios ca să-i biciuiască mândria şi să-i întreţină mânia şi ura. Era sigur că nu l-a însoţit în prima ispravă pe care şi-o asumase.

A fost nici mai mult, nici mai puţin decât distrugerea

unui depozit de materiale de război adunate în secret de către autorităţile spaniole în sud, într-un oraş numit Linares. Lui Gaspar Ruiz i se încredinţase un detaşament restrâns, dar se dovediseră a fi demni de încrederea lui San Martin. Sezonul nu era favorabil. Trebuiseră să înoate în râuri umflate. Părea, oricum, că au călărit zi şi noapte, devansând vestea incursiunii lor şi, ţinând-o drept spre oraş o sută de mile în inima teritoriului inamic, până la crăpat de ziuă călăriră cu sabia în mână, luând prin surprindere mica garnizoană. Au şters-o fără să opună nicio rezistenţă, lăsând cea mai mare parte a ofiţerilor în mâinile lui Gaspar Ruiz.

O explozie generală a prafului de puşcă încununa asediul magaziilor, cărora călăreţii le dăduseră foc fără să piardă vremea. În mai puţin de şase ore călăreau înapoi, cu aceeaşi viteză nebună, fără să fi pierdut un singur om. Oricât de buni ar fi fost, o astfel de faptă n-ar fi putut fi dusă la îndeplinire fără un comandant şi mai bun.

Cinam la cartierul general când Gaspar Ruiz aduse el însuşi vestea succesului său. Şi era o mare lovitură dată trupelor regaliste. Ca dovadă ne înfăţişă drapelul garnizoanei. Îl scoase de sub poncho şi îl zvârli pe masă. Omul era transfigurat; avea ceva exultant şi provocator în expresia feţei. Stătea în spatele scaunului generalului San Martin şi se uita mândru la noi toţi. Avea o bonetă rotundă albastră tivită cu bentiţă argintie şi puteam vedea o cicatrice mare, albă, la rădăcina gâtului său ars de soare.

Cineva l-a întrebat ce făcuse cu ofiţerii spanioli capturaţi.

Ridică din umeri dispreţuitor. „Ce întrebare! Într-un război de partizani nu te mai împovărezi cu prizonieri, l-am lăsat liberi, şi aici sunt ciucurii săbiilor”.

Aruncă un mănunchi întreg pe masă, peste steag. Atunci generalul Robles, pe care-l însoţeam, grăi cu vocea

lui putşrnică şi groasă: „Aşa! Atunci nu ştii încă, bravul meu prieten, cum trebuie dus un război ca al nostru. Trebuia să fi făcut asta!” Şi-şi trecu muchia palmei peste propriul gât.

Vai, domnilor! Era adevărat că de ambele părţi această înfruntare, atât de eroică în natura ei, era pătată de ferocitate. Murmurele stârnite de cuvintele generalului Robles nu fură în niciun caz unanime în ton. Dar generosul şi bravul San Martin preţui gestul uman şi-i arătă lui Ruiz un loc la dreapta sa. Apoi, ridicându-se cu paharul plin, propuse un toast: „Cavaleri şi tovarăşi de arme, să bem cu toţii în sănătatea căpitanului Gaspar Ruiz”. Şi, când ne-am golit paharele a continuat: „Am intenţia să-i încredinţez paza graniţei noastre de sud, în timp ce noi vom pleca departe, să-i eliberăm pe fraţii noştri din Perú. Cel pe care duşmanul nu l-a putut opri să nu dea o lovitură în chiar inima teritoriului său, va şti cum să protejeze populaţia paşnică pe care o lăsăm în urmă, ca să ne îndeplinim sarcina noastră sfântă”. Şi-l îmbrăţişa pe tăcutul Gaspar Ruiz, aflat în dreapta sa.

Ceva mai târziu, când ne-am ridicat cu toţii de la masă „m-am apropiat de cel mai nou căpitan al armatei să-l felicit. „Căpitane Ruiz, am adăugat, probabil că n-ai nimic împotrivă să-i spui unui om care totdeauna a crezut în onestitatea caracterului tău, ce s-a întâmplat cu Doña Erminia în noaptea aceea?”

La această prietenească întrebare el se schimbă la faţă. Se uită la mine pe sub sprâncene cu privirea grea şi mohorâtă de *gnasso*. „*Señor teniente*, spuse el răguşit, ca şi cum abia s-ar fi putut abţine, nu mă întreba despre *seiiorita*, pentru că prefer să nu mă gândesc deloc la ea când sunt printre dumneavoastră”.

Privi încruntându-se în jurul încăperii, plină de ofiţeri care fumau şi discutau. Desigur, n-am mai insistat.

Acestea, domnilor, au fost ultimele cuvinte pe care aveam să-l aud rostindu-le pentru multă, multă vreme. Chiar în ziua următoare ne-am îmbarcat pentru anevoioasa noastră expediţie în Perú şi doar am auzit despre isprăvile lui Gaspar Ruiz în toiul propriilor noastre bătălii. Fusese numit responsabil militar al provinciilor noastre sudice. Îşi constituise o *partita*. Dar îngăduinţa sa faţă de duşmanul înfrânt îl nemulţumi pe guvernatorul civil care era un om rigid, dificil, plin de suspiciuni. El înainta rapoarte împotriva lui Gaspar Ruiz guvernului suprem unul dintre acestea fiind despre faptul că se căsătorise public, cu mare pompă, cu o femeie cu vederi regaliste. Era limpede că urmau să izbucnească certuri între aceşti doi oameni cu firi atât de diferite. Până la urmă guvernatorul civil începu să se plângă de inactivitatea lui şi să facă aluzii la trădare, care, scria el, n-ar fi o surpriză din „partea unui om cu astfel de antecedente. Gaspar Ruiz auzi. Mânia lui se aprinse şi femeia aceea, totdeauna lângă el, se pricepu s-o hrănească cu vorbe perfide. Nu ştiu dacă într-adevăr guvernatorul suprem cum să plâns el mai târziu a transmis ordinul să fie arestat. Pare a fi cert că guvernatorul civil începuse să unelteaască cu ofiţerii lui şi că Gaspar Ruiz a descoperit faptul.

Într-o seară, când guvernatorul dădea o *tertullia*, Gaspar Ruiz, urmat de şase oameni în care putea avea încredere, apăru călare prin oraş până la uşa primăriei şi intră în hol înarmat, cu pălăria pe cap. Când guvernatorul, nemulţumit, îi ieşi în întâmpinare, el îl prinse pe sărmanul om în braţe, îl scoase din mijlocul oaspeţilor îngroziţi, ca şi cum ar fi fost un copil, şi-l aruncă pe scările de la ieşire până în stradă. O îmbrăţişare furioasă din partea lui Gaspar Ruiz ar fi ajuns ca să lase un gigant fără viaţă; dar pe lângă asta călăreţii lui Gaspar Ruiz îşi goliră pistoalele în trupul guvernatorului care zăcea nemişcat la baza

scărilor.

X

După acest act de justiţie cum îi spunea el – Ruiz trecu Rio Blanco, urmat de cea mai mare parte a oamenilor săi şi se fortifică pe o colină. O companie de trupe regulate, trimisă nebuneşte împotriva lui, fu împresurată şi distrusă aproape până la ultimul om. Alte expediţii, deşi mai bine organizate, au fost tot atât de lipsite de succes.

În timpul acestor hărţuieli sângeroasa. lui tovarăşă de viaţă a început să apară prima oară călărind la dreapta sa. Devenind mândru şi încrezător după aceste succese, Ruiz nu mai şarja în fruntea propriei *partita*, ci, arogant ca un general, dirijând mişcările unei armate, rămânea în spate; stând înţepenit în şa pe o înălţime, transmitea ordine. Ea fu văzută de mai multe ori lângă el şi multă vreme se crezu a fi un bărbat. Se vorbi atunci mult despre un şef misterios cu faţa palidă, căruia i se atribuiau înfrângerile trupelor noastre. Călărea ca o indiancă în şa, 1 pur când o pălărie bărbătească cu boruri largi şi un poncho de culoare închisă. Mai târziu, în zilele lor cele mai bune, penchoul fu brodat cu aur şi ea îşi mai puse atunci şi sabia sărmanului Don Antonio de Leyva. Acest veteran ofiţer chilian, având nenorocul de-a fi împresurat cu puţinele lui trupe şi rămânând fără muniţii, îşi găsise moartea în mâinile indienilor Arauco, aliaţii şi auxiliarii lui Gaspar Ruiz. Acesta a fost fatalul eveniment cunoscut multă vreme ca „Masacrul din insulă”. Sabia nefericitului ofiţer îi fu dăruită de Peneleo, şeful araucan; căci aceşti indieni, impresionaţi de înfăţişarea ei, de paloarea morbidă a feţei pe care nici soarele şi vremea nu păreau s-o ardă, de indiferenţa ei calmă sub foc, o vedeau ca pe o fiinţă supranaturală ori cel puţin ca pe o vrăjitoare. Prin această superstiţie, prestigiul şi autoritatea lui Gaspar Ruiz printre

aceşti oameni ignoranţi sporiră mult. Ea trebuia să-şi fi savurat la maximum răzbunarea în ziua aceea în care şi-a încins sabia lui Don Antonio de Leyva. N-o lăsă de la cingătoare, până când nu şi-a pus hainele femeieşti nu că ar fi vrut ori ar fi putut-o folosi, dar îi plăcea s-o simtă lovind-o peste coapsă, ca un simbol al dezonorării armatelor republicii. Era insaţiabilă. Mai mult, pe drumul pe care-l împinsese pe Gaspar Ruiz, nu era oprire. Prizonierii care scăpaseră şi aceştia nu erau mulţi obişnuiau să povestească cum reuşea prin cuvinte şoptite să-i schimbe expresia feţei şi să-i trezească înverşunarea sleită. Spuneau că, după fiecare încăierare, după fiecare raid, după fiecare acţiune încununată de succes, se repezea călare până la ea şi-i scruta faţa. Calmul ei. arogant nu se destindea niciodată. Îmbrăţişarea ei, domnilor, trebuie să fi fost tot atât de i-ece ca a unei statui. El încerca să-i topească inima de gheaţă într-un şuvoi de sânge cald. Câţiva ofiţeri de marină englezi care-l vizitară în acea – perioadă observară caracterul ciudat al pasiunii sale.

La mişcările de surpriză şi curiozitate în auditoriu, generalul Şantierra făcu o pauză.

Da, ofiţeri de marină englezi, repetă el. Ruiz acceptase să-i primească, ca să discute eliberarea unor prizonieri de naţionalitatea dumneavoastră. În teritoriul pe care-l controla el, de la coastă până la Cordilieri, era şi un golf în care corăbiile de pe atunci, după ce ocoleau Capul Horn, obişnuiau să se oprească pentru lemne şi apă. Acolo, momind echipajul pe ţărm, el captură bricul balenieră Hersalia, apoi se făcu prin surprindere stăpxnul a încă două corăbii, una engleză şi alta americană.

Se zvonea că visa să-şi facă o flotă proprie. Dar aceasta, desigur, era imposibil. Totuşi, echipând tfricul cu o parte din propriul echipaj şi punând un ofiţer şi mai mulţi

oameni de-ai să-i ia bord, l-a trimis spre guvernatorul spaniol al insulei Chiloe cu un raport despre acţiunile sale şi a cerut ajutor împotriva rebelilor. Guvernatorul nu-l putea ajuta prea mult; dar îi trimise două piese uşoare de artilerie, o scrisoare cu complimente împreună cu numirea în gradul de colonel al forţelor regaliste şi un steag mare spaniol. Acest stindard fu arborat cu multă ceremonie deasupra casei sale, în inima ţinutului Arauco. Mai mult ca sigur că, în acea zi, Doña Erminia trebuie să-i fi zâmbit soţului ei cu o rezervă mai puţin arogantă.

Ofiţerul cu cel mai înalt grad din escadronul englez de pe coasta noastră protestă pe lângă guvern în legătură cu aceste capturări. Dar Gaspar Ruiz refuză să trateze cu noi. Atunci o fregată engleză intră în golf şi căpitanul ei, doctorul şi doi locotenenţi înaintară pe continent cu documente de liberă trecere. Fură bine primiţi şi petrecură trei zile ca oaspeţi ai şefului insurgenţilor. Un fel de stat major primitiv fusese orânduit în incinta acelei rezidenţe. Era ticsit cu ce se jefuise din oraşele de frontieră. Când au fost primiţi prima oară în sala principală, o văzură pe nevasta lui culcată (starea sănătăţii ei nu era bună) şi pe Gaspar Ruiz aşezat la capul patului. Pălăria îi zăcea pe podea şi mâinile i se odihneau pe mânerul sabiei.

Pe tot parcursul primelor discuţii el nu şi-a luat mâna de pe garda sabiei decât odată, ca să aranjeze cuverturile pe ea, cu atingeri uşoare, grijulii. Observară că, de câte ori vorbea ea, îşi fixa privirea asupră-i cu o atenţie întrebătoare, ţinându-şi respiraţia şi părând să uite de existenţa lumii ca şi de propria lui existenţă. În timpul petrecerii de despărţire, la care ea participă culcată pe pat, el izbucni în plângeri asupra modului cum fusese nedreptăţit. După plecarea generalului San Martin fusese împresurat de spioni, calomniat de oficialităţi, civile, meritele lui ignorate şi chiar viaţa ameninţată de guvernul

chilian. Se ridică de la masă, tună blesteme păşind turbat prin încăpere, apoi se aşează pe pat, la picioarele nevestii, pieptul lui palpitând, cu ochii fixaţi în podea. Ea se întinse pe spate, cu capul între perne şi ochii aproape închişi.

Şi acum sunt un respectat ofiţer spaniol”, adăugă el eu voce calmă.

Căpitanul fregatei engleze găsi atunci prilejul să-l informeze cu blândeţe că Lima căzuse şi că, în termenii unei convenţii, spaniolii se retrăgeau de pe întregul continent.

Gaspar Ruiz îşi ridică capul şi, fără ezitare, vorbind cu o stăpânită vehemenţă, declară că, dacă ar fi să nu mai rămână un singur ofiţer în toată America de Sud, el va continua să lupte în Chile până la ultima picătură de sânge. Când îşi termină această nebunească tiradă, mâna albă şi lungă a nevestei sale se ridicase şi-i mângâie doar genunchiul cu vârful degetelor o fracţiune de secundă.

Cât au mai rămas ofiţerii acolo, nu mai mult de o jumătate de oră după banchet, acel feroce conducător al unei *partita* disperate îi copleşi cu amabilităţi şi gentileţe. Fusese ospitalier şi înainte, dar acum părea că nu ştie ce să mai facă pentru confortul şi siguranţa călătoriei de întoarcere a oaspeţilor la corabia lor.

Nimic, mi s-a spus, n-ar fi putut prezenta un contrast mai mare cu violenţa din ultima vreme ori cu obişnuita reţinere tăcută ce-i era în fire. Ca un om entuziasmat peste măsură din cauza unei fericiri neaşteptate, el revărsa bunăvoinţă, amabilitate şi atenţii, îi îmbrăţişa pe ofiţeri ca pe nişte fraţi, aproape cu lacrimi în ochi. Prizonierii eliberaţi fură cadorisiţi fiecare cu câte-o monedă de aur. În ultima clipă, brusc, declară că nu poate să nu înapoieze proprietarilor vaselor comerciale toate bunurile lor. Această neaşteptată generozitate cauză amânări al-e

plecării şi prima etapă de drum fu foarte scurtă.

Seara, târziu, Gaspar Ruiz călări cu o escortă până la focul lor de tabără, aducând cu el un catâr încărcat cu canistre de vin. Venise, spunea el, să închine o cupă cu prietenii lui englezi, pe care nu-i va mai vedea niciodată. Era cherchelit şi vesel. Le povesti întâmplări din propriile expediţii, râdea ca un copil, împrumută o chitară de la catârgiul comandantului englez şi, stând cu picioarele încrucişate pe elegantul său poncho întins în lumina jăraticului, cântă, cu voce caldă un cântec guasso de dragoste. Apoi capul îi căzu în piept, lăsă mâinile să-i atârne; chitara îi căzu de pe genunchi, şi o linişte profundă se lăsă peste tabără după cântecul de dragoste al acestui necruţător partizan ce făcuse pe atâţia dintre ai noştri să plângă pentru casele lor distruse şi pentru iubirile lor frânte.

Înainte ca cineva să fi putut scoate un cuvânt, el se ridică brusc de jos şi ceru să i se aducă calul.

„Adio, prieteni! strigă el. Mergeţi cu Dumnezeu. Vă iubesc. Şi spuneţi limpede celor din Santiago că între Gaspar Ruiz, colonel al regelui Spaniei, şi corbii republicani din Chile e război până la ultima suflare război 1 război! război!”

Cu un strigăt puternic de „Război! război! război!”, pe care îl preluă escorta lui, se depărtară călări, şi sunetul copitelor şi al vocilor muri în spaţiile dintre versanţii colinelor.

Cei doi tineri ofiţeri englezi erau convinşi că Ruiz eră nebun. Cum se spune, îi lipsea o doagă nu? Dar doctorul, un scoţian atent, cu o fire filosofică şi foarte subtilă, îmi spuse că era vorba de un cu totul neobişnuit caz de posedare, L-am întâlnit mulţi ani mai târziu, dar îşi amintea evenimentul foarte bine. Îmi mai spuse că, după părerea lui, acea femeie l-a dus pe Gaspar Ruiz la

înfăptuirea unei sângeroase trădări nu prin influenţă directă, ci prin modul subtil prin care trezea şi ţinea vie în mintea lui simplă un sentiment covârşitor, de ireparabilă greşeală. Se prea poate, se prea poate. Dar eu aş spune că turnase jumătate din sufletul ei răzbunător în lutul puternic al acelui bărbat, cum ai turna boală, nebunie şi otravă în – tr-o cupă goală.

Dacă a voit război, a avut din plin când armata noastră victorioasă a început să se întoarcă din Perú. Operaţiuni sistematice fură îndreptate împotriva acestei pete pe onoarea şi prosperitatea greu câştigatei noastre independenţe. Generalul Robles era la comandă, cu binecunoscuta lui severitate nemiloasă. Represalii sălbatice fură iniţiate de ambele părţi şi niciuna nu dădu dovadă de vreun pic de milă. Câştigându-mi avansarea în campania din Perú, eram căpitan în statul major.

Gaspar Ruiz se găsi la grea strâmtoare; în acelaşi timp, aflarăm prin intermediul unui preot fugar, care fusese săltat din prezbiteriul bisericii lui de ţară, făcut să galopeze optzeci de mile printre coline şi să oficieze ceremonia de botez, că li se născuse o fiică. Ca să sărbătorească momentul, îmi închipui, Ruiz execută una sau două abile intruziuni prin surprindere în spatele forţelor noastre şi înfrânse detaşamentele trimise să-i taie retragerea. Pe generalul Robles aproape că-l lovi apoplexia de furie. Avu astfel încă un motiv de insomnie pe lângă muşcăturile ţânţarilor; dar împotriva acestuia, domnilor, stacanele de brandy n-aveau mai mult efect decât tot atâtea înghiţituri de apă. Îşi luă obiceiul să se răţoiască şi să mă ocărască pentru uriaşul meu. Şi, din nerăbdarea de-a termina această campanie lipsită de glorie, mă tem că toţi ofiţerii tineri deveniserăm nesăbuiţi şi dispuşi să ne luăm. riscuri exagerate în serviciu.

Totuşi, încet, pas cu pas, coloanele noastre se

strângeau în jurul lui Gaspar Ruiz, deşi reuşise să scoale toată populaţia araucană a indienilor sălbatici împotriva noastjă. Apoi, un an sau ceva mai târziu, guvernul află prin intermediul agenţilor şi spionilor că intrase printre altele în alianţă cu Carreras, aşa-zisul dictator al aşa-zisei Republici de Mendoza, aflată de cealaltă parte a munţilor. Că Gaspar Ruiz avusese intenţii politice serioase, ori că îl interesase doar să-şi asigure o retragere sigură pentru nevastă şi copil, în timp ce continua fără remuşcări războiul lui de atacuri prin surpriză şi masacre, n-aş putea să spun. Alianţa, oricum, era un fapt. Înfrânt în încercarea de-a împiedica înaintarea noastră dinspre mare, retras cu obişnuita lui iuţeală, se pregătea pentru o nouă încercare grea şi hazardată şi începu prin a-şi trimite nevasta şi fetiţa peste lanţul Pequena, la frontiera cu Mendoza.

XI

Dar Carreras, sub masca politicii şi a liberalismului, era un ticălos de cea mai joasă speţă, şi nefericita ţară a Mendozei era victima hoţilor, jefuitorilor, trădătorilor şi criminalilor care formau partidul lui. El era, sub o înfăţişare nobilă, un om lipsit de inimă, milă, onoare ori conştiinţă. Nu aspira spre nimic altceva decât spre tiranie şi, deşi s-ar fi folosit de Gaspar Ruiz în scopurile sale ticăloase, el îşi dădu curând seama că, punându-se bine cu guvernul chilian, îşi va sluji scopurile mai bine. Roşesc spunând că a făcut guvernului nostru propunerea să ne livreze, în anumite condiţii, nevasta şi copilul acelui om care avusese încredere în cuvântul lui şi că această ofertă a fost acceptată.

Încă în drum spre Mendoza, prin trecătoarea Pequena, ea fu înşelată de escorta formată din oamenii lui Carreras şi predată ofiţerului ce comanda un fort chilian pe platoul de la picioarele lanţului principal al Cordilierilor. Această atroce tranzacţie mă putea costa

scump, pentru că se întâmpla să fiu prizonier în tabăra lui Gaspar Ruiz, când primi această veste. Fusesem capturat în timpul unei recunoaşteri, cei câţiva oameni ai escortei mele fiind măcelăriţi de indienii din garda lui, Am fost scutit de aceeaşi soartă, pentru că m-a recunoscut la timp. Fără îndoială, prietenii mei mă credeau mort şi nici eu n-aş fi dat prea mult pentru viaţa mea, nicio clipă. Dar uriaşui mă tratã foarte bine pentru că, spunea el, totdeauna crezusem în nevinovăţia lui şi încercasem să-l ajut pe vremea când fusese victima nedreptăţii.

„Şi acum, mi se adresa el, vei vedea că spun totdeauna adevărul. Eşti în siguranţă”.

Nu m-am prea simţit în siguranţă, când am fost trezit şi dus la el într-o noapte. Păşea încolo şi-ncoace ca o fiară în cuşcă exclamând: „Trădat! Trădat!”

Se îndreptă spre mine strângând pumnii: „Ţi-aş putea tăia gâtul”.

„Ţi-ar da asta înapoi nevasta?”, i-am spus cât de liniştit am putut.

„Şi copilul!”, urlă el, ca nebun. Căzu într-un scaun şi râse într-un mod înspăimântător, zgomotos: „Oh, nu, eşti în siguranţă!”

L-am asigurat că şi viaţa soţiei sale era în siguranţă: dar nu i-am mai spus convingerea mea că n-o va mai vedea niciodată. El voise război pe moarte, şi războiul se putea sfârşi doar cu moartea lui.

Îmi aruncă o privire ciudată, inexplicabilă, şi se aşeză murmurând fără expresie: „În mâinile lor! în mâinile Ier!”

Stăteam tot atât de ţintuit ca un şoarece în faţa pisicii.

Brusc sări în sus. „Ce caut eu aici?!”, strigă el. Şi, deschizând uşa, începu să răcnească ordine de înşeuare şi de urcat pe cai.

„Ha! se bâlbâi el venind spre mine. Fortul Pequena!

Un fort din palisade! Un nimic. O voi lua înapoi, de-ar fi ascunsă în inima muntelui”. Mă uimi adăugând cu un efort: „Am dus-o în braţele astea două, în timp ce pământul se cutremura. Cel puţin copilul e al meu. Cel puţin el îmi aparţine!”

Cuvintele sunau ciudat; dar n-am avut timp să mă minunez.

„Vei merge cu mine! spuse el violent. Poate că va trebui să tratez cu ei şi orice alt mesager venind de la Ruiz, rebelul, s-ar alege cu gâtul tăiat”.

Aceasta era destul de adevărat. Între el şi lumea pornită împotrivă-i nu putea fi niciun dialog, după regulile unui război onorabil.

În mai puţin de o jumătate de oră eram în şa, zburând sălbatic prin noapte. Avusese doar o escortă de douăzeci de oameni la sediu, dar nu aşteptă după mai mulţi. Trimise, oricum, mesageri la Peneleo, şeful indian ce controla atunci poalele munţilor, trimiţându-i veste să-şi aducă războinicii pe platou şi să-l întâlnească la un lac numit Ochi de Apă, lângă ale cărui ţărmuri era construit fortul de graniţă Pequena.

Am traversat câmpia cu acea neobosită rapiditate în mişcare ce făcuse raidurile lui Gaspar Ruiz atât de faimoase. Urmarăm văile mai joase în sus, spre izvoarele lor repezi. Raidul nu era lipsit de pericole. Un drum ca o cornişă, pe un zid perpendicular de bazalt, se răsucea spiralat pe după o stâncă asemenea unui contrafort şi, până la urmă, ieşirăm din umbra unor chei adânci pe platoul Pequena.

Era un câmp cu iarbă aspră şi verde şi firave tufişuri înflorate; dar sus, deasupra capetelor noastre, urme de zăpadă adăstau în cutele şi crevasele marilor pereţi de stâncă. Micul lac era rotund, cu un ochi aţintit. Garnizoana fortului tocmai îşi mâna înăuntru mica cireadă ele. vite,

când apărurăm noi. Marile porţi de lemn se ferecară imediat şi acel patrulater înalt din ţăruşi laţi îşi înnegriţi, ascuţiţi la vârf şi abia ascunzând acoperişurile de iarbă ale colibelor dinăuntru, păru pustiu şi gol, fără un singur suflet.

Dar odată somaţi să se predea, de un oro care la ordinul lui Gaspar. Ruiz ieşi neînfricat înainte, cei dinăuntru răspunseră cu o salvă ce-l întoarse peste cap cu cal cu tot. L-am auzit pe Ruiz scrâşnind din dinţi lângă mine. „N-are a face, spuse. Acum te duci tu!”

Rupte şi decolorate cum erau acele zdrenţe, vestigiile uniformei mele fură totuşi, recunoscute şi mi s-a permis să mă apropii până la distanţa la care ţi se auzeau vorbele; apoi, a trebuit s-aştept, pentru că o voce exultând de bucurie şi uimire, venind prin lucarnă, nu mă lăsa să rostesc un cuvânt. Era voc ea maiorului Pajol, un prieten vechi. El, ca şi ceilalţi camarazi ai mei, mă crezuse mort de multă vreme.

„Dă pinteni calului, omule! strigă el în culmea agitaţiei, îţi deschidem iute poarta”!

Am lăsat frâiele să-mi cadă din mână şi am clătinat din cap. „Mi-am dat cuvântul!” am strigat.

„Lui?!”, strigă el, cu infinit dezgust.

„Vă promite viaţa!”…

„Viaţa noastră ne aparţine! Şi ne-ai sfătui tu, Şantierra, să ne predăm acestui *rastrero*?”

„Nu! am strigat eu, Dar îşi vrea soţia şi copilul! Şi vă poate tăia drumul spre apă!”

„Atunci el va avea de suferit primul. Îi poţi spune asta. Uită-te, e absurd: vom ţâşni afară şi te vom captura!”

„Nu mă veţi prinde viu!”, i-am spus cu fermitate.

„Imbecilule!”

„Pentru Dumnezeu, am continuat eu precipitat, nu deschideţi poarta!” Şi am arătat spre mulţimea indienilor

lui Peneleo care înţesau ţărmurile lacului.

Nu văzusem niciodată atât de mulţi dintre sălbaticii aceştia la un loc. Lăncile lor păreau tot atât de multe ca firele, de iarbă. Vocile lor guturale formau un sunet vast, mărticulat, ca murmurul mării.

Prietenul meu Pajo blestema singur: „Bine, atunci du-te la dracu'!", strigă el, exasperat. Dar când m-am întors se răzgândi, căci l-am auzit spunând grăbit: „Împuşcaţi-i nebunului calul, înainte de-a se îndepărta".

Avea ţintaşi buni. Două împuşcături răsunară şi chiar în mişcarea de întoarcere calul meu se clătină, căzu şi rămase nemişcat, ca lovit de trăsnet. Aveam deja picioarele afară din scări şi m-am degajat imediat; dar n-am încercat să mă ridic. Nici ei nu îndrăzniseră să iasă ca să mă tragă înăuntru.

Pâlcurile de indieni începură să se mişte spre fort. Călăreau în escadroane, legănându-şi acele *chusos* lungi; apoi descălecară în afara bătăii muschetelor şi, aruncându-şi mantalele de blană, înaintară goi la atac, tropotind din picioare şi strigând în cadenţă, O pânză de foc se cusu ele trei ori de-a lungul fortului, fără să oprească marşul lor egal. Se îngrămădiră chiar la baza palisadelor, scoţându-şi cuţitele lor late. Dar aceste palisade nu erau legatei între ele cu legături ascunse cum se obişnuia, ci cu piroane lungi de fier, pe care nu le puteau tăia. Descumpăni niţi de eşecul metodei lor obişnuite de a-şi forţa intrarea, păgânii, care înaintaseră atât de calm împotriva focului" muschetelor, rupseră rândurile şi fugiră urmăriţi de focul asediaţilor. „Imediat ce trecuseră peste mine în avansare, m-am ridicat şi am ajuns la Gaspar Ruiz, pe-o movilă joasă care se ridica în plin câmp. Puşcaşii lui asiguraseră acoperirea atacului, dar acum, la un semn din partea lui, o trompetă sună „încetarea focului". Împreună ne uitam în linişte la deruta. fără speranţă a sălbaticilor.

„E necesar un asediu, deci”, murmură el. Şi l-am surprins frângându-şi mâinile pe ascuns.

Dar despre ce fel de asediu putea fi. vorba? Fără să mai trebuiască să-i repet cuvintele prietenului. Pajol, el nu îndrăzni să taie drumul la apă al asediaţilor. Aveau carne din belşug. Şi, într-adevăr, dacă n-ar fi avut el însuşi s-ar fi grăbit să trimită alimente în estacadă, dacă i-ar fi stat în putinţă. De fapt noi, cei din câmp, începurăm să simţim junghiul foamei. a

Peneleo, şeful indienilor, stătea la focul nostru înfăşurat în mantaua lui amplă din piele de guanaco. Era un sălbatic atletic, cu o enormă claie de păr, amintind o căpiţă de paie ca formă şi dimensiune, şi cu „trăsături grave, arogante, foarte angulare. În spaniola lui stricată el repetă, mugind ca o fiară sălbatică scoasă din fire, că, dacă s-ar face o breşă cât de mică în parapet, oamenii săi ar pătrunde înăuntru şi ar scoate-o pe *señora*, dar nu altfel.

Gaspar Ruiz, şezând în faţa lui, îşi ţinu ochii fixaţi asupra fortului zi şi noapte, într-o teribilă tăcere şi imobilitate. În acest timp, prin curieri din ţinuturile de jos, care veneau aproape în fiecare zi, auzirăm de înfrângerea unuia dintre locotenenţii săi în valea Mai pu. Cercetaşi trimişi până departe aduseră ştiri despre o coloană de infanterie înaintând prin trecătorile depărtate, pentru despresurarea fortului. Era înceată, dar puteam urmări înaintarea ei trudnică în susul văilor. Mă întrebam de ce oare Ruiz nu se năpustea să atace şi să distrugă aceste forţe ameninţătoare, în vreo fundătură sălbatică potrivită pentru ambuscade, potrivit geniului său pentru luptele de guerilă. Dar geniul părea să-l fi abandonat cu totul disperării.

Era evident pentru mine că nu se putea desprinde de imaginea fortului. Vă asigur, domnilor, că eram mişcat până la milă de imaginea acestui colos neputincios, şezând

pe movilă, indiferent la soare, la ploaie, la frig, la vânt; cu mâinile încleştate în jurul picioarelor şi bărbia sprijinită pe genunchi, privind privind privind.

Şi fortul pe care-şi ţinea privirea era tot atât de nemişcat şi tăcut ca el. Garnizoana nu dădea niciun semn de viaţă. Nici măcar nu răspunseră focului sporadic îndreptat spre creneluri.

Într-o noapte, cum treceam pe lângă el, fără să-şi schimbe poziţia, îmi vorbi pe neaşteptate:

„Am trimis după un tun, spuse. Voi avea timp s-o iau şi. să mă retrag înainte de-a ajunge aici Robles al tău”.

Trimisese după un tun jos, în câmpie.

A durat mult, dar până la urmă a sosit. Era un tun de câmp de şapte funţi. Demontat şi cheltuit de-a curmezişul pe doi ţăruşi lungi, acesta fusese cărat cu uşurinţă pe cărările înguste între doi catâri. Strigătul lui sălbatic: de satisfacţie în revărsatul de zori, când văzu escorta tunului ieşind din vale, îmi mai sună şi acum în urechi.

Dar, domnilor, n-am cuvinte să descriu năucirea lui, furia, disperarea şi dezolarea când află că animalul împovărat cu afetul se prăbuşise într-o prăpastie în timpul ultimei nopţi de drum, izbucni în ameninţări cu moartea şi tortura la adresa: escortei. M-am aţinut din drumul lui tot restul zilei, zăcând în spatele unor tufişuri şi întrebându-mă ce va face acum. Retragerea era tot ce-i mai rămăsese; dar nu se putea retrage.

Îi vedeam mai jos artileristul, pe Jorge, un bătrân soldat spaniol, înălţând un fel de construcţie din şei puse una peste alta. Tunul, gata încărcat, fu ridicat pe aceasta, dar în actul descărcării toată afacerea se prăbuşi şi încărcătura trecu mult deasupra fortăreţei.

Nu s-a mai încercat altceva. Unul din catârii cu muniţie se pierduse şi el şi nu mai aveau decât şase încărcături; mai mult decât destule pentru doborârea

porţii, dacă tunul ar fi fost bine aşezat. Era însă imposibil, dacă nu era fixat. În mod corect. Nu aveau clin ce improviza un afet. Aproape în orice clipă mă aşteptam să aud ecourile goarnelor lui Robles printre steiuri.

Peneleo, învârtindu-se neliniştit, drapat în „pieile sale, se aşează un moment lângă mine, mârâindu-şi ideile sale: „Face o *antrada* o gaură. Dacă face o gaură, *bueno*. Dacă nu face gaură, atunci *vamos* trebuie plecăm”.

După apusul soarelui, am observat, spre mirarea mea, că indienii fac pregătiri ca pentru un alt asalt. Rândurile lor stăteau înşiruite în umbra munţilor. Pe platou, în faţa porţii fortului, am văzut un grup de oameni frământându-se pe ioc.

Am coborât în josul movilei nebăgat în seamă. Lumina lunii, în aerul clar* al înălţimilor, era strălucitoare ca ziua, dar umbrele lungi îmi înşelau privirea, aşa că nu-mi puteam da seama ce fac. Am auzit vocea lui Jorge, artileristul, spunând pe un ton ciudat, plin de îndoială: „E încărcat, *señor*”.

Apoi altă voce, din acel grup, rosti ferm cuvintele: „Aduceţi frânghia”. Era vocea lui Gaspar Ruiz.

Se lăsă o linişte în care împuşcăturile asediaţilor pocniră sec. Şi ei observară grupul. Dar distanţa era prea mare şi, în răpăiala gloanţelor de muschetă ce muşcau inutil pământul, grupul se răsfiră, se strânse, se balansa, lăsându-mă să văd un buluc ele figuri gârbovite în mijloc. M-am dat mai aproape, nesigur dacă nu cumva am viziuni sinistre, un vis fantast şi coşmaresc.

O voce bizar de înăbuşită comandă:

„Trageţi legăturile mai strâns”.

„*Şi señor*”, îi răspunseră alte câteva voci, pe tonuri de grabă respectuoasă.

Apoi vocea înăbuşită spuse:

„Aşa e bine. Trebuie să fiu liber să respir”.

Apoi se auzi murmurul îngrijorat ăl mai multor oameni:

„Ajutaţi-l să se ridice, *hombres*. Uşor! Sub celălalt braţ”.

Vocea surdă ordonă:

„*Bueno*; Depărtaţi-vă de mine!”

Mi-am făcut loc în cercul lărgit şi am mai auzit o dată aceeaşi voce sugrumată, spunând dramatic:

„Uită că sunt un om viu, Jorge. Uită de mine şi gândeşte-te la ce ai de făcut”.

„Fiţi fără frică, *señor*. Pentru mine nu sunteţi decât un afet de tun şi n-o să ratez nicio încărcătură”.

Am auzit fâşutul unei torţe şi am simţit mirosul de pucioasă al chibritului. Am văzut brusc înaintea mea o indescriptibilă formă în patru labe, ca o fiară, dar cu cap de om aplecat, sub o proiecţie tubulară, peste coama gâtului, şi strălucirea unui corp rotund de bronz în spinare.

În faţa acestui semicerc tăcut de oameni se ghemui singur, cu Jorge în urma lui şi un trompetist nemişcat, cu trompeta în mână, alături.

Jorge se aplecă, murmurând, cu torţa în mână:

„O idee mai la stânga, *señor*. Prea mult. Aşa. Acum, dacă vă aplecaţi puţin îndreptând coatele, aş putea…”

Sări într-o parte, lăsând mai jos torţa, şi o flacără ţâşni la gura tunului fixat pe spinarea omului.

Apoi Gaspar Ruiz se lăsă uşor mai jos.

„Bună lovitura?”, întrebă el.

„În plin, *señor*”.

Zăcea acolo, în faţa mea, cu pieptul pe pământ, sub bronzul lucind întunecat, al monstruoasei sale poveri, cum nicio dragoste ori puterea nici unui om n-a trebuit să poarte, vreodată în lamentabila istorie a lumii. Braţele îi erau depărtate în lături şi amintea un penitent prosternat pe pământul luminat de lună.

L-am văzut din nou ridicat în mâini şi genunchi, şi oamenii depărtându-se de el, şi bătrânul Jorge aplecându-se, ochind în lungul tunului.

„La stânga puţin. Doar o idee. *Por Dios*, *señor*, nu mai tremuraţi. Unde vă e puterea?”

Vocea bătrânului tunar era spartă din cauza emoţiei. Păşi la o parte şi, iute ca fulgerul, duse flacăra la fitil.

„Excelent!”, strigă el cu lacrimi în ochi; dar Găspar Ruiz zăcu nemişcat multă vreme, lăţit la pământ.

„Sunt obosit, murmură el într-un sfârşit. Încă o lovitură ajunge?”

„Fără îndoială”, spuse Jorge, aplecându-se spre urechea lui.

„Atunci, încarcă, l-am auzit pronunţând limpede. Trompet!”…

„Aici sunt, *señor*, la ordinele dumneavoastră”.

„Suflă odată, la acest ordin, să se audă în Chile, dintr-un capăt la altul! spuse el cu o voce extraordinar de puternică. Şi voi, ceilalţi, fiţi gata să tăiaţi această blestemată frânghie, căci va fi clipa în care vă voi conduce la atac! Acum ridicaţi-mă, şi tu, Jorge, ocheşte iute!”

Răpăiala muschetelor din fort aproape că-i acoperi vocea. Palisada era încununată de fum şi foc.

„Concentraţi-vă efortul spre înainte împotriva reculului, *mi-am o*, spuse tremurat bătrânul tunar. Înfigeţi degetele în pământ. Aşa. Acum!”

Un strigăt de satisfacţie îi scăpă după lovitură. Trompetul îşi ridică goarna aproape de buze şi aşteptă. Dar niciun cuvânt nu venea de la omul prosternat. Am căzut într-un genunchi şi astfel am auzit tot ce mai avea să spună.

„S-a frânt ceva”, şopti el, ridicând capul puţin şi întorcând ochii spre mine din poziţia lui iremediabil năruită.

„Poarta se ţine numai într-o despicătură”, strigă Jorge.

Gaspar Ruiz încercă să spună ceva, dar vocea i se stinse în gât şi i-am ajutat să rostogolim tunul de pe spinarea lui frântă. Era fără simţire.

Mi-am ţinut buzele pecetluite, desigur. Semnalul pentru atacul indienilor n-a mai fost dat. În loc de asta, semnalele sonore ale forţei de despresurare, după care urechile mele tânjeau de-atâta vreme, răsunară înspăimântându-i precum Chemarea de Apoi pe duşmanii noştri luaţi prin surprindere.

Un tornado, domnilor, un adevărat uragan de oameni buluciţi, cai sălbatici, indieni călări, săriră peste mine, cum m-am tupilat la pământ lângă Gaspar Ruiz, încă prăbuşit cu faţa la pământ ca o cruce. Peneleo, galopând să-şi salveze viaţa, mă împunse cu *chuso*-ul său lung, în trecere, de dragul vechii noastre cunoştinţe, presupun. Cum am supravieţuit ploii de plumb e mai greu de explicat. Hazardându-mă să mă ridic în genunchi prea devreme, câţiva soldaţi din Regimentul 17 Taltal, în graba lor de-a ajunge la ceva viu, aproape că m-au măcuit pe loc cu baionetele. Părură şi ei foarte dezamăgiţi când câţiva ofiţeri, apropiindu-se în galop, îi dădură la o parte cu latul săbiilor.

Era generalul Robles cu garda sa. Voia neapărat să ia câţiva prizonieri. Şi el păru, pe moment, dezamăgit.

„Ce! Tu eşti?”, strigă el.

Descălecă imediat să mă îmbrăţişeze, pentru că era un vechi prieten al familiei mele. Am arătat spre trupul de la picioarele noastre şi i-am spus doar aceste două cuvinte:

„Gaspar Ruiz”.

Îşi aruncă braţele în sus cu uimire.

„Aha! Uriaşul tău! Totdeauna, până la capăt, alături de uriaşul tău. Nu contează. Ne-a salvat viaţa când

pământul tremura destul, ca să-i facă şi pe cei mai bravi să leşine de frică. Îmi ieşisem din minţi de spaimă. Dar el, nu! *Que guape*! Unde-i eroul care i-a venit de hac? Ha \ ha! ha! Ce l-a omorât, *chico*?”

„Propria putere, generale”, i-am răspuns.

XII

ttDar Gaspar Ruiz mai respira încă. M-am îngrijit să fie cărat în ponchoul lui la adăpostul câtorva tufişuri, chiar pe movila de pe care fixase atât de nemişcat fortul, în timp ce moartea nevăzută deja-i plana deasupra capului.

Trupele noastre îşi aşezară tabăra în jurul fortului. Când se crăpă de ziuă, n-am fost surprins să aflu că am fost desemnat să comand escorta unui prizonier ce trebuia trimis imediat la Santiago. Bineînţeles prizonierul era nevasta lui Gaspar Ruiz.

„Te-am numit din consideraţie pentru sentimentele tale, remarcă generalul Robles. Deşi femeia ar trebui de fapt să fie împuşcată, pentru tot răul pe care l-a pricinuit republicii”.

Cum am făcut un gest revoltat de protest, el continuă:

„Acum că el e ca mort, ea nu mai are nicio importanţă. Nimeni nu va şti ce să facă cu ea. Oricum, guvernul o vrea. Dădu din umeri. Bănuiesc că el trebuie să fi îngropat multă pradă în locuri pe care ea singură le mai ştie”.

În zori am văzut-o venind spre colină, păzită de doi soldaţi şi purtându-şi copilul la piept.

Am înaintat în întâmpinare-i.

„Mai trăieşte?”, mă întrebă ea, confruntându-mă cu acea faţă albă, impasibilă, la care el obişnuia să se uite cu atâta adoraţie.

Am înclinat din cap şi am condus-o în jurul unui pâlc de tufişuri fără niciun cuvânt. Ochii lui erau deschişi.

Respira cu dificultate şi-i pronunţă numele cu mare efort.

„Erminia!”

Ea îi îngenunche la cap. Fetiţa, fără să-l bage în seamă, cu ochii ei mari cătând în jur, începu să sporovăiască brusc, cu o voce subţire şi veselă. Arăta cu degetul la purpuriul răsăritului de soare, dincolo de muchiile negre ale vârfurilor. Şi cât dură acea gângurire de copil, incomprehensibilă şi plăcută urechii, cei doi, muribundul şi femeia îngenuncheată, rămaseră tăcuţi, privindu-se în ochi, ascultând sunetul delicat. Apoi gânguritul încetă. Copila îşi rezemase capul de pieptul mamei şi era liniştită.

„A fost pentru tine, începu el. Iartă…” Vocea îl lăsă. Apoi am auzit un murmur şi am prins cuvintele încărcate de regret: „N-am avut destulă putere”.

Ea îl privi cu o extraordinară intensitate. El încercă să zâmbească şi repetă într-un ton umil; „Iartă-mă. Să te las aşa…”

Ea se aplecă, fără lacrimi în ochi, şi-i spuse cu voce fermă:

„Pe tot pământul acesta, n-am iubit altceva nimic decât pe tine, Gaspar”.

Capul lui se mişcă. Ochii i se treziră.

„În sfârşit… oftă el uşurat. Apoi, neliniştit. Dar e adevărat… e adevărat?”

„Tot atât de adevărat cum e faptul că nu există milă şi dreptate pe lumea asta”, îi răspunse ea cu pasiune. Se aplecă peste faţa lui. El încercă să-şi ridice capul, dar acesta căzu înapoi şi, când ea îi sărută buzele, era deja mort. Ochii lui. sticloşiaţinteau cerul, pe care norii roz pluteau foarte sus. Dar am observat ochii copilei. Întorşi spre pieptul mamei; îşi lăsară pleoapele şi se-nchiseră uşor. Adormise.

Văduva lui: Gaspar Ruiz, uriaşul, mă lăsă s-o iau de-

acqlo fără să verse o lacrimă.

Pentru călătorie rostuisem pentru ea o şa laterală, asemănătoare foarte mult unui jeţ, cu un leagăn de lemn pe care să-şi sprijine picioarele. În prima zi călări fără să scoată un cuvânt şi fără să-şi ia im moment ochii de la copilă, pe care o ţinea pe genunchi. La primul popas am văzut-o plimbându-se noaptea cu ea în braţe, legănând-o şi aplecându-se s-o vadă în lumina lunii. După ce-am pornit în marşul zilei a doua, mă întrebă cât de curând vom. ajunge în primul sat din ţinuturile locuite.

I-am spus că vom fi acolo pe la prânz! „Şi vor fi. femei acolo?”, se interesă.

I-am spus că e un sat foarte mare.

„Vor fi bărbaţi şi femei acolo, *señora*, ale Căror inimi vor fi bucuroase să audă ştirea că tulburările şi războiul s-au terminat acum”.

„Da, totul s-a terminat acum, repetă ea. Apoi, după o vreme; Domnule ofiţer, ce va faceguvernul vostru cu mine?”

„Nu ştiu, *señora*, am spus eu, O să se poarte foarte bine, nicio îndoială. Noi, republicanii, nu suntem sălbatici şi nu ne răzbunăm pe femei”.

Mi-aruncă o privire la cuvântul „republicani”, pe care mi-am închipuit-o plină de o ură veşnic vie. Dar o oră său. aşa ceva mai târziu, cum ne oprisem ca să lăsăm catxrii cu bagajele s-o ia înainte, pe-o potecă îngustă ce mărginea o prăpastie, ea se uită la mine cu o faţă atât de albă şi de tulburată, încât am simţit pentru ea o milă profundă.

„Domnule ofiţer, îmi spuse, sunt slabă, tremur. E o frică pe care nu mi-o pot stăpâni”. Într-adevăr, buzele îi tremurau, în timp ce încerca să zâmbească aruncând o privire potecii înguste, care de fapt nu era prea periculoasă. „Mi-e frică c-o să scap copilul. Gaspar ţi-a salvat viaţa, îţi aminteşti… Ia-l ele la mine”.

Am luat copilul din braţele ei întinse”. „Închide ochii, *señora*, şi lasă-te în seama catârului”, i-am recomandat.

Aşa făcu şi, cu paloarea ei şi faţa încremenită şi străvezie, părea moartă. La un cot al potecii, unde un colţ mare de porfiriu purpuriu închidea vederii câmpiile de jos, am văzut-o deschizând ochii. Călăream tocmai în spatele ei, ţinând fetiţa pe braţul drept.

„Copilul e bine!”, i-am strigat, ca s-o încurajez, „Da”, răspunse ea slab. Şi-atunci, spre marea mea spaimă, am văzut-o ridicându-se în picioare pe leagănul de lemn, căscând teribil ochii şi aruncându-se înainte în hăul de la dreapta noastră.

Nu vă pot descrie brusca şi abjecta frică ce mă copleşi la acea îngrozitoare privelişte. Ameninţarea abisului, ameninţarea colţilor de stâncă păru să se încline spre mine. Capul mi se învârtea. Am strâns copilul lângă mine şi mi-am oprit calul nemişcat ca pe-o statuie. Eram mut şi rece din cap până în picioare. Catârul ei şovăi, păşi lateral spre stâncă, apoi porni iar. Calul meu îşi ridică doar urechile, cu un fornăit uşor. Inima mi-era împietrită şi, din adâncurile prăpastiei, pietrele răpăind în torentul furios aproape că mă scoseseră din minţi cu zgomotul lor.

În următoarea clipă eram dincolo de cotul potecii, pe un tăpşan larg şi ierbos. Afamei am strigat. Oamenii mei se întoarseră alergând spre mine alarmaţi. Se pare că la început nu făceam altceva decât să strig: „Mi-a pus copilul în braţe! Mi-a pus copilul în braţe!”. Escorta a crezut că înnebunisem.

Generalul Şantierra tăcu şi se ridică de la masă. Şi asta-i – totul, domnilor, încheie el, cu o înclinare curtenitoare spre oaspeţii care se ridicaseră în picioare.

Ce s-a ales de copil, generale? întrebarăm noi.

Oh, copilul, copilul.

Păşi spre una dintre ferestrele ce dădeau spre

frumoasa lui grădină, refugiul zilelor de bătrâneţe. Faima acesteia era mare în ţinut. Reţinându-ne în urmă cu mâna ridicată, el strigă „Erminia! Erminia!” şi aşteptă. Apoi braţul lui prevenitor căzu şi ne înghesuirăm la ferestre.

De după un grup de copaci ieşise o femeie pe aleea largă, mărginită cu flori. Puteam auzi foşnetul jupoanelor ei scrobite şi observarăm croiala amplă a rochiei de modă veche, din mătase neagră. Se uită în sus şi, văzând toţi ochii aceia care o priveau, se opri, se încruntă, zâmbi, îl ameninţă cu degetul pe general care râdea zgomotos, şi, trăgându-şi boneta neagră în aşa fel încât să-şi ascundă în parte profilul trufaş, ieşi din raza privirii noastre, călcând cu multă demnitate.

L-aţi putut vedea pe îngerul păzitor al bătrânului general şi pe cea căreia îi datoraţi tot ce-i atrăgător şi confortabil în ospitalitatea casei mele. S-a întâmplat, domnilor, că deşi flăcările dragostei s-au cuibărit timpuriu în sufletul meu, nu m-am căsătorit niciodată. Şi, din cauza aceasta probabil, scânteile focului sacru nu s-au stins încă aici. Îşi bătu pieptul lat. Sunt încă vii, încă Vi spuse el cu un accent pe jumătate comic, pe jumătate serios. Dar n-o să mă căsătoresc acum. Ea este fiica adoptivă a generalului Sanfierra şi moştenitoarea lui.

Unul dintre noi, un tânăr ofiţer de marină, o descrise mai târziu ca pe o „fată bătrână, scundă, îndesată, de vreo patruzeci de ani sau cam aşa ceva”. Observaserăm cu toţii că părul ei începea să încărunţească şi că avea ochi negri foarte frumoşi.

Şi, continuă generalul Şantierra, nici ea nu vrea să audă de căsătorie, pe viaţă. I se pare o adevărată calamitate! E bună, răbdătoare, devotată bătrânului ei. Un suflet simplu. Dar nu v-aş sfătui pe niciunul să-i cereţi mâna, pentru că, dacă vi-o strânge, e numai ca să vă frângă oasele. Ah, nu glumeşte în privinţa asta! Şi e unica

fiică a tatălui său, uriaşul care a pierit prin propria forţă: puterea trupului, a simplităţii, a iubirii.

O POVESTE MILITARĂ DUELIŞTII

I

Napoleon I, a cărui carieră a avut condiţia unui duel cu întreaga Europă, nu era de acord cu duelurile între ofiţerii propriei armate. Marele conducător militar nu era un arţăgos şi nici prea mare respect pentru tradiţii nu avea.

Cu toate acestea, povestea unui duel, devenit legendă în armată, străbate prin epicul războaielor imperiale. Spre surpriza şi admiraţia camarazilor, doi ofiţeri, ca acei artişti nebuni care încearcă să poleiască aurul ori să coloreze crinii, se urmăreau într-o dispută personală prin anii carnagiului universal. Erau amândoi ofiţeri de cavalerie, şi legătura lor cu vioiul, dar capriciosul animat ce poartă bărbaţii în bătălie părea a fi total adecvată. Ar fi dificil să ne imaginăm ca eroi ai acestei legende doi ofiţeri din infanteria de linie, spre exemplu, a căror fantezie e îmblânzită de prea multe exerciţii de front şi a căror cutezanţă trebuie neapărat să fie de-o natură mai „reoaie. Cât priveşte artileriştii ori inginerii, ale căror capete sunt ţinute reci de dietetica matematicilor, ei sunt în fără oricărei discuţii.

Numele celor doi ofiţeri erau Feraud şi D’Hubert şi rău amândoi locotenenţi într-un regiment de husari, dar u în acelaşi.

Feraud avea sarcini regimentale, dar locotenentul Hubert avusese norocul să fie ataşat persoanei genealului ce comanda divizia, ca *officier d’ordonance*. Erau în Strassbourg şi, în această plăcută şi importantă garizoană, se bucurau din plin de un scurt interval de pace. e bucurau de el, dar ambii într-un mod esenţial războinic, pentru că era un interval de ascuţire a săbiilor şi de şmotruire a

tunurilor, drag inimii soldatului şi fără prejudicii prestigiului militar, doar că nimeni nu credea în sinceritatea acestui interval ori în durata lui.

În aceste istorice circumstanţe, atât de favorabile pentru gustarea unui interval mai lejer, locotenentul D'IIubert, într-o după-amiază frumoasă, îşi croia cale de-a lungul unei străzi liniştite, dintr-o suburbie altfel zgomotoasă, spre sediul locotenentului Feraud, aflat într-o casă particulară, cu grădină în spate, aparţinând unei fete bătrâne.

Bătăii sale în uşă îi răspunse imediat o tânără în costum alsacian. Tenul ei proaspăt şi genele lungi, coborâte timid la vederea înaltului ofiţer, îl făcură pe locotenentul D'Hubert, care era sensibil la impresia estetică, să-şi relaxeze gravitatea rece şi severă a feţei. În acelaşi timp observă că fata avea pe braţ o pereche de pantaloni de husar, albaştri cu o dungă roşie.

Locotenentul Feraud este acasă? întrebă el binevoitor.

Oh nu, domnule! A ieşit azi-dimineaţă la şase.

Frumoasa fată încercă să închidă uşa. Locotenentul

D'Hubert, prevenind gestul cu blândă fermitate, păşi în hol, zăngănindu-şi pintenii.

Ei, draga mea! Vrei să spui că n-a mai fost pe-acasă de azi-dimineaţă, de la şase?

Spunând acestea, locotenentul D'Hubert deschise fără ceremonie uşa unei camere atât de grijuliu şi minuţios dereticate, încât numai din probe interne de forma unor cizme, uniforme şi parafernalii militare ajunse la convingerea că e camera locotenentului Feraud. Şi mai văzu cu această ocazie că locotenentul Feraud nu e acasă. Onesta fată îl urmase şi-şi ridică privirea candidă spre chipul lui.

Hm! făcu locotenentul DTI – ubert, foarte dezamăgit,

pentru că vizitase deja toate locurile ştiute unde ar fi putut găsi un locotenent de husari într-o după-amiază frumoasă. Deci a ieşit? Şi nu cumva ştii, draga mea, de ce-a ieşit el la şase în dimineaţa asta?

Nu, răspunse ea pregătită. S-a întors astă-noapte târziu. şi a sforăit. L-am auzit când m-am sculat, la cinci.

Apoi s-a îmbrăcat în uniforma cea mai veche şi a ieşit. Datoria, presupun.

Datoria? Nici pe departe! strigă locotenentul D'Hubert. Află, îngerul meu, că a ieşit atât de devreme, ca să se bată în duel cu un civil!

Ea primi aceste noutăţi fără să clipească din genele negre. Era mai mult decât evident că acţiunile locotenentului Feraud erau, în general, deasupra oricărei critici. Ridică o clipă ochii într-o surpriză mută, şi locotenentul D'Hubert deduse din absenţa oricărei emoţii că ea trebuie să-l fi văzut pe locotenentul Feraud de azi-dimineaţă. Privi în jurul lui prin cameră.

Haide! insistă el, cu încrezătoare familiaritate. E undeva prin casă în acest moment?

Ea clătină din cap…

Cu atât mai rău pentru el! continuă locotenentul D'Hubert pe un ton de îngrijorată convingere. Dar a fost acasă în dimineaţa asta.

De data aceasta frumoasa fată aprobă uşor din cap.

A fost! strigă locotenentul D'Hubert. Şi a ieşit iar? De ce? N-a putut sta cuminte înăuntru? Ce lunatic! Draga mea…

Firea deschisă şi puternicul sentiment de camaraderie ale locotenentului D'Hubert îi slujeau puterea de observaţie. Îşi schimbă tonul spre cea mai insinuantă blândeţe şi, privind spre pantalonii de husar de pe braţul fetei, apelă la interesul pe care-l dovedea aceasta pentru confortul şi fericirea locotenentului Feraud. Fu insistent şi

persuasiv. Se folosi de ochi, care erau blânzi şi frumoşi, cu excelent rezultat. Nerăbdarea lui de a-l găsi imediat pe locotenentul Feraud, numai pentru binele locotenentului Feraud, părea atât de sinceră, încât până la – urmă birui refuzul fetei de a vorbi. Din păcate nu ştia prea multe. Locotenentul Feraud se întorsese acasă cu puţin înainte de zece, intrase direct în camera lui şi se aruncase pe pat să-şi termine somnul. L-a auzit sforăind chiar mai tare ca de obicei, până după-amiaza târziu. Apoi s-a sculat, şi-a pus cea mai bună uniformă şi a ieşit. Asta era tot ce ştia.

Ridică ochii, şi locotenentul D'Hubert privi în ei neîncrezător.

Incredibil. A ieşit la paradă, în oraş, în cea mai bună uniformă! Copila mea, nu ştii că l-a străpuns pe civilul acela azi-dimineaţă? Direct, cum ai pune un iepure la proţap.

Frumoasa fată primi vestea macabră fără niciun semn de mâhnire. Dar îşi strânse buzele gânditoare.

Nu se vântură prin oraş, remarcă ea în şoaptă, nici pe departe.

Familia civilului face un tărăboi îngrozitor, continuă locotenentul D'Hubert, urmându-şi şirul gândurilor. Şi generalul e foarte furios. E una din cele mai bune familii din oraş. Feraud ar fi putut să stea ascuns cel puţin…

Ce-o să-i facă generalul? se interesă fata tulburată.

N-o să-i taie chiar capul, de asta fii sigură, mormăi locotenentul D'Hubert. Comportarea lui e absolut indecentă. Îşi face necazuri fără şir cu genul acesta de bravuri.

Dar nu se vântură prin oraş, insistă fata într-un murmur timid.

Ei, da! Acum, că mă gândesc, nu l-am văzut nicăieri. Unde naiba s-o fi vârât?

S-a dus într-o vizită, sugeră făta, după un moment de

tăcere.

K Locotenentul D’Hubert încremeni: i. În vizită?! Vrei să spui în vizită la o doamnă? Impertinentul! De unde ştii asta, draga mea?

Fără să-şi ascundă dispreţul feminin pentru mărginirea minţii masculine, frumoasa fată îi aminti că locotenentul Feraud se dichisise în uniforma (cea mai bună înainte de a ieşi.

Şi-a pus, de asemenea, dolmanul cel mai nou, adăugă ea, cu un ton de parcă această discuţie i-ar fi călcat pe nervi, şi se întoarse brusc cu spatele.

Locotenentul D’Hubert, fără să pună la îndoială acurateţea deducţiei, nu consideră că ar fi avansat prea mult în ancheta lui oficială. Pentru că această căutare a locotenentului Feraud avea un caracter oficial. Nu cunoştea niciuna dintre femeile pe care acest tip, ce străpunsese un om dimineaţa, ar fi putut-o vizita după-amiaza. Cei doi tineri abia se cunoşteau. Îşi muşcă degetul înmănuşat cu un aer de perplexitate.

Vizită! exclamă el. Vizită la dracu’!

Fata, cu spatele la el şi împăturind pantalonii de husar pe scaun, protestă cu un râs supărat:

Oh, nu! La Madame de Lionne.

Locotenentul D’Hubert fluieră uşor. Madame de

Lionne era nevasta unei înalte persoane oficiale, avea un *salon* bine cunoscut şi ceva pretenţii de sensibilitate şi eleganţă. Soţul era civil şi bătrân; dar societatea din *salon* era tânără şi militară. Locotenentul D’Hubert fluierase, nu pentru că ideea de a-l urmări pe locotenentul Feraud în acel *salon* anumit i-ar fi fost dezagreabilă, dar pentru că, sosind la Strassbouig ceva mai târziu, nu avusese ocazia până acum să fie prezentat doamnei de Lionne. Şi ce făcea scandalagiul acela de Feraud acolo, se minună el. Nu părea să fie genul de om care…

Eşti sigură de cele ce spui? întrebă locotenentul D’Hubert.

Fata era absolut sigură. Fără a se mai întoarce să-l privească, îi explică faptul că vizitiul ce stătea la a doua intrare îl ştia pe maître *d’hôtel* al doamnei de Liorme. Astfel avea şi ea informaţiile ei. Şi era absolut sigură. Dându-i această asigurare ea oftă. Locotenentul Feraud mergea acolo aproape în fiecare după-amiază, adăugă ea.

Ei! exclamă D’Hubert ironic. Impresia sa despre madame de Lionne scăzu cu câteva gradaţii. Locotenentul Feraud nu merita, după opinia lui, o atenţie specială din partea unei femei cu reputaţia de-a fi sensibilă şi elegantă. Dar nu se putea şti. În esenţă toate sunt la fel foarte practice mai degrabă decât idealiste. Locotenentul D’Hubert, oricum, nu permise minţii sale să zăbovească mult asupra acestor aspecte.

Mii de trăsnete! reflectă el cu voce tare1. Generalul însuşi merge acolo uneori. Dacă se întâmplă să-l găsească pe tip făcându-i curte doamnei, va ieşi o dandana! Generalul nostru nu e prea tolerant, asta pot să ţi-o spun.

Du-te repede, atunci! Nu mai sta acum, că ţi-am spus unde e! strigă fata, roşind până în ochi.

Mulţumesc, draga mea! Nu ştiu ce-aş fi făcut fără tine.

După ce-şi manifestă recunoştinţa într-un mod agresiv, respins la început cu violenţă, acceptat apoi cu o bruscă, dar şi mai semnificativă indiferenţă, locotenentul D’Hubert plecă.

El zăngăni şi zornăi pe străzi cu nişte fumuri marţiale. Să urmărească un camarad până într-o sufragerie în care el nu era cunoscut nu-l îngrijora câtuşi de puţin. O uniformă e un paşaport. Poziţia lui de *officier d’ordonance* al generalului îi întărea siguranţa. De altfel, acum, că ştia unde e locotenentul Feraud, nu mai avea de

ales. Era o problemă de serviciu.

Casa doamnei de Lionne dădea o impresie excelentă. Un bărbat în livrea, deschizând uşa unei sufragerii largi, cu parchet ceruit, îi strigă numele şi se trase un pas, ca să-l lase să treacă. Era o zi de primiri. Doamnele purtau pălării mari, garnisite cu belşug de pene; trupurile lor mulate, în rochii albe de la subsuori până la vârfurile pantofilor de satin, păreau silfidice şi reci în etalarea generoasă de gâturi şi braţe goale. Bărbaţii care conversau cu ele, dimpotrivă, erau înzorzonaţi din greu în postav multicolor, cu gulere înalte până la urechi şi eşarfe gr oase în jurul taliei. Locotenentul D'Hubert îşi croi drum dezinvolt de-a curmezişul încăperii şi, înclinându-se adânc în faţa unei silfidice forme lungite pe o canapea, îşi oferi scuzele pentru intruziune, pe care nimic n-o putea scuza decât extrema urgenţă a ordinului de serviciu pe care avea a-l comunica camaradului său Feraud. Dar şi-a impus el însuşi să se întoarcă într-un mod mai adecvat, spre a-şi cere iertare pentru a fi întrerupt interesanta conversaţie…

Un braţ gol fu întins spre el cu nonşalanţă graţioasă, chiar înainte de a-şi fi sfârşit discursul. Apăsă cu respect mâna de buze şi remarcă în gând că e osoasă. Madame de Lionne era blondă, cu o piele prea subţire şi faţă lungă.

Cest qa! spuse ea cu un zâmbet eteric, arătând un set de dinţi mari. Vino astă-seară să-ţi câştigi iertarea.

Negreşit, *madame*.

În acest timp locotenentul Feraud, splendid în noul lui dolman şi cizmele extrem de lustruite de cavalerist, stătea pe un scaun la un pas de canapea, c-o mână sprijinită pe coapsă şi cealaltă răsucindu-şi mustaţa la refuz. La o privire plină de tâlc din partea lui D'Hubert se ridică fără chef, şi-l urmă în intrândul unei ferestre.

Ce vrei cu mine? întrebă el cu o uluitoare indiferenţă. Locotenentul D'Hubert nu-şi putea închipui, în inocenţa

inimii şi simplitatea conştiinţei sale, că locotenentul Feraud. avea despre duelul petrecut o imagine în care nici remuşcarea şi nicio înţelegere raţională a consecinţelor nu-şi găseau loc. Deşi acesta nu-şi mai amintea limpede care fusese motivul disputei (începuse într-un local în care berea şi vinul curg până târziu), nu avea nici cea mai mică îndoială că el fusese partea ultragiată. Avusese ca secunzi doi prieteni cu experienţă. Totul decursese după regulile care guvernează acest gen de aventură. Iar un duel este evident susţinut cu scopul ca unul dintre parteneri să fie cel puţin rănit, dacă nu ucis pe loc. Asta iar era în regulă. Locotenentul Feraud era perfect liniştit; dar locotenentul D'Hubert o luă drept afectare şi vorbi cu o anume vivacitate:

Sunt trimis de general să-ţi transmit ordinul de-ale: prezenta imediat la locul de încartiruire şi de a rămâne acolo în stare de arest.

Fu acum rândul locotenentului Feraud să rămână înmărmurit:

Ce dracu' tot spui? murmură el slab şi căzu într-o asemenea uimire, încât nu putu urma decât mecanic mişcările locotenentului D'Hubert. Cei doi ofiţeri, unul înalt, cu o faţă interesantă şi o mustaţă de culoarea griului copt, celălalt scurt şi robust, cu nas coroiat şi o claie neagră de păr cârlionţat, se apropiară de stăpâna casei să-şi ia rămas bun. Madame de Lionne era pasionată de varietatea infinită a tipurilor umane. Toţi ceilalţi ochi din salon îi urmăriră pe ofiţerii care plecau; şi, când ieşiră, unul sau doi bărbaţi, care auziseră deja despre duel, împărtăşiră ştirea silfidicelor doamne, care o primiră cu uşoare ţipete de omenească îngrijorare.

În acest timp. cei doi husari păşeau umăr la umăr. Locotenentul Feraud încercând să pătrundă raţiunea ascunsă a lucrurilor, care în acest moment scăpa

capacităţii sale intelectuale; locotenentul D’Hubert, plictisit de rolul pe care-l avea, pentru că instrucţiunile generalului erau ca personal să vegheze ca locotenentul Feraud să îndeplinească ordinul la literă şi imediat.

„Şeful pare să-l cunoască pe acest animal”, se gândi el, măsurmelu-şi tovarăşul a cărui faţă rotundă, – ochi rotunzi şi chiar mustaţa mică, răsucită-n furculiţă, păreau animate de o exasperare mentală în luptă cu incomprehensibilul. Şi rosti cu o undă de reproş:

Generalul e furios ea dracu’ pe tine!

Locotenentul Feraud se opri scurt, la marginea caldarâmului şi strigă cu accentul inconfundabilei sincerităţi:

De ce naiba? 1

Inocenta focosului suflet gascon fu trădată prin modul în care-şi prinse capul cu mâinile, ca pentru a-l preveni să explodeze de perplexitate.

Pentru duel, spuse locotenentul D’Hubert scurt. Era foarte plictisit de această prefăcătorie perversă.

Duelul! A…

Locotenentul Feraud trecu dintr-un paroxism al uimirii la altul. Lăsă să-i cadă mâinile şi păşi încet, încercând să împace această informaţie cu propria stare. Era imposibil, izbucni indignat:

Puteam permite acelui civil mâncător de varză murată să-şi lustruiască cizmele cu uniforma Regimentului 7 Husari?

Locotenentul D’Hubert nu putu rămâne cu totul nemişcat la acest elementar sentiment. „Tipul ăsta scund e un lunatic, se gândi el, dar este ceva adevăr în ceea ce spune”.

Desigur, nu ştiu în ce măsură ai avut dreptate, începu el liniştitor. Şi poate generalul însuşi n-a fost corect informat. Oamenii aceia l-au îmbrobodit cu lamentaţiile lor.

Ah! Generalul nu-i corect informat, bolborosi locotenentul Feraud, păşind din ce în ce mai repede, în timp ce bila începu să i se dilate din cauza nedreptei sale sorţi. Nu-i corect... Şi m-a pus sub arest sever, cu Dumnezeu ştie ce alte urmări!

Nu te prăpădi aşa cu firea, îl dojeni celălalt. Rudele adversarului tău sunt foarte influente, ştii, şi pare destul de grav la prima vedere. Generalul a trebuit să ia notă de plângerea lor imediat. Nu cred că are intenţia să-ţi taie capul. Dar cel mai bun lucru pentru tine e să nu mai fi văzut o vreme.

Îi sunt foarte îndatorat generalului, bombăni locotenentul Feraud printre dinţi. Şi-ţi închipui, probabil, că şi ţie îţi sunt dator, pentru că te-ai deranjat să mă urmăreşti până în salonul unei doamne, care...

Sincer să fiu, îl întrerupse locotenentul D'Hubert cu un hohot inocent, cred c-ar trebui să-mi fii. N-a fost uşor să aflu unde eşti. Nu era exact locul în care să te IJ (ai în circumstanţele date. Dacă te-ar fi prins generalii]. acolo, făcându-i ochi dulci zeiţei casei... oh, pe cuvânt!... Nu suportă să fie plictisit cu plângeri împotriva «ofiţerilor săi, ştii şi tu. Şi părea, de la o poştă, pură bravadă.

Cei doi ofiţeri ajunseseră acum la uşa dinspre stradă" a casei în care era încartiruit locotenentul Feraud. Acesta se întoarse spre tovarăşul său:

Locotenent D'Hubert, spuse el, am ceva să-ţi spun, ce nu poate fi prea bine spus în stradă. Nu poţi refuza să intri.

Frumoasa fată deschisese uşa. Locotenentul Feraud trecu pe lângă ea cu repeziciune, atingând-o din mers, şi fata-şi ridică ochii speriaţi şi întrebători spre locotenentul. D'Hubert, care nu putu face altceva decât să ridice uşor din umeri, intrând cu evidentă reţinere.

În camera sa, locotenentul Feraud îşi desfăcu încheietoarea, îşi aruncă dolmanul nou pe pat şi,

încrucişându-şi braţele la piept, se întoarse spre celălalt husar.

Îţi închipui că sunt un om care se supune blând unei nedreptăţi? întrebă el, cu o voce provocatoare.

O, fii rezonabil! îl dojeni locotenentul D'Hubert.

Sunt rezonabil. Sunt perfect rezonabil! i-o întoarse celălalt cu o reţinere rău prevestitoare. Nu-l pot trage la răspundere pe general pentru manierele lui, dar tu îmi vei plăti pentru ale tale…

Nu pot asculta aceste absurdităţi, murmură locotenen, râubert, făcând o grimasă vag sfidătoare.

Le numeşti absurdităţi? Mie mi se pare că m-am exprimat destui de clar. În afara cazulai că n-ai şti franţuzeşte.

Ce naiba vrei să spui?

Vreau să spun, ţipă brusc locotenentul Feraud, c-o să-ţi retez urechile, ca să te învăţ să nu mă mai deranjezi cu ordinele generalului când discut cu o doamnă!

O tăcere profundă urmă acestei declaraţii nebuneşti; şi, prin fereastra deschisă, locotenentul D'Hubert auzi păsărelele cântând în grădină. Spuse, păstrându-şi calmul:

Ei! Dacă iei tonul acesta, voi fi la dispoziţia dumitale imediat ce vei fi liber să dai curs primei provocări; dar nu cred c-o să-mi retezi urechile.

Voi face asta chiar acum! declară locotenentul Feraud cu exh-emă ferocitate. Dacă te gândeşti să-ţi afişezi aerele şi graţiile în salonul doamnei de Lionne în seara aceasta, te înşeli foarte tare!

Zău! spuse locotenentul D'Hubert, care începea să se simtă iritat. Eşti un tip absolut imposibil. Ordinele generalului spuneau să te pun sub arest, nu să te tai în bucăţele. La revedere!

Şi, întorcând spatele micului gascon care. totdeauna grav când se-mbăta, părea să se fi născut intoxicat de

soarele ţinutului său viticol nordicul, care putea bea zdravăn la ocazii, dar se născuse sobru sub cerul umed al Picardiei, se îndreptă spre uşă. Auzind, totuşi, sunetul inconfundabil al unei săbii ieşind din teacă, nu avu ce face decât să se oprească.

„Să-l ia dracu’ pe sudicul ăsta nebun!” se gândi el întot cându-se repede şi măsurând cu calm poziţia războinică a locotenentului Feraud cu o sabie în mână.

În gardă!… în gardă! se bâlbâi Feraud ieşit din fire.

Ţi-am dat răspunsul meu, spuse celălalt, păstrându-şi calmul.

La început fusese doar enervat şi cumva amuzat; dar acum faţa lui se întunecă. Se întreba cu seriozitate cum s-ar fi putut retrage. Era imposibil să fugi de un om cu sabia în mână, cât despre primirea luptei, părea în afara oricărei discuţii. Aşteptă o clipă, apoi spuse exact ce avea pe inimă:

Arunc-o! N-o să mă bat cu tine. Nu risc să devin ridicol.

Da, nu rişti? şuieră gasconul. Cred că preferi infamia. Auzi ce spun? Infam! Infam! Infam! ţipă el, ridicându-se şi, lăsându-se pe vârfuri şi congestionându-se cu totul la faţă.

Locotenentul D’Hubert, dimpotrivă, dev. era pentru moment foarte palid la auzul neplăcutului cuvânt, apoi se făcu roz până la rădăcina părului.

Nu poţi ieşi să te baţi; eşti sub arest, lunaticule! obiectă el, cu dispreţ furios.

Grădina e destul de mare. să-ţi cuprindă deşiratul hoit, se stropşi celălalt cu atâta ardoare, încât, cumva, mânia celui mai potolit scăzu.

tăsta-i o aiureală totală, spuse el, destul de bucuros să creadă c-a găsit o ieşire pe moment. Nu vom afla niciodată camarazi să ne servească de martori. E absurd.

Martori! La dracu’ cu martorii! N-avem nevoie de niciun fel de martori. Voi trimite vorbă prietenilor tăi să

vină să te îngroape când voi termina cu tine. Şi dacă totuşi vrei martori, trimit vorbă bătrânei să-şi scoată capul pe geamul din dos. Stai! Este grădinarul. Ajunge. E surd ca un stâlp, dar are doi ochi în cap. Vino! Te învăţ eu, ofiţer de cancelarie, că nu e totdeauna joacă de copii să transmiţi ordinele generalilor.

Încă în timp ce vorbea astfel, îşi desprinse teaca goală. O trimise în zbor sub pat şi, coborând vârful lamei, ţâşni prin spatele locotenentului D'Hubert rămas perplex, strigând:

Urmează-mă!

În clipa când dădu uşa de perete, se auzi un ţipăt uşor, şi frumoasa fată, care ascultase la gaura cheii, se împletici într-o parte, punându-şi dosul palmelor la ochi. Feraud nu păru s-o vadă, dar ea alergă după el şi-l prinse de braţul stâng. El se descotorosi de ea. Atunci ca alergă spre locotenentul D'Hubert şi se încleştă de mâneca uniformei lui.

Mizerabile! izbucni ea în hohote de plâns. De asta îl căutai?

Lasă-mă, o imploră locotenentul D'Hubert, încercând să se elibereze cu blândeţe. Parc-ar fi o casă de nebuni, protestă el exasperat. Lasă-mă să ies. Nu-i fac niciun rău.

Un râs diabolic, venind de la locotenentul Feraud. răspunse acestei asigurări:

Vino! strigă el bătând din picior.

Şi locotenentul D'Hubert îl urmă. Nu avea altceva ce face. Dar în apărarea bunului său simţ trebuie menţionat că, trecând prin antreu, ideea de a deschide uşa de la stradă şi-a ţâşni afară se relevă bravei sale tinereţi doar spre a fi imediat respinsă, desigur, pentru că ştia că celălalt îl va urmări fără ruşine ori scrupul. Şi perspectiva unui ofiţer de husari gonit de alt ofiţer de husari cu sabia scoasă de-a lungul străzilor nu putu fi savurată niciun

moment. Aşa că îl urmă în grădină. În urma lor fata ieşi şi ea şovăind. Cu buze cenuşii şi ochi speriaţi se abandonă unei îngrozitoare curiozităţi. Mai avea de gând să intre, dacă va fi nevoie, între locotenentul Feraud şi moarte.

Grădinarul surd, total insensibil la paşii care se apropiau, continua să-şi ude florile, până când locotenentul Feraud, fii dădu un brânci din spate. Văzând fără veste un ora furios ce vântură o sabie mare, bătrânul tremură din toate. mădularele şi scăpă stropitoarea. Locotenentul Feraud. Îi făcu vânt dintr-un şut şi, înşfăcând grădinarul de gât, îi ţintui cu spatele de un copac. Îl ţinu acolo, răcnindu-i în ureche:

Stai aici şi cască ochii! Înţelegi? Trebuie să caşti ochii! Să nu îndrăzneşti să te urneşti de aici!

Locotenentul D'Hubert venea fără grabă pe potecă, descheindu-şi dolmanul cu un dezgust evident. Chiar şi acum, cu mâna pe minerul sabiei, ezita s-o scoată până când un răcnet: „*En garde*, *jichtre*! De ce crezi că ai venit aici?", şi năvala adversarului său îl obligară să se pună cât putu de repede în poziţie de apărare.

Zăngănitul armelor umplu grădina cochetă, care până atunci nu cunoscuse sunet mai războinic decât clinchetul foarfecelor de grădinărit; bătrâna gazdă era de la brâu iţită la o fereastră de la etaj. Îşi ridică braţele deasupra bonetei albe, blestemând cu o voce spartă. Grădinarul rămase lipit de copac, cu gura lui fără dinţi deschisă într-o uimire idioată, iar ceva mai sus de potecă, frumoasa fată, parcă vrăjită pe un petec limitat de iarbă, alerga încoace şi încolo, frângându-şi mâinile şi şoptind înnebunită. Nu se aruncase între combatanţi: asalturile locotenentului Feraud erau atât de pătimaşe, că i se oprise inima. Locotenentul D'Hubert avea nevoie, de toată îndemânarea şi ştiinţa într-ale sabiei pentru a opri avânturile adversarului. De două ori fusese deja obligat să

se degajeze. 11 deranja să-şi simtă priza nesigură, din cauză că pietrişul tare şi rotund al potecii îi fugea de sub tălpile grele ale cizmelor. Era terenul cel mai nepotrivit, se gândi, aţintind o privire cercetătoare şi îngustată, umbrită de gene lungi, asupra privirii arzătoare şi fixe a scundului său adversar. Afacerea asta absurdă îi va ruina reputaţia de tânăr ofiţer temperat, manierat şi promiţător. Îi va ameninţa în orice caz perspectivele imediate şi va pierde bunăvoinţa generalului. Aceste frământări lumeşti erau fără îndoială nepotrivite, ţinând cont de solemnitatea momentului. Un duel, chiar redus în esenţa lui morală la o formă de sport bărbătesc, cere o perfectă reducţie a intenţiei, o austeritate ucigaşă în starea de spirit. Pe de altă parte, această vie îngrijorare pentru viitor nu avu un efect rău, din moment ce făcu să crească furia locotenentului D'Hubert. Trecuseră vreo şaptezeci de secunde de când încrucişaseră săbiile şi locotenentul D'Hubert trebui să se degajeze iar, ca să nu-şi străpungă nesăbuitul adversar ca pe un gândac într-un insectar. Rezultatul fu că, interpretând greşit cauza, locotenentul Feraud îşi potenţă atacul cu un fel de mârâit triumfător.

Acest animal turbat mă va pune cu spatele la zid", se gândi locotenentul D'Hubert. I se părea că e mai aproape de casă decât era de fapt şi nu îndrăznea să întoarcă capul; i se părea că-şi ţine adversarul la distanţă mai degrabă cu ochii decât cu vârful sabiei. Locotenentul Feraud se ghemuia şi se arcuia cu o agilitate pătimaşă de felină, care ar fi dat palpitaţii inimii celei mai tari. Dar ce era mai îngrozitor decât furia unui animal sălbatic, îndeplinind în toată inocenţa inimii sale o funcţie naturală, era fixitatea scopului pe care doar omul e capabil s-o manifeste. Printre preocupările, sale terestre, locotenentul D'Hubert o percepu în sfârşit. Era o afacere absurdă şi păguboasă, dar indiferent cu ce intenţie parşivă o începuse

individul, era acum destul de clar că intenţia lui era să ucidă nimic mai mult. Urmărea asta cu o intensitate de voinţă ce depăşea cu mult facultăţile elementare ale unui tigru.

Cum se întâmplă în cazul oamenilor născuţi bravi prin constituţie, imaginea completă a pericolului trezi curiozitatea locotenentului D'Hubert. Şi imediat ce deveni direct interesat, lungimea braţului şi răceala minţii vorbiră în favoarea lui. Fu rândul locotenentului Feraud să se replieze, cu un grohăit de mânie derutată, ce-ţi îngheţa sângele în vine. Făcu o fentă rapidă, apoi se năpusti drept înainte.

Ah, ai face-o, nu-i aşa?", exclamă locotenentul D'Hubert în gând. Încleştarea durase aproape două minute, timp destul ca oricine să se cătrănească, pe lângă miza confruntării. Şi pe urmă totul s-a terminat brusc. Încercând să se apropie corp la corp sub garda adversarului, locotenentul Feraud se alese cu o crestătură pe braţul în balans. N-o simţi deloc, dar îi diminuă avântul şi, alunecându-i picioarele pe pietriş, căzu violent pe spate. Şocul îi proiectă minţile înfierbântate în perfecta linişte a insensibilităţii. Simultan cu căderea lui, frumoasa slujnicuţă scoase un ţipăt; dar bătrâna de la geamul de sus îşi încetă imprecaţiile şi începu să-şi facă cruci cu pioşenie.

Văzându-şi adversarul întins la pământ, perfect nemişcat şi cu faţa la cer, locotenentul D'Hubert fu convins că l-a ucis p «loc. Impresia c-ar fi şarjat destul de tare ca să-l taie pe celălalt în două persistă o vreme printr-o exagerare a intenţiei puse în lovitură. Se lăsă degrabă în genunchi lângă trupul prăbuşit. Descoperind că nici măcar braţul nu e retezat, un vag sentiment de dezamăgire se amestecă cu o senzaţie de uşurare. Tipul şi-ar fi meritat soarta. De fapt el nu voise moartea acelui păcătos. Afacerea era destul de urâtă aşa cum se prezenţa, şi

locotenentul D’Hubert se dedică imediat efortului de-a opri hemoragia. Fu soarta lui să fie în mod ridicol stânjenit de tânăra fată în această treabă. Sfâşiind aerul cu ţipete, de groază; îl atacă pe la spate şi, înfigându-şi degetele în părul lui, începu să-l tragă de cap înapoi. De ce şi-a ales să-l blocheze tocmai în acest moment din toate, nu putu înţelege deloc. Nici nu încercă. Totul părea un vis pervers şi neplăcut. De două ori, spre a nu fi tras pe spate, se ridică şi încercă să se descotorosească de ea. O făcu stoic, fără un cuvânt, îngenunchind din nou imediat, spre a-şi continua treabă. Dar a treia oară, terminând, o ţintui şi-i ţinu mumie strânse lângă corp. Boneta îi căzuse pe jumătate, faţa îi era roşie, ochii aprinşi de-o îndrăzneală bezmetică. El se-uită cu blândeţe în ei. În timp ce ea îl făcu1 mizerabil, trădător şi criminal de câteva ori succesiv. Nu asta îl supără, cât constatarea că reuşise să-l zgârie adânc pe faţă. Ridicolul se va adăuga scandalului provocat de această poveste. Îşi imagină istoria răspândindu-se înfrumuseţată prin garnizoana oraşului, prin toată armata, până la graniţă, cu toate posibilele distorsiuni de motiv, sentimente şi împrejurări, atrăgând dubii asupra decenţei de comportament şi distincţiei sale de gust, până vor ajunge chiar şi la urechile onorabilei sale familii. Totul era în regulă pentru acest Feraud, care nu avea relaţii, nici familie, despre care să se vorbească, nici obligaţii în afara curajului pe care, oricum, era ele la sine înţeles că-l avea fiecare membru din întreaga cavalerie franceză. Încă ţinând-o pe fată cu toată puterea de mâini, locotenentul D’Hubert se uită peste umăr. Locotenentul Feraud deschisese ochii. Nu se mişca. Ca un om ce se trezeşte dintr-un somn adânc se uita fără expresie la cerul serii.

Strigătele stăruitoare ale locotenentului D’Hubert în urechea bătrânului grădinar nu avură niciun efect nici măcar c. îl să-l facă să-şi închidă gura fără dinţi. Apoi îşi

aminti că omul era surd ca stana. În tot acest timp fata se lupta, nu cu sfiiciune feminină, ci asemenea unei furii mute, lovindu-l cu picioarele în ţurloaie din când în când. Continuă s-o ţină ca într-o menghină, instinctul spunându-i că, dacă o va lăsa, îi va sări în ochi. Doar că era extrem de umilit de poziţia sa. Până la urmă fata cedă. Era mai mult epuizată decât calmată, se temu el. Cu toate acestea, încercă să iasă din acel coşmar prin negocieri:

Ascultă-mă, spuse el cât putu de calm. Promiţi să te duci după doctor dacă-ţi dau drumul?

Cu adevărată consternare o auzi declarând că nici nu are de gând. Dimpotrivă, intenţia ei mărturisită printre suspine era să rămână în grădină, să se lupte cu ghearele şi cu dinţii pentru apărarea celui biruit. Era absolut şocant.

Draga mea copilă! strigă el disperat. Mă crezi capabil să omor un adversar rănit? E… Stai locului, pisică turbată ce eşti 1

Se luptară. O voce îngroşată, somnolentă, spuse în spatele lui:

Ce vrei să faci cu fata acum?

Locotenentul Feraud se ridicase în braţul bun. Se uita ameţit la celălalt braţ, la năclăiala de sânge de pe uniformă, la mica baltă roşie de pe pământ şi la sabia lui zăcând la câţiva paşi pe cărare. Apoi se lăsă iar uşor pe spate, să cugete la toate acestea, pe cât avea. să-i permită o îngrozitoare durere de cap.

Locotenentul D’Hubert eliberă fata care se aplecă imediat asupra. celuilalt locotenent. Umbrele nopţii se lăsau în mica şi îngrijită grădină, cu acest grup înduioşător, în timp ce murmure joase de regret şi compasiune se continuau cu sunete slabe de altă natură, de parcă un invalid pe jumătate trezit ar fi încercat să blesteme. Locotenentul D’Hubert plecă.

Trecu prin casa tăcută şi se felicită singur pentru

semiîntunericul care îi ascundea mâinile însângerate şi faţa zgâriată de ochii trecătorilor. Dar această poveste nu putea fi în orice caz ascunsă, îi era groază de discreditare şi de ridicol, mai presus de orice, şi era în mod dureros conştient că se strecoară pe străduţe dosnice asemenea unui criminal. În acea clipă, sunetele unui flaut, răzbătând pe fereastra deschisă a unei camere luminate, aflată la etajul unei case modeste, îi întrerupseră sumbrele reflecţii. Instrumentul era mânuit cu o perseverentă virtuozitate, şi printre înfloriturile melodiei se putea auzi tactul ţinut regulat cu piciorul în podea.

Locotenentul D'Hubert strigă un nume, care era cel al unui chirurg militar pe care îl ştia destul de bine. Sunetele flautului încetară şi muzicianul apăru la fereastră, cu instrumentul încă în mână, scrutând strada.

Cine gtrigă? Tu eşti, D'Hubert? Ce te-aduce pe-aici?

Nu-i plăcea să fie deranjat la ora când exersa la flaut. Era un bărbat al cărui păr ajunsese sur în corvoada ingrată de-a pansa răni pe câmpuri de bătălie, pe care alţii culegeau avansări şi glorie.

Aş vrea să te duci să-l vezi imediat pe Feraud. Îl ştii pe locotenentul Feraud? Stă pe a doua stradă. E doar un pas de-aici.

Ce-i cu el?

E rănit.

Eşti sigur?

Sigur! strigă D'Hubert. De-acolo vin!

Asta-i amuzant, spuse mai vârstnicul chirurg. Amuzant era cuvântul lui favorit; dar expresia feţei, pe când îi pronunţa, nu era în concordanţă niciodată. Era un om indiferent. Vino înăuntru, adăugă. Sunt gata într-o clipă.

Mulţumesc. Vin. Vreau să mă spăl pe mâini la tine.

Locotenentul D'Hubert îl găsi pe chirurg ocupat să-şi

demonteze flautul şi să aşeze metodic piesele în cutie. Întoarse capul.

Apa e acolo, în colţ. Ai nevoie de un spălat pe mâini.

Am oprit hemoragia, spuse locotenentul D'Hubert: Dar ar fi mai bine să te grăbeşti. Au trecut mai bine de zece minute.

Chirurgul nu-şi zori mişcările.

Ce s-a întâmplat? S-au desfăcut bandajele? Amuzant. Am lucrat în spital toată ziua, dar mi-a spus cineva azi-dimineaţă că s-a întors fără nicio zgârietură.

Nu-i vorba de acelaşi duel, probabil, mârâi prost dispus locotenentul D'Hubert, ştergându-şi mâinile cu un prosop aspru.

Nu acelaşi… Cum? Altul. Numai diavolul în persoană m-ar fi putut face să ies de două ori într-o zi. Chirurgul se uită cu ochi înguşti la locotenentul D'Hubert: Cum ai reuşit să te zgârii aşa pe faţă? Pe ambele părţi chiar. Şi simetric. Amuzant.

Foarte! făcu locotenentul D'Hubert cinic. Şi vei găsi braţul lui crestat tot atât de amuzant. O să vă amuzaţi amândoi multă vreme.

Doctorul fu dezorientat şi impresionat de amărăciunea bruscă din tonul locotenentului D'Hubert. Părăsiră casa împreună, iar în stradă a fost şi mai derutat de comportamentul său.

Nu vii cu mine? întrebă el.

Nu, spuse locotenentul D'Hubert. Poţi să găseşti casa şi singur. Uşa de la intrare nu cred să fie închisă.

Bine. Care e camera?

La parter. Dar cel mai bine ar fi să treci şi să te uiţi prima oară în grădină.

Această uimitoare informaţie îl făcu pe doctor să pornească fără alte comentarii. Locotenentul D'Hubert ajunse acasă clocind o indignare aprinsă şi neliniştită… Se

temea, de tachinarea camarazilor săi aproape la fel de mult ca de mânia superiorilor săi. Adevărul „era al naibii de grotesc şi jenant, chiar dacă treceai peste viciul de formă al luptei în sine, care o apropia dezgustător de mult de o tentativă de omor. Ca toţi oamenii fără prea multă imaginaţie, o însuşire ce favorizează procesul gândirii reflexive, locotenentul D'Hubert ajunsese să fie foarte hărţuit de aspectele cele mai evidente ale situaţiei în care se afla. Era, desigur, bucuros că nu-l ucisese pe locotenentul Feraud în afara regulilor şi fără un martor reglementar, necesar într-o astfel, de afacere. Neobişnuit de bucuros. În acelaşi timp, simţea că i-ar fi plăcut să-i fi sucit gâţul fără ceremonii.

Era încă sub influenţa acestor sentimente contradictorii, când chirurgul interpret la flaut veni să-i vadă. Trecuseră mai mult de trei zile. Locotenentul D'Hubert nu mai era. *Off icter d'ordonnance* pe lângă generalul comandant de divizie. Fusese trimis înapoi, la regiment. Şi îşi reluase legăturile cu soldaţii, fiind închis la arest sever, nu la gazda din oraş, ci într-o încăpere din barăci. Ţinând cont de gravitatea incidentului, îi era interzisă orice vizită. Nu ştia ce se mai întâmplase, ce se spunea sau ce gândea lumea. Sosirea chirurgului era un eveniment cu totul neaşteptat pentru mohorâtul captiv. Amatorul de flaut începu prin a-i spune că este aici doar prin favoarea specială a colonelului.

I-am arătat că ar fi. doar rezonabil să ţi se aducă ştiri autentice despre adversarul tău, continuă el. Cred că te bucuri să afli că se reface cu repeziciune.

Faţa locotenentului D'Hubert nu afişă niciunul dintre semnele obişnuite ale bucuriei. Continua să străbată podeaua camerei goale şi prăfuite.

Ia scaunul ăsta, doctore, murmură el.

Doctorul se aşează.

Această afacere e diferit apreciată în oraş şi în tabără. De fapt, diferenţa de opinii e amuzantă.

Este. murmură locotenentul D'Hubert. păşind rigid de la un perete la celălalt. Dar, în sinea lui, găsea de mirare că pot exista două opinii asupra subiectului.

Chirurgul continuă:

Desigur, cum faptele reale nu sunt cunoscute…

Eram îndreptăţit să cred, întrerupse D'Hubert, că individul îţi va fi adus la cunoştinţă faptele.

A. spus el ceva, admise celălalt, prima oară când l-am văzut. Şi, că veni vorba, l-am găsit într-adevăr în grădină. Se lovise la cap în cădere şi asta îl făcea puţin incoerent. Pe urmă a fost mai degrabă reticent decât vorbăreţ.

Nu mă gândeam că va avea amabilitatea să-i fie ruşine! murmură D'Hubert, oprindu-şi plimbarea, în timp ce doctorul murmura:

Foarte amuzant. Ruşine! Ruşinea nu era chiar dispoziţia lui sufletească. Mai degrabă poţi pune problema invers.

Ce tot vorbeşti? Care problemă? întrebă D'Hubert privind di într-o parte la trăsăturile căzute şi la părul cărunt al celui aşezat pe scaunul de lemn.

— Oricare ar fi ea, spuse chirurgul puţin nerăbdător. Nu vreausă mă pronunţ în niciun fel despre purtarea ta…

— Cerule, bine şi faci! izbucni D'Hubert.

Ei, ei! Nu fi atât de grăbit să scoţi sabia. Nu ajută la nimic. Înţelege că eu n-o să vă creştez, tinereilor, cu.

altceva decât cu instrumentele profesiei mele. Dar sfatul meu e bun. Dacă o să continui astfel, o să-ţi faci o reputaţie urâtă.

Să continui ce? întrebă locotenentul. D'Hubert, oprindu-se brusc, aproape tresărind. Eu! Eu mi-am făcut o reputaţie…? Ce-ţi imaginezi?

Ţi-am spus că nu vreau să judec cine a greşit şi cine

nu în afacerea asta. Nu-i treaba mea. Mai mult…

Ce dracu’ ţi-a spus? îl întrerupse locotenentul D’Hubert, cu un fel de tresărire de spaimă.

Ţi-am spus deja, când l-am ridicat prima oară, în grădină, era incoerent. După aceea a fost demn şi discret. Dar am înţeles atât, că n-a avut de ales.

N-a avut? striga locotenentul D’Hubert în gura mare. Apoi coborî vocea dramatic. Şi eu? Eu am avut de ales?

Chirurgul se ridică în picioare. Gândurile îi alergară la flaut, tovarăşul lui credincios cu glas consolator. În vecinătatea spitalelor ambulante, după douăzeci şi patru de ore de muncă grea, era cunoscut că răscolea cu sunetele lui dulci oribila încremenire a câmpurilor de bătălie, rămase în stăpânirea liniştii şi a morţilor. Ora mângâietoare a vieţii sale zilnice se apropia şi, în vreme de pace, se agăţa de minute ca un avar de comoara lui.

Desigur, desigur! spuse el într-o doară. Asta-i părerea ta. Amuzant. Oricum, fiind neutru şi prieten cu amândoi, am consimţit să-ţi transmit mesajul lui. Poţi spune că fac pe plac unui invalid, dacă vrei. Vrea să afli că această afacere nu e în niciun caz terminată. Intenţionează să-ţi trimită martorii săi imediat ce-şi va reveni în puteri, în cazul în care armata nu va fi în câmp în acel moment.

Intenţionează, nu-i aşa? Da, desigur! izbucni locotenentul D’Hubert cu pasiune.

Motivele acestei exasperări rămâneau neclare pentru vizitator, dar pasiunea îi confirmă chirurgului bănuiala care câştiga teren şi afară, că o dispută foarte serioasă apăruse între aceşti doi tineri, ceva destul de serios ca să poarte şi o aură de mister, vreun fapt de nemăsurată gravitate. Ca să pună capăt disputei, aceşti tineri au riscat dizgraţia şi ruina carierei lor aflate abia la început. Chirurgul se temea>că ancheta iminentă nu va ajunge să satisfacă curiozitatea publică. Nu vor permite publicului

niciun acces la ceea ce s-a petrecut între ei, de-o natură atât de grozavă, încât să-i facă să rişte o acuzaţie de crimă nici mai mult, nici mai puţin. Dar care putea fi motivul?

Chirurgul nu era prea curios din fire; dar întrebarea ce-i încerca minţile îl făcu de două ori în acea seară să lase instrumentul de la buze şi să facă pauze de aproape un minut exact în mijlocul melodiei încercând să stabilească o legătură plauzibilă între fapte.

Nu reuşi în această întreprindere mai bine ca restul garnizoanei şi întreaga societate. Cei doi tineri ofiţeri, cărora nu li se acordase vreo importanţă specială până atunci, intraseră în atenţie prin curiozitatea universală stârnită de originile disputei lor. Salonul doamnei de Lionne era centrul unor presupuneri ingenioase; doamna însăşi a fost asaltată o vreme cu întrebări, fiind ultima persoană care le-a vorbit acestor nefericiţi şi nesăbuiţi tineri, înainte ca aceştia să fi ieşit împreună din casa ei, pentru o sălbatică înfruntare cu săbiile, în amurg, într-o grădină particulară. Ea negă că ar fi văzut ceva neobişnuit în comportarea lor. Locotenentul Feraud fusese vizibil deranjat de faptul c-a fost chemat din salon. Asta era destul de explicabil; nici unui bărbat nu-i place să fie deranjat când discută cu o femeie recunoscută pentru eleganţa şi sensibilitatea ei. De fapt subiectul o plictisea pe madame de Lionne, din moment ce personalitatea ei nu putea fi, nici măcar printr-un abuz de bârfă nemiloasă, legată de această afacere. Şi o irita să audă presupuneri că la mijloc ar putea fi o femeie. Această iritare crescu, nu atât din eleganţa şi sensibilitatea ei, cât dintr-o parte mai instinctivă a firii sale. Până la urmă a devenit atât de puternică iritarea, încât a interzis în mod definitiv ca subiectul să mai fie pomenit sub acoperişul ei. Lângă divan interzicerea era respectată, dar, spre colţurile mai depărtate ale salonului, vălul impusei tăceri era ridicat mai

mult sau mai puţin. Un personaj cu o faţă lungă şi palidă, amintind expresia unei qi, îşi dădu cu părerea, clătinând din cap, că era o dispută ce dura de mult şi era înveninată de timp. I s-a răspuns că bărbaţii în cauză erau ei înşişi prea tineri, pentru ca o asemenea teorie să stea în picioare. De asemenea, aparţineau unor regiuni diferite şi depărtate ale Franţei. Mai. erau şi alte impedimente fizice. Un adjunct de la Intendenţă, un holtei agreabil şi cultivat, în pantaloni de caşmir, cizme hessiane şi o tunică albastră brodată cu fir de argint, despre care se presupunea că ar crede în transmigrarea sufletelor, sugeră că cei doi tineri s-au mai întâlnit probabil într-o existenţă anterioară. Vendeta venea din trecutul uitat. Putea fi ceva de neînţeles în stadiul prezent al existenţei lor; dar sufletele îşi aminteau animozitatea şi manifestau un antagonism instinctiv. Dezvoltă această temă cu mult spirit. Şi, totuşi, afacerea era atât de absurdă din punct de vedere lumesc, militar, al onoarei; ori al bunului simţ, încât această explicaţie supranaturală părea ceva mai rezonabilă decât oricare alta.

Cei doi ofiţeri n-au destăinuit nimic precis cuiva. Umilinţa de-a fi fost croşetat cu arma în mână, precum şi sentimentul neliniştitor c-ar fi fost vârât într-o belea de nedreptatea sorţii îl ţineau pe locotenentul Feraud cu îndărătnicie mut. N-avea încredere în înţelegerea oamenilor. Aceasta s-ar fi îndreptat, mai mult ca sigur, spre acel cochet ofiţer de stat major. Zăcând în pat, îi delira cu voce tare frumoasei ce se dedicase cu devoţiune stării sale şi îi asculta alarmată imprecaţiile. Faptul că acel locotenent D’Hubert trebuia făcut să „plătească pentru asta” îi părea şi ei normal. Grija ei cea mare era ca locotenentul Feraud să nu se agite prea tare. Îi apărea cu totul admirabil şi fascinant inimii sale umile, încât singura ei preocupare era să-l vadă cât mai repede făcut bine.

chiar dacă asta ar fi fost numai pentru a-şi relua vizitele în salonul doamnei de Lionne.

Locotenentul D'Hubert păstra tăcere în primul rând pentru că nu avea cui să-i vorbească cu excepţia unei ordonanţe nătângi. Mai mult, era conştient că episodul, atât de grav din punct de vedere disciplinar, avea şi o parte comică. Când se gândea la ce a fost, mai simţea încă impulsul de-ai suci gâtul locotenentului Feraud pentru cele întâmplate. Dar această formulă era mai degrabă figurată decât precisă şi exprima mai mult o stare de spirit decât un impuls fizic. În acelaşi timp, exista în acest tânăr un sentiment de camaraderie şi înţelegere care 11 făcea să nu dorească să-i facă locotenentului Feraud situaţia mai grea decât era. Nu voia să discute fără. menajamente despre această mizerabilă afacere. La anchetă va trebui, desigur, să spună adevărul, ca să se apere. Ideea aceasta îl tulbura.

Dar n-a fost nicio anchetă. În schimb, armata intră în luptă. Locotenentul D'Hubert, eliberat fără niciun cuvânt, îşi reluă îndatoririle la regiment; şi locotenentul Feraud, cu braţul proaspăt scos din eşarfă, se încolona cu escadronul său să-şi termine convalescenţa în fumul bătăliilor şi în aerul proaspăt al bivuacurilor de noapte. Acest tratament întăritor îi prinse atât de bine, încât, la prima veste că s-a semnat armistiţiul, se putu întoarce fără preget la războiul lui personal.

De data aceasta trebuia să fie o afacere după tipic. Îşi trimise doi prieteni la locotenentul D'Hubert al cărui regiment staţiona doar la câteva mile mai departe. Aceşti prieteni nu-i puseră nicio întrebare.

Am o datorie de plătit acelui ofiţeraş de cancelarie, spuse el încruntat, şi ei plecară perfect convinşi de misiune.

Locotenentul D'Hubert nu întâmpină nicio greutate în a găsi doi prieteni la fel de discreţi şi devotaţi.

E un nebun căruia trebuie să-i dau o lecţie, declară el scurt; iar ei n-au cerut motive mai temeinice.

Pe aceste baze, o întâlnire cu săbii de duel a fost aranjată pentru o dimineaţă devreme pe un câmp convenabil. În a treia rundă, locotenentul D'Hubert se trezi zăcând în iarba înrourată cu o gaură între coaste. Un soare calm, ce se ridica peste un peisaj cu pajişti şi păduri, atârna la stânga lui. Un chirurg nu cântăreţul din flaut, ci altul era aplecat peste el, pipăindu-i rana.

Cam prin urechile acului. Dar o să treacă, se pronunţă el.

Locotenentul D'Hubert auzi aceste vorbe cu plăcere. Unul din secunzii lui, aşezat în iarba umedă şi ţinându-i capul pe genunchi, spuse:

La război ca la război, *mon pauvre vieux*. Şi acum ce faci? Mai bine aţi da mâna ca doi băieţi buni, Hai!

Nu ştii ce vorbeşti, murmură locotenentul D'Hubert cu voce slabă. Dar dacă el…

De cealaltă parte a tăpşanului secunzii locotenentului Feraud îl îndemnau să treacă şi să dea mâna cu adversarul său.

I-ai plătit-o acum, *que diable*. Aşa ar fi corect. Acest D'Hubert e un băiat de treabă.

Ştiu eu ce băieţi de treabă sunt aceşti favoriţi ai generalilor, murmură locotenentul Feraud printre dinţi şi expresia sumbră a feţei sale descurajă alte eforturi de conciliere. Secunzii, melinându-se de la distanţa. Îşi luară fiecare omul de pe teren. În după-amiaza aceea locotenentul D'Hubert, cunoscut ca bun camarad, în care se uneau curajul cu un temperament franc şi cumpătat, avu vizitatori mulţi. Se remarcă faptul că locotenentul Feraud nu scosese nasul afară, cum ar fi fost de aşteptat, pentru a primi felicitările amicilor. Aceştia nu l-ar fi ocolit, pentru că şi el era simpatizat pentru exuberanţa naturii

sale sudice şi simplitatea caracterului său. În toate locurile unde le plăcea ofiţerilor să se adune la sfârşitul zilei, duelul de dimineaţă fu comentat din toate punctele de vedere. Deşi locotenentul D'Hubert ieşise mai rău de data aceasta, jocul sabiei sale fu lăudat. Nimeni nu putea nega că n-a fost foarte strâns, foarte ştiinţific. Se şoptea chiar că, dacă a fost atins, era pentru că dorise să-şi cruţe adversarul. Dar pentru cei mai mulţi vigoarea şi avântul atacurilor locotenentului Feraud au fost considerate irezistibile.

Meritele celor doi ofiţeri, ca luptători, fură dezbătute sincer; dar atitudinea lor după duel a fost uşor şi cu precauţie criticată. Se arătau ireconciliabili, şi asta spre regretul tuturor. Dar, la urma urmelor, ei ştiau cel mai bine ce le impunea propria onoare. Nu era treaba camarazilor lor să se amestece prea tare. Cât despre originile disputei, impresia generală era că acestea datau de pe vremea când garnizoana lor fusese la Strassbourg. Chirurgul muzician clătină din cap când auzi asta. Erau mult mai vechi, se gândea el.

Ei! Sigur că da! Tu trebuie să ştii toată povestea! strigară câteva voci încordate de curiozitate. Ce-a fost?

El îşi ridică ochii din pahar pe îndelete.

Chiar dacă aş şti mai multe, cum v-aţi aştepta să vorbesc atâta vreme cât protagoniştii au ales să tacă?

Apoi se ridică şi ieşi, lăsând în urma lui o undă d. mister. Nu mai putea rămâne, pentru că se apropia ora. magică a flautului.

După ce ieşi, un foarte tânăr ofiţer spuse solemn:

Evident! Buzele îi sunt pecetluite.

Nimeni nu puse la îndoială totala îndreptăţire a acestei remarci. Într-un fel anume, se adăuga la aura întregii afaceri. Câţiva ofiţeri mai în vârstă din ambele regimente, minaţi nu de altceva, ei de reală înţelegere şi

dragoste de armonie, propuseră să formeze o Curte de Onoare, căreia cei doi ofiţeri să-i lase povara reconcilierii lor. Din nefericire, începură prin a se adresa locotenentului Feraud, pe considerentul că, tocmai câştigând un punct serios, va fi mai rezonabil şi mai dispus la împăcare.

Raţionamentul era destul de corect. Cu toate acestea, mutarea se dovedi nefericită. În acea relaxare a fibrei morale ce urmează după uşurarea vanităţii măgulite, locotenentul Feraud binevoise „în străfundul inimii sale, să revizuiască situaţia, şi ajunse chiar să aibă îndoieli nu asupra justeţei cauzei sale, dar asupra înţelepciunii de care a dat dovadă în comportare. Astfel stând lucrurile, nu era prea dispus să mai discute. Sugestia decanilor regimentului îl punea într-o poziţie dificilă. Fu dezgustat când auzi, şi acest dezgust, printr-o logică paradoxală, îi regeneră antipatia pentru locotenentul D'Hubert. Va mai fi plictisit cu individul acesta multă vreme, individ care avea o drăcească abilitate de-a se descurca? Şi, în acelaşi timp, era greu să refuzi categoric acea mediere autorizată de codul onoarei.

Întâmpină dificultatea printr-o atitudine de mohorâtă rezervă. Îşi răsuci mustaţa şi folosi cuvinte vagi. Din partea lui, totul era perfect limpede. Nu-i era ruşine s-o spună şi în faţa unei adevărate Curţi de Onoare, după cum nu-i era frică s-o apere în teren. Nu vedea niciun motiv să se repeadă asupra ofertei înainte de-a şti cu precizie cum va lua toate acestea adversarul său.

În aceeaşi zi, exasperarea lui crescând, a fost auzit spunând sardonic într-un loc public cum că „ar fi o ocazie norocoasă pentru locotenentul D'Hubert, pentru că data viitoare nu mai putea spera că va scăpa doar cu o bagatelă de trei săpăm. lui în pat".

Această frază sforăitoare trebuie să fi fost inspirată de cel mai profund machiavelism. Naturile sudice adesea

ascund, sub aparenţa impulsivităţii în faptă şi vorbă, un anume grad de viclenie.

Locotenentul Feraud, neavând încredere în buna credinţă a oamenilor, nu dorea în niciun caz o Curte de Onoare; şi cuvintele de mai sus, ce se acordau atât de bine cu temperamentul lui, avură şi meritul de-a pune paie pe foc. Fie c-a fost scopul lor, fie că nu, ele îşi croit a drum în mai puţin de douăzeci şi patru de ore în dormitorul locotenentului D'Hubert. În consecinţă, locotenentul D'Hubert, şezând rezemat între perne, primi în ziua următoare preambulurile camarazilor, cu declaraţia că afacerea e de-o natură ce nu comportă discuţii.

Faţa palidă a ofiţerului rănit, vocea lui slabă, pe care trebuia s-o folosească cu grijă mare, demnitatea cavalerească a tonului său fură de mare efect asupra ascultătorilor. Relatate afară, toate acestea avură darul de-a adânci mai mult misterul decât sublimările locotenentului Feraud. Acesta din urmă se simţi mai mult decât uşurat când auzi. Începuse să savureze starea generală de uimire şi fu încântat s-o îngroaşe asumându-şi o atitudine de pătimaşă discreţie.

Colonelul de la regimentul locotenentului D'Hubert era un războinic încărunţit şi asprit de vreme, care avea o imagine limpede în ce priveşte responsabilităţile sale. Nu-l pot lăsa, îşi spunea el, pe cel mai bun din subalternii mei să sufere pentru o prostie. Trebuie să dau singur de capătul acestei afaceri. Trebuie să-l fac să vorbească chiar dacă-l ia dracu'. Colonelul trebuie să le fie mai mult decât un tată acestor ţânci. Într-adevăr, îşi iubea oamenii cu tot atâta afecţiune câtă poate simţi tatăl unei familii mari pentru fiecare dintre membrii ei. Dacă fiinţele umane se nasc printr-o neatenţie a Providenţei ca simpli civili, acestea se mai nasc o dată în regiment, aşa cum se nasc copiii într-o familie, şi doar această naştere militară

contează.

La vederea locotenentului D'Hubert, stând în faţa sa livid şi cu cearcăne la ochi, inima bătrânului războinic simţi un puseu de sinceră compasiune. Toată afecţiunea lui pentru regiment acel mănunchi de oameni pe care-l ţinea în mâna lui să-l lanseze înainte ori să-l retragă, ce-i prilejuia mândria şi-i stăpânea toate gândurile păru concentrată pe moment asupra persoanei celui mai promiţător din subalterni. Îşi drese vocea cu un aer ameninţător şi se încruntă teribil.

Trebuie să înţelegi, începu el, că nu-mi pasă cât negru sub unghie de viaţa unui singur om din regiment.

V-aş trimite pe toţi opt sute patruzeci şi trei, oameni şi cai, galopând spre moarte, fără mai multă remuşcare decât dacă aş ucide o muscă!

Da, domnule colonel. Şi aţi călări în faţa noastră, spuse locotenentul D'Hubert cu un zâmbet şters.

Colonelul, care simţea nevoia să fie foarte diplomatic, râse deschis auzind asta:

Vreau să afli, locotenent D'Hubert, că aş putea sta deoparte să vă văd pe toţi galopând spre gura iadului, dacă ar fi cazul. Pot să fac şi asta, dacă serviciul şi datoria mea faţă de patrie mi-o cer. Dar asta-i de neimaginat, aşa că nici cu gândul să nu te gândeşti.

Ridică ochii fioros, dar tonul lui se îmblânzi:

Mai ai ceva caş pe la mustăţi, fiul meu. Nu ştii încă de ce poate fi capabil un om ca mine. M-aş ascunde după o căpiţă, dacă… Nu te hlizi la mine, domnule! Cum îndrăzneşti? Dacă n-ar fi o discuţie confidenţială, aş… Uită-te la el! Sunt responsabil pentru corecta cheltuirea. vieţilor aflate sub comanda mea, spre gloria patriei şi onoarea regimentului. Înţelegi asta? Bine, atunci ce naiba vrei lăsându-te ciopârţit astfel de individul ăla din 7 Husari? E de-a dreptul ruşinos!

Locotenentul D’Hubert se simţi vexat peste măsură. Umerii lui se mişcară slab. Nu răspunse în alt fel. Nu-şi putea uita totuşi locul.

Colonelul îi nesocoti privirea şi îşi coborî şi mai. mult vocea:

E deplorabil! murmură. Apoi îşi schimbă iar tonul: Gata! continuă el persuasiv, dar cu o notă de autoritate ce se găseşte în laringele oricărui conducător înnăscut. Afacerea asta trebuie terminată. Vreau să aud limpede ce s-a întâmplat. Îţi cer, ca un bun prieten, să-mi spui.

nr

Puterea conştientă a autorităţii, influenţa persuasivă a blândeţii, afectară puternic un om abia ridicat de pe patul de suferinţă. Mâna locotenentului D’Hubert. care strângea măciulia unui baston, tremura uşor. Dar temperamentul lui nordic, sentimental, dar prevăzător şi clarvăzător, totuşi, în idealismul lui, cenzură impulsul de-a da în vileag toată această îngrozitoare absurditate. Conform unui precept de înţelepciune transcendentală, îşi învârti de şapte ori limba în gură, înainte de-a vorbi. Singurele lui cuvinte fură de mulţumire.

Colonelul ascultă, interesat la început, apoi privi uluit. Până la urmă se încruntă.

Eziţi? *Miile lonnerres*! Nu ţi-am spus că am binevoit să discut cu tine ca prieten?

Da, domnule colonel, răspunse locotenentul D’Hubert cu blândeţe. Dar mă tem că, după ce-o să mă ascultaţi ca prieten, o să interveniţi ca superior.

Atentul colonel îşi încleştă maxilarele:

Ei, ce să mai spun? făcu el franc. Este chiar aşa de al naibii de dezonorant?

Nu este, negă locotenentul D’Hubert, cu o voce scăzută, dar fermă.

Desigur, voi acţiona pentru binele serviciului. Nimic

nu mă poate opri de la asta. De ce crezi că vreau să ştiu?

Ştiu că nu e vorba de-o comodă curiozitate, protestă locotenentul D'Hubert. Ştiu c-o să procedaţi înţelept. Dar cum rămâne cu bunul renume al regimentului?

Nu poate fi afectat de nicio nebunie tinerească a unui locotenent, spuse colonelul cu severitate.

Nu. Nu poate fi. Dar poate fi de limbi otrăvite. Se va spune că un locotenent din 4 Husari, fiindu-i frică să-şi întâlnească adversarul, se ascunde după colonelul său. Şi asta-i mai rău decât dacă te-ai ascunde după o căpiţă pentru binele serviciului. Nu-mi pot permite asta, domnule colonel.

Nimeni nu va îndrăzni să spună aşa ceva, începu colonelul foarte vehement, dar termină fraza într-o notă de nesiguranţă. Vitejia locotenentului D'Hubert era bine cunoscută. Dar colonelul era conştient că îndrăzneala în duel, curajul de-a lupta singur era, cu îndreptăţire ori nu, considerat a fi un curaj special. Şi era cu prioritate necesar ca un ofiţer clin regimentul lui să posede toate felurile de curaj şi nu mai puţin s-o dovedească. Colonelul îşi răsfrânse buza de jos şi privi în gol cu o privire ciudată şi sticloasă. Aceasta era expresia perplexităţii lui o expresie practic necunoscută regimentului său; pentru că perplexitatea e un sentiment incompatibil cu rangul de colonel, de cavalerie. Colonelul însuşi era copleşit de neplăcuta noutate a propriei senzaţii. Şi cum nu era obişnuit să se gândească la altceva decât la probleme profesionale, legate de siguranţa oamenilor şi a cailor, de folosirea eficientă a acestora pe câmpul de glorie, eforturile sale intelectuale degenerară într-o simplă repetiţie de limbaj profan: „*Miile tonnerres*! *Sacre nom de nom*…", se gândi el.

Locotenentul D'Hubert tuşi dureros şi adăugă cu o „voce sfârşită:

Vor fi destule limbi otrăvite să spună că am fost intimidat. Şi sunt sigur că nu vă aşteptaţi să înghit asta. M-aş putea trezi cu o duzină de dueluri, nu cu unul.

Simplicitatea directă a acestui argument îşi găsi uşor drumul spre înţelegerea colonelului. Acesta se uită fix la subordonatul său.

Şezi, locotenente! spuse el morocănos. Ăsta-i al naibii de… Şezi!

Mon colonel, începu D'Hubert iar. Nu mă tem de limbi înveninate. Există un mijloc de-a le reduce la tăcere. Dar mai e şi liniştea conştiinţei mele. Nu voi mai scăpa de ideea c-am dus la ruină un confrate ofiţer. Orice măsură veţi lua, ăsta-i destinat să continue. Ancheta a fost abandonată, să lăsăm lucrurile astfel. Ar fi fost absolut fatal pentru Feraud.

Ei! Cum? S-a comportat chiar aşa de urât?

Da. Destul de urât, murmură locotenentul D'Hubert. Fiind foarte slăbit, simţi o pornire să plângă.

Cum celălalt ofiţer nu aparţinea regimentului său, colonelului nu-i fu greu să creadă totul. Începu să păşească în sus şi în jos. Era un şef bun, un om capabil de discretă simpatie. Dar era uman şi din alte puncte devedere, şi asta deveni vizibil, pentru că nu era capabil de prefăcătorie.

Locotenente, lăsă să-i scape el în inocenţa inimii sale, problema naibii este că mi-am declarat intenţia de-a da de capul acestei afaceri. Şi când un colonel spune ceva… vezi cum e…

Locotenentul D'Hubert interveni cu seriozitate:

Daţi-mi voie să vă rog, domnule colonel, să vă mulţumiţi cu cuvântul meu de onoare că am fost pus într-o situaţie păcătoasă în care n-am avut de ales; n-am avut nicio ieşire compatibilă cu demnitatea mea de om şi ofiţer… De fapt, domnule colonel, acest fapt e tocmai capul problemei. Iată-vă aici. Restul sunt doar amănunte.

Colonelul se opri brusc. Reputaţia locotenentului D’Hubert în ce priveşte bunul simţ şi stăpânirea de sine cântăriră în balanţă. Limpede la cap, cald la inimă, deschis ca lumina zilei, totdeauna corect în comportare. Trebuia să ai încredere în el. Colonelul îşi reprimă bărbăteşte o imensă curiozitate.

Hm! Afirmi că atât ca bărbat cât şi ca ofiţer… Nicio opţiune? Eh!

Ca ofiţer, ofiţer al Regimentului 4 Husari, mai ales, insistă locotenentul D’Hubert. Nu aveam. Şi acesta e nodul afacerii, domnule colonel.

Da. Totuşi nu văd de ce, propriului colonel… Un colonel e un tată, *que dicible*!

Locotenentul D’Hubert nu trebuia să scape atât de uşor. Acesta începea să fie conştient de slăbiciunea lui fizică cu umilinţă şi disperare. Dar o încăpăţânare morbidă de invalid pusese stăpânire pe el şi, în acelaşi timp, simţea consternat cum ochii i se umezesc. Pornirea aceasta părea prea puternică să poată fi stăpânită. O lacrimă coborî pe obrazul subţire şi palid al locotenentului D’Hubert.

Colonelul se întoarse cu spatele în grabă. Ai fi putut auzi cum. cade o picătură.

Trebuie să fie o poveste idioată cu vreo femeie. Nu-i aşa?

Spunând aceste cuvinte, comandantul se roti ca să surprindă adevărul, care nu e frumoasa imagine pe care o zăreşti într-o fântână, ci mai degrabă o pasăre sperioasă pe care o prinzi mai bine cu un vicleşug. Acesta fu ultimul gest de diplomaţie al. colonelului. El văzu adevărul pur şi evident în gestul locotenentului D’Hubert de a-şi ridica braţele slăbite şi ochii spre cer într-un suprem protest.

Nu e o problemă cu femei, ei? mirii colonelul, privindu-l insistent. Nu te întreb cine ori unde. Tot ce vreau să ştiu e dacă e vorba de vreo femeie?

Braţele locotenentului căzură şi vocea lui slabă se frânse patetic:

Nimic de genul acesta, *mon colonel*.

Pe onoarea dumitale? insistă bătrânul războinic.

… Pe onoarea mea.

Foarte bine, spuse colonelul gânditor şi-şi muşcă buza.

Argumentele locotenentului D'Hubert, sprijinite de simpatia lui pentru tânăr, îl convinseră. Pe de altă parte, era cu totul de neconceput ca intervenţia lui, din care nu făcuse un secret, să nu aibă totuşi un efect vizibil. Îl mai ţinu pe locotenentul D'Hubert câteva minute şi-l lăsă să plece binevoitor.

Mai stai câteva zile în pat, locotenente. Ce naiba voia să zică chirurgul, când te-a declarat apt pentru serviciu?

Ieşind de la cartierul general al colonelului, locotenentul D'Hubert nu-i spuse nimic prietenului care-l aştepta afară să-l ducă acasă. Nu spuse nimic nimănui. Locotenentul D'Hubert nu făcu confidenţe. Dar în seara aceleiaşi zile, colonelul, plimbându-se pe sub ulmii din apropierea cartierului general în compania adjunctului său, îşi descleştă gura:

Am dat de capătul acestei afaceri, remarcă el.

Locotenent-colonelul, o fărâmă de om maroniu şi uscat, cu favoriţi tăiaţi scurt, îşi ciuli urechile, fără să lase să-i scape însă vreun semn de curiozitate.

Nu-i o glumă, adăugă colonelul sibilinic.

Celălalt aşteptă o vreme înainte de-a murmura:

Da, domnule!

Nicio glumă, repetă colonelul uitându-se drept înainte. Oricum, i-am interzis lui D'Hubert să-i trimită ori să mai primească vreo provocare.de la Feraud în următoarele douăsprezece luni.

Născocise această interdicţie pentru a salva

prestigiul de care trebuia să se bucure un colonel. Rezultatul fu că dădu o pecete oficială misterului ce învăluia această ceartă de moarte. Locotenentul D'Hubert respinse într-o tăcere impasibilă toate tentativele de-a scoate adevărul de la el. Locotenentul Feraud, în secret neliniştit la început. Îşi regăsi siguranţa de sine odată cu trecerea timpului. Îşi mască neştiinţa în semnificaţia armistiţiului obligatoriu prin uşoare râsuri sardonice, de parcă ar fi fost amuzat de ceva ce trebuia să ţină pentru sine.

Dar ce-ai de gând să faci? îl întrebau camarazii.

El se mulţumea să răspundă: „*Qui vivra verra*", cu un aer vag feroce. Şi toată lumea îi admira discreţia.

Înainte ca interdicţia să fi expirat, locotenentul D'Hubert avu escadronul lui. Promovarea era pe deplin meritată, dar, cumva, nimeni nu păru să se fi aşteptat la asta. Când locotenentul Feraud auzi noutăţile la o adunare a ofiţerilor, el murmură printre dinţi, „Deci, aşa?". Pe loc îşi desprinse sabia dintr-un cuier de lângă uşă, şi-o încinse pe îndelete şi părăsi adunarea fără un cuvânt. Se îndreptă spre casă cu paşi măsuraţi, îşi scapără amnarul şi aprinse o luminare de seu. Apoi, înşfăcând o stacană de sticlă nenorocoasă de pe cămin, o izbi violent de podea.

Acum că D'Hubert era ofiţer de rang superior lui, nu se mai putea pune problema unui duel. Niciunul dintre ei nu putea transmite ori primi o provocare, fără a se face pasibil de Curtea marţială. Nici nu putea fi vorba. Locotenentul Feraud, care de multe zile nu mai simţise nevoia reală de a-l întâlni pe locotenentul D'Hubert cu arma în mână, se montă iar la sistematica nedreptate a sorţii. „Crede c-o să-mi scape astfel?", se gândi el indignat. Văzu în această provocare o intrigă, o conspiraţie, o manevră laşă. Colonelul acela ştiuse ce face. S-a grăbit să-şi recomande favoritul pentru o treaptă superioară. Era.

revoltător că un om putea să evite consecinţele propriilor acte într-o manieră atât de sumbru de sinuoasă.

Fire nepăsătoare, de un temperament mai degrabă bătăios decât militar, locotenentul Feraud se mulţumise să primească şi să dea lovituri doar de dragul luptei armate, fără să se gândească prea mult la avansări; dar, acum, o dorinţă urgentă de-a înainta îi irumpse în piept. Acest luptător din vocaţie decise să nu scape ocaziile ce l-ar putea scoate în evidenţă şi să câştige opinia favorabilă a şefilor săi ca prezenţă mondenă. Ştia că-i la fel de brav ca oricare şi nu se îndoise niciodată de farmecul său personal.

Cu toate acestea, nici bravura şi nici farmecul nu păreau să lucreze cu destulă repeziciune. Agresivitatea de *beau sabreur* a locotenentului Feraud, angajată, lipsită de ezitări, suferi o schimbare. Începu să facă aluzii amare la „tipi deştepţi ce se agaţă de orice ca să promoveze”. Armata era plină de aceştia, spunea; trebuia să te uiţi doar în jur. Dar avea de fiecare dată în minte un singur exemplu, adversarul său, D’Hubert. Odată se confesă unui prieten devotat:

Vezi, eu nu ştiu să mă gudur pe lângă cei care trebuie. Nu-mi stă în caracter.

Nu ajunse să-şi facă pasul până la o săptămână după Austerlitz. Cavaleria uşoară a Marii Armate avu mâinile ocupate cu o groază de treburi palpitante, o vreme. Imediat ce presiunile ocupaţiei profesionale se uşurară, căpitanul Feraud luă măsuri pentru aranjarea unei întâlrtiri fără pierdere de vreme.

Îmi cunosc eu pasărea, observă el neîndurător. Dacă nu sunt cu ochii-n patru, va avea grijă să fie promovat peste capetele a o duzină mai buni ca el. A câştigat îndemânare în treburile astea.

Duelul a avut loc în Silezia. Dacă nu s-a dus până la capăt a fost dus, oricum, până la un punct mort. Arma a

fost sabia de cavalerist, iar îndemânarea, ştiinţa, vigoarea şi hotărârea dovedite de adversari cuceriră admiraţia celor care au fost de faţă. Deveni subiect de discuţie pe ambele maluri ale Dunării şi până la garnizoanele din Gratz şi Laybach. Au încrucişat lamele de şapte ori. Ambii aveau tăieturi ce sângerau abundent. Ambii refuzară oprirea luptei, de fiecare dată, cu ceea ce părea a fi o mare înverşunare. Această impresie era cauzată din partea lui D'Hubert de o – dorinţă raţională de-a termina o dată pentru totdeauna cu problema aceasta; din partea căpitanului Feraud, de o teribilă exaltare a instinctelor sale de spadasin, şi de îmboldirile unei vanităţi rănite. Până la urmă, ciufuliţi, având cămăşile în zdrenţe, acoperiţi de sânge închegat şi abia capabili să stea pe picioare, au fost despărţiţi cu forţa de secunzii lor, uimiţi şi înspăimântaţi. Mai târziu, asediaţi ele camarazi avizi de detalii, aceşti gentlemani declarară că n-au mai vrut să lase această hăcuială să continue până nu se ştie când. Întrebaţi dacă diferendul a fost încheiat de data aceasta, ei îşi mărturisiră convingerea că e vorba de o disensiune ce nu putea fi încheiată decât atunci când unul dintre ei va rămâne fără viaţă pe teren. Senzaţia se răspândi de la corp de armată la corp de armată şi pătrunse până la cele mai mici detaşamente cantonate între Rin şi Sava. În cafenelele Vienei se estima, din amănuntele ştiute, că adversarii vor fi capabili să se întâhiască iar, afară, în trei săptămâni. Se aştepta să fie ceva cu adevărat nemaivăzut în istoria duelului.

Aşteptările nu s-au împlinit însă din cauza obligaţiilor de serviciu ce-i separară pe cei doi ofiţeri. Nu s-a luat notă oficial de încăierarea lor. Aparţinea acum întregii armate şi nu se putea interveni cu uşurinţă. Dar povestea duelului ori, mai degrabă, înclinaţia lor către duel, trebuie, să fi stat cumva în calea avansării lor, pentru că erau amândoi tot

căpitani când se întâlniră iar în timpul războiului cu Prusia. Detaşaţi în nord, după Jena, cu armata comandată de mareşalul Bernadotte, principe de Ponte Corvo, intrară în Lübeck împreună.

Abia după ocuparea acelui oraş găsi căpitanul Feraud răgazul să-şi ia în considerare viitoarea conduită în condiţiile în care căpitanul D'Hubert fusese numit al treilea aghiotant al mareşalului. Cântări lucrurile o bună parte din noapte, şi dimineaţa îşi convocă doi prieteni pe care se putea baza:

M-am gândit cu tot calmul, spuse el, ţintuindu-i cu ochi roşii, obosiţi. Văd că trebuie să mă descotorosesc ele f personajul acesta intrigant. A reuşit să se strecoare în statul major al mareşalului. E o provocare directă la adresa I mea. Nu pot tolera o situaţie prin care sunt expus la a primi oricând un ordin prin intermediul lui. Şi Dumnezeu ştie ce fel de ordin! Treaba aceasta s-a mai întâmplat o dată, şi asta e deja prea mult. Înţelege şi el perfect asta, nicio teamă. Nu pot să vă spun nimic mai mult. Ştiţi ce aveţi de făcut.

Acum înfruntarea avu loc în afara oraşului Lübeck, pe un loc perfect deschis, ales cu multă grijă din consideraţie pentru divizionul de cavalerie ce aparţinea de corpul de armată şi al cărui asentiment era că cei doi ofiţeri trebuie să se întâlnească de data asta în şa. De fapt, acest duel era o problemă a cavaleriei şi a continua să se bată pe jos ar fi putut părea o desconsiderare a propriilor însemne. Secunzii, surprinşi de natura neobişnuită a ideii, se grăbiră să raporteze principalilor lor. Căpitanul Feraud primi imediat cu bucurie. Dintr-un motiv obscur, ce ţinea cu siguranţă de propria psihologie, se imagina ca invincibil în şa. Singur, între cei patru pereţi ai camerei sale, îşi freca mâinile şi murmura satisfăcut: „Ah, ofiţeraş de stat major, eşti al meu acum".

Cât despre căpitanul D’Hubert, după ce-şi privi îndelung prietenii, ridică uşor din umeri. Această afacere îi complicase existenţa într-un mod nenorocit şi nerezonabil. O absurditate în plus ori în minus, în cursul lucrurilor, ce mai conta. Toată daravera îi repugna. Dar, urban ca de obicei, el afişă un zâmbet vag ironic şi spuse cu vocea lui cea mai calmă:

Cu siguranţă că asta va mai diminua din monotonia afacerii.

Când rămase singur, se aşeză la masă şi-şi luă capul în mâini. Nu se prea cruţase în ultima vreme, şi mareşalul îşi freca aghiotanţii în mod deosebit. Ultimele trei săptămâni de campanie, pe-o vreme îngrozitoare, îi afectaseră sănătatea. Când era foarte obosit, suferea de înţepături în vechea rană, şi senzaţia aceea neplăcută îl deprima întotdeauna. „E opera acelei brute, şi asta”, se gândi el cu amărăciune.

Cu o zi înainte primise o scrisoare de-acasă, anunţându-l că unica lui soră se căsătorea. Se gândi că, de când avea ea nouăsprezece ani şi el douăzeci şi şase, vârstă când se prezentase la garnizoana din Strassbourg, n-o văzuse decât de două ori, pentru intervale scurte. Fuseseră buni prieteni şi confidenţi; şi acum urma să fie sortită unui bărbat pe care el nu-l cunoştea un tip de nădejde, nicio îndoială, dar care n-o merita nici pe jumătate. N-o s-o mai vadă niciodată pe buna lui. Leonie. Avea un căpşor deosebit de capabil şi foarte mult tact; va şti cum să se poarte cu tipul, asta era sigur. Nu-şi făcea griji în privinţa fericirii ei, dar se simţi frustrat de primul loc în gândurile ei, loc ce-i aparţinuse de pe când fata rostea primele cuvinte. Un regret melancolic după zilele copilăriei îl învălui pe căpitanul D’Hubert, al treilea aghiotant al principelui de Ponte Corvo.

Aruncă de-o parte scrisoarea de felicitări pe care

începuse s-o scrie cum se cuvenea, dar fără entuziasm. Luă o coală nouă de hârtie şi trecu pe ea cuvintele: „Aceasta e ultima mea voinţă şi testamentul meu”. Privind la aceste cuvinte se lăsă pradă unor gânduri amare; un presentiment că nu va mai vedea niciodată locurile copilăriei apăşa spiritul echilibrat al căpitanului D’Hubert. Sări în picioare, împinse scaunul, căscă îndelung, în semn că nu dă niciun credit presentimentelor şi, aruncându-se pe pat, adormi. În timpul nopţii avu frisoane de câteva ori, fără să se trezească. Dimineaţa călări afară din oraş, între cei doi martori ai săi, vorbind lucruri fără importanţă şi privind în dreapta şi în stânga, cu aparentă detaşare, prin ceţurile grele ale zorilor ce învăluiau verdele plat al câmpului mărginit de garduri vii. Sări cu calul peste un şanţ şi văzu siluetele altor bărbaţi călări, mişcând în ceaţă. „Ne vom bate în faţa unei galerii, după cum se pare”, murmură st cu amărăciune.

Secunzii lui erau destul de îngrijoraţi de condiţiile atmosferice, dar îndată un soare palid, bolnăvicios, se iţi din vaporii grei, şi căpftanul D’Hubert distinse, la distanţă, trei călăreţi puţin izolaţi de ceilalţi. Erau căpitanul Feraud şi secunzii lui. Îşi scoase sabia şi se asigură că era corect legată de încheietura mâinii. Apoi secunzii, care stătuseră în grup strâns, cu capetele cailor aproape, se separară la galop mic, lăsând un câmp larg, clar, între el şi adversarul lui. Căpitanul D’Hubert privi la soarele palid, la câmpurile posomorâte, şi imbecilitatea iminentei lupte îl umplu de dezolare. Dintr-o parte depărtată a câmpului o voce de stentor strigă comenzile la intervalele cuvenite: „*Au pas Au trot Charrrgez*!…” „Presentimentul morţii nu vine asupra unui om degeaba”, se gândi el chiar în momentul când dădea pinteni calului.

Prin urmare, fu mai mult decât surprins când căpitanul Feraud, chiar la prima rundă, se lăsă deschis

unei tăieturi deasupra frunţii, care, orbindu-l cu sângele ce se scurgea, puse capăt luptei înainte ca aceasta să fi început cu adevărat. Era imposibil să continue. Căpitanul D'Hubert, lăsându-şi rivalul înjurând îngrozitor şi răsucindu-se în şa între cei doi prieteni ai săi consternaţi, sări şanţul din nou în drum şi o luă la trap spre casă cu cei doi secunzi ai săi, care rămăseseră muţi la repeziciunea cu care s-a consumat acea întâlnire. Seara, căpitanul D'Hubert termină scrisoarea de felicitări adresată surorii sale.

O termină târziu. Era o scrisoare lungă. Căpitanul D'Hubert lăsă frâu liber fanteziei sale. Îi scrise surorii sale că se va simţi destul de singur după această mare schimbare în viaţa ei; dar, probabil, va sosi şi pentru ei ziua când se va căsători. De fapt, se gândea deja la ziua când nu vor mai avea cu cine să poarte războaie în Europa, iar epoca războaielor va trece. „Mă aştept ca atunci, scrise el, eu să fiu destul de aproape de bastonul de mareşal, iar tu să fii o femeie căsătorită şi cu experienţă. O să-mi cauţi o soaţă. Voi fi, probabil, chel pe atunci, şi puţin *blase*. Voi avea pretenţia la o fată tânără, frumoasă, desigur, şi. cu dotă mare, ceea ce mă va ajuta să-mi închei glorioasa carieră într-o splendoare adecvată înaltului meu rang". Sfârşi cu informaţia că tocmai dăduse o lecţie unui tip sâcâitor şi arţăgos care-şi imagina că avea un dinte împotriva lui. „Dar dacă, din colţul tău de provincie, continuă el, vei auzi că fratele tău e pus pe arţag, să nu crezi cu niciun preţ. Nu se poate şti câte bârfe din armată ar putea ajunge la urechile tale nevinovate. Indiferent ce auzipoţi fi sigură că fratele tău iubitor nu este un duelist". Căpitanul D'Hubert mototoli hârtia albă pe care începuse să scrie „Aceasta-i ultima mea voinţă şi testamentul meu"; şi-o aruncă în foc cu un hohot de râs. Nu-i mai păsa nicio fărâmă de ce putea face lunaticul acela. Brusc, căpătase

convingerea că adversarul său nu avea niciun fel de putere să-i afecteze viaţa în vreun fel; cu excepţia, poate, a faptului că mai punea puţină sare şi piper în minunatele şi veselele intervale dintre campanii.

De aici înainte n-aveau să mai fie, totuşi, intervale liniştite în cariera căpitanului D'Hubert. Văzu câmpiile Eylau şi Friedland, făcu marşuri şi contramarşuri prin zăpezi, noroaie, în praful câmpiilor poloneze, culegând distincţii şi avansări pe toate drumurile din nord-estul Europei. În acest timp, căpitanul Feraud, expediat spre suci cu regimentul său, avu parte de un război păgubos în Spania, Abia când începură pregătirile pentru campania din Rusia primi ordin de-a reveni în nord. Părăsi ţinuturile mantilelor şi ale portocalelor fără regrete.

Primele semne ale unei calviţii deloc inestetice se adăugară aspectului distins al frunţii colonelului D'Hubert. Această zonă nu mai era albă şi netedă ca în zilele tinereţii; privirea blândă şi deschisă a ochilor săi albaştri devenise ceva mai aspră, parcă din cauza scrutărilor prin fumul bătăliilor, Claia de abanos a colonelului Feraud, aspră şi elrlionţată ca o bonetă din păr de cal, arăta multe şuviţe argintii în zona tâmplelor. O detestabilă succesiune de ambuscade şi surprize nu prea glorioase nu-i îmbunătăţiseră temperamentul. Curba ca un cioc a nasului său era neplăcut pusă în evidenţă de două cute adânci, de fiecare parte a gurii. Orbitele rotunde ale ochilor săi radiau cute. Mai mult ca oricând, sugera o pasăre iritată şi holbată ceva ca o corcitură între papagal şi bufniţă. Era încă teribil de tranşant în antipatia lui pentru „tipii intriganţi". Profita de orice ocazie să menţioneze că el nu şi-a câştigat gradul în anticamerele mareşalilor. Neinspiraţii, civili ori militari, care, cu intenţia de-a se face agreabili, îi cereau colonelului Feraud să le povestească cum a ajuns să aibă cicatricea aceea foarte evidentă pe

frunte, erau şocaţi trezindu-se umiliţi în diferite moduri, unele pur şi simplu grosolane, altele misterios sardonice. Tinerii ofiţeri erau cu grijă preveniţi de camarazii mai cu experienţă să nu se zgâiască direct la cicatricea colonelului. Dar un ofiţer trebuie să fi fost, într-adevăr, foarte nou în armată, ca să nu fi auzit legendara poveste a acelui duel pornit dintr-o ofensă misterioasă şi de neiertat.

III

Retragerea din Moscova scufundă toate sentimentele personale într-o mare de dezastru şi mizerie. Colonei fără regimente, D'Hubert şi Feraud îşi cărau muschetele în rândurile aşa-ziselor batalioane sacre, un batalion încropit din ofiţeri ai tuturor armelor care nu mai aveau niciun fel de trupe în subordine.

În acel batalion, cei cu grad de colonel îndeplineau îndatoriri de sergenţi; generalii de căpitani de companii; un mareşal al Franţei, prinţ al Imperiului, comanda întregul. Toţi se înzestraseră cu muschete găsite pe drum şi cu gloanţe luate de la cei morţi. În abolirea generală a chingilor disciplinei şi datoriei ce ţin legate companiile, batalioanele, regimentele, brigăzile şi diviziile unei gloate înarmate, acest corp de oameni îşi găsea mândria în păstrarea unui simulacru de ordine şi aliniere. Singurii răzleţiţi erau cei care rămâneau să-şi predea îngheţului sufletele epuizate. Înotau prin zăpadă, iar trecerea lor nu deranja liniştea implacabilă a câmpiilor, lucind cu lumina lividă a zăpezii sub un cer de culoarea cenuşii. Vârtejuri alergau peste câmpuri, se spărgeau asupra coloanei negre, o înfăşurau într-un ciclon de ţurţuri şi se domoleau, dezvăluind-o cum se târăşte în drumul ei tragic, lipsit de pasul şi ritmul marşului militar. Se lupta să înainteze, fără ca oamenii să schimbe cuvinte ori priviri; rânduri întregi înaintau atingându-şi coatele, zi după zi, fără să-şi ridice vreodată ochii din pământ, ca pierduţi în amintiri

deznădăjduite. În pădurile mute, întunecate, de pini, pocnetul crengilor supraîncărcate era singurul sunet pe care-l auzeau. Adesea, din zori până seara nimeni nu scotea un cuvânt în toată coloana. Era ca un marş macabru al unor cadavre ce se luptau să ajungă la un mormânt îndepărtat. Doar un atac al cazacilor putea să redea privirilor lor o urmă de hotărâre războinică. Batalionul se întorcea împrejur şi se desfăşura sau forma un careu sub fâlfâirea nesfârşită a fulgilor. Un nor de călăreţi cu căciuli de blană pe capete aplecau lănci lungi şi strigau „Ura! Ura!” imobilităţii lor ameninţătoare din care, cu detonări surde, sute de flăcări roşu-aprinse ţâşneau prin aerul gros clin cauza ninsorii. În câteva clipe călăreţii urmau să dispară ca prin farmec, chiuind în viscol, şi batalioanele sacre să rămână nemişcate, singure-n furtună, auzind doar urletul vântului, ale cărui rafale pătrundeau până în inimă. Apoi, cu un strigăt sau două de *Vive l’Empereur*!, urmau să-şi reînceapă marşul, lăsând în urmă câteva corpuri fără viaţă, zăcând în grămezi, mici pete negre pe imensitatea albă a zăpezilor.

Deşi mărşăluind adesea în acelaşi rând sau hărţuiţi în păduri cot la cot, cei doi ofiţeri se ignorau reciproc; aceasta nu atât din rea intenţie, cât dintr-o indiferenţă foarte reală. Toată rezerva de energie morală era cheltuită pentru a rezista teribilei duşmănii a naturii şi impresiei strivitoare de iremediabil dezastru. S-au numărat până la sfârşit printre cei mai activi, cei mai puţin demoralizaţi din tot batalionul; vitalitatea lor deosebită îi investi pe amândoi cu aura de pereche eroică în ochii camarazilor. Şi nu schimbară niciodată mai mult de două cuvinte întâmplătoare. Doar într-o zi, când se luptau în avangarda batalionului împotriva unui atac îndrăcit de cavalerie, se găsiră izolaţi în pădure de un grup de cazaci. Un pâlc de călăreţi bărboşi, cu căciuli de blană, călăreau încoace şi

încolo, agitându-şi lăncile într-o linişte rău prevestitoare; dar cei doi ofiţeri nici n-aveau de gând să lepede armele, şi colonelul Feraud vorbi brusc cu o voce răguşită, şuierată, aducându-şi flinta la umăr:

Ai grijă de prima brută, colonel D'Hubert; eu o voi lua în primire pe următoarea. Trag mai bine decât tine.

Colonelul D'Hubert aprobă din cap peste muscheta aţintită. Umerii lor erau sprijiniţi de trunchiul unui copac mare; în faţă, troiene enorme îi protejau de-o şarjă directă. Două împuşcături bine ţintite răsunară în aerul îngheţat, doi cazaci se rostogoliră în şa. Ceilalţi, negăsind această vânătoare prea profitabilă, se grămădiră în jurul camarazilor răniţi şi galopară îndărăt, în afara razei de bătaie. Cei doi ofiţeri i cuşiră să-şi ajungă batalionul oprit pentru noapte. În timpul după-amiezii, se sprijiniseră cu schimbul de mai multe ori şi, spre sfârşit, colonelul D'Hubert, care era avantajat de picioarele lui lungi în mersul prin zăpada mare, luă cu hotărâre muscheta de la colonelul Feraud şi-o puse pe umăr, folosind-o pe cea proprie ca pe un baston.

La marginea unui sat pe jumătate îngropat în zăpadă, un grajd vechi de lemn ardea cu o flacără imensă şi clară. Sacrul batalion de schelete, înfofolit în zdrenţe, se înghesuia avid în partea dimpotrivă vântului, întinzând sute de mâini amorţite, osoase, spre pălălaie. Nimeni nu observase apropierea lor. Înainte de-a intra în cercul luminii ce juca pe feţele înfometate şi scofâlcite, cu ochi sticloşi, colonelul D'Hubert vorbi la rândul lui:

1Poftim muscheta, colonel Feraud. Pot umbla mai bine ca tine.

Colonelul Feraud încuviinţă din cap şi se înghesui spre căldura teribilei flăcări. Colonelul D'Hubert fu mai reţinut, dar nu mai puţin decis a-şi găsi un loc în primul rând. Cei împinşi cu umărul la o parte încercară să

întâmpine cu un strigăt slab reapariţia celor doi vaşnici tovarăşi în activitate şi suferinţă. Acele calităţi bărbăteşti n-au primit probabil niciodată un omagiu mai înalt ca acea debilă aclamare.

Aceasta e înregistrarea cu acurateţe a cuvintelor schimbate în timpul retragerii din Moscova de către coloneii Feraud şi D'Hubert. Tăcerea colonelulu" Feraud era manifestarea unei furii concentrate. Scund, păros, cu faţa neagră de funigei şi de ţepii groşi ai unei bărbi sârmoase, cu o mână degerată înfăşurată în zdrenţe murdare şi legată într-o eşarfă, el acuza soarta de o perfidie fără precedent faţă de Omul Destinului. Colonelul D'Hubert, cu mustăţile lungi atârnând în sloiuri de ambele părţi ale buzelor albastre şi crăpate, cu ochii inflamaţi de strălucirea zăpezilor, baza costumului său constând dintr-o haină din blană de oaie scoasă cu greu de pe cadavrul îngheţat al unui camarad aflat într-o căruţă abandonată, privea evenimentele mai circumspect. Trăsăturile sale regulate şi plăcute, reduse acum la muchii osoase şi scobituri descărnate, se iveau dintr-o basma femeiască de catifea neagră, peste care era îndesat un bicorn pescuit de sub roţile unui furgon militar gol, ce trebuia să fi conţinut cândva bagajele vreunui general. Blana de oaie, fiind scurtă pentru un om de lungimea lui, se termina mult prea sus, şi pielea coapselor, albastră de frig, se arăta printre zdrenţele pantalonilor săi. Aceasta, în circumstanţele date, nu stârnea nici batjocura, nici mila. Nimănui nu-i păsa cum arată ori cum se simte celălalt. Colonelul D'Hubert însuşi, întărit de încercări, suferea mai cu seamă în respectul de sine din cauza lamentabilei indecenţe a costumului său. O persoană mai pripită şi-ar imagina că, lăsând în urmă câmpul presărat cu corpuri neînsufleţite, pe calea retragerii nu era nicio greutate să-ţi completezi lipsurile. Dar să achiziţionezi o pereche de pantaloni de la un

cadavru îngheţat nu-i aşa de uşor cum poate să pară unui pur teoretician. Cere timp şi efort. Trebuie să rămâi în urmă, în timp ce camarazii mărşăluiesc înainte. Colonelul D'Hubert avea scrupulele lui când era să se desprindă de grup. O dată ce s-a tras în lături nu mai putea fi sigur că-şi va mai ajunge vreodată batalionul; şi intimitatea sinistră a unei lupte corp la corp cu un mort îngheţat, care opune violenţei tale rigiditatea inflexibilă a fierului, repugna sentimentelor sale delicate. Din fericire, într-o zi, scormonind într-o movilă de zăpadă, printre colibele unui sat, în speranţa de-a găsi acolo un cartof îngheţat ori ceva resturi de legume pe care să le poată mesteca cu dinţii lui lungi şi şubrezi, colonelul D'Hubert dezveli o pereche de rogojini de felul celor pe care obişnuiau ţăranii ruşi să le folosească la loitrele căruţelor. Acestea, bătute să iasă zăpada îngheţată din ele, fixate de eleganta lui persoană şi înfăşurate solid în jurul pieptului, formau o înfbrăcăminte de forma unui clopot, un fel de jupon ţeapăn, care-i dădea colonelului D'Hubert o aparenţă perfect decentă, dar mult mai vizibilă decât înainte.

Astfel echipat, îşi continuă retragerea, fără a se îndoi o clipă de faptul că personal se va salva, dar bântuit de alte dubii. Optimismul iniţial al încrederii sale în viitor era distrus. În cazul în care drumul spre glorie trecea prin astfel de momente neprevăzute, se întrebă pentru că era o fire reflexivă dacă era cu totul demn de încredere comandantul. Era o tristeţe patriotică, nu lipsită de o undă de îngrijorare personală, şi destul de diferită de indignarea oarbă împotriva oamenilor şi a lucrurilor nutrită de colonelul Feraud. Refăcându-şi puterile într-un orăşel din Germania timp de trei săptămâni, colonelul D'Hubert fu surprins să descopere în sine o dragoste de repaus. Vigoarea recâştigată era ciudat de paşnică în aspiraţii. Medită în linişte asupra acestei bizare schimbări în

dispoziţie. Fără îndoială că mulţi dintre ofiţeri, tovarăşi ai săi ele arme, trecuseră prin aceeaşi experienţă morală. Dar nu erau vremi să poţi vorbi despre asta. Într-una din scrisorile sale acasă, colonelul D'Hubert notă: „Toate planurile tale, draga mea Leonie, de a mă căsători cu acea încântătoare fată pe care ai descoperit-o în noile împrejurimi, par mai depărtate ca oricând. Nu-i pace încă. Europa mai are nevoie de-o lecţie. Va fi o sarcină grea pentru noi, dar o vom face, pentru că împăratul e invincibil".

Începând campania din Franţa în acest spirit de consecvenţă, generalul D'Hubert fu rănit în a doua zi a bătăliei de lângă Laon. În timp ce era transportat de pe câmpul de bătaie, auzi cum colonelul Feraud, promovat în acel moment ca general, era trimis să-l înlocuiască la conducerea brigăzii. Îşi blestemă impulsiv ghinionul, nefiind capabil, la prima privire, să discearnă toate avantajele unei răni urâte. Şi, totuşi, sub această aparenţă eroică Providenţa îi prefigura viitorul. Călătorind încet spre sud, spre casa de la ţară a surorii sale, sub îngrijirea unui slujitor bătrân şi de încredere, generalul D'Hubert fu scutit de confruntările umilitoare şi de perplexităţile de comportament prin care trecură oamenii dedicaţi imperiului lui Napoleon în momentul căderii acestuia. Zăcând în patul său, cu geamurile camerei deschise larg spre soarele provensal, el începu să aprecieze aspectul limpede al norocului concretizat în acel fragment zimţat de obuz prusac, care, ucigându-i calul şi sfâşiindu-i lui coapsa, l-a salvat de la un conflict direct cu propria conştiinţă. Şi, privindu-şi ultimii paisprezece ani petrecuţi cu sabia în mână şi în şa, şi având sentimentul datoriei împlinite până la sfârşit, generalul D'Hubert găsi resemnarea ca pe o virtute firească. Sora lui era încântată să-l vadă atât de rezonabil. „Mă încredinţez cu totul mâinilor tale, iubita

mea Leonie”, îi spuse el.

Era încă pe patul de suferinţă când, creditul de care se bucura familia cumnatului fiind extins şi asupra sa, primi de la guvernul regal nu frumai confirmarea gradului, dar şi asigurarea că va fi menţinut pe lista celor activi. La aceasta se adăuga un concediu de convalescenţă nelimitat. Opinia nefavorabilă care circulase asupra sa în cercurile bonapartiste, chiar dacă nu se bazase pe nimic mai solid decât declaraţiile fără dovezi ale generalului Feraud, era cea care avusese greutate în menţinerea generalului D’Hubert pe lista activilor. Cât despre generalul Feraud, gradul lui fu de asemenea confirmat. Era mai mult decât îndrăznise să spere; dar mareşalul Soult, ministru de război al regelui restaurat, le ţinea partea ofiţerilor care luptaseră în Spania. Atâta doar, că nici măcar protecţia mareşalului nu-l putu menţine în rândul celor activi. El rămase neîmpăcat, inert şi sumbru. Căuta în localuri obscure compania altor ofiţeri pensionaţi, care purtau ascunse, ponosite dar glorioase cocarde tricolore, în buzunarele de la piept, şi-şi încheiau cu interzişii nasturi cu vultur uniformele lor sărăcăcioase, declarându-se a fi prea săraci, ca să-şi permită cheltuiala schimbărilor impuse.

Triumfătoarea întoarcere de pe Elba, un fapt istoric tot atât de miraculos şi incredibil precum lucrările unui semizeu mitologic, îl găsi pe generalul D’Hubei t încă incapabil să stea în şa. Nici c-ar fi putut cumva mărşălui mai bine.

Aceste incapacităţi, pe care madams Leonie le considera fericite, îl ţineau pe fratele ei în afara oricăror aventuri neinspirate. Dispoziţia lui sufletească, observă ea consternată, fu foarte departe de-a fi rezonabilă în acel interval. Acest ofiţer cu grad de general, încă ameninţat să-şi piardă un picior, fu găsit într-o noapte în grajdul

acelui *clinteau* de un rândaş, care, văzând lumină, a dat alarma, crezând că-s hoţii. Cârja îi zăcea pe jumătate îngropată în paiele de aşternut, şi generalul, cu piciorul prins într-o ladă spartă, sălta pe lângă un cal fornăind, pe care încerca să-l înşeueze. Acestea erau efectele magiei imperiale asupra unui temperament calm şi a unei minţi ponderate. Asediat la lumina felinarelor de lacrimile, implorările, indignarea, protestele şi reproşurile familiei, el ieşi din dificila situaţie în care era, leşinând, acolo şi atunci, în braţele rudei celei mai apropiate. A fost purtat în pat. Înainte de a-l mai părăsi, a doua domnie a lui Napoleon, acele O Sută de Zile de febrilă agitaţie şi suprem efort, au trecut ca un vis teribil. Tragicul an 1815, început în tulburări şi nelinişte de conştiinţe, se termina în exilări răzbunătoare.

Cum a scăpat generalul Feraud din ghearele Comisiei Speciale şi de ultimele oficii ale unui pluton de execuţie n-a ştiut nici el. Aceasta se datora în parte poziţiei subordonate pe care o avusese în timpul celor O Sută de Zile. Împăratul nu i-a mai dat o comandă propriu-zisă, l-a ţinut la oiepotul cavaleriei din Paris, echipând şi expediind trupe pregătite în pripă pe câmpul de bătălie. Considerând această însărcinare nedemnă de capacităţile sale, el se achită de ea fără să atragă în mod deosebit atenţia cuiva; dar l-a salvat de zelul reacţiilor regaliste mai ales intervenţia generalului D’Hubert.

Acesta: din urmă, încă în concediu de convalescenţă, dar capabil acum să călătorească, a fost expediat de sora lui la Paris, ca să se prezinte în faţa suveranului legitim. Cum nimeni în capitală n-avea cum să ştie ceva despre episodul din grajd, a fost primit acolo cu consideraţie. Militar până în străfundul sufletului, posibilitatea de-a avansa în profesie îl consolă în situaţia de-a se vedea ţinta răutăţilor bonapartiste, care îl urmăriră cu o insistenţă pe

care n-ai fi bănuit-o. Toată ranchiuna acelei partide frustrate şi persecutate se abătu asupra lui, omul care *niciodată* nu l-a iubit pe împărat un fel de monstru fundamental, mai rău ca un simplu trădător.

Generalul D'Hubert ridică din umeri fără mânie la o prejudecată atât de feroce. Respins de vechii lui prieteni, având o profundă neîncredere faţă de avansurile societăţii regaliste, tânărul şi chipeşul general (de-abia avea patruzeci de ani) adoptă o politeţe rece şi scrupuloasă, care la cel mai mic semn de zeflemea se transforma uşor într-un dispreţ rigid. Astfel pregătit, generalul D'Hubert îşi văzu de treburile sale în Paris, simţindu-se în sinea lui copleşit de acea fericire specială şi înălţătoare caracteristică unui om foarte îndrăgostit. Încântătoarea tânără găsită de sora lui intrase în scenă şi-l cucerise în modul acela total prin care o fată tânără, prin simplul act al prezenţei sale, îşi poate apropia un bărbat de patruzeci de ani. Urmau să se căsătorească imediat ce generalul D'Hubert şi-a obţinut numirea oficială într-o comandă promisă.

Într-o după-amiază, stând pe terasa de la *Cafe Tortoni*, generalul D'Hubert înţelese din conversaţia a doi străini care ocupau o masă vecină că generalul Feraud, inclus în lotul ofiţerilor superiori arestaţi după cea de-a doua întoarcere a regelui, era în primejdia de-a fi dus în faţa Comisiei Speciale. Trăind toate clipele libere, cum se întâmplă de obicei îndrăgostiţilor nerăbdători, care sunt totdeauna o zi înaintea realităţii şi într-o stare de halucinaţie celestă, nu trebui decât să audă numele perpetuului său rival pronunţat cu voce tare, ca cel mai tânăr dintre generalii lui Napoleon să fie scos din contemplarea mentală a sortitei sale. Privi în jur. Străinii purtau haine civile. Slabi şi pârliţi de soare, rezemându-se de spătarele scaunelor, aceştia se încruntau la lume cu o

absenţă îngândurată şi sfidătoare, de sub borurile pălăriilor trase adânc peste ochi. Nu era greu să recunoşti între ei pe doi din membrii Vechii Gărzi, pensionaţi. Şi, cum din bravadă ori lipsă ele precauţie vorbeau cu voce tare, generalul D'Hubert, care nu văzu niciun motiv să-şi schimbe locul, auzi fiecare cuvânt. Nu păreau să fie prietenii personali ai generalului Feraud. Numele lui fusese pronunţat printre altele. Auzindu-l repetat, tandrei»; anticipări ale unui viitor domestic, garnisit cu graţia unei anume femei, fură traversate de un aspru regret pentru trecutul lui războinic, după acea lungă şi otrăvitoare încleştare de arme, unică în magnitudinea gloriei şi dezastrului minunata operă şi zestrea apreciată a generaţiei sale. Simţi o afecţiune iraţională pentru vechiul său adversar şi aprecie sentimental criminala absurditate pe care confruntarea lor i-o introdusese în viaţă. Fusese ca piperul adăugat într-o mâncare fierbinte. Îşi aminti aroma cu o bruscă melancolie. N-o s-o mai încerce niciodată. S-a dus pentru totdeauna. „Faptul că l-am lăsat zăcând în grădină cred l-a îndârjit împotriva mea atunci, la început", se gândi el indulgent.

Cei doi necunoscuţi de la masa vecină rămaseră tăcuţi după ce pomeniră a treia oară numele generalului Feraud. Apoi, cel mai în vârstă dintre cei doi, vorbind iar cu un ton amar, spuse că soarta generalului Feraud era pecetluită. De ce? Pur şi simplu pentru că nu era ca alţi grozavi, ce nu se iubeau decât pe ei. Ilegaliştii ştiau că n-ar răzbate cu el. L-a iubit pe *Celălalt* prea mult.

Celălalt era Bărbatul de pe Sfânta Elena, Cei doi ofiţeri dădură clin cap şi ciocniră paharele, înainte de-a bea pentru o imposibilă întoarcere. Apoi, cel care vorbise şi înainte remarcă cu un râs sardonic:

Adversarul său s-a dovedit mai deştept.

Care adversar? întrebă cel mai tânăr, ca şi cum n-ar fi

înţeles.

Nu ştii? Erau doi husari. La fiecare promovare se băteau într-un duel. N-ai auzit despre duelul care continuă încă din 1801?

Celălalt auzise despre duel, desigur. Acum înţelegea aluzia. Generalul baron D'Hubert va fi acum în stare să se b ucure în pace de favorurile grăsanului său rege.

Să-i fie de bine, murmură cel mai vârstnic. Amândoi erau bărbaţi bravi. Nu l-am văzut niciodată pe acest D'Hubert. Un sclivisit intrigant, mi s-a spus. Dar cred ceea ce l-am auzit pe Feraud spunând despre el: că *niciodată* nu l-a iubit pe împărat.

Se ridicară şi plecară.

Generalul D'Hubert încercă spaima somnambulicului care visează că e într-o excursie plăcută şi se trezeşte păşind deasupra unei mlaştini. Îl copleşi un dezgust profund pentru pământul pe care trăia. Chiar şi imaginea încântătoarei fete i se şterse din minte în unda descurajării morale

Tot ce fusese el cândva, ori sperase să devină, va avea gustul amar al dezonoarei, până nu va reuşi să-l salveze pe generalul Feraud de la soarta ce-i ameninţa pe atâţia bravi. Sub impulsul acestei aproape morbide nevoi de-a contribui la siguranţa adversarului său, generalul D'Hubert dădu atât de bine din mâini şi din picioare (cum spune proverbul francez), încât în mai puţin de douăzeci şi patru de ore găsi mijloace de-a obţine o audienţă extraordinară şi particulară la ministrul poliţiei.

Generalul baron D'Hubert fu introdus imediat şi fără preliminarii. În semiîntunericul cabinetului ministerial, dincolo ele formele unui birou de scris, ale scaunelor şi meselor, între doi ciorchini de luminări de ceară luminând în halouri, distinse o figură într-o haină somptuoasă, examinându-se în oglinda înaltă. Bătrânul *convenţional*

Fouché, Senator al Imperiului, trădător al fiecărui stăpân, al fiecărui principiu şi motiv al raţiunii umane, duce de Otranto şi artizanul viclean al celei de-a doua Restauraţii, încerca să vadă cum îi vine un costum de curte, în care tânără şi desăvârşita *fiancee* îşi declarase dorinţa de a-i avea portretul pictat pe porţelan. Erau un capriciu, o încântătoare slăbiciune, pe care primul ministru al Poliţiei era nerăbdător să i-o satisfacă. Căci omul acesta, adesea comparat pentru viclenia modalităţilor sale cu un vulpoi, dar a cărui etică cu greu ar fi putut fi simbolizată de ceva mai puţin ilustrativ decât de un dihor, era tot atât de pătimaş îndrăgostit ca generalul D'Hubert însuşi.

Tresărind pentru c-a fost surprins în această ipostază din prostia unui servitor, el îşi stăpâni ciuda cu tupeul caracteristic, care se dovedise atât de productiv în nesfârşitele intrigi ale carierei sale egoiste. Fără a-şi schimba atitudinea un dram, ţinând un picior în ciorap de mătase împins înainte şi capul întors peste umărul stâng, îl invită calm:

Pe aici, generale. Fii bun şi te apropie. Deci? Te ascult.

Generalul D'Hubert, stânjenit de parcă ar fi fost el însuşi surprins într-un moment de slăbiciune intimă, îşi prezentă doleanţa cât de scurt putu. Ducele de Otranto continuă să-şi examineze linia gulerului, potrivindu-şi reverele în faţa oglinzii şi cambrându-şi spinarea într-un efort de a ascunde broderiile aurite de la poalele hainei. Faţa lui imobilă, ochii atenţi n-ar fi putut exprima mai mult interes faţă de acele lucruri nici dacă ar fi fost singur.

Să scot de sub exerciţiul Curţii Speciale pe un anume Ferayd, Gabriel Florian, general de brigadă, promoţia 1814? repetă el pe un ton uşor întrebător, apoi se întoarse de la oglindă. De ce tocmai pe *el*?

Sunt surprins că excelenţa voastră, atât de

competent în evaluarea oamenilor vremii sale, s-a gândit că merită să aibă acest nume pe listă.

Un bonapartist fanatic!

Astfel e fiecare grenadier şi fiecare infanterist al armatei, cum excelenţa voastră bine ştie. Şi persoana generalului Feraud nu poate avea mai multă greutate decât cea a unui grenadier oarecare. E un om de un intelect modest, fără capacităţi deosebite. Este puţin probabil să poată influenţa pe cineva.

Are o limbă ascuţită, totuşi, replică Fouché.

Gălăgioasă, admit, dar nu periculoasă.

N-o să te contrazic. Nu ştiu aproape nimic despre acest om. Îi cunosc abia numele, de fapt.

Şi, totuşi, excelenţa voastră deţine preşedinţia Comisiei însărcinate de rege să-i desemneze pe cei care vor fi judecaţi, spuse generalul D'Hubert cu o accentuare care nu scăpă urechii ministrului.

Da, generale, spuse el, dispărând în partea întunecoasă a vastei încăperi şi aruncându-se într-un fotoliu adânc, care-l înghiţi, cu excepţia lucirilor galbene ale broderiilor de aur şi a petei palide a feţei. Da, generale. Ia loc pe scaunul acela.

Generalul D'Hubert se aşează.

Da, generale, continuă maestrul emerit în arta intrigii şi trădărilor, a cărui duplicitate, uneori intolerabilă sieşi, găsea uşurare în izbucniri de cinică francheţe. M-am grăbit la formarea acestei Comisii de proscriere şi am luat preşedinţia. Şi ştii de ce? Nu de altceva decât din teama că, dacă n-o iau repede în mâinile mele, propriul meu nume va fi în capul listei de proscrişi. Astea sunt vremurile pe care le trăim. Dar sunt deocamdată ministru al regelui şi te întreb fără ocolişuri de ce aş şterge numele acestui obscur Feraud de pe listă? Te miri cum a ai uns numele acesta pe listă? E posibil să cunoşti oamenii chiar atât de

puţin? Dragul meu general, la prima şedinţă a Comisiei ploua peste noi cu nume ca pe acoperişul de la Tuileries. Nume! Am ales dis câteva mii. De unde poţi şti că numele acestui Feraud, a cărui viaţă sau moarte nu contează pentru Franţa, n-a substituit alt nume?

Vocea care venea din fotoliu se opri. De cealaltă parte, generalul D'Hubert stătea nemişcat, umbrit şi tăcut. Doar sabia îi zăngănea încetişor. Vocea din fotoliu începu iar;

Şi trebuie să încercăm să satisfacem exigenţele suveranilor aliaţi, pe de altă parte. Prinţul de Talleyrand mi-a spus chiar ieri că Nesselrode l-a informat oficial că majestatea sa împăratul Alexandru e nemulţumit de numărul redus de exemple pe care guvernul regal le are în vedere. Mai ales dintre militari. Ţi-o spun în mod confidenţial.

Pe cuvântul meu, izbucni generalul D'Hubert, vorbind printre dinţi, dacă excelenţa voastră binevoieşte să mă mai împovăreze cu o informaţie confidenţială, nu ştiu ce voi face! Ajunge să rupi sabia pe genunchi şi să zvârli bucăţile…

Ce guvern îţi imaginezi că serveşti dumneata? îl întrerupse brusc ministrul.

După o scurtă pauză, vocea abătută a generalului D'Hubert răspunse:

Guvernul Franţei.

Asta nu înseamnă decât că-ţi plăteşti conştiinţa cu simple vorbe, generale. Adevărul este că serveşti un guvern de exilaţi întorşi, de oameni care au fost fără patrie timp de douăzeci de ani. De oameni care abia au trecut peste o frică grozavă şi umilitoare… Nu-ţi face iluzii în privinţa asta.

Ducele de Otranto se opri. Se uşurase puţin şi-şi atinsese scopul de a-l despuia de respectul de sine pe acest

om care avusese ghinionul să-l surprindă fâţâindu-se într-un costum brodat de curte înaintea unei oglinzi. Dar cei din armată erau toţi nişte capete înfierbântate. Îşi dădea seama că ar fi fost incomod dacă un ofiţer bine văzut, cu rang de general, primit în audienţă la recomandarea unui principe, ar fi făcut un act scandalos şi nesocotit, imediat după ce-a ieşit dintr-o audienţă particulară la ministru. Pe un ton schimbat puse o întrebare la obiect:

Ţi-e rudă acest Feraud?

Nu. Niciun fel de rudă.

Prieten intim?

Intim… da. Există între noi o relaţie intimă de-o natură ce face o problemă de onoare pentru mine să încerc…

Ministrul sună un clopoţel fără a mai aştepta sfârşitul frazei. Când servitorul ieşi, după ce adusese o pereche de sfeşnice de argint pentru masa de scris, ducele de Otranto se ridică, pieptul lui strălucind aurit la lumina puternică, şi, scoţând o bucată de hârtie dintr-un sertar, o ţinu ostentativ în mână în timp ce spuse cu persuasivă blândeţe:

Nu trebuie să vorbeşti despre ruperea sabiei pe genunchi, generale. S-ar putea să nu mai primeşti alta. Împăratul nu se va mai întoarce de data asta… *Diable d komrne*! A fost un anume moment, aici, în Paris, imediat după Waterloo, când m-a făcut să tremur. Părea pregătit să ia totul de la început. Din fericire, nimeni nu poate să ia totul de la început, de fapt. Nu trebuie să te gândeşti la frângerea sabiei, generale.

Generalul D’Hubert, uitându-se în pământ, mişcă uşor din mână într-un gest de renunţare. Ministrul Poliţiei îşi luă ochii de la el şi scrută fără grabă hărţia pe care o ţinuse tot timpul ridicată.

Sunt – doar douăzeci de generali aleşi să fie exemplu.

Douăzeci. Un număr rotund. Şi să vedem, Feraud… A, aici e. Gabriel Flonăn. *Parfaitement*. Ăsta-i omul dumitale. Deci, vor fi numai nouăsprezece exemple acum.

Generalul D'Hubert se ridică în picioare, simţindu-se de parcă ar fi trecut printr-o boală infecţioasă.

Trebuie s-o rog pe excelenţa voastră să păstreze intervenţia mea în mare secret. E foarte important pentru mine ca el să n-afle niciodată…

Cine să-l informeze, aş vrea să ştiu? spuse Fouché, ridicându-şi curios ochii de pe faţa încordată, imobilă, a generalului D'Hubert. Ia una din penele acelea şi radiază numele cu mâna dumitale. E singura listă care există. Şi dacă ai grijă să foloseşti destulă cerneală, nimeni nu va desluşi numele şters. Dar, *par exemple*, eu nu sunt responsabil de ce va face Clarke cu el după aceea. Dacă va continua să fie tot atât de fanatic, Ministerul de Război îi va da domiciliu forţat în vreun oraş de provincie, sub supravegherea poliţiei.

Câteva zile mai târziu, generalul D'Hubert îi spunea surorii sale, după ce îşi exprimară bucuria revederii:

Ah, draga mea Leonie! N-am ştiut cum să părăsesc Parisul mai degrabă.

Efectul dragostei, sugeră ea cu un zâmbet maliţios.

Şi al dezgustului, adăugă generalul D'Hubert cu toată seriozitatea. Aproape am murit acolo de… de greaţă.

Faţa lui se contractă de dezgust. Şi, în timp ce sora lui îl privea cu atenţie, continuă:

A trebuit să-l văd pe Fouché. Am avut o audienţă. Am fost în cabinetul său. Celui care a avut ghinionul să respire aerul aceleiaşi încăperi cu omul acela îi rămâne un sentiment de ştirbire a demnităţii, o senzaţie neliniştitoare de a nu fi, la urma urmelor, chiar atât de curat pe cât şi-a închipuit… Dar n-ai cum să înţelegi.

Ea aprobă cu repeziciune din cap de câteva ori.

Dimpotrivă, înţelegea foarte bine. Îşi cunoştea perfect fratele şi-i plăcea aşa cum era. De altfel, dispreţul şi ura tuturor îi erau sortite *iacobinului* Fouché, care, exploatând în favoarea sa orice* slăbiciune, orice virtute, orice iluzie generoasă a oamenilor, şi-a dus de nas toţi contemporanii, ca să moară obscur ca duce de Otranto.

Dragul meu Armând, spuse ea cu compasiune, ce-i puteai tu cerc acestui om?

Nimic mai puţin decât viaţa unui om, răspunse generalul D'Hubert. Şi am obţinut-o. Trebuia să fac asta. Simt totuşi că nu i-aş putea-o ierta omului pe care a trebuit să-l salvez.

Generalul Feraud, total incapabil (cum ni se întâmplă celor mai mulţi) să înţeleagă prin ce trecuse, primi ordinul Ministerului de Război de a se prezenta imediat într-un orăşel din centrul Franţei cu sentimente ce se exprimă cel mai adecvat prin ridicarea ochilor spre cer şi un straşnic scrâşnet din dinţi. Trecerea stării de război, singura condiţie socială pe care o cunoscuse vreodată, oribila perspectivă a unei lumi în condiţii de pace îl speriau. Plecă spre micul lui orăşel ferm convins că asta nu poate rămâne aşa. Acolo a fost informat că e trecut în rezervă şi că pensia lui (calculată la rangul de colonel) depindea de modul său de comportare şi de rapoartele favorabile ale poliţiei. Deci. adio armatei! Se simţi brusc înstrăinat de pământ, ca un spirit văduvit de corp. Era imposibil de trăit. Dar la început reacţionă prin a refuza să creadă. Nu putea fi adevărat. Aştepta trăsnetul, cutremure de pământ, cataclisme naturale; dar nu se întâmplă nimic. Greutatea de plumb a unei iremediabile inutilităţi coborî asupra generalului Feraud, care, neavând resurse interioare, se cufundă într-o stare de tâmpenie ce inspira respect. Bântuia străzile micului orăşel, privind ţintă înainte cu ochi stinşi, ignorând pălăriile ce se ridicau la trecerea sa; şi

oamenii, împungându-se cu cotul, murmurau: „Acesta-i sărmanul general Feraud. Inima-i e frântă. Iată cât l-a iubit pe împărat”.

Celelalte rămăşiţe vii ale furtunii napoleoniene se adunau în jurul generalului Feraud cu infinit respect. El însuşi îşi imagina că sufletul i-e sfărâmat de durere. Suferea de impulsuri de a izbucni în plâns, de a urla, de a-şi muşca pumnii până la sânge, de a-şi petrece zile întregi lungit pe pat cu capul în pernă, ce se succedau rapid; dar acestea izvorau din pură apatie, din chinurile unei imense, indescriptibile, insuportabile plictiseli. Neputinţa de a înţelege în totalitate natura disperată a cazului său îl salvă doar de la sinucidere. Nu s-a gând.it la asta nici măcar o dată. Nu s-a gândit la nimic. Dar pofta de mâncare îl părăsi, şi dificultatea pe care o încerca în exprimarea naturii copleşitoare a sentimentelor sale (nici cea mai teribilă înjurătură nu-l ajuta prea mult) era un fel de moarte pentru un temperament sudic.

Mare, totuşi, a fost senzaţia printre aceşti *anciens militaires* care frecventau o micuţă *cafe* plină de muşte, când, într-o după-amiază îmbâcsită, „sărmanul general Feraud” lăsă să-i scape o salvă de formidabile blesteme.

Stătuse liniştit în colţul lui privilegiat, frunzărind gazetele din Paris cu tot atâta interes cât poţi aştepta de la un condamnat în ajun de execuţie pentru ştirile zilei. Un grup de feţe de războinici, bronzate, dintre care uneia îi lipsea un ochi, alteia vârful nasului degerat în Rusia, it înconjurară neliniştite:

Ce se întâmplă, generale?

Generalul Feraud stătea ţeapăn, ţinând gazeta împăturită la lungimea braţului, ca să poată vedea mai bine litera măruntă. Citi pentru sine încă o dată fragmente ale ştirii ce-i provocase ceea ce se poate numi trezirea sa din morţi.

„Suntem informaţi că generalul D’Hubert, până acum în concediu de convalescenţă în sud, urmează să fie chemat la comanda Brigăzii a 5-a Cavalerie în…”

Lăsă să-i cadă hârtia împietrit…

Chemat la comanda… şi brusc se lovi cu palma peste frunte. Aproape că uitasem de el, murmură pe un ton de revelaţie.

Un veteran cu piept cavernos strigă peste cafenea:

O nouă escrocherie a guvernului, generale?

Escrocheriile acestor canalii, tună generalul Feraud, sunt nenumărate! Una în plus ori în minus… Coborî vocea: Dar cel puţin pe unul dintre ei îl voi pune la punct.

Se uită la toate feţele din jur.

Cunosc un pomădat şi un cârlionţat ofiţer de stat major, ciracul unora dintre mareşalii care şi-au vândut tatăl pe un pumn de aur englezesc. Va afla curând că n-am murit, declară el cu ton categoric. Oricum, aceasta e o afacere personală. O veche afacere de onoare. Ah! Onoarea noastră nu mai contează. Suntem îngrădiţi aici, cu urechea crestată, ca un lot de mârţoage declasate, bune doar pentru staulul unui măcelar. Dar va fi o lovitură dată în numele împăratului… Domnilor, solicit asistenţa a doi dintre dumneavoastră.

Fiecare făcu un pas înainte. Generalul Feraud, adânc mişcat de această demonstraţie, îi numi cu vizibilă emoţie pe veteranul *cuirassier* cu un singur ochi şi pe ofiţerul de Vânători Călare ce-şi pierduse vârful nasului în Rusia. Se scuză pentru această alegere în faţa celorlalţi:

E o treabă a cavaleriei, să ştiţi.

I se răspunse cu un cor distonant de *„Parfaitement, mon General… Cest juste… Parbleu, c’est connu…”* Toată lumea era mulţumită. Cei trei părăsiră cafeneaua împreună, urmăriţi de strigăte de *Bonne chance*.

Afară îşi înlănţuiră braţele cu generalul la mijloc.

Cele trei pălării prăfuite, purtate *en bataille* cu o sinistră aplecare în faţă, barară strada aproape de la un zid la altul. Orăşelul încins, din piatră cenuşie şi ţiglă roşie, îşi picotea după-amiaza provincială sub un cer albastru. Loviturile sonore ale unui dogar, cetluind un butoi, se reverberau cu regularitate printre case. Generalul îşi târa puţin piciorul stâng la umbra zidurilor.

Blestemata aceea de iarnă din 1813 mi-a intrat în oase pentru totdeauna… Nu contează. Vom folosi pistoale, asta-i tot. Puţin lumbago. Trebuie să avem pistoale. L-am găbuit în doi timpi şi trei mişcări. Ochii-mi sunt la fel de buni ca întotdeauna. Să mă fi văzut în Rusia vânându-i pe viclenii aceia de cazaci c-o rablă de muschetă de infanterist. Am un talent din naştere pentru armele de foc.

Generalul Feraud continuă în ritmul acesta, ţinându-şi capul sus, cu ochi de bufniţă şi cioc rapace. Luptător toată viaţa lui, cavalerist, un *sabreur*, el privea războiul cu cea mai mare simplitate ca pe o sumă generală de turniruri personale, un duel gregar. Şi aici avea în faţă un război propriu. Renăscuse. Umbra păcii îi dispăru de pe faţă ca umbra morţii. Era minunata renaştere a numitului Feraud, Gabriel Florian, *engage volontaire* din 1793. General din 1814, îngropat fără ceremonie, printr-un ordin de serviciu semnat de ministrul de război al celei de-a doua Restauraţii.

IV

Nimeni nu reuşeşte în tot ce-şi. i propune. În acest sens toţi. suntem nişte rataţi. Marea problemă este să nu ratăm în ordonarea şi susţinerea efortului vieţii noastre. Din acest punct de vedere vanitatea e cea care ne abate din drum. Ne împinge în situaţii din care ieşim în pierdere; în timp ce mândria e paznicul nostru, atât prin reţinerea pe care o impune, când ne alegem năzuinţele, cât şi prin virtutea puterii ei de a ne susţine.

Generalul D'Hubert era mândru şi rezervat. Nu fusese stricat de iubirile lui întâmplătoare, norocoase ori mai puţin norocoase. În trupul plin de urmele războiului inima sa, la patruzeci de ani, rămăsese fără cicatrice. Angajându-se cu rezerve în planurile matrimoniale ale surorii sale, se găsi căzând iremediabil în mrejele dragostei, cum ai cădea de pe un acoperiş. Era prea mândru ca să fie speriat. Mai mult, senzaţia era prea plăcută ca să se alarmeze.

Lipsa de experienţă a unui bărbat de patruzeci de ani e un lucru mult mai serios ca lipsa de experienţă a unui tânăr de douăzeci, pentru că nu-i scoasă la liman de impetuozitatea sângelui fierbinte. Fata era misterioasă, cum sunt fetele tinere prin simplul efect al ingenuităţii lor ascunse; şi pentru el, misterul acestei tinere fete apărea excepţional şi fascinant. Dar nu era nimic misterios în aranjamentele partidei pe care madame Leonie o iniţiase. Nu era nici ceva deosebit. Era o partidă rezonabilă, apărând ca extrem de atrăgătoare pentru mama fetei (tatăl era mort) şi tolerabilă pentru unchiul ei un bătrân *emigre*, nu de mult întors din Germania, şi care străbătea cu bastonul în mână, o fantomă vlăguită din *cincien regiune*, aleile din grădina casei strămoşeşti a tinerei dom nişoare.

Generalul D'Hubert nu era omul care să se mulţumească doar cu femeia şi averea, când veni momentul. Mândria. lui (şi mândria ţinteşte totdeauna spre un succes adevărat) nu putea fi satisfăcută cu nimic altceva decât de iubire. Dar cum mândria, adevărată exclude vanitatea, nu-şi putea imagina niciun motiv pentru care această fiinţă misterioasă, cu ochi adânci şi strălucitori de culoare violetă, ar putea avea pentru el un sentiment ceva mai cald decât indiferenţa. Tânără femeie (numele ei era Adele) dejucase fiecare încercare de înţelegere a acestui punct. E adevărat că încercările

fuseseră stângace şi făcute cu timiditate, pentru că generalul D'Hubert devenise în mod acut conştient de numărul anilor săi, al rănilor şi al multor imperfecţiuni morale pe care le avea, de nevrednicele lui secrete şi, incidental, învăţase din proprie experienţă sensul cuvântului frică. După câte îşi putea da seama, ea părea că nu încearcă cu încredere neţărmurită în afecţiunea şi sagacitatea mamei sale, vreo insurmontabilă antipatie pentru persoana generalului D'Hubert; şi că asta era îndeajuns pentru o tânără binecrescută, ca să-şi poată începe viaţa de familie. Această imagine rănea şi chinuia mândria generalului D'Hubert. Şi, în acelaşi timp, se întreba, cu un fel de dulce disperare, ce ar fi putut spera mai mult? Ea avea o frunte liniştită şi luminoasă.

Ochii violeţi râdeau, în timp ce liniile buzelor şi ale bărbiei rămâneau într-o admirabilă gravitate. Toate acestea erau scoase în evidenţă de-o bogăţie de păr blond, de un ten atât de minunat, de atâta graţie a expresiei, că generalul D'Hubert n-a găsit niciodată cu adevărat ocazia să examineze cu suficientă detaşare nobilele exigenţe ale mândriei sale. De fapt devenise timid când era vorba să-şi lămurească aceste lucruri, pentru că au dus, o dată sau de două ori, la crize de pasiune solitară, în care şi-a dat seama că o iubea destul de mult încât să prefere s-o ucidă mai degrabă decât s-o piardă. Din aceste stări, nu cu totul străine bărbaţilor de patruzeci de ani, ieşea zdrobit, sfârşit, plin de remuşcări, puţin descurajat. Reuşea, totuşi, să se liniştească considerabil, prin practica stenică ce consta din a sta, din când în când, câte-o jumătate de noapte, în faţa unui geam deschis, ca să mediteze la miracolul existenţei ei, ca un credincios pierdut în contemplarea mistică a propriei credinţe.

Nu trebuie să presupună cineva că toate aceste fluctuaţii ale stării sale interioare au fost trădate lumii.

Generalului D'Hubert nu-i era greu să se arate încununat de zâmbete. Pentru că, de fapt, era foarte fericit. Urma regulile stabilite de condiţia sa, trimiţând flori (din grădina şi serele surorii sale) în fiecare dimineaţă, devreme, şi ceva mai târziu urma el însuşi să ia masa cu logodnica sa, mama şi-acel unchi *emigre*. Miezul zilei era petrecut în plimbări sau şezând la umbră. O deferenţă prevăzătoare, ezitând la graniţa tandreţei, era tonul relaţiei lor din punctul său de vedere, numindu-l astfel cu o întorsătură jucăuşă a frazei, menită să ascundă tulburarea profundă a întregii sale fiinţe, ce se datora intangibilei ei vecinătăţi. Târziu, după-amiaza, generalul D'Hubert mergea pe jos spre casă, printre parcelele de vie, uneori intens deprimat, uneori suprem fericit, uneori într-o tristeţe calmă; dar totdeauna simţind o intensitate deosebită a existenţei, acea exaltare comună artiştilor, poeţilor şi îndrăgostiţilor, celor urmăriţi de-o mare pasiune, de o gândire nobilă ori o viziune nouă a frumuseţii plastice.

Lumea din jur nu existase în acest răstimp cu prea multă claritate pentru generalul D'Hubert. Într-o seară, totuşi, trecând o culme de pe care putea vedea ambele case, generalului D'Hubert îi atraseră atenţia două figuri, departe, în josul drumului. Ziua fusese divină. Podoaba festivă a cerului înroşit dădea o strălucire blândă nuanţelor mai sobre ale pământului sudic. Stâncile cenuşii, ogoarele brune, distanţele purpurii, ondulatorii, armonizate în acord luminos răspândeau deja aromele serii. Cele două figuri în josul drumului apăreau ca două siluete rigide, de lemn, perfect negre în panglica de praf alb. Generalul D'Hubert observă acele lungi şi drepte capotes militaires, încheiate până la ciorapii negri, tricornurile înalte, figurile suple, scobite şi maronii de vechi soldaţi. Vieilles moustaches! Cel mai înalt dintre cei doi avea un petec negru peste un ochi; figura uscată şi

aspră a celuilalt avea altă particularitate bizară, neliniştitoare, care de mai aproape se dovedi a fi lipsa vârfului nasului. Ridicând mâinile într-o singură mişcare să-l salute pe civilul care şchiopăta uşor, sprijinindu-se într-un baston gros, întrebară de casa în care locuieşte generalul baron D'Hubert şi cum ar putea ajunge să-i vorbească în linişte.

Dacă vă ajunge această linişte, spuse generalul D'Hubert privind în jur la podgoriile marcate în linii purpurii şi dominate de cuibul din ziduri cenuşii şi monotone al unui sat ce se aduna spre conul unui vârf de deal, astfel încât turnul bont al unei biserici conice părea a nu fi altceva decât silueta unei stânci mai răsărite, dacă găsiţi locul acesta destul de liniştit, puteţi să-i vorbiţi chiar acum. Şi. vă rog, camarazi, să vorbiţi deschis, cu toată încrederea.

La aceasta s-au tras un pas înapoi şi-au ridicat iar mâinile la pălării cu distinctă ceremonie. Apoi cel cu nasul ciobit, vorbind pentru amândoi, spuse că problema e destul de confidenţială şi trebuie aranjată în mod discret. Cartierul lor general era stabilit în satul de colo, unde infernalii mitocani blestemate fie inimile lor false, de regalişti! s-ar fi uitat extrem de cruciş la trei modeşti, militari. Aşa că pentru moment nu va face decât să ceară numele prietenilor generalului D'Hubert.

Cel fel ele prieteni? întrebă uimit generalul D'Hubert absolut deloc pe faţă. Stau cu cumnatul meu, în casa aceea.

Deci unul este el, spuse veteranul, ciobit.

Suntem prietenii generalului Feraud, interveni celălalt, care tăcuse până atunci, pironindu-l doar cu singurul lui ochi pe omul ce nu-l iubise *niciodată* pe împărat. Ăsta era o pasăre rară, într-adevăr. Căci chiar şi acele Iude în fireturi, ce-l vânduseră englezilor, mareşalii şi

principii, îl iubiseră mai devreme sau mai târziu. Dar acest om nu-l iubise *niciodată* pe împărat. Generalul Feraud o spusese atât de limpede.

Generalul D'Hubert simţi o lovitură surdă în piept. Pentru o zecime de secundă păru că rotaţia pământului devenise perceptibilă cu un fâşâit vag, îngrozitor, în eterna nemişcare a spaţiului. Dar vuietul sângelui în timpane dispăru imediat. Fără voie murmură:

Feraud! Uitasem de existenţa lui.

Exită încă, foarte sirimtorat, e adevărat, în infamul han din acel cuib de sălbatici ele colo, spuse sec cuirasseur-ul cu un singur ochi. Am sosit în părţile dumneavoastră acu o oră cu nişte cai de poştă. El aşteaptă întoarcerea noastră cu nerăbdare. Trebuie să ne grăbim, ştiţi. Generalul a călcat ordinul ministerial, ca să obţină din partea dumneavoastră satisfacţia la care e îndreptăţit de legile onoarei şi desigur că-i grăbit să se termine totul înainte ca *la gendarmerie* să-l miroasă.

Celălalt lămuri lucrurile ceva mai mult:

Ne-ntoarcem pâş, pâş, înţelegeţi! Şşşt! Aşa-i înţelept. Şi noi am şters-o pe şest. Prietenul dumneavoastră, regele, ar fi bucuros să ne taie jalnicele pensioare la primul pretext. Ăsta-i riscul. Dar onoarea înainte de toate.

Generalul D'Hubert îşi regăsi puterea de-a grăi:

Deci aţi venit aşa, pe drumul mare, ca să mă invitaţi la o partidă de hăcuială cu acel, acel… O furie hilară puse stăpânire pe el: Ha! Ha! Ha! Ha!

Cu pumnii în şolduri el hohotea fără reţinere. Cei doi stăteau în faţa lui uscăţivi şi drepţi, de parcă ar fi fost prinşi în capcana unei trape deschise în pământ. Numai cu douăzeci şi patru de luni înainte stăpâni ai Europei, aveau deja aerul unor fantome din alte vremi, păreau mai lipsiţi de substanţă în surtucurile lor ponosite decât propriile umbre ce cădeau atât de negre peste drumul alb:

fantomele militare şi groteşti ale celor douăzeci de ani de război şi cuceriri. Aveau aerul bizar a doi imperturbabili preoţi slujind religia sabiei. Şi generalul D'Hubert, el însuşi unul dintre ex-ştăpânii Europei, râdea de aceste fantome grave ce-i stăteau în drum.

Arătând spre generalul care râdea cu un gest din cap, unul rosti:

E vesel domnia sa, deci.

6 Unii dintre noi n-au mai zâmbit din ziua când *Celălalt* a plecat, remarcă tovarăşul său.

Un impuls violent de a se repezi şi a doborî la pământ aceste insubstanţiale arătări îl înspăimântă pe generalul DHubert. Îşi termină râsul brusc. Dorinţa lui era acum să se descotorosească de ei, să-i facă să dispară din ochii lui înainte de a-şi fi pierdut controlul. Era uimit de furia pe care o simţea urcându-i în piept. Dar n-avea timp să analizeze acum această ciudăţenie.

Am înţeles că vreţi să terminaţi cu mine cât mai repede posibil. Să nu mai pierdem vremea cu ceremonii prăfuite. Vedeţi pădurea aceea de la piciorul dealului? Da, pădurea de pini. Să ne întâlnim acolo mâine, la răsăritul soarelui. Îmi voi aduce sabia ori pistoalele, sau ambele dacă vreţi.

Secunzii generalului Feraud se uitară unul la altul".

Pistoale, generale, spuse *cuirasseur*-ul.

I Aşa rămâne. *Au revoir*, pe mâine dimineaţă. Până atunci, vă sfătuiesc să vă păziţi, dacă vreţi ca *la gendarmerie* să nu facă cercetări încă înainte de a se fi lăsat întunericul. Străinii sunt încă rari în această parte a ţării.

Salutară în tăcere. Generalul D'Hubert, întorcând spatele siluetelor ce se retrăgeau, stătu nemişcat în mijlocul drumului multă vreme, muşcându-şi buza de jos şi privind în pământ. Apoi începu să păşească cu repeziciune

drept înainte, urmându-şi astfel propriile urme, până se găsi în faţa porţii dincolo de care era parcul casei logodnicei sale. Căzuse seara. Nemişcat, se uita printre bare la faţada casei, strălucind clară printre tufişuri şi copaci. Paşi scrâşniră pe pietriş, şi îndată o siluetă lungă şi încovoiată se ivi pe o alee laterală, paralelă cu zidul parcului.

Cavalerul de Valmassigue, unchiul adorabilei Adele, înx-brigadier în armata principilor, legător de cărţi în Aliona, după aceea pantofar (cu mare reputaţie în ceea ce priveşte eleganţa şi măiestria pantofilor de damă) în alt orăşel german, purta ciorapi de mătase pe pulpele descărnate, pantofi joşi cu catarame de argint, jachetă de bro cart. O haină cu poate lungi, et *la française*, cădea în cute pe spinarea lui fragilă, aplecată. Un tricorn mic era aşezat pe o claie de păr pudrat, legat în codiţă.

Monsieur le Chevalier, îl strigă generalul D'Hubert în şoaptă.

Poftim? Tot dumneata eşti, *mon ami*? Ai uitat ceva?

Doamne! chiar aşa. Am uitat ceva. Ani venit să-ţi spun. Nu, afară. Dincoace de zici. E un lucru prea murdar ca să fie lăsat să pătrundă, acolo unde locuieşte ea.

Cavalerul ieşi imediat cu acea resemnare binevoitoare pe care unii bătrâni o arată în faţa urgenţei tinerilor. Mai în vârstă cu un sfert de secol ca generalul D'Hubert, îl privea în fundul inimii sale ca pe un tinerel nărăvaş şi îndrăgostit. Auzise foarte bine cuvintele lui enigmatice, dar nu dădu prea multă importanţă unor lucruri pe care un om de numai patruzeci de ani şi atât de tare atins putea să le facă ori să le spună. Ideile generaţiei de francezi care au crescut în perioada cât a fost el în exil erau aproape de neînţeles pentru el. Sentimentele lor îi păreau excesiv de violente, lipsindu-le fineţea şi măsura, limbajul lor fără nevoie exagerai. Se alătură calm

generalului şi făcură câţiva paşi în linişte, generalul încercând să-şi stăpânească agitaţia şi să-şi controleze normal vocea.

E perfect adevărat; am uitat ceva. Am uitat până acum o jumătate de oră că am o grabnică afacere de onoare de îndeplinit. Incredibil, dar aşa este!

Totul încremeni pe moment. Apoi, în liniştea profundă a serii de ţară, vocea clară, bătrânească a cavalerului se auzi tremurând uşor:

Domnule! Asta-i o ruşine!

Fusese primul lui gând. Fata născută în timpul exilului său, fiică postumă a sărmanului său frate ucis de-o bandă de iacobini, devenise de când se întorsese foarte dragă inimii sale bătrâne, care se hrănise numai cu sărăcăcioase amintiri de afecţiune atâţia ani.

E de neconceput, aş spune! Un bărbat îşi rezolvă astfel de probleme înainte de a se gândi să ceară mâna unei fete tinere. Ce! Dacă ai fi uitat încă zece zile, erai căsătorit înainte de a-ţi regăsi aducerea aminte. Pe vremea mea bărbaţii nu uitau astfel de lucruri şi nici ceea ce datorează sentimentelor unei tinere inocente. Dacă nu le-aş respecta eu însumi, aş califica comportarea dumitale într-un mod care nu ţi-ar face plăcere.

Generalul D’Hubert se relaxa sincer cu un geamăt.

Această consideraţie să nu te împiedice. Nu rişti deloc s-o superi mortal.

Dar bătrânul nu dădu nicio importanţă acestor absurdităţi de îndrăgostit. Nu e sigur nici măcar c-ar fi auzit.

Despre ce-i vorba? întrebă el. Care-i natura acelei…?

Să-i spunem o nebunie a tinereţii, *Monsieur le Chevalier*. O groaznică şi incredibilă urmare a… Se opri imediat. „Nu va crede în veci povestea asta. Va crede că-l iau de nebun şi se va supăra”. Generalul D’Hubert vorbi

iar:

Da, începând dintr-o nebunie a tinereţii, a devenit…

Cavalerul îl întrerupse:

Bine, atunci trebuie aranjată.

Aranjată?

Da, nu contează cât costă pentru al tău *amour propre*. Trebuie să-ţi aminteşti că eşti logodit. Ai uitat şi ăsta, presupun. Aşa că te duci şi uiţi cearta. E cea mai teribilă manifestare de uşurătate de care mi-a fost dat să aud vreodată.

Cerule mare, *Monsieur*! Doar nu-ţi imaginezi că m-am ales cu această ceartă ultima oară când am fost la Paris, sau ceva de felul acesta. Nu-i aşa?

Eh! Ce contează data precisă a comportării dumitale iresponsabile! exclamă cavalerul iritat. Principalul e s-o aranjezi.

Observând că generalul D’Hubert devine refractar şi insistă să spună ceva, bătrânul *emigre* ridică mâna şi adăugă demn:

Şi eu am fost soldat. N-aş îndrăzni niciodată să sugerez un pas îndoielnic celui al cărui nume urmează să-l poarte nepoata mea. Îţi spun eu că, *entre galante hovvmes*, o afacere poate fi totdeauna aranjată.

— Dar, *saperlotte*, *Monsieur le Clievalier*, sunt cincisprezece ori şaisprezece ani de-atunci. Eram locotenent de husari.

Bătrânul cavaler păru năucit de tonul vehement şi disperat al acestei informaţii.

Erai locotenent de husari. acum şaisprezece ani? murmură el uluit.

Ei, da! Nu cumva crezi că am fost făcut general în leagăn, ca un prinţ regal.

În purpuriul îngroşat de amurg al câmpurilor acoperite cu frunză de viţă, cu o urmă de carmin mohorât

spre apus, vocea bătrânului ex-ofiţer în armata principilor sună reculeasă, cu totul civilă:

Visez? E aceasta o glumă? Ori trebuie să înţeleg că ai clocit o afacere de onoare timp de şaisprezece ani?

S-a ţinut de mine toţi aceşti ani. Asta vreau să spun. Diferendul propriu-zis nu poate fi uşor explicat. Ne-am întâlnit în teren de câteva ori în răstimpul acesta, desigur.

Ce maniere! Ce oribilă pervertire a bărbăţiei! Nimic nu poate determina o asemenea în umanitate decât sanguina nebunie a revoluţiei care a corupt o întreagă generaţie, murmură repatriatul *emigre* cu voce joasă. Cine-i adversarul tău? întrebă el ceva mai tare.

Adversarul meu? îl cheamă Feraud.

Fantomatic în *tricorne* şi haine demodate, ca o fantomă încovoiată, subţire a acelui *ancien régime*, cavalerul dădu glas unei vagi amintiri:

Îmi mai amintesc vendeta pentru mica Sophie Berval, între Monsieur de Brissac, căpitan în trupele de gardă, şi d'Anjorrant (nu cel ciupit de vărsat, celălalt Beau d'Anjorrant, cum i se spunea). S-au întâlnit de trei ori în optsprezece luni, în modul cel mai elegant. Fusese şi vina acelei micuţe Sophie, care *continua* să cocheteze…

Nu-i vorba de aşa ceva, îl întrerupse generalul D'Hubert. Râse puţin sardonic: Nu-i. O problemă chiar atât de simplă, adăugă. Şi nici pe jumătate atât de rezonabilă, sfârşi el neauzit printre dinţi şi scrâşni cu furie.

După acest zgomot, nimic nu mai tulbură liniştea o vreme, până când cavalerul întrebă, fără animaţie:

Ce este… acest Feraud?

Locotenent ele husari. Şi el… vreau să zic, e general, Un gascon. Fiul unui fierar, cred.

Aha! Mă gândeam eu. Bonaparte ăla avea o slăbiciune specială pentru *canailles*. Nu mă gândeam la tine, D'Hubert. Tu eşti unul de-al nostru, deşi l-ai servit pe

acest uzurpator care…

Să-l lăsăm pe el în afara treburilor ăstora, îl întrerupse generalul D’Hubert.

Cavalerul strânse din umerii ososi:

Creatură de duzină. Progenitura unui fierar şi a unei fâşneţe de ţară. Uite ce iese dacă te amesteci cu astfel de oameni.

Ai făcut şi dumneata ghete, cavalere.

Da. Dar nu sunt fiu de cizmar. Nici dumneata, domnule D’Hubert. Dumneata şi cu mine avem ceva ce prinţii făcuţi de Bonaparte, ducii şi mareşalii nu au, pentru că nu există putere pe pământ care să le-o poată da, ripostă bătrânul *emigre*, cu animaţia crescândă a omului care a găsit un argument promiţător. Oamenii aceştia nu există toţi aceşti Ferauzi. Feraud! Ce este un Feraud? Un *va-nu-pieds* deghizat în general de către un aventurier corsican ce pozează în împărat. Nu există niciun argument rezonabil ca un D’Hubert să se coboare la un duel cu o persoană de categoria aceasta. Poţi să te scuzi perfect în faţa lui. Şi dacă acestui *manat* îi intră în cap să te refuze poţi, simplu, să refuzi să-l întâlneşti.

Crezi că pot proceda astfel?

Da. Cu conştiinţa cea mai curată.

Monsieur le Chevalier! De ce credeţi că v-aţi întors din emigraţie?

Cuvintele aveau un ton atât de pătimaş, încât bătrânul îşi ridică repede capul plecat, lucind alb-argintiu sub borurile micului *tricorne*. O vreme nu spuse nimic.

Dumnezeu ştie, grăi el într-un târziu, arătând cu un gest grav şi încet spre o cruce înaltă, la intersecţia drumurilor, ridicată pe o piramidă de pietre şi întinzând braţele de fier forjat de un negru total pe fundalul de un roşu închis al cerului. Dumnezeu ştie! Dacă n-ar fi acest simbol pe care mi-l amintesc tot pe locul acesta de când

eram copil, m-aş întreba de ce ne-am întors noi, cei care am rămas credincioşi lui Dumnezeu şi regelui nostru. Chiar şi vocile oamenilor s-au schimbat.

Da, e o altă Franţă, spuse generalul D'Hubert. Părea să-şi fi regăsit calmul. Tonul lui era vag ironic: Oricum, nu pot urma sfatul dumitale. Şi, de fapt, cum poate refuza cineva să fie muşcat de un câine care vrea să muşte? Este imposibil. Crede-mă pe cuvânt. Feraud nu e un om să fie oprit de scuze ori refuzuri. Dar sunt alte căi. Pot, de exemplu, trimite un mesager să-i spună un cuvânt brigadierului de la *gendarmerie* din Senlac. El şi cei doi prieteni ai lui sunt pasibili de arest 3 a un simplu ordin al meu. Asta va provoca ceva bârfă în armată, atât în cea organizată cât şi în cea dezafectată. Toţi, nişte *canailles*. Toţi, cândva, tovarăşi de arme ai lui Armând D'Hubert. Dar de ce trebuie să-i pese unui D'Hubert de oameni care nu mai există. Ce cred ei. Ori, şi mai bine, pot să-l fac pe cumnatul meu să trimită după primarul satului şi să-i dea acestuia de înţeles. N-ar fi nevoie *de* mai mult ea acei trei „briganzi" să se trezească în furci, tăvăliţi într-o groapă frumuşică, adâncă şi umedă. S-a întâmplat asta, la numai zece mile de-aici, cu trei sărmani din fostele Lănci Roşii ale Gărzii ce se întoarceau acasă. Ce spune conştiinţa dumitale, *Chevalier*? Poate un D'Hubert face asta unor oameni care nu există?

Câteva stele răsăriseră în obscuritatea albastră, limpede precum cristalul, a cerului. Vocea uscată şi slabă a cavalerului grăi cu asprime:

De ce-mi spui mie toate acestea?

Generalul prinse mâna bătrână şi zbârcită într-o strânsoare puternică:

Pentru că-ţi datorez toată încrederea. Cine să-i spună Adelei dacă nu dumneata? Cred că înţelegi de ce nu pot avea încredere în cumnatul meu ori în propria mea soră.

Chevalier! Eram atât de aproape să fac aceste lucruri, că mai tremur încă. Nu-ţi dai seama cât de groaznic e acest duel pentru mine. Şi nu-i nicio scăpare din faţa lui.

Murmură după o pauză:

E o fatalitate. Lăsă mâna inertă a cavalerului şi spuse pe cel mai obişnuit ton de conversaţie: Trebuie să plec în câteva clipe. Dacă va fi să răraî-n în teren, cel puţin dumneata ştii tot (ce poate fi făcut cunoscut din această afacere.

Fantomatica umbră din *ancien régime* păru să se fi i. Încovoiat şi mai mult în timpul discuţiei.

Cu ce faţă voi sta eu în seara aceasta înaintea celor două femei? gemu el. Generale! Mi-e foarte greu i s-a te iert.

Generalul D'Hubert nu spuse nimic.

Cauza ta e bună, cel puţin?

Sunt nevinovat.

De data aceasta prinse braţul abia vizibil al cavalej; rului şi-l strânse zdravăn:

Trebuie să-l ucid! şuieră el şi, descleştându-şi mâna, o porni în josul drumului.

Atenţia delicată a iubitoarei lui surori îi asigurase! f. generalului o perfectă libertate de mişcare în casa în care era oaspete. Avea chiar şi o intrare numai pentru sine, printr-o uşiţă ce dădea într-un colţ al livezii de portocali. Astfel că nu fu expus în seara aceea la necesitatea de a-şi ascunde agitaţia în faţa calmei neştiinţe a celorlalţi din casă. Era bucuros pentru asta. I se părea că, dacă ar fi trebui să-şi deschidă buzele, va izbucni în blesteme groaznice şi fără ţintă, va începe să rupă mobila, să spargă, porţelanuri şi pahare. Din momentul în care deschisese acea uşă discretă şi în timp ce urca cele douăzeci şi opt de trepte ale scării în spirală ce ducea pe coridorul în care dădea uşa camerei sale, trecu printr-o

față oribilă şi umilitoare în care un nebun furios cu ochii injectaţi şi spume la gură produse pagube inadmisibile, folosind orice obiect neînsufleţit ce poate fi găsit într-o sufragerie bine mobilată. Când deschise uşa apartamentului său, accesul I. trecuse, şi oboseala fizică era aşa de mare, încât fu nevoit I să se ţină de spătarele scaunelor să ajungă la divanul jos şi lat pe care se lăsă să cadă cu toată greutatea. Istovirea morală era şi mai mare. Agresivitatea aceea pe care o încercase numai când şarja împotriva inamicului, cu sabia în mână, îl buimăci pe bărbatul acesta de patruzeci de ani care nu recunoştea în ea furia instinctivă a pa. siunii sale ameninţate. Dar în epuizarea lui mentală şi} fizică această pasiune se clarificase, se distilase şi se rafinaşe într-un sentiment de disperare melancolică, căci trebuia, probabil, să moară înainte de a o fi învăţat pe această fată frumoasă să-l iubească.

În noaptea aceea, generalul D'Hubert, întins pe spate, acoperindu-şi ochii cu mâinile ori zăcând cu faţa îngropată în pernă, trecu prin toată gama emoţiilor. Dezgust îngreţoşat pentru absurditatea situaţiei, dubii în privinţa propriei capacităţi de a-şi dirija existenţa, neîncredere în bunele sale sentimente (de ce dracu' a trebuit să se ducă la Fouché?) le încercă pe toate pe rând. „Sunt un idiot, nici mai mult nici mai puţin, se gândi el. Un idiot sensibil. Pentru că s-a întâmplat să aud doi oameni vorbind într-o cafenea... Sunt un idiot care se teme de minciuni, pe când în viaţă contează doar adevărul".

De câteva ori se sculă şi, umblând în ciorapi, ca să nu fie auzit de cineva de jos, bău toată apa pe care o putu găsi pe întuneric. Şi mai încercă, de asemenea, chinurile geloziei. Ea se va căsători cu altcineva. I se strânse sufletul. Tenacitatea acestui Feraud, teribila perseverenţă a acelei brute imbecile îi păru forţa extraordinară a unui

implacabil destin. Generalul D'Hubert tremura aşezând la loc stacana goală. „Mă va învinge", se gândi. Generalul D'Hubert încercă toate emoţiile pe care viaţa trebuie să le dea. Avea în gura uscată gustul slab şi bolnăvicios al fricii, nu scuzabila frică în faţa privirii candide şi amuzate a unei fete tinere, ci frica morţii şi frica de laşitate a omului de caracter.

Dar dacă adevăratul curaj constă în înfruntarea unui pericol odios în faţa căruia trupul, sufletul şi inima tremurau împreună, generalul D'Hubert avea ocazia să-l practice pentru prima oară în viaţă. Şarjase cu temeritate asupra bateriilor şi careurilor de infanterie şi călărise cu mesaje sub o grindină de gloanţe, fără să se gândească măcar. Problema lui era acum să se strecoare neauzit afară, când se crăpa de ziuă, spre o moarte obscură şi revoltătoare. Generalul D'Hubert nu ezită o clipă. Luase două pistoale într-un săculeţ de piele ce-i atârna pe umăr. Înainte de-a fi apucat să treacă prin livada de portocali, gura îi era iar uscată. Culese două portocale. Abia după ce închise poarta în urma lui simţi o uşoară slăbiciune.

Se târî mai departe ignorând-o şi, după câţiva iarzi, începu să-şi recâştige stăpânirea asupra picioarelor. În zorii monocromi şi transparenţi pădurea de pini îşi detaşa foarte limpede coloanele trunchiurilor şi masa de un verde închis pe fondul stâncilor de pe versantul cenuşiu. Nu-şi lua ochii ficşi de la ea şi sugea o portocală din mers. Acea temperamentală şi bine dispusă răceală în faţa primejdiei, care făcuse din el un ofiţer iubit de oamenii lui şi apreciat de superiori, îi revenea treptat, de la sine. Era ca şi cum ar fi mers la bătălie. Ajungând la liziera pădurii, se aşeză pe un bolovan, ţinând cealaltă portocală în mină şi imputându-şi c-a venit ridicol de devreme la faţa locului. Nu peste multă vreme, oricum, auzi foşnet de tufişuri, paşi pe pământul tare şi zvonul dezarticulat, tare, al unei

discuţii. O voce de undeva, din spatele lui, spuse lăudăros:

Îl rad în doi timpi şi trei mişcări.

Îşi spuse: „Deci au sosit. Ce naiba-i chestia cu mişcările? Mie mi se adresează?” Şi, dându-şi seama că mai are cealaltă portocală în mână, se gândi: „Portocalele astea sunt foarte bune. Livada bunei Leonie. Mai bine s-o mănânc acum decât s-o arunc”.

Ieşind dintr-o sălbăticie de stânci şi tufişuri, generalul Feraud şi secunzii lui îl descoperiră pe generalul D’Hubert ocupat să descojească o portocală. Stătură, nemişcaţi până când acesta îşi ridică privirile. Apoi secunzii îşi ridicară pălăriile, în timp ce generalul Feraud, punându-şi mâinile la spate, se dădu câţiva paşi la o parte.

Sunt silit să vă cer unuia din dumneavoastră, domnilor, să treceţi de partea mea. N-am adus niciun prieten. Se poate?

Cuirassenr-ul cu un singur ochi spuse imparţial:

Asta nu se poate refuza.

Celălalt veteran remarcă:

E totuşi penibil.

Ţinând cont de vederile oamenilor din aceste părţi, nu era nimeni pe care să mă pot baza cu toată încrederea, luând în considerare şi scopul prezenţei dumneavoastră aici, explică generalul D’Hubert politicos.

Ei salutară, priviră roată, şi observară amândoi:

Terenul nu-i grozav.

Nepotrivit.

Ce să mai pierdem vremea cu terenul, măsurători şi. aşa mai departe? Să simplificăm lucrurile. Încărcaţi cele două perechi de pistoale. Eu le voi lua pe ale generalului Feraud, şi el să le ia pe ale mele. Sau, mai bine, să combinăm perechile. Câte unul de.la fiecare. Apoi să intrăm în pădure şi să tragem la vedere, în timp ce dumneavoastră rămâneţi afară. N-am venit aici pentru

ceremonii, ci pentru luptă, luptă pe moarte. Orice teren o destul de bun pentru aşa ceva. Dacă eu cad, trebuie să mă lăsaţi aici şi s-o ştergeţi. Nu va fi sănătos pentru voi să fiţi găsiţi pe-aproape după aceea.

După o scurtă întrunire, se constată că generalul Feraud era de acord cu aceste condiţii. În timp ce secunzii încărcau pistoalele, el putu fi auzit fluierând şi putu fi văzut frecându-şi mâinile deplin satisfăcut. Îşi aruncă haina cu o mişcare vioaie, iar generalul D'Hubert şi-o scoase pe-a lui şi-o împături cu grijă pe o piatră.

Convenim să-ţi iei omul spre cealaltă parte a pădurii şi să-l laşi să intre exact la zece minute din acest moment, sugeră generalul D'Hubert calm, dar simţindu-se de parcă ar fi dat directive pentru propria execuţie.

Acesta, oricum, fu ultimul lui moment de slăbiciune:

Aşteaptă! Să ne comparăm ceasornicele întâi.

Şi-l scoase pe al lui. Ofiţerul cu nasul ciobit se deplasă să împrumute ceasornicul generalului Feraud. Se aplecară cap la cap asupra lor un moment.

Asta e. La şase fără patru minute, după al dumneavoastră. La fără şapte, după al meu.

Cuirraseur-ul fu cel care rămase de partea generalului D'Hubert, ţinându-şi unicul ochi aţintit la cadranul alb al ceasului pe care-l ţinea în palmă. Deschise gura. aşteptând cu răbdare bătaia ultimei secunde înainte de-a lansă cuvântul: „*Avancez*!"

Generalul D'Hubert se mişcă, trecând din soarele strălucitor al dimineţii provensale în umbra rece şi aromată a pinilor. Pământul era curat printre trunchiurile roşcate, a căror mulţime, înclinate fiind în unghiuri sensibil diferite, îi zăpăci ochii la început. Era ca o ieşire la atac. Calitatea de comandant bazată pe încredere în sine i se trezi în piept. Era cu totul angajat. Problema se punea să-şi ucidă adversarul. Nimic afară ele asta nu-l va salva din

acest coşmar idiot. „Nu foloseşte la nimic doar să rănesc bruta asta”, se gândi generalul D’Hubert. Era cunoscut ca un comandant cu iniţiativă. Camarazii lui, cu ani în urmă, obişnuiau să-l numească Strategul. Şi era un adevăr că putea gândi şi în prezenţa adversarului. În timp ce Feraud fusese întotdeauna un simplu luptător: „dar un trăgător redutabil, din păcate”.

„Trebuie să-l fac să tragă de la o cât mai mare distanţă”, îşi spuse generalul D’Hubert.

În acel moment văzu ceva alb mişcându-se departe, printre copaci cămaşa adversarului său. Făcu imediat un pas lateral printre copaci, expunându-se direct; apoi, repede ca fulgerul, se trase îndărăt. Făcuse o mişcare riscantă, dar îşi atinse scopul propus. Aproape simultan cu pocnitura unei împuşcături, o bucăţică de scoarţă dislocată de glonte îl lovi dureros peste ureche.

Generalul Feraud, c-o împuşcătură consumată, deveni precaut. Pândind pe după copac, generalul D’Hubert nu-l putu vedea deloc. Această necunoaştere a poziţiei duşmanului aduse după sine un sentiment de insecuritate. Generalul D’Hubert se simţea îngrozitor de expus din flanc şi din spate. Din nou ceva alb îi fâlfâi în vedere. Ha! Duşmanul era încă în faţă, deci. Îi fusese teamă de-o mişcare de învăluire. Dar se pare că generalul Feraud nu se gândise la asta. Generalul D’Hubert îl văzu trecând fără prea mare grabă de la un copac la altul, venind în linie dreaptă. Cu mare putere de stăpânire generalul D’Hubert nu-şi clinti mina. Prea departe încă. Ştia că nu e un campion. Jocul lui trebuia să fie răbdarea ca să ucidă.

Voind să profite ele o mai mare grosime a trunchiului, se lăsă la pământ. Întinzându-se cât era de lung, cu capul în direcţia adversarului, ora acum complet; protejat. Nu avea sens să se mai expună, celălalt era deja prea aproape.

Convingerea că Feraud va face ceva necugetat era ca un balsam pentru sufletul generalului D'Hubert. Dar să-şi ţină capul ridicat era incomod şi nici de prea mare folos. Trase cu ochiul în jur, expunându-şi o fracţiune de secundă capul cu spaimă, dar de fapt cu puţin risc. Duşmanul lui, de altfel, nu se aştepta să-l vadă vreo câtime chiar atât de jos. Generalul D'Hubert prins o imagine fugară a generalului Feraud schimbând copacii iar, cu minimă precauţie. „Dispreţuieşte capacitatea mea de trăgător", se gândi el, închipuindu-şi acea zonă din mintea adversarului său a cărei cunoaştere are atâta rol în câştigarea unei bătălii. Tactica lui de imobilitate se confirma. „Dacă aş putea să văd în spate ca în faţă", se gândi el nelinişţit, dorind imposibilul.

Avu nevoie ele ceva putere de caracter să lase pistoalele din mină; dar, într-un brusc impuls, generalul D'Hubert făcu tocmai asta cu multă atenţie unul de fiecare parte. În armată avusese renumele unui dandy, pentru că obişnuia să se bărbierească şi să-şi pună o cămaşă curată în zilele de bătălie. De fapt fusese întotdeauna atent la aspectul său. La un bărbat de aproape patruzeci, îndrăgostit de o fată tânără şi încântătoare, lăudabila grijă de sine putea ajunge până la mici slăbiciuni, precum ar fi aceea de-a purta cu sine un portofel de piele cu un pieptene mic de ivoriu, prevăzut cu o oglinjoară în exterior. Generalul D'Hubert, având mâinile libere, scotoci în buzunarul pantalonilor pentru acea mostră de nevinovată vanitate, scuzabilă, la posesorul unei mustăţi lungi şi mătăsoase. O scoase, apoi, cu cel mai perfect calm şi cu promptitudine, se întoarse pe spate. În această nouă poziţie, cu capul puţin ridicat, ţinând oglinjoara puţin în afara copacului, trăgea spre ea cu ochiul stâng, în timp ce cu dreptul privea în direcţia picioarelor. Astfel se adeverea vorba lui Napoleon, anume că „pentru un soldat francez,

cuvântul imposibil nu există”. Copacul din dreapta aproape umplea câmpul vizual al oglinzii.

„Dacă se mişcă de după copac, reflectă el satisfăcut, trebuie să-i văd picioarele. În orice caz, nu mă poate lua prin surprindere”.

Şi aşa se întâmplă să vadă cizmele generalului Feraud intrând şi ieşind din câmpul oglinzii, eclipsând pentru o clipă tot ce se mai reflecta în ea. Îşi schimbă poziţia urmărindu-le. Dar, trebuind să-şi calculeze poziţia în funcţie de această imagine indirectă, nu-şi dădea seama că, acum, tălpile şi o parte din picioare îi erau expuse cu totul.

Generalul Feraud începuse să fie impresionat de teribila îndemânare cu care duşmanul lui se ţinea în afara privirii. Identificase copacul cu pricina cu o precizie sagace. Era absolut sigur de asta. Şi, totuşi, n-a fost în stare să-i zărească mai mult decât vârful urechii. Şi cum cerceta la înălţimea de cinci picioare şi zece incii de la pământ, nici nu era de mirare, doar că asta îi părea absolut de neînţeles generalului Feraud.

Când dădu cu ochii de acele tălpi şi de picioare, sângele îi năvăli în cap. De-a dreptul se clătină după copacul său şi trebui să se ţină de el cu mâna. Celălalt zăcea, deci, la pământ! La pământ! Şi perfect nemişcat! Expus! Ce putea însemna asta. –? Ideea că-şi doborâse adversarul de la primul foc îi intră atunci în cap geneneralului Feraud. Odată ajunsă acolo, crescu cu fiecare secundă de scrutare atentă, obturând orice altă posibilitate irezistibilă, triumfătoare, feroce.

Ce măgar am fost să-mi închipui că mi-ar fi scăpat, murmură pentru sine. Se expusese *en plein* nebunul! – pentru câteva secunde întregi.

Generalul Feraud se zgâi la membrele nemişcate, ultimele rămăşiţe ale surprizei dispărând în faţa unei

admiraţii fără margini faţă de propria îndemânare de a trage cu pistolul.

Cu picioarele-n sus! Pe zeul războiului, asta da lovitură! exultă el în gând. Drept în cap, fără îndoială, exact unde am ţintit, s-a-mpleticit pe după copacul ăla, s-a răsturnat pe spate şi a murit.

Şi se uită! Se uită, uitând să se mişte, aproape îngrozit, aproape regrefând. Dai1, pentru nimic în lume n-ar fi vrut să fie altminteri. Ce lovitură! Ce lovitură! S-a dat de-a berbeleacul şi a murit!

Căci acea neajutorată poziţie, zăcând pe spate, îşi striga evidenţa de netăgăduit pentru generalul Feraud! Nu i-a dat o clipă prin cap c-ar putea fi o poziţie luată cu bună ştiinţă de un om viu. Era de neconceput. Depăşea limitele unei minţi sănătoase. N-aveai cum să ghiceşti motivele. Şi trebuie recunoscut, de asemenea, că picioarele întoarse în sus ale generalului D'Hubert păreau cu totul ale unui mort. Generalul Feraud îşi umplu plămânii pentru un strigăt victorios către secunzii lui, dar, din ceea ce i se părea o scrupulozitate excesivă, se abţinu pe moment.

O să mă duc doar să văd întâi dacă mai respiră, murmură el, părăsind fără grijă adăpostul copacului său.

Mişcarea fu imediat înregistrată de destoinicul general D'Hubert. Acesta o interpretă ca fiind o nouă schimbare de poziţii, dar când pierdu cizmele din câmpul vizual al oglinzii deveni neliniştit. Generalul Feraud păşise doar puţin în afara razei adversarului, dar fu greu să şi-l închipuie păşind fără nicio grijă. Începând să se întrebe ce s-o fi întâmplat cu celălalt, Generalul D'Hubert fu atât de complet luat prin surprindere, încât primul semn ele primejdie fu abia prezenţa unei umbre lungi, de dimineaţă timpurie, căzând pieziş peste picioarele sale desfăcute. Nici măcar nu auzise paşii pe pământul moale dintre copaci!

Fu prea mult chiar şi pentru sângele lui rece. Sări în sus fără de veste, pistoalele rămânându-i jos. Instinctul nestăpânit; al oricărui om, în afara cazului când e eu totul paralizat de zăpăceală, ar fi fost să se aplece după arme, expunându-se la riscul de-a fi împuşcat în acea poziţie. Instinctul, desigur, e spontan. E natura lui. Dar o întrebare care şi-ar merita efortul este dacă în firile reflexive promptitudinea fizică a instinctului nu este cumva afectată de obişnuinţa de-a cugeta întâi. În zilele tinereţii sale, Armânei D'Hubert, un ofiţer promiţător, reflexiv, emisese opinia că în război nu trebuie să „adăşti în perimetrul greşelii". Această idee, apărată şi dezvoltată în multe discuţii, se instalase ca noţiune fixă în mintea sa, devenise o parte a individualităţii sale mentale. Că i se inoculase atât de incredibil de adânc încât să afecteze parametrii instinctului, sau doar că, aşa cum a declarat mai târziu, „era prea speriat ca să-şi mai amintească blestematele de pistoale", faptul e că generalul D'Hubert nici nu încercă să se aplece după ele. În loc să insiste în greşeală, el înşfăcă trunchiul aspru cu ambele mâini şi se strecură în spatele lui cu asemenea impetuozitate încât, rotindu-se chiar în flacăra şi zgomotul împuşcăturii, reapăru în cealaltă parte, faţă în faţă cu generalul Feraud. Acesta din urmă, complet derutat de-o asemenea demonstraţie de agilitate din partea unui om mort. mai tremura încă. Ceaţa slabă a fumului îi învăluia faţa care avea un aspect extraordinar, de parcă maxilarul inferior ar fi ieşit din articulaţie.

N-am ratat! croncăni el răguşit din adâncul gâtului său uscat.

Sinistrul sunet spulberă vraja ce cuprinsese simţurile generalului D'Hubert.

Ba ai ratat, *a bout portant*, se auzi el spunând, aproape înainte de a-şi fi redobândit stăpânirea de sine.

Revenirea simţurilor fu însoţită de un acces de furie

ucigaşă, concentrând în violenţa ei resentimentele acumulate de-o viaţă. De ani întregi generalul D'Hubert fusese exasperat şi umilit de o atroce absurditate ce-i fusese impusă de capriciul sălbatic al acestui om. În afară de asta, generalul D'Hubert fusese cu această ultimă ocazie prea puţin doritor să înfrunte moartea, ca reacţia lui de mânie să ia forma dorinţei de-a ucide.

Şi eu mai am de tras cele două focuri, adăugă fără milă.

Generalul Feraud îşi încleştă dinţii, şi faţa lui luă o expresie furioasă, neînfricată.

Dă-i drumul! spuse el neîndurător.

Acestea ar fi fost ultimele lui cuvinte dacă generalul D'Hubert ar fi avut pistoalele în mâini. Dar pistoalele zăceau pe pământ, la rădăcina pinului. Generalului D'Hubert avu secundele de relaxare necesare pentru a-şi aminti că îi fusese groază de moarte nu ca om, ci ca îndrăgostit; nu ca de un pericol, ci ca de un rival; nu ca de o ameninţare a vieţii, ci ca de un obstacol în faţa căsătoriei. Şi, uite! În faţă era rivalul înfrânt! Total înfrânt, zdrobit, dat gata!

Îşi luă mecanic armele şi, în loc să le descarce în pieptul generalului Feraud, dădu expresie gândului celui mai puternic din mintea lui:

N-o să te mai baţi niciodată în duel de-acum.

Tonul său de relaxată, inefabilă satisfacţie era prea mult pentru stoicismul generalului Feraud.

Nu mai pierde vremea atunci! Să te ia dracu', fanfaron de stat-major, fără inimă! răcni el brusc, cu o faţă impasibilă, ridicată deasupra unui trup încremenit şi rigid.

Generalul D'Hubert îşi dezarmă pistoalele cu grijă. Acest gest fu observat cu sentimente confuze de celălalt general.

Ai ratat de două ori, spuse învingătorul rece,

muţindu-şi ambele pistoale într-o singură mână. Ultima oară la câteva degete. După orice regulă a duelului, viaţa ta îmi aparţine. Asta nu înseamnă că vreau s-o iau acum.

N-am nevoie de mărinimia ta, murmură generalul Feraud posac.

Dă-mi voie să-ţi spun că nici nu am asta în vedere, spuse generalul D'Hubert, ale cărui cuvinte – erau dictate de o desăvârşită delicateţe a sentimentului. La furie l-ar fi putut ucide pe acest om, dar la rece el se abţinea să umilească printr-o epatare de generozitate această nerezonabilă fiinţă un camarad din *Cranele Armee*, tovarăş în splendoarea şi terorile unei mari aventuri militare.

Nu afişa pretenţia că-mi poţi dicta ce să fac cu ceva ce-mi aparţine.

Generalul Feraud părea perplex, şi celălalt continuă:

M-ai forţat pe motive de onoare să-ţi pun viaţa la dispoziţie, cum s-a şi întâmplat, timp de cincisprezece ani. Foarte bine. Acum că lucrurile sunt cu totul în favoarea mea, voi face ce poftesc cu viaţa ta, conform aceluiaşi principiu. O vei ţine la dispoziţia mea cât poftesc. Nici mai mult, nici mai puţin. Eşti pe parolă de onoare până când îţi spun eu.

Sunt! Dar, *searableu*! E o poziţie absurdă pentru un general al Imperiului! strigă generalul Feraud în accente de profundă şi consternată convingere. Înseamnă să stau tot restul vieţii cu un pistol încărcat în sertar aşteptând să-mi trimiţi vorbă. E… e idiot. Voi fi obiectul… batjocurii.

Absurd? Idiot? Aşa crezi? îl cercetă generalul D'Hubert cu prefăcută gravitate. Probabil. Dar nu văd ce se poate face în cazul acesta. Oricum, n-am de gând să umplu lumea cu această poveste. Nu trebuie să ştie nimeni nimic despre asta. După cum nimeni, până astăzi, cred, nu ştie originea, confruntării noastre… Niciun cuvânt în plus, adăugă el repede. Nu pot discuta această problemă cu un

om care, în ceea ce mă priveşte, a încetat să existe.

Când cei doi duelişti ieşiră în loc deschis, generalul Feraud păşind ceva mai în urmă şi având aerul că merge în transă, cei doi secunzi se grăbiră spre ei, fiecare din punctul său de la marginea pădurii. Generalul D'Hubert li se adresă, vorbind tare şi clar.

Domnilor, ţin să declar solemn în prezenţa generalului Feraud că diferendul nostru s-a încheiat pentru totdeauna. Puteţi informa toată lumea despre acest fapt.

O împăcare, deci! exclamară amândoi.

Împăcare? Nu chiar. Este ceva mult mai trainic. Nu-i aşa, generale?

Generalul Feraud îşi coborî doar capul, în semn de încuviinţare. Cei doi veterani se uitară unul la altul. Mai târziu, în cursul zilei, aflându-se amândoi singuri, departe de auzul posacului lor prieten, *cuirasseur*-ul izbucni pe neaşteptate:

În general vorbind, pot vedea cu un singur ochi tot at U de departe ca alţii; dar asta mă depăşeşte. Nu va scoate niciun cuvânt.

În această afacere de onoare înţeleg că de la început până la sfârşit a existat ceva ce nimeni din armată n-a putut pricepe clar, declară vânătorul cu nasul imperfect. În mister a început, în mister s-a desfăşurat, în mister se va termina, după cum se vede.

Generalul D'Hubert se întoarse acasă cu paşi mari, vioi, dar fără să încerce deloc vreun sentiment de triumf. Câştigase, dar nu părea să se fi ales cu prea mult din această victorie. Cu o noapte înainte deplânsese riscarea vieţii, care i se părea magnifică, meritând a fi păstrată ca o posibilitate de-a câştiga iubirea unei fete. Încercase momente când, printr-o superbă iluzie, această iubire păruse deja câştigată, iar viaţa lui ameninţată, un şi mai măreţ pretext de devoţiune. Acum, că viaţa era sigură, îşi

pierduse brusc acea măreţie specială. Apăruse în loc un aspect deosebit de neliniştitor, ca o capcană pentru dezvăluirea nimicniciei. Cât despre măreaţa iluzie a iubirii cucerite, ce-l încercase un moment în agitata veghe a nopţii, care ar fi putut fi ultima lui pe pământ, îi înţelesese acum adevărata natură. Fusese un simplu paroxism de orgoliu delirant. Astfel, acestui bărbat, trezit de încheierea victorioasă a unui duel, viaţa îi apărea jefuită de farmecul ei, pentru simplul fapt că nu-i mai era ameninţată.

Apropiindu-se de casă prin spate, prin livadă şi grădina de legume, nu putu observa agitaţia ce domnea în faţă. Nu întâlnise niciun suflet. Doar pe când străbătu cu grijă coridoarele îşi dădu seama că toată casa e trează şi mai zgomotoasă ca de obicei. Nume de servitori erau strigate de jos într-un zgomot de du-te-vino confuz. Observă cu oarecare îngrijorare că uşa propriei camere era larg deschisă, deşi obloanele nu fuseseră încă ridicate. Sperase că ieşirea lui matinală va trece neobservată. Se aştepta să găsească vreun servitor ce tocmai intrase, dar soarele, filtrându-se printre jaluzele, îi dădu posibilitatea să vadă zăcând pe divanul jos. ceva voluminos, ce păreau să fie două femei, una în braţele celeilalte. Suspine şi murmure dezolate izvorau misterios din acea formă. Generalul D’Hubert deschise violent cea mai apropiată pereche de obloane. Una dintre femei sări atunci în sus. Era sora lui. Stătu un moment cu părul atârnând şi braţele ridicate drept în sus deasupra capului, apoi se aruncă cu un ţipăt înăbuşit în braţele lui. O îmbrăţişa şi el, încercând în acelaşi timp să se elibereze din strânsoare. Cealaltă femeie nu se ridicase. Păru, dimpotrivă, să se strângă mai mult” în divan, ascunzându-şi faţa în perne. Părul ei era de asemenea desfăcut; şi era de un blond minunat. Generalul D’Hubert îl recunoscu cu şovăitoare emoţie. Domnişoara de Valmassigue! Adele! Suferind!

Fu imediat foarte alarmat şi se desprinse hotărât din îmbrăţişarea surorii lui. Madame Leonie îşi întinse atunci braţele frumoase şi goale din *peignoir*-ul său, arătând dramatic spre divan:

Această sărmană copilă, speriată, s-a grăbit aici de-acasă, pe jos, două mile, alergând tot drumul.

Ce naiba s-a întâmplat? întrebă generalul D'Hubert cu o voce joasă, agitată.

Dar Madameleonie continua să vorbească tare:

A sunat clopotul mare de la poartă şi-a sculat toată casa, dormeam cu toţii încă. Poţi să-ţi închipui ce teribilă spaimă… Adele, draga mea copilă, ridică-te.

Expresia generalului D'Hubert nu era cea a unui om care-şi „imaginează" cu uşurinţă. El, oricum, pescui din haosul de presupuneri ideea că viitoarea lui soacră murise brusc, dar numai ca s-o respingă imediat. Nu putea concepe natura evenimentului ori a catastrofei care a putut-o face pe domnişoara de Valmassigue, trăind într-o casă plină de servitori, să vină ea însăşi peste câmp s-aducă vestea, două mile, alergând tot drumul.

Dar de ce sunteţi în camera aceasta? şopti el, plin de veneraţie.

Sigur, am alergat sus să văd, şi copila asta… N-am observat… m-a urmat. Zăpăcitul acela de cavaler, continuă madame Leonie, aruncând o privire spre divan… E

cu părul despletit. Îţi dai seama că n-a mai stat să cheme fata s-o îmbrace înainte de-a porni… Adele, draga mea, ridică-te… A lăsat să-i scape toată tărăşenia pe la cinci şi jumătate dimineaţa. Se sculase devreme şi deschisese obloanele să respire aer curat, când l-a văzut stând prăbuşit pe-o bancă în grădină, la capătul aleii mari. La ora laceea poţi să-ţi imaginezi! Şi cu o seară înainte declarase că nu se simte bine. S-a grăbit să pună ceva pe ea şi a coborât la el. Era firesc să fie neliniştită. O iubeşte,

dar cam orbeşte. Stătuse treaz toată noaptea, săr. manul bătrân, complet îmbrăcat, total epuizat. N-a fost capabil să inventeze un motiv plauzibil… Bun confident ţi-ai mai ales! Soţul meu era furios. Spunea: „N-avem ce face acum”, aşa că am stat şi am aşteptat. A fost îngrozitor. Şi sărmana copilă alergând cu părul despletit până aici, în văzul lumii. A fost văzută de oamenii care P erau pe câmp. A sculat toată casa. E compromiţător pentru ea. Noroc că vă veţi căsători săptămâna viitoare… Adele, ridică-te. A venit pe propriile picioare. Ne-am aşteptat să vedem adus pe targă, probabil, ştiu eu? Du-te şi vezi dacă trăsura e gata. Trebuie să iau copila; asta acasă, imediat. Nu-i decent pentru ea să mai rămână aici niciun minut.

Generalul D’Hubert nu se mişcă. Parcă n-ar fi auzit: nimic. Madame Leonie se răzgândi:

Mă duc, să văd eu însămi! strigă ea. Vreau însă pelerina mea, Adele, începu ea, clar nu mai spuse „ridică-te”. Ieşi spunând pe un ton tare şi voios: Las uşa deschisă.

Generalul D’Hubert făcu o mişcare spre câivan, dar atunci Adele se ridică, şi asta îl ţintui pe loc. Se gândi: „Nu m-am spălat în dimineaţa asta. Trebuie că arăt ca un vagabond bătrân. Am pământ pe haină şi ace de pin în păr”. îşi dădu seama că situaţia reclama multă băgare de seamă din parte-i.

Sunt foarte îngrijorat, domnişoară, începu el vag şi abandonă linia aceasta.

Ea şedea pe divan cu obrajii neobişnuit de îmbujoraţi şi părul, strălucitor de blond, căzându-i peste umeri ceea ce era o imagine cu lotul inedită pentru generalul D’Hubert. El străbătu camera şi, privind pe fereastră, spuse: „Mă tem că ţi-am făcut impresia că mă comport ca un nebun”, în accente de sinceră disperare. Apoi se întoarse şi observă că ea-l urmărise din priviri. Ochii ei nu coborâră ca să-i evite privirea. Şi expresia feţei era şi

aceasta nouă pentru el. Era, se putea spune, inversul a ceea ce ştia. Ochii aceia se uitau la el gravi şi gânditori, în timp ce liniile elegante ale gurii păreau să sugereze un zâmbet reţinut. Această schimbare îi făcea frumuseţea transcendentală mai puţin misterioasă, mult mai accesibilă înţelegerii umane. O tulburătoare uşurare îl cuprinse pe general, şi chiar o relaxare. Traversă din nou camera cu tot atâta plăcută încântare câtă ar fi simţit în faţa unei baterii de artilerie ce scuipa foc. moarte şi fum: apoi se opri privind în jos, cu ochi zâmbitori, la fata a cărei căsătorie cu el (săptămâna viitoare) fusese cu atâta grijă aranjată de înţeleapta, buna, admirabila Leonie.

Ah, domnişoară, spuse el într-un ton de regret curtenitor, dacă aş putea fi măcar sigur că n-aţi venit aici dimineaţa asta, două mile, alergând tot câţiumul, numai din afecţiunea ce-o purtaţi mamei dumneavoastră!

Aşteptă imperturbabil un răspuns, dar fiind fericit în adâncul sufletului lui. Acesta veni într-un murmur cochet, cu genele coborâte într-un fascinant efect.

Nu trebuie să fiţi *mediani*, precum sunteţi nesocotit.

Atunci generalul D'Hubert făcu o mişcare ofensivă spre divan, pe carenimic n-o putu reţine. Acea mobilă nu era chiar în aceeaşi linie cu uşa deschisă. Dar Madame Leonie, întorcându-se îmbrăcată într-o pelerină uşoară şi cu un şal de dantelă pe braţ pentru Adele, să-i ascundă incriminantul păr blond, avu un moment impresia că fratele ei s-ar ridica din genunchi.

Vino, ciraga mea copilă! strigă ea din pragul uşii.

Generalul, acum el însuşi în deplinătatea firii sale, arătă, promptitudinea unui vajnic ofiţer de cavalerie şi decizia unui conducător de oameni.

Nu cumva vrei să meargă singură până la trăsură? spuse el indignat. Nu-i în stare. O s-o duc eu pe scări.

Asta şi făcu el cu grijă, urmat de venerabila şi

respectuoasa lui soră; dar se întoarse, mai întâi alergând ca o vijelie să-şi şteargă toate semnele nopţii de chin şi ale dimineţii de război şi să-şi pună straiele festive de cuceritor, înainte de a se grăbi spre cealaltă casă. Dacă n-ar fi fost asta, generalul D'Hubert se simţea capabil să urce pe cal şi să-şi urmărească adversarul de dimineaţă ca să-l îmbrăţişeze pur şi simplu, din surplus de fericire. „Datorez totul acestei brute stupide, se gândi el. El a limpezit într-o singură dimineaţă ceea ce mi-ar fi luat mie ani să aflu, pentru că sunt un dobitoc timid. N-am niciun pic de încredere în mine. Un laş perfect. Şi cavalerul… Minunatul bătrânel!" Generalul D'Hubert de-abia aştepta să-l îmbrăţişeze şi pe el.

Cavalerul era în pat. De câteva zile nu se simţea deloc bine. Bărbaţii Imperiului şi tinerele de după revoluţie îl dăduseră gata. S-a ridicat din pat cu o zi înaintea nunţii şi, curios din fire, şi-a luat nepoata pentru o discuţie între patru ochi. O sfătui să afle de la soţul ei adevărul despre acea afacere de onoare, ale cărei cerinţe, atât de imperative şi insistente, o duseseră pe ea la un pas de tragedie.

Se cuvine ca soţia să ştie. Şi luna viitoare va fi cel mai potrivit timp să afli de la el tot ceea ce vrei să ştii, copila mea.

Mai târziu, când proaspeţii căsătoriţi veniră în vizită la mama miresei, doamna general D'Hubert îi relată iubitului ei unchi adevărata poveste pe care o aflase fără dificultate de la soţul ei.

Cavalerul ascultă cu multă atenţie până la sfârşit, luă o priză de tabac, îşi scuturã firele de tutun de pe piepţii dantelaţi ai cămăşii şi întrebă calm:

Şi deci asta a fostul totul?

Da, unchiule, răspunse doamna general, deschizând larg foarte frumoşii ei ochi. Nu-i caraghios? *Cest insense*,

când te gândeşti de ce sunt capabili bărbaţii!

Hm! comentă bătrânul *emigre*. Depinde ce fel de bărbaţi. Soldaţii acelui Bonaparte erau nişte sălbatici. E *insense*. Ca soţie, draga mea, se înţelege că trebuie să crezi fără rezerve ceea ce-ţi spune soţul.

Dar soţului doamnei Leonie cavalerul îi mărturisi adevărata lui opinie:

Dacă asta-i povestea pe care tipul a scornit-o pentru nevastă-sa, şi tocmai în luna de miere, poţi să fii sigur că nimeni nu va afla vreodată adevărul acestei afaceri.

Mult mai târziu încă, generalul D'Hubert socoti c-a sosit timpul şi ocazia potrivită să-i scrie o scrisoare generalului Feraud. Această scrisoare începea prin a se dezice de orice duşmănie. „Niciodată, scria generalul baron D'Hubert, nu v-am dorit moartea pe parcursul deplorabilului nostru conflict. Permiteţi-mi, continuă el, să vă eliberez, sub toate aspectele, viaţa ţinută în gaj. Ar fi firesc ca noi, care am fost parteneri la atâta glorie militară, să fim prieteni în mod public".

Aceeaşi scrisoare mai conţinea şi un paragraf cu o anume informaţie particulară. În legătură cu aceasta din urmă, generalul Feraud îi răspunse dintr-un sătuţ de pe malurile Garonnului, cu următoarele cuvinte:

Dacă unul din numele fiului dumneavoastră ar fi fost Napoleon, ori Joseph, ori măcar Joachim, v-aş fi felicitat pentru eveniment mai din inimă. Dar cum aţi găsit potrivit să-l botezaţi Charles Henri Armând, mi se confirmă convingerea că nu l-aţi iubit *niciodată* pe împărat. Gândul că acel sublim erou zace înlănţuit de-o stâncă în mijlocul sălbaticului ocean face viaţa mea atât de puţin demnă de-a fi trăită, încât aş primi cu adevărată bucurie ordinul de a-mi zbura creierii. Sinuciderea o consider din raţiuni de onoare exclusă. Dar păstrez un pistol încărcat în sertar.

Doamna general D'Hubert îşi ridică braţele cu

disperare, după ce parcurse cu atenţie acel răspuns.

Vezi? *Nu* se va împăca cu soarta niciodată, spuse soţul. Nu trebuie să afle în niciun caz de unde provin banii. N-are niciun sens. N-ar putea suporta/

Eşti *un brave homme*, Armând, spuse doamna general cu admiraţie.

Draga mea, aveam tot dreptul să-i zbor creierii; dar cum n-am făcut-o, nu-l puteam lăsa să moară de foame. Şi-a pierdut pensia şi-i absolut incapabil să facă ceva pentru sine. Trebuie să avem grijă de el, în mod secret, până la sfârşitul vieţii. Nu-i datorez lui oare cel mai fericit moment al vieţii mele...? Ha! ha! ha! Peste că (Tipuri, două mile, alergând tot drumul! Nu puteam să-mi cred urechilor!... Dacă n-ar fi fost stupida lui ferocitate, mi-ar fi luat ani de zile să aflu. Extraordinar cum, într-un fel sau altul, a reuşit omul acesta să se implice în cele mai adânci sentimente ale mele.